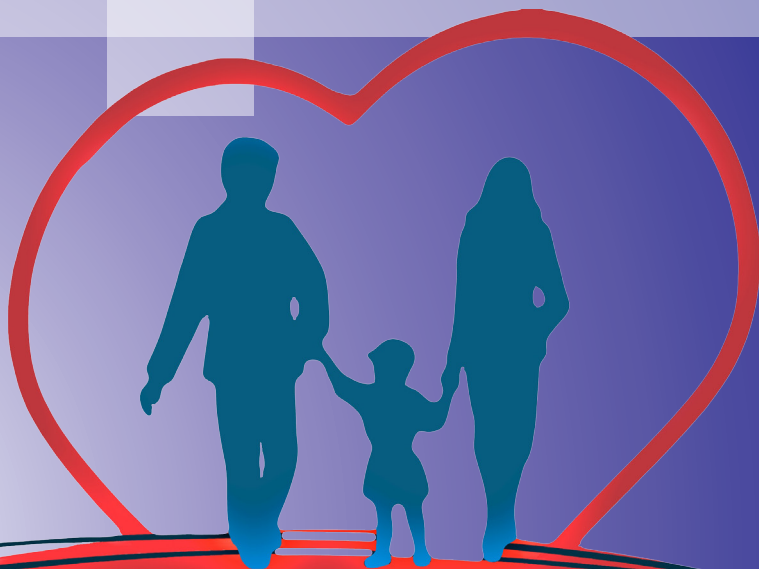

Ewa Jarosz
Marek Michalak

BICIE DZIECI... CZAS Z TYM SKOŃCZYĆ!

Kontestacja kar cielesnych
we współczesnym świecie

RZECZNIK PRAW DZIECKA

Ewa Jarosz
Marek Michalak

BICIE DZIECI... CZAS Z TYM SKOŃCZYĆ!

Kontestacja kar cielesnych
we współczesnym świecie

Recenzja naukowa: prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński

Skład i korekta językowa:
Grupa COGITO Sp. z o.o.

© Copyright by Ewa Jarosz i Marek Michalak
Warszawa 2018

ISBN 978-83-89658-33-3

Adres redakcji:
Biuro Rzecznika Praw Dziecka
ul. Przemysłowa 30/32
00-450 Warszawa
telefon: (22) 583 66 00
faks: (22) 583 66 96
www.brpd.gov.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP: DLACZEGO TRZEBA ELIMINOWAĆ KARY CIELESNE?	9
1. DŁUGA HISTORIA STOSOWANIA KAR FIZYCZNYCH ORAZ KRÓTKA HISTORIA ICH KONTESTACJI	12
2. GLOBALNE INSTRUMENTY OGRANICZANIA KAR FIZYCZNYCH	26
2.1. Konwencja o prawach dziecka z 1989 roku	26
2.2. Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ o przemocy wobec dzieci z 2001 roku pt. <i>Violence against children within the family and in schools</i>	31
2.3. Komentarz Ogólny nr 8 Komitetu Praw Dziecka ONZ z 2006 roku pt. <i>Prawo dziecka do ochrony przed karami cielesnymi i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami karania</i>	38
2.4. Komentarz Ogólny nr 13 Komitetu Praw Dziecka ONZ z 2011 roku pt. <i>Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy</i>	43
3. ŚWIATOWE INICJATYWY NA RZECZ ELIMINACJI KAR FIZYCZNYCH	47
3.1. Światowy raport o przemocy wobec dzieci	47
3.2. Rezolucja 62/141 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 2008 roku pt. <i>Rights of the Child</i>	57
3.3. Specjalny Reprezentant Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci (SRSG on Violence against Children)	59
3.4. Organizacje międzynarodowe	70
4. EUROPA WOBEC PRZEMOCY W WYCHOWANIU	81
4.1. Ochrona dzieci przed przemocą w podstawowych dokumentach europejskich na temat praw człowieka, dziecka oraz rodziny	83
4.2. Szczegółowe europejskie instrumenty ochrony dzieci przed przemocą	87
4.3. Zakaz bicia dzieci w polityce europejskiej	105
4.4. Implementacja europejskiej polityki w zakresie ochrony dzieci przed przemocą	113

5. PRZEMOC W WYCHOWANIU W ŚWIETLE OPINII SPOŁECZNEJ ORAZ RELACJI RODZICÓW – rok 2015	127
5.1. Znaczenie badania postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu oraz ich metodologia	127
5.2. Społeczna aprobata stosowania przemocy wobec dzieci.....	134
5.2.1. Społeczna akceptacja tak zwanych klapsów.....	134
5.2.2. Społeczna aprobata bicia dziecka, tak zwanego lania	142
5.3. Akceptacja stosowania przemocy w wychowaniu a płeć dziecka ...	150
5.4. Akceptacja bicia dzieci jako metody wychowawczej.....	152
5.5. Dezaprobata vs aprobata kar cielesnych w wychowaniu.....	158
5.6. Społeczne postawy dotyczące prawa zakazującego bicia dzieci....	164
5.6.1. Społeczna wiedza o prawnym zakazie stosowania kar fizycznych wobec dzieci	166
5.6.2. Ocena funkcjonalności prawa zakazującego bicia dzieci	169
5.7. Postawy wobec działań i interwencji w sytuacji przemocy nad dzieckiem w rodzinie	174
5.7.1. Postępowanie z dzieckiem jako prywatna sprawa rodziców.....	174
5.7.2. Społeczne nominacje do ingerowania w rodzinę w sytuacjach przemocy wobec dziecka.....	178
5.7.3. Społeczne preferencje na temat charakteru interwencji w rodzinę w sytuacjach przemocy nad dzieckiem.....	180
5.8. Reagowanie na sytuacje przemocy wobec dziecka	183
5.8.1. Reagowanie na przemoc wobec dziecka w „prywatnym” kontekście jej występowania (w miejscu zamieszkania/u sąsiadów)....	184
5.8.2. Reagowanie na przemoc wobec dziecka w miejscu publicznym...	186
5.9. Przemoc wobec dzieci w zachowaniach i doświadczeniach rodziców	188
5.9.1. Bicie dzieci w świetle ujawnień rodziców – stosowanie klapsów	188
5.9.2. Bicie dzieci w świetle ujawnień rodziców – stosowanie lania.....	194
5.9.3. Inne zachowania przemocowe wobec dziecka w relacji rodziców.....	198
5.10. Wnioski końcowe i rekomendacje – badania z roku 2015	204
6. POSTAWY WOBEC PRZEMOCY W WYCHOWANIU; KOLEJNA ODSŁONA – CZYLI ROK 2018. CZY DOBRA ZMIANA?	212

6.1. Postawy Polaków wobec przemocy w wychowaniu	213
6.1.1. Akceptacja stosowania przemocy wobec dziecka.....	213
6.1.2. Kary cielesne jako metoda wychowawcza	216
6.1.3. Postawy wobec działań w stosunku do zjawiska przemocy w wychowaniu	218
6.1.4. Dynamika społecznej aprobaty przemocy w wychowaniu.....	225
6.2. Postawy rodziców wobec przemocy w wychowaniu.....	229
6.2.1. Akceptacja stosowania przemocy i kar cielesnych przez rodziców	229
6.2.2. Działania wobec przemocy w wychowaniu w opinii rodziców	234
6.2.3. Ujawnianie własnych zachowań przemocowych wobec dzieci przez rodziców	239
ZAKOŃCZENIE: BICIE DZIECI... CZAS Z TYM SKOŃCZYĆ!	244
ZAŁĄCZNIKI	249
1. Fragment Raportu Komitetu Praw Dziecka ONZ pt. <i>Violence against children within family and in schools</i> (CRC/C/111).....	249
2. Komentarz Ogólny nr 8 (2006) – <i>Prawo dziecka do ochrony przed karami cielesnymi i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami karania</i>	266
3. Komentarz Ogólny nr 13 (2011) – <i>Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy</i>	286
4. Rekomendacja 1666 (2004) w sprawie ogólnoeuropejskiego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci.....	333
5. Rekomendacja CM/Rec (2009) 10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą	337
6. Wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka dotyczące problemu przemocy wobec dzieci w latach 2008–2009, poprzedzające wprowadzenie zakazu kar cielesnych do polskiego systemu prawnego.....	387
7. Kampanie społeczne Rzecznika Praw Dziecka poruszające problem przemocy wobec dzieci	431

*Nie bij, nie poniżaj, nie strasz, nie krzycz, nie lekceważ,
pocałuj, przytul, pochwal, posłuchaj, pociesz.*

Janusz Korczak

WSTĘP: DLACZEGO TRZEBA ELIMINOWAĆ KARY CIELESNE?

Przemoc w wychowaniu była w przeszłości codziennością w wielu kulturach. Bicie dzieci przez wieki było niezaprzeczalnym prawem, a wręcz powinnością wychowawczą rodziców, opiekunów, nauczycieli i wychowawców. Poprzednie pokolenia uznawały, że jest to skuteczny sposób dyscyplinowania dzieci i wpajania im posłuszeństwa, wyrabiania charakteru i kształtowania moralności. Stosowanie przemocy w wychowaniu przez wieki wrosło głęboko w świadomość wielu społeczeństw na całym świecie. Stało się kultywowaną tradycją, podtrzymywaną często fałszywymi przekonaniemami na temat skuteczności kar cielesnych.

To przekonanie wydaje się pokutować także dzisiaj. Co pewien czas pojawiają się głosy wyrażające i podtrzymujące akceptację bicia dzieci, usprawiedliwiające stosowanie kar fizycznych dla „wyższych” celów, dla dobra młodych osób, ich bezpieczeństwa, pomyślnego rozwoju, dla rozwoju moralności. Te poglądy stanowią zagrożenia dla całej żmudnej, wieloletniej pracy różnych „advokatów” ochrony dobra dziecka i poszanowania jego praw – osób i instytucji działających na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci. Poglądy aprobujące kary cielesne są niebezpieczne i bardzo szkodliwe.

W dyskursie naukowym oraz politycznym¹ na rzecz eliminacji przemocy w wychowaniu, w tym eliminacji kar cielesnych, podnoszono różne argumenty. W zasadzie można wyróżnić dwa główne nurty argumentacji. Jeden to wypowiedzi o negatywnych konsekwencjach doświadczania takich sposobów dyscyplinowania oraz o wychowawczej nieskuteczności kar cielesnych. Drugi nurt argumentacji stanowią odwołania do idei praw człowieka oraz praw dziecka oraz odwołania do zasady równoprawnej ochrony dziecka jako obywatela.

Argumenty z pierwszego nurtu odwołują się do naukowych ustaleń i dowodów badań wykazujących szkodliwość kar cielesnych. Wskazywane są długotrwałe, wręcz całożyciowe, negatywne konsekwencje ich do-

¹ Dyskurs polityczny rozumiany jest tu jako dyskusja publiczna oraz legislacje i oficjalne rekomendacje w obszarze ochrony praw człowieka i praw dziecka.

świadczenia. Badacze zjawiska przemocy wobec dzieci akcentują szkodliwy wpływ tak zwanych łagodniejszych form stosowania kar cielesnych, w tym tak zwanych klapsów (*sparking*) rozumianych jako uderzanie dziecka w pośladki otwartą dłońią².

Związek pomiędzy aprobatą kar cielesnych a ich stosowaniem w praktyce, a także występowaniem poważnych przypadków znęcania się nad dziećmi, jest udowodniony wieloma badaniami³. Jego istnienie z kolei jest na całym świecie wykorzystywane jako jeden z podstawowych argumentów na rzecz prowadzenia różnych działań ukierunkowanych na całkowitą eliminację kar cielesnych, w tym wprowadzenia reform legislacyjnych mających na celu zakazanie przemocy wobec dzieci (w tym kar cielesnych). Podejmowane są różne systemowe działania, przeznaczane są na ten cel poważne środki budżetowe.

Równoległym nurtem argumentacji na rzecz wyeliminowania przemocy z wychowania jest podnoszenie kwestii równości praw dla dzieci, w tym w zakresie praw do nietykalności cielesnej i ochrony przed przemocą i okrucieństwem, które przysługują dzieciom na równi z prawami chroniącymi dorosłych. Ochrona w imię praw człowieka należy się dziecku, nie może być więc sytuacji czynienia w tym względzie wyłomów w imię celów wychowawczych lub fałszywie rozumianych praw rodziców do karania zgodnie z własnym przekonaniem, lub, co gorsze, w imię dobra dziecka. Ten nurt argumentów podkreśla, iż wszelka przemoc wobec dziecka narusza jego prawa jako człowieka. Odwołuje się do zapisów na temat ochrony praw dzieci zawartych w określonych instrumentach międzynarodowych, a także w aktach międzynarodowych i krajowych, w których wprost lub pośrednio ujęto konkretne treści nawołujące do ochrony dzieci przed wszelką przemocą i ustanawiające odpowiedzialność państw, dorosłych za jej zagwarantowanie. Adwokaci ochrony praw dziecka przytaczają więc artykuły Konwencji o prawach dziecka oraz zapisy jej dokumentów sekwencyjnych w postaci raportów czy tak zwanych komentarzy ogólnych Komitetu Praw Dziecka ONZ, a także inne dokumenty, które jednoznacznie w tym względzie określają bezwzględne prawo dziecka do ochrony przed wszelką przemocą. Formułowany jest jednoznaczny postu-

2 T.O. Affifi, E. Romano, *Ending the spanking debate*, „Child Abuse and Neglect” 2017, vol. 71, s. 3–4.

3 Ibidem.

lat, że nie wolno uderzać, bić ani stosować wobec niego poniżających czy innych destrukcyjnych psychologicznie sposobów oddziaływania wychowawczego. Dla potrzeb tego nurtu argumentacji i w celu eliminacji kar cielesnych ustalane są ich definicje⁴.

Przemoc w celach wychowawczych w konsekwencji uwzględniania wyników badań nad jej szkodliwością, zakresem występowania i uwarunkowaniami oraz w wyniku działań lobbystycznych i politycznych jest coraz bardziej deprecjonowana w debatach społecznych, publicznych i politycznych. W wielu krajach, w tym w Polsce, wprowadzono całkowity zakaz stosowania przemocy, w tym zakaz kar cielesnych (53 kraje na dzień 13.07.2018), a w wielu innych (56 krajów) uruchomiony jest proces legislacyjny mający doprowadzić do wprowadzenia tego przepisu⁵. Mimo to, jak pokazują dane, stosowanie kar cielesnych jest nadal szeroko rozpowszechnionym problemem na całym globie⁶. Dlatego zasadne jest, a wręcz konieczne, promowanie w szerokich koalicjach międzynarodowych (działań czy organizacji) całkowitego zakazu stosowania przemocy wobec dzieci oraz innych intensywnych działań zmierzających do eliminacji tego problemu⁷. Stanowczo wygłaszane są i promowane w publicznej i politycznej narracji hasła: **dzieciństwo bez przemocy, zero tolerancji dla przemocy wobec dzieci, najwyższy czas zatrzymać przemoc czy zatrzymać klapsy**.

4 Zob. General Comment No 8, UN Committee on the Rights of the Child, 2006.

5 *Ending legalised violence against children. Global progress to December 2017*, <http://endcorporalpunishment.org/wp-content/uploads/global/Global-report-2017-singles.pdf> (dostęp 13.07.2018).

6 *A familiar face. Violence in the lives of children and adolescents*, UNICEF, New York 2017.

7 Zob. takie inicjatywy międzynarodowe jak: The Global Partnership to End Violence Against Children, Global Initiative to End Corporal Punishment, Sustainable Developmental Goals Agenda 2030, High Time to End Violence against Children. Idea oraz opisy działań w ramach tych inicjatyw są dostępne na ich stronach internetowych.

1. DŁUGA HISTORIA STOSOWANIA KAR FIZYCZNYCH ORAZ KRÓTKA HISTORIA ICH KONTESTACJI

Bicie dzieci przez wieki było niezaprzeczalnym prawem, a wręcz powinnością wychowawczą rodziców, opiekunów, nauczycieli i wychowawców. Kolejne pokolenia uznawały, że jest to skuteczny sposób dyscyplinowania i wpajania posłuszeństwa, wyrabiania charakteru i kształtowania moralności. Analizy historyczne pokazują, iż kary cielesne były najbardziej popularną metodą wychowania w domach, szkołach czy innych miejscach, w których uczono dzieci lub opiekowano się nimi⁸. Niejednokrotnie były zalecane przez autorytety publiczne i moralne, zarówno w czasach starożytnych, jak i nowożytnych, a głosy przeciwne dotyczyły jedynie ich złagodzenia, wówczas gdy surowość w stosowaniu przybierała szczególnie okrutną postać. Przemoc w wychowaniu była w przeszłości powszechna w wielu kulturach.

W średniowieczu w kulturze europejskiej, w tym na ziemiach polskich, stosowaniu surowych kary cielesnych sprzyjało postrzeganie dzieci jako istot z natury złych, grzesznych, amoralnych. W istotny sposób przyczynił się do tego, jak wskazują niektórzy badacze⁹, rozwój chrześcijaństwa, a szczególnie koncepcja grzechu pierwotnego św. Augustyna. Z zapałem bito więc dzieci, by wypędzić z nich zło, diabła, by uchronić je przed potępieniem, by zapewnić im zbawienie. Rodzice i opiekunowie w wiekach średnich sięgali chętnie po różgi i kije także po to, by wypędzić z dzieci skłonność do psot oraz wrodzoną, jak uważano, głupotę. Bito także po to, by zapewnić pomyślność w dalszym życiu. W wiekach średnich, ale także później, bicie było uważane za przejaw dbałości o dziecko, jego dobro, czasami nawet o zdrowie. Bito, na przykład dzieci epileptyczne, w celach terapeutycznych. Surowe kary cielesne argumentowano także przekazami odnajdywanymi w Starym Testamencie. Wiele biblijnych

8 P.W. Davis, J.L. Chandler, R. LaRossa, „*I've tried the switch but he laughs through the tears*”: the use and conceptualization of corporal punishment during the Machine Age 1924–1939, „Child Abuse and Neglect” 2004, vol. 28, issue 12.

9 E. Badinter, *Historia miłości macierzyńskiej*, Warszawa 1998, s. 40–41.

wersów odczytywano jako wskazania do stosowania wobec dzieci kar fizycznych¹⁰. Znaczące pod tym względem, na co wskazują badacze, były fragmenty Mądrości Syracha, na przykład: „Pieść dziecko, a wprawi cię w osłupienie, baw się nim, a sprawi ci smutek... w młodości nie dawaj mu zbytnej swobody okładaj razami boki jego, gdy jest jeszcze młody” (Syr 30, 9–13) oraz szczególnie wersy z Księgi Przysłów: „Różga i karcenie udziela mądrości, chłopiec pozostawiony sobie jest wstydem dla matki”, „Ty go uderzysz różgą, a od Szeolu zachowasz mu duszę” (Prz 23, 13–14), „...nie żałuj różgi swojemu synowi, w przeciwnym razie nie ustrzeżesz go od złego”, „Nie kocha syna, kto różgi żałuje, i kto kocha go, w porę go karci” (Prz 13, 24)¹¹.

Powszechność bicia dzieci w średniowiecznej Polsce opisał między innymi Gustaw Doliński w swojej rozprawie z 1898 roku pt. *Jak u nas chowano dzieci*: „Bat i różgi odgrywały w domowym wychowaniu wielką rolę. Ojciec św. Wojciecha różgi nie żałował. Różgę i trzciny przyjęły wieki średnie od Rzymian... Istniało nawet przekonanie, że dziecko, które nie odebrało za przewinienia swoje za życia należytej kary, nie znalazło po śmierci wiecznego odpoczynku, jeśli dodatkowo na zwłokach nie wykonano jego zaniedbanej kary”. Autor ten zwracał uwagę, iż bicie dzieci w celach wychowawczych dotyczyło wszystkich warstw społecznych: „Wieki średnie były bez różnicy szarzy społecznej i dobrobytu. Święty Wojciech odbierał dotkliwie plagi w szkole magdeburskiej. Ani wysokie jego pochodzenie, ani sowite dary rodziców dla nauczyciela nie chroniły od różeg. Bito chłopców do lat szesnastu. Biedacy! Używali prośb, wybiegów, wykrętów, kryli się po jaskiniach i lasach, uciekali ze szkół... Nic nie pomogło. W niektórych klasztorach w pewne dni wydzielano chłostę wszystkim, winny czy niewinny. Była to generalna ekspiacza za grzechy niepopelnione”¹². Współcześni badacze polscy, jak na przykład Janusz Tazbir, opisując sposób odnoszenia się do dzieci w okresie staropolskim jako naznaczony wielką surowością, bezwzględnością w wychowaniu oraz karami fizycznymi, podkreślają jednak, iż ten sposób traktowania dziecka

10 J. Tarnowski, *Kara cielesna w świetle Biblii*, w: *Bici biją*, red. J. Bińczycka, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001.

11 Ibidem.

12 G. Doliński, *Jak u nas chowano dzieci. Zarys dziejów pedagogii polskiej*, Biblioteka Dzieł Wyborowych, Warszawa 1899, s. 31.

nie tyle wynikał z żywionych do niego uczuć wrogości czy niechęci, co z uznawanego obyczajowo wzoru¹³.

W XVI i XVII wieku bicie dzieci, w tym regularna chłosta, stanowiło w dalszym ciągu powszechną praktykę wychowawczą. Tak było zarówno w Europie (w tym w Polsce), jak i w kolonialnej Ameryce¹⁴. Analizy historyczne pokazują, iż w owym czasie powszechnym celem wychowania było formowanie „właściwego charakteru”, a codzienną praktyką w tym względzie – stosowanie kar fizycznych. Nowa w stosunku do wieków średnich pozycja społeczna dziecka, polegająca na emocjonalnym nim zainteresowaniu i koncentracji uwagi na jego wychowaniu, paradoksalnie – zdaniem wielu badaczy – spowodowała wręcz zaostrenie surowej dyscypliny w wychowaniu¹⁵. W tym czasie zalecano powszechnie regularne biczowanie dziecka dla celów prewencyjno-wychowawczych¹⁶, a prawo rodziców do surowego karania w niektórych społeczeństwach wręcz sankcjonowano w sposób formalny. Przykładem jest tu tak zwane *stubborn child law*, czyli prawo wobec dzieci upartych, które w Massachusetts wprowadzono w 1646 roku¹⁷. Podobnie jak w innych krajach, także w Polsce tamtego okresu surowe postępowanie z dzieckiem było powszechnym obyczajem i zalecaną praktyką. Uważano przy tym, iż to przede wszystkim ojciec miał dzieci „trzymać krótko” i być dla nich srogimi. Jeden z renesansowych moralistów polskich, niejaki Maciej Wierzbipięta, tak radził rodzicom: „w srogości je chowaj i w karności, chcesz li po nich doczekać radości”¹⁸. Badacze wskazują również, że im niższa była warstwa społeczna, tym większy zakres władzy ojcowskiej i większa bezwzględność w jej sprawowaniu¹⁹. Nie tylko w domach, także w szkołach renesansowych stosowanie kar

13 J. Tazbir, *Stosunek do dziecka w okresie staropolskim*, w: *Bici bijq*, red. J. Bińczycka, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 19–33.

14 I. Gibson, *The English Vice: Beatings, sex and shame in Victorian England after Duckworth*, London 1978. P. Greven, *Spare the child*, New York 1990.

15 M. Donnelly, *Putting corporal punishment of children in historical perspective*, w: *Corporal punishment of children in theoretical perspective*, red. M. Donnelly, M. Straus, New Haven 2005.

16 L. DeMause, *The evolution of childrearing*, „The Journal of Psychohistory” 2001, vol. 28, s. 362–451. P. Aries, *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*, tłum. M. Ochab, Wydawnictwo Marabut, Gdańsk 1995.

17 L. Eisenberg, *Cross-cultural and historical perspectives on child abuse and neglect*, „Child Abuse and Neglect” 1981, vol. 5, s. 299–308.

18 Ibidem.

19 J. Tazbir, *Stosunek do dziecka...*, op. cit., s. 19–33.

cielesnych było codziennością i umieszczano je niejednokrotnie w oficjalnych regułach wychowania. Na przykład rektor ariańskiego gimnazjum w Lewartowie niedaleko Lublina, kiedy w 1593 roku nadawał szkole statut, wskazał sankcje, które groziły w przypadku nieprzestrzegania zasad dyscypliny w postaci karania uczniów różgami. Te miały być wymierzone w dzieciom, które spóźniały się do szkoły, zaniedbywały się w pilności, nie przynosiły podręczników szkolnych²⁰. W ariańskiej Akademii Rakowskiej w przepisach z 1602 roku znalazły się wskazania, by bijąc uczniów, nie bić ich po głowie, nie targać za włosy oraz by bić tak, aby nie wyrządzać szkód na ciele i narządach zmysłu²¹. W szkołach jezuickich z końca XVI wieku nauczycielom zalecano z kolei, by w karaniu nie byli gwałtowni i nie bili osobiście, tylko aby karę wymierzała osoba świecka wynajęta za opłatą²². Kary cielesne wspierały w tamtych czasach autorytety moralne i publiczne, w Polsce byli to między innymi Sebastian Petrycy z Wilna czy Piotr Skarga²³. Stosowanie kar cielesnych było więc popularne i to we wszystkich warstwach społecznych także w kolejnej dziesięcioleciach, choć już bardziej słychać było głosy o ich złagodzenie. Siedemnastowieczny wojewoda poznański Krzysztof Opaliński, który opisywał wychowanie wśród polskiej szlachty, wskazywał, iż „żadne teorie pedagogiczne do szlachty nie docierają”, a częstym skutkiem ich sposobu wychowania dzieci była ich degradacja fizyczna i psychiczna wynikła z nazbyt surowego traktowania²⁴.

Osiemnasto- i dziewiętnastowieczne dzieci w Polsce, podobnie jak w całej Europie, nadal licznie i często doznawały kar cielesnych. Co prawda ich surowość i natężenie nieco osłabły w stosunku do wcześniejszych wieków²⁵, jednak dalej były powszechną praktyką. Co więcej, rodziców, którzy nie stosowali kar cielesnych wobec swych dzieci, wręcz napominano, iż skazują je na potępienie lub zatracenie i na marny los. Chętnie odwoływano się wówczas do jezuickiej zasady, iż „jeden bity wart jest dziesięć

20 *Kara*, oprac. L. Adamowska, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom 2, Warszawa 2003.

21 *Ibidem*.

22 M. Krajewski, *Leksykon dziejów edukacji*, Płock 2010, s. 156.

23 J. Tazbir, *Stosunek do dziecka...*, op. cit., s. 23–25.

24 T. Bienkowski, *Edukacja w rodzinie w Polsce do połowy XVIII wieku – wnioski z badań*, w: *Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX*, red. J. Jundziłł, Wydawnictwo AP, Bydgoszcz 1994.

25 M. Donnelly, op. cit.

ciu niebitych”²⁶. Kary cielesne zalecały też popularne wówczas przysłowia i porzekadła: „Dziecka bicie łatwi życie”, „Kogo rodzice różgą nie karzą, tego kat mieczem karze”, czy kolęda (zob. ilustracja), z której pierwszy czterowiersz jezuici zamieszczali jako przydatną naukę na wydawanych przez siebie elementarzach. Jej tekst we współczesnej transkrypcji brzmi następująco²⁷:

„Różdżką Duch Święty złe dziatki bić radzi,
Różdżka bynajmniej zdrowiu nie zawadzi.
Różdżka popędza rozumu do głowy,
Uczy pacierza, a broni złej mowy.
Różdżka dziecięcki posłusznymi czyni,
Kozły wypędza, a uczy łaciny;
Różdżka, choć bije, nie połamie kości,
Dziatki hamuje od wszelakiej złości.
Różdżką, gdy dziecię będzie matka siekła,
Wybawi pewnie duszę jego z piekła.
Różdżka naucza, jak zarabiać chleba,
Różdżka prowadzi dziecięcki do Nieba.
Różdżka wszelakich cnót bywa mistrzyni,
Różdżka i ze złych dziątek dobre czyni.
Matka, gdy różdżki na dziecię żałuje,
Na szyję powróz pewnie mu gotuje.
Błogosław Boże Mistrze i te Matki,
które wścinają różdżką małe dziatki.
Błogosław Boże i takowe lasy,
Gdzie różdżki rosną w jak najdłuższe czasy.
Na młodych dobra jest różdżka brzozowa,
Na starych korbacz albo wić dębowa.”

26 A. Bołdyrew, *Kara i strach w wychowaniu dzieci w polskich rodzinach w XIX wieku*, „Dziecko Krzywdzone” 2009, nr 3(28).

27 M. Dobrowolski, *Pochwała bicia dzieci*, <http://pulshistorii.pb.pl/4435188,40486>, pochwała-bicia-dzieci (dostęp 16.08.2016).

K O L E N D A

Dla małych dzieciek.

Rószczką Duch Ś. dziecięcki bić radzi,
Rószczka bynajmnię zdrowiu niezawadzi,
Rószczka popędza rozumu do głowy,
Uczy Paciórka i broni zły mowy.
Rószczka Rodzicom posłusznemi czyni,
Krnąbne dziecięcki w powolne odmieni.
Rószczka choć bije nie połamie kości,
Dziatki hamuje od wszelakię złości.
Rószczką gdy dziecię będzie Matka siekła,
Wybawi pewnie jego duszę z piekła.
Rószczka naucza iak zarabiać chleba,
Rószczka prowadzi dziecięcki do Nieba.
Rószczka wszelakich cnót bywa Mistrzyni,
Rószczka i ze złych dziecięcki dobre czyni.
Matka gdy Rószczki na dziecię żałuje,
Na szyje powróz pewnie mu gotuje.
Błogosław Boże Mistrze i te Matki,
Które wścinają rószczką małe dziatki
Błogosław Boże i takowe lasy,
Gdzie rószczki rosną w iak najdłuższe czasy.
Na młodych dobra jest rószczka brzożowa.
Na starych korbacz, albo wić dębowa.

Ilustracja: Strona z tekstem kolędy *Dla małych dzieciek*

Źródło: <http://pulshistorii.pb.pl/foto/4435188,40486,166437,2085> (dostęp 16.08.2016)

W oświeceniu bicie dzieci w celach wychowawczych w dalszym ciągu było rekomendowane przez niektóre moralne autorytety²⁸ oraz już wówczas popularne poradniki na temat wychowania, z których to kart nawoływano do surowości w wychowaniu oraz dbania o karność dzieci.

Jeszcze w początkach XX wieku w polskim społeczeństwie, podobnie jak w całej Europie, powszechnie panowała ideologia wychowania, w której posłuszeństwo dzieci było w istocie głównym i zasadniczym celem, a stosowanie kar fizycznych, strachu i zakazów uważane było za szczególnie skuteczne i stanowiło codzienną praktykę. Wśród stosowanych środków wychowawczych, poza ciężkim karami cielesnymi (w tym nadal używaną regularną chłostą), chętnie stosowane były zastraszanie, groźby, pozbawianie miłości, upokarzanie, wystawianie na pośmiewisko, społeczne izolowa-

28 Ibidem.

nie oraz zawstydzanie. Cała ówczesna ideologia wychowania sprowadzała się w gruncie rzeczy do eliminowania złych cech dziecka. Nastawiona była przede wszystkim na korygowanie wadliwych zachowań i cech poprzez upokorzenia i wzbudzanie strachu. Alice Miller nazwała ten system wychowania za Kathariną Rutschky „czarna pedagogiką”²⁹. Była ona przez kolejne lata przełomu XIX i XX wieku dominującą koncepcją wychowania, a rozkwitała tym bardziej, im bardziej w sposobie rozumienia relacji wychowawczej akcentowano „urabianie” dziecka do pożądanego stanu, do wykształcania w nim oczekiwanych cech: pracownika, katolika czy obywatela. W latach 30. XX wieku w Polsce w opisach rzeczywistości wychowawczej nadal często spotykało się informacje ukazujące powszechność bicia dzieci, na przykład: „Dziecko przeciętnego inteligenta i półinteligenta dostaje, kiedy już nie klasycznie różgą, to przynajmniej klapsy i szturchańce pomimo abominacji powszechnej do kar cielesnych”³⁰.

Głosy przeciwne karom fizycznym miały przez wiele stuleci charakter nawoływań jedynie do ograniczania ich stosowania i powstrzymywania się od szczególnie drastycznych w tym względzie sposobów. Już w starożytności takie apele formułowali Platon, Arystoteles czy Seneka³¹. Na przykład Arystoteles przekonywał, by dzieci raczej otaczać harmonią i pięknem, dobrem i szacunkiem, gdyż wychowanie przez siłę, karę i represje, przez kij i bat, wytwarza duszę niewolnika³². W Polsce głosy nawołujące do ograniczania stosowania kar cielesnych odnotowuje się już we wczesnym średniowieczu. Święty Jan Chryzostom (ok. 350–407) napominał rodziców, że przykładem powinno się ukazywać i wskazywać dziecku wartości i motywy działania, a o karze fizycznej jako środku stosowanym wobec dziecka pisał: „Nie karz często biciem i nie przyzwyczajaj się do tego sposobu wychowania. Dziecko ustawicznie bite uczy się gardzić biciem, a gdy to zajdzie za daleko, wszystko będzie daremne. Dziecko winno bać się, ale nie winno być bite; można grozić pasem, ale nie należy bić nim i groźby

29 A. Miller, *Zniewolone dzieciństwo*, tłum. B. Przybyłowska, Poznań 1999, s. 77–78.

30 Przytoczono za: A. Bołdyrew, op. cit.

31 D. Bakan, *Slaughter of the innocents. A study of the battered child phenomenon*, San Francisco 1971.

32 B. Sidis, *A lecture on the abuse of the fear Instinct in early education*, „Journal of Abnormal Psychology” 1919, vol. 44, s. 333–348, <http://nospank.net/sidis.htm> (dostęp 19.03.2016).

nie należy wprowadzać w czyn”³³. W Polsce renesansowej głos w sprawie ograniczania surowego traktowania dzieci zabierali Mikołaj Rej czy Jakub Górski – profesor Akademii Krakowskiej – oraz Sebastian Klonowicz³⁴.

W XVII wieku do ograniczania stosowania kar cielesnych nawoływał słynny europejski pedagog Jan Amos Komeński. W niedużym dziele poświęconym edukacji rodzinnej z 1632 roku zalecał unikać w miarę możliwości zbyt częstej chłosty, jednak samo bicie dzieci jako środek wychowawczy akceptował³⁵, radził, by tak postępować z dziećmi zuchwałymi, natrętnymi i nieposłusznymi i w ten sposób przyzwyczajając je do uległości³⁶. Z kolei w Polsce przeciwko znęcaniu się występował w tym czasie Andrzej Frycz Modrzewski, napominając rodziców: „Kto w gniewie okrutnikiem się staje, nie będzie w stanie nauczyć dzieci łagodności”³⁷. Jednak generalnie Modrzewski dopuszczał karanie fizyczne dziecka („Od różgi nie umrze. Bijesz je a duszę jego uwalniasz od piekła”), zwłaszcza zaś akceptował bicie w pewnych warunkach, wskazując, by nie odbywało się ono z okrucieństwem i złością, lecz z miłością oraz w zaciszu domowym i bez świadków³⁸.

Przełomowym okresem dla kwestii wychowawczego stosunku do dziecka, w tym podejścia do stosowania kar cielesnych, w całej Europie było oświecenie. Wówczas to, jako konsekwencja rozwoju idei humanizmu, pojawiać zaczęły się stanowiska optujące za złagodzeniem podejścia do dzieci. Zalecenia takie można odnaleźć w ówczesnych pismach. Na przykład w jednym z francuskich tekstów z końca XVII wieku czytamy: „(...) spoufalając się z dziećmi, rozmawiając z nimi o wszystkim, traktując je jak ludzi rozumnych i pozyskując sobie łagodnością, niezawodnie uczynimy z nich to, co chcemy. Dzieci są jak młode rośliny, które trzeba pielęgnować i często podlewać. W porę dana rada, dowody czułości i przyjaźni w stosownym czasie wzruszają i zaskarbiają młode serca. Pieszczoty, prezenty, słowa zaufania i przyjaźni robią na dzieciach wrażenie, i niewiele jest takich, które by się oparły tym łagodnym i łatwym sposobom wy kierowania ich na ludzi

33 Ibidem.

34 T. Bieńkowski, op. cit.

35 J. Tazbir, *Stosunek do dziecka...*, op. cit., s. 21.

36 T. Bieńkowski, op. cit.

37 Podano za: J. Tazbir, *Okrucieństwo w nowożytnej Europie*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 1993, s. 131.

38 Podano za: D. Łukasiewicz, *Dzieje grzechu*, „Polityka” z dnia 13.01.2007.

uczciwych i honorowych³⁹. Jednak w powszechnej codzienności, jak uważa Elizabeth Badinter⁴⁰, rodzicielstwo przyjmowało postać „zimnego chowu”, a pieszczoty czy czułości zwykle nie miały miejsca. Myśliciele tego okresu, na czele z Jeanem-Jakiem Rousseau, zaczęli zdecydowanie podważać sam sens kar cielesnych i negować ich zbawienny wpływ, zalecając odejście od tych ciężkich, od bicia przedmiotami i chłosty. Rousseau wskazywał, iż w wychowaniu jedynie dopuszczalne są kary naturalne, dolegliwości i konsekwencje popełnionych czynów. Podkreślał, iż dzieci (człowiek) z naturą są dobre i należy pozwalać rozwijać się ich naturalnym zdolnościom. Wychowanie w jego postulatach powinno być zgodne z naturą ludzką i indywidualne, powinno polegać przede wszystkim na usuwaniu przeszkód, aby indywidualna natura mogła się rozwijać we właściwym kierunku⁴¹. John Lock z kolei tłumaczył, iż kara cielesna poniża dziecko, rodzi w nim skrytość, zaciętość, fałsz i obłudę. Tłumaczył, iż bite dzieci stają się tępe i głupie⁴². W szerszym dyskursie nadal jednak akceptowano lżejsze formy bicia a umiarkowane kary cielesne traktowano jako integralną część wychowania, dyskusje i krytyka dotyczyły jedynie rozmiarów ich stosowania oraz szczególnie sposobów wymierzania⁴³. W oświeceniowej Polsce w poradach dla rodziców wskazywano więc na przykład, jak i kiedy bić dzieci oraz radzono, by robić to jedynie, jeśli faktycznie na to zasłużą. Doradzano też, aby wykonywać kary fizyczne tylko w domu, bez obecności osób postronnych⁴⁴.

W Polsce do bardziej postępowych należały poglądy Stanisława Konarskiego, który w ustawach szkolnych wydanych w latach 1753–1754 postulował wyeliminowanie kar chłosty z praktyki szkolnej i zakazywał bicia dzieci różgą, batem, po rękach jakimkolwiek narzędziem oraz bicia po głowie i twarzy, szarpania za włosy i targania za uszy. Nieco później Komisja Edukacji Narodowej w przepisach dla szkół parafialnych z 1774 roku zalecała ograniczenie kar cielesnych i stosowanie ich tylko za „znaczniejsze występki”⁴⁵.

39 Podano za: P. Aries, *Historia dzieciństwa*, Gdańsk 1995, s. 136.

40 E. Badinter, op. cit.

41 Zob. D. Postman, *W stronę XVIII stulecia. Jak przeszłość może doskonalić naszą przyszłość*, Warszawa 2001. Zob. też: E. Jarosz, *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Perspektywa globalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008.

42 *Kara*, op. cit.

43 P.W. Davis et al., op. cit. D. Postman, op. cit.

44 J. Tazbir, *Stosunek do dziecka...*, op. cit., s. 23.

45 M. Krajewski, op. cit.

Spółczenstwa europejskie, w tym i polskie, w pierwszych dziesięciolecia XIX wieku nadal charakteryzowało stosowanie kar cielesnych, a wręcz umieszczanie ich na piedestale metodyki wychowania. Powszechna społeczna aprobata bicia dzieci była wspierana przez rekomendacje publikowane w prasie i podręcznikach dla rodziców. Dla przykładu przytoczyć można fragment tekstu z polskiego poradnika pedagogicznego z 1819 roku: „Przestrzegajcie także, abyście gniewem niewczesnym uniesieni surowo dzieci nie karali, osobliwie też pięścią między plecy, w piersi, w głowę, w twarz lub narzędziami takimi nie bili, któremi dzieci łatwo skaleczyć, a czasami na zawsze zdrowie odebrać, lub przedwczesną śmierć zadać im może”⁴⁶.

Zdecydowane głosy sprzeciwu wobec bicia dzieci, a nie tylko negujące jego skrajne postaci lub nieodpowiednie okoliczności stosowania, pojawiły się w Europie dopiero w końcu XIX stulecia. Pedagodzy i psychologowie oraz psychiatrzy już stosunkowo zgodnie wyrażali negatywne opinie na temat kar fizycznych, a także okrutnych kar psychologicznych jako środków wychowawczych. Z pewnością przyczyniły się do tego prace znanych postaci, takich jak Freud, Adler czy Burchard. Krytykowali oni surowe kary i łamanie oporu dziecka siłą. Freud na przykład podkreślał związek pomiędzy popularną jeszcze chłostą a późniejszymi schorzeniami i zaburzeniami psychicznymi⁴⁷. Działający wówczas pedagodzy głośno nawoływali do odchodzenia od fizycznego karania dzieci na rzecz stosowania bardziej konstruktywnych metod. Maria Montessori uważała, że dziecko jest „budowniczym samego siebie”, podkreślała też, że jest pełnoprawnym człowiekiem, któremu w rozwoju dorośli mają jedynie pomagać. Według niej osoby dorosłe powinny wspierać dzieci i służyć im⁴⁸. Popierała jako karę jedynie ograniczoną czasowo izolację dziecka, na przykład poprzez posadzenie go przy osobnym stoliku lub w osobnym pokoju. Uznaje się, iż Montessori wyraźnie przyczyniła się do przezwyciężania nadmiernego rygoryzmu w wychowaniu, zwłaszcza w stosunku do małych dzieci⁴⁹. Fryderyk Foerster z kolei podkreślał, iż stosowanie chłosty zabija w dziecku po-

46 Przytoczona za: A. Böldyrew, op. cit.

47 K. Marzec-Holka, *Nie będziesz bił dziecka swego*, Bydgoszcz 1996, s. 15.

48 S. Wołoszyn, *Rozwój i zmienność wychowania i kształcenia*, w: *Pedagogika. Podręcznik Akademicki*, tom 1, cz. II, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2003.

49 S. Wołoszyn, *Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*, Warszawa 1964, s. 403–406.

czucie własnej godności, a Edward Claparede był gorącym zwolennikiem dostosowywania wychowania i nauczania do indywidualnych skłonności, potrzeb oraz możliwości oraz podkreślał, że stymulatorem wychowania nie powinna być kara ani strach przed nią⁵⁰.

Na poglądy dotyczące stosowania surowych kar cielesnych w wychowaniu wpłynęły też badania dotyczące znęcania się nad dziećmi, które zaczęto podejmować w końcu XIX wieku. Surowe, okrutne traktowanie dziecka stało się wówczas przedmiotem profesjonalnych analiz, począwszy od badań i opisów problemu dokonanych przez Ambrożego Tardieu⁵¹. Opisywane w prasie przypadki znęcania się nad dziećmi sprawiły, że dostrzeżona została kwestia maltretowania przez rodziców i opiekunów⁵². Zjawiska surowego traktowania i znęcania się nad dziećmi zaczynają być postrzegane jako nierzadki problem rodzinny. Pod koniec XIX wieku wiele instytucji i stowarzyszeń zainteresowało się tymi zagadnieniami. To czas instytucjonalizowania się ruchów ochrony dzieci przed okrutnym traktowaniem. Wzorem Ameryki, w której w Nowym Jorku 1874 roku powstało pierwsze na świecie Towarzystwo Ochrony Dzieci przed Okrucieństwem, w Europie powstały podobne towarzystwa, pierwsze w 1884 roku w Londynie⁵³.

Wszystkie te wydarzenia przyczyniły się do generalnej zmiany „klimatu”. Rodzice zaczęli zmieniać swój stosunek do wychowywania dzieci, stali się bardziej ostrożni i mniej skorzy do stosowania bardzo surowej dyscypliny i drastycznych metod karania dzieci w obawie przed restrykcjami⁵⁴. Wpłynęła na to też zmiana narracji w dziewiętnastowiecznych podręcznikach wychowania, także tych, które ukazywały się na ziemiach polskich (wówczas pod zaborami). Często odnoszono się w nich krytycznie do bicia czy poszturchiwania, a zalecano wychowywanie przez „przyjacielskie upominanie, prowadzenie serdeczne i życzliwe”. W ten sposób o wychowywaniu dzieci pisał na przykład w swym pedagogicznym dziele z 1874 roku jeden z ówczesnych pedagogów – Lucjan Falkiewicz⁵⁵.

50 Ibidem.

51 Zob. też: E. Jarosz, *Rozwój problematyki dziecka krzywdzonego w nauce*, „Pedagogika Społeczna” 2011, nr 2.

52 P.W. Davis et al., op. cit.

53 E. Jarosz, *Dom, który krzywdzi*, Katowice 2001, s. 76.

54 P.W. Davis et al., op. cit.

55 A. Bołdyrew, op. cit.

W początkach XX wieku, pomimo coraz wyraźniejszych postulatów pedagogicznych na temat rezygnowania z fizycznego karania, w praktyce wychowawczej bicie dzieci było nadal zjawiskiem „naturalnym”. Kary fizyczne stanowiły najpopularniejszy sposób dyscyplinowania dzieci i bez wahania stosowano je tak w domach, jak i w szkołach. W tym czasie rozgłosu nabierały poglądy Ellen Key. Jej książka z 1900 roku pt. *Stulecie dziecka* zwróciła uwagę świata pedagogów oraz opinii publicznej na sytuację zniewolenia dziecka przez dorosłych oraz okrucieństwa dorosłych wobec dzieci⁵⁶. Ellen Key postulowała, by wychowanie nacechowane było czułością, oznaczało ostrożne traktowanie dziecka i wspieranie jego naturalnego rozwoju. „Wychowywać dziecko – znaczy piastować duszę jego na rękę, stawiać kroki na jego wąskiej ścieżynie. Znaczy to nie narazić się nigdy na niebezpieczeństwo ujrzenia we wzroku dziecka chłodu, który nam bez słów mówi, iż my mu nie wystarczamy i uważa nas za niekonsekwentnych; znaczy to uznać z pokorą, iż możliwość szkodenia dziecku trafia się często, a dopomożenie – rzadko” – pisała⁵⁷. Czułość w wychowawczej relacji z dzieckiem, którą propagowała Ellen Key, stanowiła z pewnością rewolucyjne wyzwanie dla tradycyjnej „czarnej pedagogiki”, która charakteryzowała powszechność wychowawczą początków XX wieku. Key potępiała surowe karanie dzieci, w tym karanie fizyczne, podkreślając jego negatywne skutki wychowawcze. Według niej w szkołach często zabijana jest dusza dziecka, a z kolei w rodzinie jest ono jakby bezdomne⁵⁸. Dzieci mają wolę bycia zdrowym i kochanym a właściwie traktowane, otoczone wsparciem, miłością i czułością wyrastają na ludzi wolnych i udoskoniałych – podkreślała. Ellen Key rozpoczęła w istocie wielką pedagogiczną dyskusję o wychowaniu, w którą włączać zaczęli się pedagodzy z różnych krajów i która toczyła się intensywnie w pierwszych dekadach XX wieku.

W kolejnych latach XX wieku sytuacją dziecka interesowało się coraz więcej profesjonalistów, którzy wierzyli, iż dzieci nie tylko potrzebują, ale zasługują na dobre traktowanie i ochronę przed okrucieństwem, zarówno w instytucjach oświatowych, opiekuńczych, jak i w domu⁵⁹. Wkrótce, za

56 H.M. Griese, *Prawa dziecka w Niemczech*, w: *Humaniści o prawach dziecka*, red. J. Bińczycka, Kraków 2000. B. Matyjas, *Dzieciństwo w kryzysie. Etiologia zjawiska*, Warszawa 2008, s. 17.

57 E. Key, *Stulecie dziecka*, Warszawa 2005, s. 68.

58 E. Key, op. cit., s.111–135.

59 P.W. Davis et al., op. cit.

sprawą przede wszystkim Janusza Korczaka, dyskurs na temat kar fizycznych nabrał nowego, oryginalnego kolorytu i znaczenia. Problem bicia dzieci ulokowany został w kategorii łamania praw dziecka. Janusz Korczak przeciwstawiał się zdecydowanie biciu oraz karom cielesnym w jakiegokolwiek formie. Uważał ten sposób dyscyplinowania za okrutny i podkreślał negatywny wpływ kar fizycznych na psychikę, zauważając przy tym, iż zagrożeniem dla prawidłowego rozwoju są nawet mniej drastyczne a wręcz subtelne kary fizyczne⁶⁰. Korczak przeciwstawiał się jednak biciu dzieci przede wszystkim dlatego, że narusza to ich godność i człowieczeństwo. Uznawał i podkreślał, że dziecko jest pełnowartościowym i równym w prawach człowiekiem, więc tak jak innych nie wolno go bić. Korczak apelował do wszystkich wychowawców i rodziców, by traktowali dziecko jako człowieka mającego własne pragnienia, potrzeby, ale i prawa oraz godność. Uznawał, że kary cielesne są łamaniem praw dziecka, co powinno nieść za sobą konsekwencje dla dorosłych, a wręcz ich prawną odpowiedzialność. W tym duchu pisał w swym dziele *Kiedy znów będę mały*: „A jeszcze szarpną, pchną, uderzą. Raz uderzą albo za rękę szarpną i zdaje im się, że nie bicie, nie boli. Bo oni biciem nazywają katowanie dzieci. Kiedy tłuką pasem, trzymają i walą jak zbrodniarze, a dziecko się wyrывa i wrzeszczy: już nie będę, już nie będę. A takie bicie – może go teraz już mniej, ale jeszcze jest – w przyszłości będą od razu do kryminału sadzali!”⁶¹. Poza Korczakiem także inni polscy pedagodzy pierwszej połowy XX wieku wyraźnie dyskredytowali stosowanie kar fizycznych w wychowaniu. Wśród nich byli Helena Radlińska, Czesław Babicki, Henryk Rowid, Stefan Szuman oraz Józef Pieter.

Ostra krytyka posługiwania się karami fizycznymi doprowadziła jedynie do pewnego zmniejszenia ich występowania w praktyce społecznej. Kolejne pokolenia, lat 30., 40. i 50., nadal wyrastały „w cieniu różgi” – w tak zwanym laniu, nie mówiąc już o klapsie, upatrywano efektywny sposób karania dziecka. Z czasem, wskutek dalszych działań propagandy pedagogicznej przeciwko biciu dzieci, liczba rodziców uciekających się do omawianych sposobów dyscyplinowania zaczęła się zmniejszać i sto-

60 Zob. np.: B. Smolińska-Theiss, *Korczakowskie narracje pedagogiczne*, IMPULS, Kraków 2013.

61 J. Korczak, *Kiedy znów będę mały*, w: *Pisma wybrane*, wybór A. Lewin, Nasza Księgarnia, Warszawa 1984.

sowano je rzadziej, jedynie w wyjątkowych okolicznościach. Jednak tak zwane lżejsze kary cielesne nadal stanowiły codzienną praktykę wychowawczą. Trzeba przy tym podkreślić, iż wkrótce po Korczaku dyskusja na temat kar fizycznych ponownie się zmieniła⁶². Zamiast dyskursu o karach fizycznych jako łamaniu praw dzieci zaczęto ponownie, jak w XIX wieku, rozważać problem ich stosowania na gruncie ich przydatności. Zaczęto koncentrować się na wykazywaniu ich nieskuteczności⁶³, a ich negowanie oparto na negatywnej ocenie efektywności, a nie na kwestii etyki. Ten klimat deprecjonowania kar cielesnych dominował w latach 60. 70. i 80. XX wieku. Sytuacja zmieniła się dopiero z chwilą przyjęcia Konwencji o prawach dziecka w 1989 roku, choć nurt ten nie wygasł całkowicie i jest obecny także dzisiaj.

62 P.W. Davis et al., op. cit.

63 L. Ashby, *Endangered children: dependency, neglect and abuse in American history*, New York 1997, s. 105.

2. GLOBALNE INSTRUMENTY OGRANICZANIA KAR FIZYCZNYCH

2.1. Konwencja o prawach dziecka z 1989 roku

Uniwersalnym i podstawowym instrumentem w kwestii ograniczania przemocy wobec dzieci włącznie z karami fizycznymi jest **Konwencja o prawach dziecka** (zwana dalej: Konwencją).

Jak wskazuje John Kydd⁶⁴, Konwencja w wielu swoich artykułach odnosi się do ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy i złym traktowaniem. Są to artykuły: 9, 16, 17, 18, 19, 20, 24 (p. 3), 28 (p. 2) oraz 32–40. Dotyczą one różnych sytuacji krzywdzenia dziecka przez różne „źródła”, czyli przez rodziców lub opiekunów, szkołę (na przykład art. 28, p. 2), ale też grupy społeczne, instytucje czy środowiska, jak na przykład media. W sposób szczególny jednak i bezpośrednio kwestii kar cielesnych jako formy przemocy dotyczy artykuł 19:

„1. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbywania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

2. Tego rodzaju środki ochronne powinny obejmować tam, gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również innych form prewencyjnych dla ustalenia, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe – ingerencji sądu.”

⁶⁴ J. Kydd, *Preventing child maltreatment. An integrated multisectoral approach*, „Health and Human Rights” 2003, vol. 6, nr 2, s. 35–63.

Artykuł 19 Konwencji zawiera zestaw wskazówek dotyczących powinności państwa w zakresie działań, które powinny być organizowane wobec problemu przemocy, w tym przemocy w wychowaniu, i wobec problemu stosowania kar fizycznych. Mówi on o działaniach ustawodawczych i administracyjnych, czyli o konieczności tworzenia państwowych regulacji i przepisów, które dotyczyłyby ochrony przed krzywdzeniem. Wskazuje też na konieczność podejmowania stosownych działań społecznych i wychowawczych, czyli tworzenia instytucji, organizacji, służb, placówek prowadzących działania ochrony dzieci przed przemocą ze strony rodziców. Mówi również o konieczności podejmowania działań edukacyjnych i wychowawczych wobec różnych grup społecznych, jak i całego społeczeństwa, które ograniczałyby zjawiska krzywdzenia dzieci w rodzinie. Punkt 2 artykułu 19 wyraźnie wskazuje na konieczność tworzenia programów socjalnych pomocy dziecku i osobom, które się nim opiekują, jak również na konieczność prowadzenia działań prewencyjnych, które należy rozumieć jako wczesną interwencję (ustalenie, informowanie, wszczynanie i prowadzenie śledztwa, ingerencja sądu – gdzie jest to właściwe, terapia i „śledzenie” przypadków). Trzeba też zwrócić uwagę na wskazanie dotyczące konieczności odnotowywania przypadków krzywdzenia dzieci przez państwa. Generalnie, w świetle zaleceń Konwencji, działania, które powinny podejmować państwa w stosunku do przemocy stosowanej wobec dzieci, przedstawiane są jako wielosektorowe: legislacyjne, administracyjne, społeczne i edukacyjne. W różnych interpretacjach Konwencji o prawach dziecka podkreśla się też, iż wskazuje ona, by działania te podejmować w sposób holistyczny – by organizować zintegrowane strategie i, jak rekomenduje się to wspólnie, aby w tym duchu tworzyć **narodowe strategie ochrony dzieci przed przemocą**⁶⁵. W jednym z opracowań interpretujących wskazania Konwencji co do organizowania strategii działań podkreśla się, że dla celów prewencji przemocy wobec dzieci ważne jest z jednej strony monitorowanie zjawiska i jego rozmiarów, doskonalenie sposobów wykrywania, identyfikowania i rozpoznawania przypadków występowania, a z drugiej strony prowadzenie odpowiednich działań terapeutycznych

65 *Protecting Children from Violence*, wystąpienie Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci, Marty Santos Pais, na Konferencji Rady Europy ws. Europejskiej Strategii Praw Dziecka (nazwanej strategią sofijską), Sofia 5–6 kwietnia 2016.

wobec rozpoznanych przypadków, działań prawnych, a także przeprowadzanie działań edukacyjnych i ukierunkowanie na redukcję czynników ryzyka stosowania przemocy wobec dzieci⁶⁶.

Potrzebę wielosektorowego podejścia do problemu przemocy wobec dzieci oraz organizowania profilaktyki wyrażał również pierwszy raport Komitetu Praw Dziecka – organu monitorującego implementację Konwencji w poszczególnych państwach⁶⁷. W raporcie zatytułowanym *Violence against children within the family and in schools*, który ukazał się w 2001 roku⁶⁸, Komitet rekomendował wdrażanie przez państwa bardziej zintegrowanego, wielosektorowego podejścia do prewencji przemocy wobec dziecka⁶⁹.

Podobnie jak na artykuł 19, z punktu widzenia problemu kar cielesnych, należy też zwrócić uwagę na artykuł 24 Konwencji, który w punkcie 3 nakłada na państwa obowiązek podejmowania wszelkich właściwych i skutecznych kroków na rzecz zniesienia tradycyjnych praktyk przynoszących szkodę zdrowiu dziecka. Na podstawie szerokiej interpretacji tego przepisu zdecydowanie można odnieść go do problematyki przemocy w wychowaniu, a zwłaszcza do społecznej aprobaty kar cielesnych i traktowania ich jako środka wychowawczego i dobrego sposobu dyscyplinowania dzieci.

Wśród zapisów Konwencji odnoszących się do kar cielesnych można jeszcze wskazać na zobowiązanie państw do zapewnienia pomocy tym dzieciom, które są ofiarami przemocy. Ma się to odbyć poprzez udostępnianie i ułatwianie dostępu do różnych form leczenia i rehabilitacji skutków fizycznych i psychospołecznych. Przykładem najbardziej bezpośrednim jest artykuł 39, który stwierdza:

66 *Child Protection. A Handbook for parliamentarians*, UNICEF 2004 rok, oraz kolejny przewodnik dla parlamentarzystów opracowany przez UNICEF w maju 2007 roku, który uwzględniał już rekomendacje oenzetowskiego *Światowego raportu o przemocy wobec dzieci*, P.S. Pinheiro z 2006 roku (www.unicef.int).

67 Komitet Praw Dziecka powołany został do kontroli przestrzegania przez państwa praw Konwencji jako organ, któremu kraje, które ratyfikowały Konwencję, przedstawiają sprawozdania informujące o środkach stosowanych dla zapewnienia realizacji postanowień oraz o postępach w korzystaniu z praw. T. Smyczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka – analiza i wykładnia*, Poznań 1999.

68 Raport nosi numer CRC/C/111 i dostępny jest na stronie <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/%20/view40?SearchView> (dostęp 6.06.2006) – jego analiza została przeprowadzona w kolejnych fragmentach tego rozdziału.

69 Za: J. Kydd, *Preventing...*, op. cit.

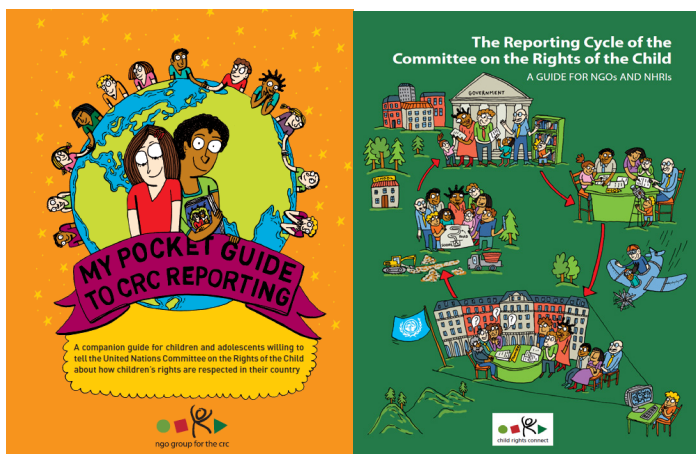
„Państwa-strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą jakiegokolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania lub jakiegokolwiek formy okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania albo karania bądź konfliktu zbrojnego. Taka rehabilitacja czy reintegracja przebiegać będzie w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności dziecka”⁷⁰.

Konwencja o prawach dziecka zobowiązuje w artykuale 44 wszystkie państwa, które ją ratyfikowały, do respektowania wszystkich zawartych w niej praw oraz do składania co pięć lat szczegółowych pisemnych raportów opisujących stan przestrzegania praw Konwencji w danym państwie – swoistych sprawozdań, które również powinny być udostępniane opinii publicznej w danym kraju. Często też poza raportami państwowymi stan przestrzegania realizacji praw dziecka zawartych w Konwencji w danym społeczeństwie jest zgłaszany do Komitetu Praw Dziecka (CRC) w raportach alternatywnych, które tworzą lokalne grupy interesu lub organizacje pozarządowe⁷¹. W ostatnim czasie takie raporty alternatywne składać zaczęły dzieci – ich organizacje i stowarzyszenia, do czego zresztą Komitet wyraźnie zachęca, promując specjalne informatory na temat procedury⁷².

70 Wszystkie artykuły Konwencji o prawach dziecka cytowano w tej pracy na podstawie przekładu zamieszczonego na stronach Rzecznika Praw Dziecka: http://brpd.gov.pl/prawa_dziecka_fr.html.

71 W Polsce poza rządem sprawozdania do Komitetu Praw Dziecka składali Rzecznik Praw Dziecka oraz środowiska pozarządowe (w formie raportów alternatywnych): UNICEF Polska (koordynacja i finansowanie), Fundacja Dzieci Niczyje, Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej. Zob. <http://brpd.gov.pl/aktualnosci/polska-przedstawila-sprawozdanie-z-wykonania-konwencji-o-prawach-dziecka> (dostęp 29.06.2016).

72 http://www.childrightsconnect.org/wpcontent/uploads/2013/10/My_pocket_guide_to_CRC_reporting_WEB_English.pdf; http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/GuideNgoSubmission_en.pdf (dostęp 29.06.2016).

Ilustracja: Książki w wersji *child friendly* na temat procedury składania raportu do Komitetu Praw Dziecka na podstawie III Protokołu fakultatywnego
 Źródło: <https://resourcecentre.savethechildren.net/library/my-pocket-guide-crc-reporting>;
<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/reporting-cycle-committee-rights-child-guide-ngos-and-nhris> (dostęp 16.08.2018)

Napływające do Komitetu informacje, raporty, sprawozdania państwowe i od organizacji pozarządowych są analizowane i stanowią podstawę nie tylko do kierowania uwag do poszczególnych państw, lecz przede wszystkim – do określania kierunku innowacji legislacyjnych, politycznych i praktycznych na poziomie międzynarodowym⁷³.

73 Przykładem może tu być opracowanie Komitetu Praw Dziecka z 2006 roku pt. *Violence against children. What do NGOs know? What do NGOs say? An analysis of information relating to violence available in NGOs reports to the UN Committee on the Rights of the Child from 1990 to 2005* przedstawiające z jednej strony obraz przestrzegania praw dziecka w państwach, które ratyfikowały Konwencję, relacjonowany przez organizacje pozarządowe, a z drugiej strony, analizujące zakres i treść raportów nadesłanych w latach 1990–2005. Zob. www.crin.org/docs/resources/treaties/crc.31/Poland_ngo_report_eng.doc (dostęp 10.11.2007).

2.2. Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ o przemyocy wobec dzieci z 2001 roku pt. *Violence against children within the family and in schools*

Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych po analizie otrzymanych sprawozdań państwowych oraz w wyniku dyskusji sprawozdawczych w 2001 roku opracował pierwszy raport, w którym przedstawił uwagi i rekomendacje skierowane do sygnatariuszy Konwencji, dotyczące realizacji praw i idei w niej zawartych. W rozdziale V raportu zatytułowanego *Violence against children within family and in schools* (CRC/C/111, s. 153–168) – *Przemoc wobec dzieci w rodzinie i w szkole*⁷⁴ – zamieszczono uwagi i rekomendacje wspólne dla państw, które należy potraktować jako sformułowanie standardów dotyczących przeciwdziałania przemyocy wobec dzieci. Podkreślono między innymi wagę zintegrowanego, wielosektorowego podejścia do organizowania profilaktyki w związku z problemem przemyocy wobec dzieci oraz funkcjonowania różnych sektorów w oparciu o wspólne jego rozumienie. W raporcie jako niezwykle istotne wskazano wzajemne zaangażowanie różnych sektorów społecznych, począwszy od polityków, przez sektor zdrowotny, edukacyjny, prawniczy, po mass media, organizacje obywatelskie, religijne, liderów lokalnych, aż po samych rodziców i dzieci. Podkreślono także duże znaczenie identyfikowania efektywnych programów i form działań profilaktycznych, interwencyjnych, terapeutyczno-rewalidacyjnych oraz innych, takich jak: szkolenia profesjonalistów, kampanie uświadamiające, rozbudowa wsparcia społecznego rodzin i reformy systemu społecznego z ukierunkowaniem na

⁷⁴ Przedstawiane dalej uwagi opierają się na punktach 682–745 raportu zatytułowanego *Report on the twenty-eight session (Geneva, 24 September – 12 October 2001)*, który jest dostępny na stronie www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf (dostęp 30.05.2006) pod numerem CRC/C/111. Dyskusja generalna Komitetu Praw Dziecka, której efektem jest ten dokument, odbyła się z udziałem reprezentantów podstawowych organów Narodów Zjednoczonych, jak też wyspecjalizowanych agencji oraz innych kompetentnych agend UN (np. Biuro Wysokiego Komisarza Praw Człowieka, UNICEF, ILO – Międzynarodowa Organizacja Pracy, WHO) oraz z udziałem organizacji pozarządowych takich jak: Amnesty International, EPOCH-Worldwide, Global Initiative to End Corporal Punishment of Children, International Federations of Social Workers, ISPCAN, Radda Barnen, Save the Children i wielu innych organizacji i stowarzyszeń naukowych oraz indywidualnych ekspertów.

funkcjonowanie zespołów wielodyscyplinarnych. Co istotne, zaakcentowano także potrzebę funkcjonowania państwowych systemów monitorowania zjawisk oraz efektywności stosowanych rozwiązań.

Jeśli chodzi o kwestię rozumienia zjawiska przemocy wobec dzieci w rodzinie, w tym kar fizycznych, w raporcie zaznaczono, iż Konwencja jest matrycą, na podstawie której przemoc wobec dzieci powinna być zdefiniowana. Jednocześnie zwrócono uwagę na konieczność uwzględniania kulturowego i społecznego kontekstu. Ważną uwagę było też wskazanie, aby omawiany problem rozpatrywać i rozumieć na tle zjawisk socjoekonomicznej marginalizacji oraz wielu form dyskryminacji. Jednakże za najważniejsze uznano kwestie i działania legislacyjne.

Progresywne reformowanie prawa określono w raporcie jako fundamentalny mechanizm wszelkich strategii ograniczania zjawiska przemocy wobec dzieci i – co niezwykle ważne – zmian kulturowych w tym względzie. Komitet zobowiązywał państwa, które ratyfikowały Konwencję o prawach dziecka, do rewizji systemów legislacyjnych w zakresie ochrony dziecka przed krzywdzeniem, tak aby były zgodne z postanowieniami Konwencji. Podkreślono, że wszystkie formy przemocy doznawane przez dzieci w rodzinie powinny być nieakceptowane, ale także, że poszczególne formy przemocy wymagają różnego podejścia w zakresie działań prewencyjnych i ochrony. Aby ograniczyć stosowanie kar fizycznych, konieczne jest, zdaniem Komitetu, tak zwane podejście pozytywne, oparte na uwrażliwianiu i edukacji na temat szkodliwego wpływu przemocowych form dyscyplinowania oraz na temat innych, alternatywnych (bezpriemocowych) metod i środków wychowawczych. Z kolei inne formy przemocy domowej nad dzieckiem wymagają podejścia interwencyjnego, bardziej zdecydowanego i naczynającego odpowiedzialnością sprawców.

Wśród postulowanych w raporcie działań, biorąc pod uwagę wpływ czynników ekonomicznych i psychologicznych na rozwój problemu przemocy nad dzieckiem, za niezwykle znaczące i obiecujące uznano rozwijanie systemu wsparcia i pomocy rodzinie oraz preferowanie w interwencjach dotyczących przypadków przemocy nad dzieckiem edukacji i pomocy rodzinom bardziej niż ich karnia. Komitet zalecał jak najpełniejsze realizowanie tych artykułów Konwencji o prawach dziecka, które określają konieczność zapewnienia pomocy rodzinie i wprowadzania w życie programów wsparcia (artykuły: 18, 19, 24 i 27), a w obszarze stosowanych rozwiązań wyraż-

nie promował programy wizyt domowych (*home visitations programmes*), stwierdzając ich wysoką skuteczność prewencyjną. Natomiast oddzielenie dziecka od rodziny powinno być rozważane tylko i wyłącznie jako środek ostateczny, najlepsze rezultaty można bowiem osiągać, jak podkreślono w raporcie, poprzez interweniowanie w możliwie mało intruzyjny sposób. Rekomendowano także doskonalenie strategii i środków identyfikowania dzieci podwyższonego ryzyka doznawania przemocy domowej i zapewniania odpowiednich działań prewencyjnych (p. 729). Zdaniem Komitetu, w ramach interwencji w sytuacji krzywdzenia dzieci w rodzinie należy szczególną ochroną i działaniami terapeutyczno-rehabilitacyjnymi otoczyć dzieci – ofiary przemocy domowej (p. 730).

Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ podkreśla wagę budowania i utrzymywania profesjonalnego statusu osób i służb pracujących z dziećmi (ogólnie i w związku z problemem przemocy), poprzez odpowiednie ich kwalifikacje, wiedzę i umiejętności oraz kryteria wymagań wobec kandydatów, a także ich edukację w zakresie praw dziecka (p. 722–723). Komitet sformułował szczegółowe uwagi dotyczące stosowania w przygotowaniu i doskonaleniu kadr i służb pracujących z dziećmi podejść interdyscyplinarnych i położenia nacisku na kształtowanie postaw współpracy w działaniach dotyczących problemu krzywdzenia dzieci oraz edukacji w zakresie bezprzemocowych metod wychowania i oddziaływania na dzieci. Zwrócono też uwagę na szkolenie kadr w zakresie specjalnych praw i potrzeb dzieci z grup ryzyka, w tym niepełnosprawnych. Za konieczne uznano systematyczne szkolenia różnych profesjonalistów pracujących z dziećmi, włączając służbę zdrowia, nauczycieli, pracowników socjalnych, prawników, przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości.

Raport wyraźnie promował tak zwaną orientację pozytywną, czyli działania dążące do zmiany kulturowych postaw wobec krzywdzenia dzieci i ich ochrony przed takimi doświadczeniami. Postulowano (p. 721 i 724) stosowanie publicznych kampanii angażujących liderów religijnych, społecznych i politycznych, które miały podnosić świadomość i wrażliwość publiczną na temat zagrożenia, jakie niesie ze sobą krzywdzenie dzieci, likwidować społeczną tolerancję i akceptację dla różnych form przemocy wobec nich. Komitet zwracał też uwagę, by w działania i kampanie uświadamiające poprzez różne formy aktywizacji angażować rodziców i dzieci. Podkreślał konieczność dostarczania dzieciom informacji na temat ich

praw poprzez włączanie tej tematyki w programy szkolne. Szczególnie aktywną rolę w kampaniach i edukacji społecznej Komitet nadawał mediom, z zastrzeżeniem, by odzwierciedlały one także stanowisko dziecka wobec przemocy i subiektywny wymiar jej doświadczania (podejście partycypacyjne). Media powinny – jak podkreślano – unikać nadawania tym treściom posmaku sensacji. Raport wskazywał na potrzebę tłumaczenia treści informacji o przemocy wobec dzieci i jej zapobieganiu na narodowe i lokalne języki oraz rozpowszechniania tych publikacji wśród osób w jakikolwiek sposób zaangażowanych w problem: dzieci, rodziców, profesjonalistów, służb interwencyjnych i lokalnej opinii publicznej.

W raporcie CRC/C/111 Komitet przedstawił ostatecznie kilka rekomendacji dotyczących kierunków i sposobów działania państw wobec problemu przemocy nad dzieckiem, między innymi:

- Kwestie przemocy wobec dziecka w rodzinie powinny być rozumiane nie tylko w kontekście nuklearnych ujęć rodziny, ale też, w zależności od czynników kulturowych, obejmować mogą kontekst rodziny rozszerzonej, czyli również działania dziadków, rodzeństwa, innych krewnych, bliskich opiekunów oraz sąsiadów (p. 701).
- Zasadniczą strategią działań w dziedzinie ochrony dzieci przed przemocą powinno być rozwijanie i upowszechnianie takiej wizji rodziny, w której prawa dziecka są szanowane. Głównie chodzi więc o rozwijanie różnych działań promujących taką wizję, a mniej o wykorzystywanie środków punitivnych (p. 702).
- Konieczne jest uznanie, iż jakiegokolwiek formy przemocy wobec dzieci nie są akceptowalne, jednak działania mające na celu zatrzymanie problemu muszą brać pod uwagę różny kontekst społeczny i kulturowy oraz muszą angażować lokalnych przedstawicieli i podmioty (p. 703).
- W zjawisku przemocy krytycznym punktem jest jej doświadczanie, dlatego dzieci – ich stanowiska i doświadczenia – powinny być włączane w konceptualizowanie, promowanie i formułowanie działań (p. 704).
- Jednym z zasadniczych działań w ograniczaniu problemu powinno być rozwijanie więzi pomiędzy społecznością a rodzinami, włączanie rodzin w życie lokalnej społeczności oraz uświadamianie w kwestii praw dziecka i rodzica (p. 705).
- Różne formy przemocy (kary fizyczne, werbalne i emocjonalne nadużycia, wykorzystywanie seksualne i inne) są wzajemnie ze sobą powiąza-

ne, a poważne rodzaje przemocy fizycznej wobec dziecka są bardziej prawdopodobne, jeśli tolerowane są mniej spektakularne formy krzywdzenia, dlatego podejmowane działania muszą charakteryzować się podejściem holistycznym i akcentować brak tolerancji dla jakichkolwiek rodzajów przemocy (p. 706).

Ponadto Komitet podkreślał (p. 719–720 raportu) rolę istnienia narodowej polityki ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie oraz badań nad zakresem, charakterem, przyczynami i następstwami zjawiska, co powinno przekładać się na lepiej dostosowywane do specyfiki danego społeczeństwa programy działań. Oprócz potrzeby przygotowania stosownych strategii i planów na poziomie narodowym, powołując się na artykuł 4 Konwencji, wskazano też na konieczność przeznaczania przez państwa odpowiednich środków (p. 739–740). Zachęcano także różne organizacje obywatelskie i pozarządowe do zwrócenia większej uwagi na prewencję i ochronę dzieci przed przemocą oraz do aktywnego asystowania działaniom państwa w tej kwestii. W szczególności organizacje pozarządowe mogą i powinny, zdaniem Komitetu, zapewniać prawne i innej natury wsparcie dzieciom i ich rzecznikom, monitorować implementację rozwiązań legislacyjnych, udzielać pomocy w formułowaniu stosownych, możliwie mało inwazyjnych działań prewencji, protekcji i naprawy sytuacji, monitorować sytuację dzieci znajdujących się w okolicznościach ryzyka, promować opiekę nad nimi w rodzinie tak długo, jak jest to możliwe oraz faworyzować działania profilaktyczne i wczesnej interwencji nad trzeciorzędowymi, pomagać przy uwzględnianiu percepcji sytuacji przez dziecko oraz jego stanowiska oraz promować to podejście, pomagać w gromadzeniu danych dotyczących zjawiska i rozwijać przystępne formy baz danych.

Raport *Violence against children within the family and in schools* odnosi się też szczegółowo do konieczności opracowania mechanizmów monitorujących zjawisko i do kwestii zgłaszania przypadków krzywdzenia (p. 733). Wskazano przy tym na konieczność wypracowania efektywnego systemu monitorowania sytuacji dzieci w rodzinach oraz zgłaszania i rozpoznawania przypadków, w których podejrzewa się złe traktowanie. Zalecano, by państwa we właściwy sposób gromadziły informacje o przypadkach przemocy nad dziećmi w rodzinie oraz na temat efektywności stosowanych wobec nich podejść interwencyjnych i programów oraz wypracowały i sto-

sowały metody oszacowywania kosztów socjoekonomicznych występowania zjawiska⁷⁵.

Elementy systemu monitorowania i interweniowania w sytuację dzieci w rodzinach w Raporcie CRC/C/111:

- zapewnienia odpowiedniego szkolenia profesjonalistom pracującym z dziećmi, mającego na celu podnoszenie ich umiejętności detekcji symptomów i oceniania prawdopodobieństwa występowania problemu;
- zachęcanie przedstawicieli środowisk szkolnych i służb zdrowotnych do identyfikowania przypadków i zgłaszania uzasadnionych podejrzeń oraz do odpowiedniego traktowania ofiar;
- uwzględnianie punktu widzenia dzieci i percepcji problemu przez nie;
- koncentrowanie się nie jedynie na materialnych warunkach życia rodziny i stanie zasobów oraz udostępnianie rodzinom różnych usług;
- zapewnienie wszystkim zidentyfikowanym przypadkom skoordynowanych i wielodyscyplinarnych interwencji, które mogą – ale nie muszą – włączać działania prawne we wstępnym etapie interwencji;
- dostarczenie bardziej pomocy i wsparcia niż wyraźnej formalnej interwencji i restrykcji;
- chronienie profesjonalistów lub innych osób, które zgłaszają przypadki krzywdzenia dzieci w rodzinie, przed nieprzyjemnościami lub odwetem;
- gwarantowanie w pełni niezależnego i dokładnego rozpoznania każdego zgłoszenia, a szczególnie każdej śmierci dziecka;
- odpowiednie do sytuacji potraktowanie sprawców przemocy wobec dzieci;
- osobom kiedykolwiek skazanym za przemoc wobec dzieci uniemożliwianie podejmowanie pracy z dziećmi;
- zapewnianie dzieciom odpowiedniego wsparcia i szerokiej zakresowo informacji na temat możliwości i procedur zgłaszania się i otrzymywania pomocy od określonych osób i instytucji;
- we wszelkich postępowaniach wyjaśniających i formalnych uwzględnianie potrzeb dziecka i jego dobra (należy na przykład unikać wielokrotnych przesłuchań dzieci);
- rejestrowanie przypadków i informowanie o nich odpowiednich władz i polityków.

W raporcie dużo uwagi poświęcono środkom stosowanym w związku z problemem przemocy wobec dzieci i koordynacji działań. Podkreślano,

⁷⁵ Chodzi tu np. o szacowanie kosztów opieki psychologiczno-psychiatrycznej zarówno bieżącej, jak i w całym toku życia, której wymagają dzieci – ofiary przemocy domowej, oraz o koszty terapii i interwencji stosowanej w takich przypadkach. Czynnikiem określania kosztów jest oczywiście wiele więcej (zob. np.: K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa 1999; WHO, 2004, *Economic costs of violence*).

aby interwencja w przypadku krzywdzenia dziecka miała w pełni skoordynowany i wielorodzajowy charakter oraz by ukierunkowana była przede wszystkim na przyczyny występowania przemocy, a także by samo dziecko angażować w formułowanie planów efektywnych interwencji (aspekt partycypacyjny).

Odnosząc się natomiast do działań na poziomie międzynarodowym, Komitet wskazał między innymi na konieczność prowadzenia pogłębionych badań nad uwarunkowaniami przemocy wobec dzieci oraz efektywnością stosowanych podejść (p. 707). Podkreślono również potrzebę współpracy różnych międzynarodowych organów i agencji.

Raport Komitetu Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych pt. *Violence against children within the family and in schools* (CRC/C/111) był bogatym źródłem standardów ukazujących kierunki, procedury i środki działania wobec przemocy w stosunku do dzieci. Treści tych rekomendacji kontynuowano w innych instrumentach.

2.3. Komentarz Ogólny nr 8 Komitetu Praw Dziecka ONZ z 2006 roku pt. *Prawo dziecka do ochrony przed karami cielesnymi i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami karania*

Wśród dokumentów sekwencyjnych do Konwencji o prawach dziecka, które mają szczególne znaczenie dla kwestii postrzegania kar fizycznych jako przemocy wobec dzieci, należy wyeksponować⁷⁶ Komentarz Ogólny nr 8 (2006) – General Comment No 8 (2006) – opatrzony numerem CRC/C/GC/8⁷⁷, opracowany przez Komitet Praw Dziecka na 42. sesji w maju i lipcu 2006 roku. Komentarz dotyczy prawa dzieci do ochrony przed karami fizycznymi i innymi formami okrutnego lub poniżającego karania. W dokumencie zaznaczono, że działania tego typu są nadal szeroko akceptowane i praktykowane. Komitet określił przy tym, czym są kara fizyczna lub inne okrutne formy karania. Pod tym pojęciem rozumie się jakiegokolwiek karanie z wykorzystaniem siły fizycznej, która jest użyta w celu spowodowania pewnego bólu lub dyskomfortu, nawet w małym stopniu⁷⁸. Kara fizyczna to:

„(...) wszelkie uderzanie (nawet w postaci tzw. klapsów) dziecka ręką lub jakimkolwiek przedmiotem, ale także może polegać np. na kopaniu, potrząsaniu dzieckiem, rzucaniu w niego przedmiotami, drapaniu go, szczypaniu, gryzieniu, ciągnięciu za włosy lub uszy, nakazywaniu mu utrzymywania jakichś niewygodnych pozycji (np. klęczenia, stania z podniesionymi rękami itp.), oparzeniu czy przypalaniu, lub zmuszanie do zjedzenia/połykania czegoś; może też polegać na takich zachowaniach, jak mycie mydłem ust”.

76 Komitet Praw Dziecka ONZ również w latach 1993–2006 wielokrotnie przedstawiał raporty i komentarze dotyczące realizacji art. 19 Konwencji o prawach dziecka, bezpośrednio odnosząc się do kwestii krzywdzenia dzieci, w tym kar fizycznych i degradującego traktowania – www.endcorporalpunishment.org/pages/hrlaw/crc_session.html (dostęp 28.09.2006).

77 Tekst dokumentu jest umieszczony na stronie internetowej Komitetu Praw Dziecka Narodów Zjednoczonych www.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC.C.GC.8.pdf (dostęp 15.09.2006).

78 www.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC.C.GC.8.pdf (tłum. własne). Zob. też: *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, zbiór i opracowanie P. Jaros, M. Michalak, BRPD, Warszawa 2015, s. 512.

Do pozafizycznych, ale poniżających i okrutnych form karania Komitet zaliczył:

„wyśmiewanie się z dziecka, grożenie mu, poniżanie go, czynienie z niego »kozła ofiarnego«, lekceważenie, pomniejszanie wartości dziecka”⁷⁹.

W Komentarzu Ogólnym nr 8 wyraźnie odróżniono karę fizyczną, będącą w istocie przemocą wobec dziecka lub jego poniżeniem, od tego, czym jest stosowanie wobec dziecka dyscypliny, która jest niezbędna dla jego prawidłowego rozwoju. Odwołując się do obligacji wynikających z ratyfikacji Konwencji o prawach dziecka, Komitet podkreśla obowiązek wprowadzenia przez państwa zakazu i eliminacji wszelkich kar fizycznych oraz innych degradujących form karania dzieci oraz wprowadzenia odpowiednich legislacji, a także zastosowanie innych sposobów w celu podniesienia świadomości publicznej na ten temat. W dokumencie zauważono, iż dezaprobaty i zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci w rodzinie, szkole czy innych instytucjach jest również kluczową strategią w zapobieganiu wszystkim formom przemocy społecznej.

W Komentarzu Ogólnym nr 8 wyraźnie zaznaczono sprzeczność karania fizycznego dzieci z ogólnymi standardami praw człowieka, zwłaszcza z Konwencją, oraz standardami regionalnymi. Komitet stwierdził w dokumencie, że chociaż wiele państw ma konstytucje i regulacje prawne odzwierciedlające standardy praw człowieka, to jednak nie gwarantuje to odpowiedniej ochrony dzieci przed karami fizycznymi w rodzinie i innych miejscach (na przykład szkole). Co więcej, w niektórych państwach prawo zapewnia możliwość stosowania kar cielesnych w pewnym stopniu, w pewnych miejscach – zwłaszcza w rodzinie, natomiast w innych krajach, chociaż w obowiązujących tam przepisach prawnych brak jakiegokolwiek usprawiedliwienia dla stosowania kar fizycznych, to tradycyjne postawy wychowawcze dopuszczają ich wykorzystywanie. Biorąc pod uwagę, iż takie sytuacje w istocie zezwalają na stosowanie kar fizycznych, wyraźny i całkowity zakaz ujęty w prawie cywilnym i karnym jest konieczny. Komitet podkreślił też, że w kwestii tej zapewniona powinna być taka sama ochrona zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych⁸⁰. Pra-

79 CRC/C/GC/8, p. 11, s. 4. Por. *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych...*, op. cit.

80 Ibidem, s. 40.

wo powinno działać w najlepszym interesie dziecka, zwłaszcza jeśli kary fizyczne stosowane są przez osoby mu najbliższe. Wprowadzenie jasnego, bezwarunkowego zakazu wymaga jednak zmian w różnych dziedzinach prawa – w kodeksie rodzinnym i cywilnym. W komentarzu Komitet podkreślał również, iż kryminalizacja kar fizycznych nie oznacza, że wszystkie przypadki tego typu zachowań wobec dzieci muszą prowadzić do oskarżenia rodziców. Podstawowym celem jest prewencja:

„Celem zakazu kar cielesnych jest powstrzymanie rodziców przed stosowaniem przemocy, kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania poprzez interwencje zapewniające wsparcie i edukację, a nie poprzez karanie i stosowanie sankcji”⁸¹.

Sytuacje znaczącej krzywdy i wyrządzenia szkód dzieciom przez rodziców wymagają zdecydowanej interwencji formalnej, aby powstrzymać ich przed takimi zachowaniami. Natomiast działania wobec rodziców stosujących jedynie umiarkowane lub lekkie kary fizyczne bądź inne działania poniżające dziecko powinny mieć przede wszystkim na celu wsparcie i edukację. Podkreślono przy tym, że rzadko oskarżenie rodziców i kryminalizacja ich czynów leżą w interesie dziecka, dlatego decyzja powinna być podejmowana bardzo ostrożnie i jedynie w ostateczności, w sytuacji konieczności zapewnienia bezpieczeństwa dziecku i ochrony go przed dużym zagrożeniem dla życia i zdrowia.

Jednocześnie Komitet uznał, iż wprowadzenie zakazu stosowania wszelkich kar fizycznych wymaga odpowiedniej świadomości społecznej. Niezbędne są działania poradnicze i szkoleniowe dla wszystkich tych, którzy zaangażowani są w system ochrony dzieci. Prawo i konsekwencje jego łamania powinny być dobrze znane dzieciom oraz osobom z nimi pracującym. Zwrócono uwagę, iż poza wyeliminowaniem kar fizycznych w sensie normatywnym, państwa są zobowiązane artykułem 39 Konwencji do organizowania odpowiedniej opieki i terapii ofiarom takich praktyk. Ponadto istotne jest udostępnienie dzieciom lub ich reprezentantom miejsc poufnego dostępu do porad czy możliwości zgłoszenia skargi, jak też zapewnienie odpowiedniej pomocy – tak zwanej opieki lub asystentury w działaniach

81 Ibidem, s. 40. *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych...*, op. cit., s. 525.

formalnych. Dlatego poza wprowadzeniem modyfikacji prawnych zaleca się państwom, by wspierały rozwój środków edukacyjnych adresowanych do dzieci i ich rodziców. Podkreśla się tu znaczenie edukacji w zakresie tak zwanych bezprzemocowych metod wychowawczych, zwłaszcza przy wsparciu mediów.

W Komentarzu Ogólnym nr 8 wyraźnie stwierdza się, że Konwencja wymaga eliminacji nie tylko kar cielesnych, ale także innych poniżających, okrutnych form karania dzieci. Wskazano, że państwa powinny stale promować wolne od przemocy relacje rodzinne i wspierać edukację rodziców w zakresie budowania pozytywnych stosunków ze swoimi dziećmi oraz poszanowania potrzeb rozwojowych dzieci. Jednocześnie zauważono, że istnieje już wiele przykładów materiałów i programów opracowanych przez agendy ONZ, promujących pozytywne relacje i wolne od przemocy sposoby wychowywania dzieci, które po adaptacji mogą być z powodzeniem wykorzystane w różnych państwach. Podkreślono, że bardzo wartościową rolę pod tym względem mogą odegrać środki masowego przekazu. Zauważono też, iż podważanie tradycyjnego, stosującego kary cielesne sposobu wychowywania wymaga ciągłego działania oraz że promowanie wolnego od przemocy rodzicielstwa powinno stanowić podstawę kontaktów pomiędzy państwem a rodzicami i dziećmi w różnych instytucjach (zdrowotnych, edukacyjnych, opieki społecznej i innych, w których przebywają dzieci lub które działają na rzecz rodziców)⁸².

W zaleceniach dotyczących wprowadzenia oficjalnego zakazu stosowania kar fizycznych i innych degradujących form oddziaływania i traktowania dzieci podkreślono potrzebę systematycznego monitoringu sytuacji przestrzegania prawa oraz gromadzenia odpowiednich i wiarygodnych danych⁸³. Niezbędne do oceny zakresu występowania wskazanych form przemocy rodzinnej jest przeprowadzenie badań populacji dzieci, rodziców oraz innych osób. Wyraźnie podkreślono, że zachęca się państwa do podejmowania tego typu działań w regularnych odstępach czasowych w celu mierzenia postępu. Badania takie, jak się wskazuje, powinny być prowadzone niezależnie przez różne podmioty: agendy rządowe, organizacje pozarządowe, ośrodki akademickie czy niezależne organizacje praw człowieka. Zaakcentowano, że uzyskane w ten sposób wyniki mogą do-

82 Ibidem, s. 51.

83 Ibidem.

starczyć cennych wytycznych na temat opracowania docelowych kampanii podnoszących świadomość oraz szkoleń dla osób zawodowo pracujących z dziećmi⁸⁴.

Komitet Praw Dziecka wskazał, że oczekuje również, iż w okresowych raportach państw na temat stanu realizacji Konwencji o prawach dziecka znajdą się kwestie dotyczące środków podejmowanych w celu urzeczywistnienia zakazu stosowania wszelkich kar fizycznych⁸⁵.

Komentarz Ogólny nr 8 wpisuje wyraźnie kwestię kar cielesnych w obszar przemocy wobec dzieci. W sferze środków ograniczających występowanie problemu, propaguje się w komentarzu przede wszystkim całkowity zakaz stosowania kar cielesnych oraz zaleca określone kierunki i formy działań w dużej mierze o edukacyjnym i treningowym charakterze. Dokument ten stworzył na poziomie globalnym standardy działań, które należy podejmować na rzecz ograniczania przemocy w wychowaniu.

84 Ibidem.

85 Komentarz Ogólny nr 8 z 2006 roku wkrótce po ukazaniu się był komentowany i, jako dokument zobowiązujący państwa do działań, doceniony przez różne organizacje działające w obszarze ochrony dzieci przed krzywdzeniem – www.endcorporalpunishment.org (dostęp 28.09.2006).

2.4. Komentarz Ogólny nr 13 Komitetu Praw Dziecka ONZ z 2011 roku pt. *Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy*

Komentarz Ogólny nr 13 Komitetu Praw Dziecka, podobnie jak Komentarz Ogólny nr 8, jest uzupełnieniem i uszczegółowieniem artykułu 19 Konwencji i został opracowany, jak zaznaczył Komitet, z powodu alarmujących rozmiarów i intensywności zjawiska przemocy stosowanej wobec dzieci. Opierając się na sprawozdaniach, dostępnych dokumentach, obserwacjach oraz rekomendacjach *Światowego raportu o przemocy wobec dzieci* z 2006 roku, Komitet uznał, że należy wzmocnić oraz zastosować na większą skalę środki zmierzające do wyeliminowania wskazanego problemu. W rozdziale III komentarza podkreślono, że walka z przemocą wobec dzieci jest obowiązkiem państw w świetle zabezpieczenia i promowania fundamentalnych praw dzieci i poszanowania ich godności ludzkiej oraz fizycznej i psychicznej integralności⁸⁶. Prawa człowieka stanowią więc tu nadrzędną przesłankę. Ponadto w komentarzu wskazano, że wolne od przemocy środowisko najlepiej wspomaga rozwój osobowości i sprzyja rozwojowi społecznemu, kształtowaniu odpowiedzialnych, zaangażowanych obywateli. Komitet odwołał się do badań ukazujących, że dzieci, które nie doświadczyły przemocy, są mniej podatne na zachowania agresywne, kiedy dorastają, mniej stosują przemoc wobec innych. Z kolei doświadczanie przemocy ma bardzo negatywny wpływ na rozwój i życie dzieci. W *Światowym raporcie o przemocy wobec dzieci* z 2006 roku Paulo Serghio Pinheiro⁸⁷ wymienia cały szereg możliwych negatywnych następstw bezpośrednich, jak i odległych. Co więcej, Komitet podkreślił, iż przemoc stosowana wobec dzieci powoduje nie tylko ludzkie i społeczne koszty, ale też koszty ekonomiczne, które związane są z opieką zdrowotną, usługami prawnymi, utratą dobrobytu socjalnego, zapewnieniem opieki alternatywnej, oraz koszty psychiczne, przerwy w nauce i jej porzucenie, straty w produktywności czy popełnianie przestępstw.

86 *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych...*, op. cit., s. 645.

87 *World report on violence against children* autorstwa P.S. Pinheiro został omówiony w kolejnym rozdziale.

W celu wyrazistego określenia zjawiska w Komentarzu Ogólnym nr 13 przedstawiono swego rodzaju wykład na temat istoty pojęcia przemocy i kategorii „wszelkie formy przemocy fizycznej bądź psychicznej”, którą operuje się w artykule 19 Konwencji o prawach dziecka⁸⁸. Obok zaniedbywania i niedbałego traktowania, przemocy psychicznej, przemocy fizycznej, wykorzystywania oraz wyzysku na tle seksualnym, tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania, przemocy wśród dzieci, wyrządzania sobie krzywdy, przemocy w środkach masowego przekazu, krzywdzących praktyk, przemocy w narzędziach nowej technologii oraz instytucjonalnego i systemowego naruszania praw dziecka wymienione zostały kary cielesne, których definicja została przeniesiona z Komentarza Ogólnego nr 8.

W związku z tym, że do czasu ukazania się Komentarza Ogólnego nr 13 zapisy Konwencji i postanowienia Komitetu były dość luźno traktowane przez różne państwa, wyjaśniono, że określenie z artykułu 19 Konwencji, że państwa „będą podejmowały”, oznacza, że państwa mają obowiązek podjąć wszelkie starania dla zastosowania tego prawa⁸⁹. W konsekwencji w Komentarzu Ogólnym nr 13 narracja ma charakter bardziej zdecydowany, mówi się już nie o powinności, ale o obowiązku państw w zakresie różnych działań. W tym stylu w komentarzu podkreślono, że państwa muszą zapewnić (wprowadzić) bezwzględny zakaz stosowania wszelkich form przemocy wobec dzieci w każdym miejscu⁹⁰. W zakresie poszczególnych obszarów działań (legislacyjnych, administracyjnych, społecznych, edukacyjnych czy prewencyjnych) Komitet wymienił konkretne działania, do których państwa są zobowiązane. Poza wspomnianym zobowiązaniem do wprowadzenia całkowitego zakazu stosowania wszelkich form przemocy we wszelkich miejscach na szczególną uwagę zasługuje wskazanie w obszarze społecznych działań na różne inicjatywy redukujące ryzyko wystąpienia przemocy i jej zapobiegające (w tym na przykład strategię redukcji ubóstwa, ale też zapewnianie aktywnego udziału dzieci w tworzeniu programów w mediach na zasadach rzeczywistej partycypacji) oraz na programy społeczne służące wspieraniu dziecka i jego rodziny (w tym na przykład programy opieki

88 Zob. p. 19–32 komentarza, *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych...*, op. cit., s. 648–654.

89 Ibidem, p. 37.

90 Ibidem, p. 41.

pozaszkolnej, programy opieki socjalnej, doradztwo dotyczące znalezienia zatrudnienia czy rozwój grup wspólnotowych dla rodziców, programy doradztwa wychowawczego, programy terapeutyczne dla rodziców uzależnionych czy z problemem psychicznym⁹¹. Należy też zwrócić uwagę na niektóre działania edukacyjne wskazywane państwu do wprowadzenia, wśród których wymienia się adresowaną do rodziców edukację na temat pozytywnego wychowywania dziecka (w tym wskazanie kwestii wysłuchania dziecka i uwzględniania jego opinii) czy organizowanie ogólnych kampanii o tej tematyce oraz w zakresie zwalczania negatywnych postaw społecznych i praktyk, które tolerują lub zachęcają do przemocy.

Komentarz Ogólny nr 13 określił też skuteczne procedury, jakie powinny być realizowane w poszczególnych państwach. Powinny one obejmować współpracę międzysektorową (w postaci zintegrowanej strategii ochrony dzieci przed przemocą), rozwój i wdrażanie stałego i systematycznego zbierania danych i analiz, rozwój i wdrażanie agend badań oraz opracowanie mierzalnych wskaźników efektów w odniesieniu do stosowanych strategii i programów dla dzieci i rodzin⁹².

Istotną częścią dokumentu są wskazania dotyczące zintegrowanych strategii do zwalczania przemocy wobec dzieci, które powinny być opracowywane na poziomie narodowym (krajowe programy koordynujące). Określona została istota takich strategii, procedura i proces ich tworzenia oraz zasady i elementy, które powinny je charakteryzować. W tym ostatnim aspekcie Komitet wymienia takie zasady jak⁹³:

- podstawowe podejście, które charakteryzuje się tym, że uwzględnia prawa dziecka,
- uwzględnianie wymiarów płciowych przemocy,
- nadrzędność w działaniach prewencji ogólnej,
- respektowanie nadrzędnej roli rodziny w strategiach opieki i ochrony dziecka,
- oparcie działań na czynnikach zabezpieczających i odporności na przemoc,
- ukierunkowanie na działania proaktywne, redukujące czynniki ryzyka,
- sprofilowanie działań na dzieci objęte ryzykiem doświadczania przemocy,

91 Komentarz Ogólny nr 13 (2011), p. 43.

92 Ibidem, p. 57.

93 Ibidem, p. 72.

- alokacja zasobów,
- ustanowienie mechanizmów koordynujących,
- współodpowiedzialność i współpraca podmiotów krajowych i międzynarodowych.

Przedstawiony pokrótce zbiór standardów, które określa Komentarz Ogólny nr 13, nie specyfikował kar cielesnych w perspektywie omówienia wskazanych kierunków i środków działań, mocno osadzając je w zjawisku przemocy wobec dzieci jako takim, i w konsekwencji w tym przymacie ukazując uwarunkowania i konsekwencje oraz kierunki i formy działań ograniczających.

3. ŚWIATOWE INICJATYWY NA RZECZ ELIMINACJI KAR FIZYCZNYCH

3.1. Światowy raport o przemocy wobec dzieci

W listopadzie 2006 roku ukazał się raport Narodów Zjednoczonych pt. *World report on violence against children*, opracowany przez profesora Paula Serghia Pinheira na podstawie ogólnoświatowych konsultacji i aktualnej wówczas wiedzy o zjawisku przemocy wobec dzieci, wynikającej z najnowszych badań⁹⁴. Dokument powstał w oparciu o szeroko zakrojone badania i ukazywał rzetelny obraz występowania zjawisk przemocy wobec dzieci na świecie, w tym przemocy i zaniedbywania dzieci w rodzinie, oraz pokazywał charakter podejmowanych działań mających na celu ograniczanie problemu. Raport zrealizowano jako zalecenie rezolucji 56/138 Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych, która zobowiązywała Sekretarza Generalnego do przeprowadzenia pogłębionych badań dotyczących problemu przemocy wobec dzieci. Z odniesieniem do sposobu rozumienia przemocy wobec dziecka oraz prawa dziecka do ochrony przed nią, jak określa to artykuł 19 Konwencji o prawach dziecka oraz *Światowy raport o przemocy i zdrowiu* opracowany przez WHO w 2002 roku⁹⁵, przygotowano badania analizujące sytuację na świecie w zakresie takich zjawisk jak: przemoc wobec dzieci w rodzinie, szkole, instytucjach opieki zastępczej, instytucjach odosobnienia dla dzieci, miejscach pracy dzieci oraz środowisku lokalnym. W badaniach analizowano zakres zjawisk, charakter przypadków przemocy oraz konsekwencje stosowania różnych rodzajów przemocy nad dziećmi, a także czynniki ryzyka i czynniki ochronne dotyczące poszczególnych form przemocy, jakie ustalono w różnych badaniach naukowych. Analizowano także realizowane strategie prewen-

94 *World report on violence against children* dostępny jest jako publikacja na www.violencestudy.org. W wersji dokumentu Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych dostępny jest na http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/a_61_299_un_study_on_violence_against_children.pdf (dostęp 4.08.2016).

95 Zob. E. Krug, L. Dahlberg, J. Mercy, A. Zwi, R. Lozano, *World report on violence and health*, WHO, Geneva 2002.

cyjne oraz istniejące w państwach przepisy prawne dotyczące tych zjawisk. Badano również istniejące usługi pomocowe dla dzieci ofiar przemocy oraz charakter interwencji podejmowanych wobec problemu. W celu realizacji badań dla raportu opracowano specjalny obszerny kwestionariusz skierowany (w 2004 roku) do rządów państw, dotyczący ich podejścia do problemu przemocy wobec dzieci. Uzyskano 133 odpowiedzi. Ponadto przeprowadzono szereg konsultacji z przedstawicielami różnych regionów świata, którymi byli członkowie rządów, ministrowie, parlamentarzyści, reprezentanci organizacji regionalnych i międzyrządowych, przedstawiciele organizacji pozarządowych, instytucji ochrony praw człowieka oraz przedstawiciele innych ugrupowań i organizacji. Do konsultacji włączono także media, związki wyznaniowe oraz – co bardzo ważne – dzieci. Przeprowadzono również wizytacje w niektórych państwach. Konsultowano się z przedstawicielami Komitetu Praw Dziecka oraz przeanalizowano raporty, które są do Komitetu składane przez poszczególne państwa. Badania były wspierane przez Wysokiego Komisarza Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych, UNICEF i WHO. Swój wkład miały też Międzynarodowa Organizacja Pracy (ILO), UNESCO i inne organizacje, jak na przykład International Save the Children Alliance.

Charakteryzując zjawisko przemocy wobec dzieci w rodzinie, raport ONZ określił je jako szczególnie trudny obszar interwencji, ponieważ chodzi o najbardziej prywatną sferę życia, jaką jest życie rodzinne, a jednocześnie taki, którego nie można zaniechać. W raporcie stwierdzono „prawo dziecka do życia, przetrwania, rozwoju, godności i fizycznej integralności nie zatrzymuje się przed drzwiami domu rodzinnego”⁹⁶. To prawo, jak podkreślono, musi być realizowane przez państwa bez względu na miejsce, w którym prawa dziecka są łamane. Zaakcentowano też, że przemoc wobec dzieci występująca w domu rodzinnym została dobrze rozpoznana i udokumentowana w ostatnich dekadach i chociaż w większości nie powoduje ona jakichś dramatycznych zniszczeń fizycznych u dziecka, to jej konsekwencje mają poważny i dalekosiężny charakter. Wskazywano ponadto, że poza przemocą fizyczną silnie degradujący wpływ na dzieci mają pozafizyczne zachowania rodziców, takie jak: grożenie, poniżanie, wyśmiewanie, stosowanie wyzwisk, izolowanie czy odrzucanie.

96 *World report on violence against children*, oprac. P.S. Pinheiro, ONZ 2006, s. 47, <http://www.unviolencestudy.org> (dostęp 06.07.2016).

W raporcie zaakcentowano, że na całym świecie, we wszystkich jego regionach, dzieci przyznają się do fizycznych i psychologicznych krzywd, jakie zadają im ich rodzice i opiekunowie. Oceniono, że co roku ponad 50 tysięcy dzieci na świecie umiera wskutek zabójstw, a od 1 do 2 milionów dzieci musi być hospitalizowanych z powodu obrażeń, jakie odniosły wskutek aktów przemocy ze strony najbliższych członków rodziny⁹⁷.

Poza zakresem i cechami występowania różnych form przemocy wobec dzieci na świecie w raporcie zaprezentowano też konsekwencje jej doświadczenia przez dzieci, które odkryte zostały przez wieloletnie badania w tym zakresie. Szczególnie zwrócono uwagę na występowanie zespołu zaburzeń stresu pourazowego (PTSD) u dzieci, które są ofiarami przemocy rodzinnej, oraz na powiązania pomiędzy doświadczeniami przemocy a występowaniem w dorosłości różnych problemów, w tym zdrowotnych, jak uzależnienia, choroby płuc, wątroby, nowotwory, depresja, zaburzenia lękowe oraz inne. W raporcie podkreślono też występowanie wiktymizacji u dzieci ofiar przemocy domowej⁹⁸.

Ukazując z kolei czynniki przyczyniające się do występowania problemu przemocy wobec dzieci, w raporcie zaznaczono, że rodzice i opiekunowie rzadko mają na celu wyrządzenie dziecku szkody, że często przemoc wobec dziecka ma miejsce w kontekście wychowywania go i stosowania wobec niego dyscypliny oraz równie często związana jest z tradycjami wychowawczymi lub wynika z obyczajów kulturowych. Podkreślono przy tym, że szkodliwe surowe traktowanie i karanie dziecka jest zjawiskiem powszechnym zarówno w państwach rozwiniętych, jak i rozwijających się. Poza czynnikami obyczajowo-kulturowymi w raporcie wskazano, że ryzyko przemocy wzrasta na tle nieodpowiednich interakcji i relacji w rodzinie, niekorzystnych cech rodzica oraz stresu, któremu rodzina podlega wskutek działania różnych zewnętrznych czynników. Podkreślono, iż dysfunkcjonalne relacje pomiędzy rodzicem a dzieckiem mają znaczenie krytyczne, ale że istotny jest także kontekst społeczny funkcjonowania rodziny i wsparcie społeczne, na które rodzina może liczyć bądź nie. W raporcie szczegółowo przedstawiono rolę różnych czynników indywidualnych, rodzinnych i środowiskowych, związanych z ryzykiem przemocy wobec dziecka, ale jednocześnie wyeksponowano znaczenie czynników

97 Ibidem, s. 51–62.

98 Ibidem, s. 63–64.

chroniących, między innymi takich jak: dobra jakość dzieciństwa samych rodziców, ich ciepłe i bezpieczne relacje z własnymi rodzicami, ciepłe i wspierające relacje rodzinne⁹⁹.

Raport oceniał sytuację na świecie również pod kątem podejmowanych działań wobec problemu przemocy wobec dzieci. Analizy te przeprowadzono w oparciu o dane z poszczególnych państw. Ukazują one, że w wielu państwach rozwinięto liczne inicjatywy dotyczące problemu przemocy i zaniedbywania dzieci. W perspektywie krytycznej analizy ukazano najczęstsze z nich¹⁰⁰. W pierwszym rządzie były prezentowane działania legislacyjne. Jak zauważono, przeprowadzane dotychczas reformy prawne często koncentrowały się na wąskich zagadnieniach, na poszczególnych aspektach przemocy (na przykład na przemocy fizycznej, przemocy seksualnej czy handlu dziećmi) i nie charakteryzowały się odpowiednio szerokim podejściem do problemu. Raport wskazywał także na wzrost liczby państw, w których realizowane są narodowe plany i programy wobec omawianego zjawiska, uznając jednak, że ich liczba jest zbyt mała. Jako pozytywny efekt działań wskazano to, że w państwach powstają różne inicjatywy dotyczące podnoszenia społecznej świadomości i wspierające edukację na temat zjawiska przemocy wobec dzieci. Zauważono także zwiększające się zainteresowanie tworzeniem programów pomocy, wsparcia i terapii ofiar. W nawiązaniu do tej kwestii w raporcie zaprezentowano między innymi standardy dotyczące wykrywania przypadków oraz interwencji i terapii dla ofiar. Na przykład w zakresie wykrywania przypadków stosowania przemocy zwracano uwagę na rolę przedstawicieli sektora zdrowia, oświaty i pracowników socjalnych – to podstawowe dla tego zadania grupy profesjonalistów. Podkreślono też wartość odpowiednich systemów gromadzenia danych i monitorowania zjawiska krzywdzenia dzieci. Ponadto omówiona została kwestia zgłaszania przypadków z podkreśleniem wartości zarówno procedury obowiązkowego zgłaszania przypadków przez pewne grupy profesjonalistów (*mandatory reporting*), jak i systemu „dyskretnych służb” (*confidential services*), do których rodziny i dzieci same mogą zgłaszać problem przemocy. Nade wszystko jednak jako szczególnie cenna forma interwencji wskazywana była w raporcie działalność zespołów interdyscyplinarnych (*multidisciplinary teams*)¹⁰¹.

99 Ibidem, s. 67–72.

100 Ibidem, s. 74–76.

101 Ibidem, s. 83–86.

Podsumowując, *Światowy raport o przemocach wobec dzieci* akcentuje, że przemoc wobec dzieci można zapobiegać i można ograniczać jej występowanie. Podkreślono w nim więc znaczenie strategii prewencyjnych, pokazując, że wiele jest w tym względzie możliwości, począwszy od rozwijania tak zwanego pozytywnego rodzicielstwa, przez programy wsparcia rodziców i ich edukację, programy wizyt domowych, programy wczesnej edukacji dzieci oraz programy opieki nad dziećmi, po specyficzne programy wsparcia rodzin czy specyficzne programy dla dzieci¹⁰².

W raporcie zwrócono uwagę na rosnącą liczbę inicjatyw w zakresie przeciwdziałania problemowi przemocy wobec dzieci podejmowanych przez międzynarodowe organy regionalne, takie jak Rada Europy i jej agendy: Trybunał Praw Człowieka czy Komitet Praw Społecznych.

W podsumowaniu stwierdzono, że pomimo widocznego postępu wiele jest jeszcze do zrobienia. Zauważono, że podejmowane w praktyce działania mają głównie charakter reaktywny, skoncentrowany na objawach lub skutkach zjawiska przemocy wobec dzieci, a nie na jego przyczynach. Oceniono także, że strategię działań w państwach są najczęściej fragmentaryczne i niezintegrowane, a przeznaczane środki finansowe i inne są niewystarczające. Co więcej, zauważono, że międzynarodowe ustalenia i rekomendacje dotyczące ochrony dzieci często nie są adaptowane do działań na poziomie państwowym i lokalnym, dlatego istnieje pilna potrzeba podejmowania inicjatyw angażujących wszystkie sektory, tak, by odpowiedzialność za ograniczanie zjawiska przemocy fizycznej oraz pomoc ofiarom była współdzielona.

Opierając się na dokonanej w raporcie diagnozie oraz biorąc pod uwagę aktualny stan wiedzy naukowej, przedstawiono obszerny zestaw rekomendacji ogólnych na temat ochrony dzieci przed przemocą, w tym w rodzinie. Nakreślono następujące kierunki działań¹⁰³:

- Rozwijanie przez państwa własnych strategii działań wobec problemu, skoordynowanych z ogólnymi programami rozwoju państwa. Strategie te powinny być realistyczne i zamknięte ramami czasowymi, angażować wiele sektorów, a ich implementacja powinna być zgodna z międzynarodowymi prawami człowieka. Strategie powinny podlegać ewaluacji.
- Wprowadzanie oficjalnego zakazu wszelkiej przemocy wobec dzieci, jej stosowania we wszelkich miejscach oraz we wszelkich formach.

102 Ibidem, s.76–83.

103 Ibidem, s. 92.

- Intensywne przeciwdziałanie zjawisku połączone z alokacją środków na profilaktykę zjawiska oraz z nasileniem działań wobec czynników ryzyka, takich jak: słabe więzi rodziców z dzieckiem, kryzysy rodzinne, problemy z uzależnieniem w rodzinie. Zwrócenie uwagi na politykę ekonomiczną i społeczną ukierunkowaną na ubóstwo, nierówności społeczne, bezrobocie, nadmierne zagęszczenie ludności i inne czynniki społeczne sprzyjające przemocy.
- Promowanie wartości pozbawionych przemocy, transformacja postaw aprobujących i normalizujących przemoc wobec dzieci, promowanie pozytywnych metod wychowawczych oraz generalnie – podnoszenie świadomości społecznej w zakresie praw dziecka.
- Rozwijanie kompetencji wszystkich osób, które pracują z dziećmi. Kształcenie przygotowujące ich do zawodu, jak i doskonalące musi podejmować kwestie praw dzieci i ich ochrony przed przemocą. Podkreślono, że państwa muszą inwestować w kształcenie profesjonalistów, jak i nieprofesjonalistów pracujących z dziećmi i rodzinami zagrożonymi problemem przemocy wobec dzieci.
- Zapewnianie służb terapeutycznych i służb społecznej reintegracji (zdrowia, prawnych, socjalnych) dla dzieci ofiar oraz sprawców przemocy.
- Dbalność o podmiotowy udział dziecka w działaniach podejmowanych wobec niego i jego rodziny.
- Stworzenie dostępnego, przyjaznego dziecku systemu zgłaszania przypadków krzywdzenia i systemu służb interwencyjnych.
- Zapewnienie właściwego traktowania sprawców przemocy wobec dzieci i ukrócenie ich bezkarności. Osoby skazane za przemoc wobec dzieci oraz wykorzystywanie seksualne powinny mieć uniemożliwiony dostęp do pracy z dziećmi.
- Uwzględnianie perspektywy płci w zjawisku przemocy wobec dzieci.
- Rozwijanie i wprowadzanie w życie systematycznych narodowych badań oraz gromadzenie danych pozwalających na identyfikację grup ryzyka, monitorowanie zjawiska oraz śledzenie postępu działań prewencyjnych. Państwa powinny stosować w tym względzie narodowe wskaźniki oparte na międzynarodowych standardach. Dane na temat zjawiska powinny być odpowiednio porządkowane i zestawiane (to jest ze względu na płeć, wiek, miejski lub wiejski typ środowiska, charakter rodziny, wykształcenie i narodowość). Państwa powinny utworzyć agendy skoncentrowane na badaniu przemocy nad dziećmi.
- Wzmocnienie działania międzynarodowych aktów i regulacji.

Warto też odnotować, że raport wskazywał na potrzebę rozpowszechnienia w państwach instytucji rzeczników praw dziecka, którzy współpracaliby blisko z innymi agencjami zajmującymi się zdrowiem i ochroną dzieci oraz rozpatrywaliby skargi na temat łamania ich praw, w tym zgłaszane właśnie przez dzieci.

Charakteryzując dokładniej rekomendacje dotyczące kwestii przemocy wobec dzieci w rodzinie, w raporcie określono specyficzne działania, które powinny być podejmowane wobec tego problemu. W ich świetle system ograniczania musi być wprowadzany na odpowiednią skalę i w sposób respektujący godność i prywatność dziecka oraz jego rodziny, a także uwzględniający potrzeby rozwojowe dzieci. Wymienione wskazania dotyczyły¹⁰⁴:

- oceny różnych działań w sferze polityki społecznej pod kątem ich wpływu na życie dzieci i rodzin,
- podnoszenia ekonomicznego i socjalnego bezpieczeństwa rodzin,
- rozwinięcia wyraźnych działań prawnych i polityki, w których wszystkie formy przemocy w stosunku do dzieci będą nieakceptowane i zabronione,
- implementacji tych programów prewencyjnych, które udowodniły swą skuteczność,
- uwrażliwienia instytucji prawa (sądów, prokuratorów itp.) na potrzeby dzieci i rodzin krzywdzących,
- implementacji programów wsparcia rodziców i poprawy rodzicielstwa, wrażliwych na specyfikę kulturową i różnice płci,
- rozwijania protekcji dzieci w rodzinach podwyższonego ryzyka,
- podnoszenia kompetencji tych, którzy pracują z dziećmi i ich rodzinami,
- wprowadzenia w sposób uniwersalny cywilnej rejestracji urodzeń, ślubów i śmierci,
- utworzenia i rozwijania działalności narodowych agend badania rodzinnej przemocy wobec dzieci.

W wersji raportu przedstawianej na 61. Sesji ONZ szczegółowiej określono niektóre typy działań. Na przykład postulowano tworzenie i rozwijanie programów wsparcia rodziców i opiekunów dziecka w sprawowaniu funkcji wychowawczych, rozwijanie programów wspierania rozwoju dziecka i ro-

104 Ibidem, s. 93–96.

dziny przez działalność służb medycznych, społecznych i edukacyjnych, rozwijanie programów wizytacji domowych (*home visitations*), podejmowanie działań wpierających dziecko jeszcze nienarodzone i we wczesnym okresie po urodzeniu oraz rozwijanie programów dla grup znajdujących się w niekorzystnym położeniu społecznym. Ponadto polecano rozwijanie programów dla rodzin stających w obliczu specyficznych trudności, jak na przykład samotne rodzicielstwo, przynależność do mniejszości lub grup dyskryminowanych czy wychowywanie dzieci niepełnosprawnych. Wskazywano także na potrzebę rozwijania edukacyjnych programów dla rodziców, dotyczących bezprzemocowych form dyscyplinowania dzieci, promujących zdrowe relacje pomiędzy rodzicami a dziećmi, orientujących rodziców na konstruktywne i pozytywne metody oddziaływania na dzieci i zaspokajania ich potrzeb rozwojowych oraz orientujących rodziców na poszanowanie poglądów dziecka¹⁰⁵. Istotne są też rekomendacje raportu dotyczące wymiaru sprawiedliwości, a mówiące o redukowaniu instytucjonalizacji dzieci (umieszczanie ich w placówkach opieki zastępczej) poprzez nasilenie działań prewencyjnych oraz rozwijanie alternatywnych działań w środowisku lokalnym na rzecz wsparcia rodzin. Podkreślono, że interwencje opiekuńcze oparte na działalności rodziny powinny być rozwiązaniami priorytetowymi, przedkładanymi nad kierowanie dziecka do instytucji zastępczych.

Raport ONZ określał również rekomendacje w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec dzieci odnoszące się do społeczności lokalnej. Wśród nich szczególnie znaczące były wskazania dotyczące:

- wdrażania strategii redukowania czynników ryzyka przemocy tkwiących w środowisku lokalnym, takich jak łatwy dostęp do alkoholu i narkotyków lub innych zidentyfikowanych czynników skorelowanych z występowaniem przemocy,
- redukowania społecznych i ekonomicznych nierówności, w tym, poza działaniami poprawiającymi warunki socjalne, także te poprawiające uczestnictwo społeczne i więzi społeczne pomiędzy różnymi grupami w danej lokalnej społeczności oraz inne działania zmierzające do zapewnienia społecznych, ekonomicznych i kulturalnych praw członkom społeczności,

¹⁰⁵ Zob. *Rights of the Child...*, www.daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/NO6/491/05/PDF (dostęp 9.07.2016) lub http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/a_61_299_un_study_on_violence_against_children.pdf (dostęp 9.07.2016).

- wprowadzania szkoleń dla policji lokalnej, dotyczących praw dzieci, ich rozwoju i potrzeb, natury i dynamiki zjawisk przemocy oraz właściwego prowadzenia interwencji i działań profilaktycznych,
- zapewniania łatwego i wczesnego dostępu do zintegrowanych usług dla ofiar i sprawców przemocy, w tym zgłaszania się oraz następujących w dalszej kolejności działań fizycznego i psychologicznego wsparcia i pomocy, oraz zapewniania programów rehabilitacji dla sprawców przemocy,
- promowania wszelkich lokalnych inicjatyw rządowych i obywatelskich w zakresie ochrony dzieci przed przemocą,
- rozwijania odpowiednich prawnych podstaw działań lokalnych, zgodnych z międzynarodowymi standardami,
- zachęcania lokalnych „dystrybutorów informacji” do udziału w upowszechnianiu globalnych standardów ochrony dzieci i poszanowania ich praw.

Wdrażanie sformułowanych rekomendacji pozostawiono w gestii przede wszystkim państw, jednakże udział na przykład organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, a nawet związków profesjonalistów lub innych stowarzyszeń społecznych, określono jako również niezbędny, zarówno na poziomie narodowym, regionalnym, jak i międzynarodowym.

Na koniec tej charakterystyki należy zwrócić uwagę na fakt, że w ramach działania na poziomie międzynarodowym *Światowy raport o przemocy wobec dzieci* zalecał stworzenie instytucji specjalnego przedstawiciela do spraw przemocy wobec dzieci, który na poziomie globalnym podejmowałby działania w zakresie promowania prewencji i eliminacji wszelkich form przemocy wobec dzieci oraz który rozwijałby międzynarodową i regionalną współpracę w tej mierze.

Raport ONZ stał się podstawowym dokumentem międzynarodowym ukazującym charakter i znaczenie problemu przemocy wobec dzieci oraz wyznaczającym filozofię, kierunki i ogólną metodykę działania. Stanowił przykład współczesnego kompleksowego podejścia do kwestii ochrony dziecka przed przemocą, silnie akcentując ponadto jego podmiotowość i współdziałal w podejmowanych działaniach. Podejście to charakteryzowała sama strategia przygotowywania raportu, która w analizie sytuacji dzieci na świecie mocno uwzględniała szeroko zakrojone konsultacje właśnie wśród dzieci pochodzących z różnych regionów świata. Co więcej, to

podmiotowe podejście zrealizowane zostało również poprzez odpowiednią formę upublicznienia – *child friendly*¹⁰⁶.

Światowy raport o przemyce wobec dzieci ONZ wzbudził zainteresowanie i aplauz wszystkich znaczących międzynarodowych organizacji humanitarnych oraz zajmujących się ochroną praw dzieci i prawami człowieka oraz bezpośrednio problemem przemyce wobec dzieci, a także różnych profesjonalnych stowarzyszeń¹⁰⁷. Środowiska te doceniły aktywny i zasadniczy udział samych dzieci z różnych regionów świata w tworzeniu obrazu problemu przemyce oraz to, że określono ich spojrzenie na problem. W liście otwartym do państw członkowskich ONZ organizacje i stowarzyszenia zachęcają do pilnego podjęcia działań sugerowanych w raporcie, szczególnie popierając zalecenia dotyczące:

- wprowadzenia oficjalnego zakazu wszelkich form przemyce, w tym kar fizycznych,
- wypracowania narodowych strategii – planów zintegrowanych działań w odpowiedzi na zjawisko,
- włączenia samych dzieci w działania ograniczające przemyce wobec dzieci,
- rozwinięcia działań prewencyjnych poprzez przyjazne dziecku rozwiązania i usługi, kampanie publiczne oraz odpowiednie wykształcenie osób pracujących z dziećmi,
- zapewnienia dzieciom łatwego dostępu do usług zdrowotnych, socjalnych i prawnych w przypadkach doświadczania przemyce oraz bezpiecznych procedur składania skarg,
- zapewnienia sprawcom przemyce wobec dzieci odpowiedniego potraktowania i pociągnięcia ich do odpowiedzialności,
- rozwinięcia efektywnego systemu gromadzenia danych i informacji o rozwiązaniach i programach działających na różnych poziomach.

106 Wersje raportu o przemyce i opis działań, które powinny być podejmowane dla ochrony dzieci, opracowane w formule *child friendly*, prezentowane są m.in. na stronach internetowych Save the Children – zob. www.savethechildren.net/alliance (dostęp 1.11.2006).

107 W gronie tych organizacji i stowarzyszeń znalazły się: Defence for Children International, Global Initiative to End All Corporal Punishment Against Children, Human Rights Watch, International Federation of Social Workers, International Save the Children Alliance, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, International School Psychology Association, World Organization Against Torture, World Vision International. Organizacje i stowarzyszenia te wystosowały we wrześniu 2006 roku list otwarty do ambasadorów i reprezentantów państw przy ONZ, w którym zachęcają do analizy omawianego raportu ONZ i pilnego podjęcia sugerowanych w nim działań.

3.2. Rezolucja 62/141 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 2008 roku pt. *Rights of the Child*

To kolejna istotna dla kwestii ograniczania przemocy w wychowaniu inicjatywa międzynarodowa podjęta wskutek rozwoju wiedzy i doświadczenia w zakresie działań na rzecz ochrony praw dzieci¹⁰⁸. Rezolucja odnosiła się do poziomu realizacji w państwach Konwencji o prawach dziecka, podnosząc kwestie promocji i ochrony praw dziecka oraz niedyskryminowania dzieci zarówno w kontekście ogólnym, jak i w szczególnie trudnych sytuacjach. Komentarze dotyczące zjawisk łamania praw dziecka zawarte w tej rezolucji dotyczyły między innymi sytuacji ekonomicznej i socjalnej dzieci, pracy dzieci, wychowywania się dzieci w rodzinach i poza nimi, edukacji, handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii oraz sytuacji dzieci w konfliktach zbrojnych. W rozdziale III poruszono tematy dotyczące przemocy wobec dzieci. W dużej mierze wpływ na treść tu zawartą miał *Światowy raport o przemocy wobec dzieci* z 2006 roku. Zaprezentowane uwagi są w zasadzie jednym wielkim apelem o eliminację przemocy wobec dzieci poprzez wysiłki podejmowane na wszystkich poziomach społecznych oraz międzynarodową współpracę, z silnym akcentem na angażowanie dzieci i uwzględnianie ich opinii i poglądów oraz pomysłów na kwestie prewencji, interwencji i monitorowania zjawiska. Rezolucja nawoływała wszystkie państwa do szeregu działań, między innymi do:

- podjęcia odpowiednich rozwiązań legislacyjnych oraz innych w celu wprowadzenia całkowitego zakazu przemocy wobec dzieci oraz eliminacji jej wszystkich form,
- podjęcia stosownych środków zapewniających poszanowanie prawa dziecka do godności oraz fizycznej integralności,
- zmiany postaw społecznych podtrzymujących i normalizujących jakiegokolwiek formy przemocy służące dyscyplinowaniu dzieci, włączając okrutne, nieludzkie traktowanie lub degradujące metody wychowania oraz zlikwidowania tradycyjnych, krzywdzących praktyk wychowawczych,

¹⁰⁸ Zob. http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/A-RES-62-141_EN.pdf (dostęp 4.08.2016).

- położenia nacisku przede wszystkim na działania prewencyjne realizowane jako zintegrowane, wielowymiarowe podejście,
- ustanowienia bezpiecznych dla dzieci procedur zgłaszania przemocy,
- inwestowania w systematyczną edukację oraz programy treningowe dla osób działających w obszarze przeciwdziałania przemocy wobec dzieci,
- zapewnienia narodowych badań oraz dokumentowania zjawiska dla identyfikacji grup ryzyka.

Najistotniejsze jednak było to, że rezolucja ustanawiała mandat dla Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci i określała jego rolę.

3.3. Specjalny Reprezentant Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci (SRSG on Violence against Children)

Szczególne zainteresowanie społeczności międzynarodowej uzyskała zawarta w raporcie z 2006 roku pt. *World study on violence against children* sugestia dotycząca ustanowienia specjalnego przedstawiciela Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych do spraw przemocy wobec dzieci. Uznano, że idea ta wychodzi naprzeciw potrzebie koordynowania i kierowania pracą wielu agend i organów Narodów Zjednoczonych działających w sprawie przemocy wobec dzieci. We wspomnianym wcześniej liście otwartym różnych organizacji i środowisk napisano, aby działania te podjęto natychmiast, by wykorzystać specyficzną, korzystną atmosferę, jaka wytworzyła się wokół problemu dzięki *Światowemu raportowi o przemocy wobec dzieci*. Sporządzono specjalną petycję, która została podpisana przez ponad 1000 organizacji pozarządowych ze 134 państw i w której między innymi zaproponowano obszar działań dla nowej funkcji. Specjalny przedstawiciel ONZ do spraw przemocy wobec dzieci miałby się zajmować szeroko rozumianą adwokaturą prawa dzieci do ochrony przed przemocą, promowaniem prewencji przemocy wobec dzieci, współpracą z różnymi agendami ONZ w celu systematycznego monitorowania wprowadzania przez państwa rekomendacji *Światowego raportu o przemocy wobec dzieci* z 2006 roku oraz oceną postępów i trudności w działaniach państw w zakresie ochrony dzieci przed przemocą, a także dbać o udział dzieci w owych działaniach.

Ostatecznie 27 listopada 2007 roku ustanowiono funkcję Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci (Special Representative of the Secretary General on Violence against Children – SRSG). Rezolucja 62/141 Zgromadzenia Ogólnego ONZ określiła ogólny zakres działań dla tej funkcji. Wskazano, że ma ona znaczenie jako najwyższy, a jednocześnie niezależny organ promujący zapobieganie przemocy wobec dzieci oraz eliminację wszystkich jej form, działający we wszystkich regionach jako katalizator zaangażowania państw członkowskich oraz społeczeństw obywatelskich w prewencję i interwencje w zakresie przemocy wobec dzieci. Rezolucja określiła, że głównym zadaniem Specjalnego Reprezentanta Sekretarza

Generalnego ONZ ds. przemocy wobec dzieci jest promowanie i wspieranie implementacji rekomendacji światowego raportu ONZ na temat przemocy wobec dzieci we współpracy z państwami członkowskimi poprzez zalecanie, gdzie będzie to stosowne, środków oraz sposobów eliminacji przemocy wobec dzieci do zastosowania na narodowym, regionalnym lub międzynarodowym poziomie, a także środków wobec konsekwencji zjawiska. Rolą SRSG jest również promowanie idei opracowywania przez państwa narodowych planów i programów w tym zakresie. Istotnym wymiarem funkcji jest także identyfikowanie i upowszechnianie pomiędzy państwami i regionami świata dobrych praktyk w zakresie prewencji i interwencji w przypadku przemocy wobec dzieci oraz promowanie odpowiedniego i systematycznego gromadzenia danych o omawianym zjawisku. Specjalny Reprezentant Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci powinien ściśle współpracować ze stosownymi agendami Narodów Zjednoczonych, włączając Komitet Praw Dziecka oraz Specjalnego Przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Dzieci w Konfliktach Zbrojnych oraz Specjalnego Sprawozdawcę do spraw Handlu Ludźmi. Rezolucja zakłada także bliską współpracę z systemem innych mandatów ONZ, funduszami i programami oraz wyspecjalizowanymi agenturami działającymi w obszarze przemocy wobec dzieci i za niego odpowiedzialnymi. Istotnym elementem działań ustanowiono także rozwijanie w ramach funkcji wzajemnej współpracy w obrębie społeczeństw obywatelskich pomiędzy stosownymi organizacjami pozarządowymi i sektorem prywatnym oraz promowanie angażowania dzieci i młodych ludzi do podejmowania inicjatyw dotyczących prewencji i odpowiedzi na problem przemocy wobec nich. W Rezolucji podkreślono, że państwa, ale też różne organizacje, agentury i organy Narodów Zjednoczonych, działające w obszarze przemocy wobec dzieci, powinny współpracować ze Specjalnym Reprezentantem Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci w celu dostarczania informacji o środkach podejmowanych wobec problemu. Z kolei SRSG został zobowiązany do corocznego składania raportów zawierających informacje na temat przemocy wobec dzieci i działań podejmowanych wobec tegoż problemu.

1 stycznia 2009 roku na stanowisko Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci została powołana przez Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych Marta Santos Pais, która tę funkcję sprawuje do dzisiaj¹⁰⁹.

109 Zob. <https://violenceagainstchildren.un.org> (dostęp 4.08.2018).

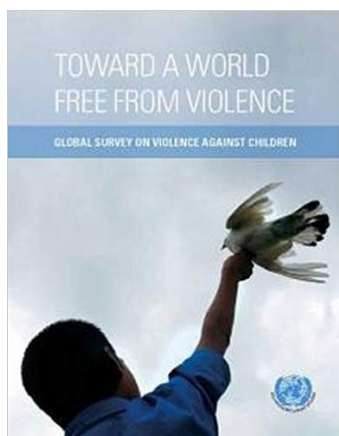
Fotografia: Marta Santos Pais

Źródło: <http://srsg.violenceagainstchildren.org/srsg/biography>

Obecnie mandat Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci funkcjonuje jako niezależna adwokatura w zakresie prewencji i eliminacji wszelkich form przemocy wobec dzieci oraz jako katalizator działań we wszystkich regionach świata i środowiskach, gdzie przemoc ta może się zdarzać. Istotnym zadaniem jest mobilizowanie działań i politycznego wsparcia dla eliminowania problemu, a także promowanie w tym celu zmian w zakresie społecznych postaw i zachowań. Równie ważne jest wspieranie uniwersalnej ratyfikacji i implementacji zasadniczych międzynarodowych konwencji odnoszących się do zjawiska. Wśród wymienianych działań SRSG znajdują się między innymi identyfikowanie dobrych praktyk w ograniczaniu przemocy wobec dzieci oraz promowanie tematycznych badań i raportów. W obszarze priorytetów znajdują się najważniejsze cele określone w *Światowym raporcie o przemocy wobec dzieci ONZ*¹¹⁰:

110 <https://violenceagainstchildren.un.org> (dostęp 6.08.2018).

- zainicjowanie powstania w każdym państwie całościowej, zintegrowanej strategii zapobiegania wszelkim rodzajom przemocy wobec dzieci i jej ograniczania, włączonej w proces narodowego planowania i skoordynowanej w wysokim stopniu z zasadniczymi wartościami w tym obszarze oraz wspieranej zasobami ludzkimi i finansowymi w celu efektywnej implementacji,
- wprowadzenie wyrazistego prawnego zakazu wszelkich form przemocy we wszelkich środowiskach,
- promowanie narodowych systemów gromadzenia danych, ich analizy i upowszechniania oraz promowanie agend badawczych tematu przemocy wobec dzieci,
- promowanie znaczącej i bezpiecznej partycypacji dzieci,
- promowanie Celów Zrównoważonego Rozwoju – Agendy 2030 na poziomie globalnym, regionalnym i państwowym.

Ilustracja: Okładka raportu *Toward a world free from violence. Global survey on violence against children*

Źródło: <https://violenceagainstchildren.un.org/news/toward-world-free-violence-global-survey-violence-against-children> (dostęp 27.08.2018).

W październiku 2013 roku urząd Specjalnego Reprezentanta do spraw Przemocy wobec Dzieci opublikował raport *Toward a world free from violence. Global survey on violence against children*¹¹¹. Był on pierwszym kompleksowym dokumentem oceniającym progres w obszarze prewencji

¹¹¹ <https://violenceagainstchildren.un.org> (dostęp 27.08.2018)

i eliminacji przemocy wobec dzieci od czasu *Światowego raportu o przemocy wobec dzieci* z 2006 roku. Podstawą opracowania w wymiarze konceptualnym było 12 rekomendacji raportu ONZ z 2006 roku, czyli:

- wzmocnienie zaangażowania państw i środowisk lokalnych w działania wobec problemu,
- prawne zakazanie przemocy wobec dzieci,
- przyznawanie pierwszeństwa prewencji,
- promowanie wartości bezprzemocowych i podnoszenie świadomości,
- wzmacnianie umiejętności tych, którzy pracują z dziećmi i dla dzieci,
- zapewnianie leczenia i społecznej reintegracji,
- zapewnianie partycypacji dziecięcej,
- stworzenie dostępnego i przyjaznego dzieciom systemu raportowania i służb,
- zapewnienie ponoszenia odpowiedzialności i zakończenie bezkarności za przemoc wobec dzieci,
- uwzględnianie perspektywy płci w problemie przemocy,
- tworzenie i implementowanie systemów danych oraz badań na poziomie narodowym,
- wzmocnienie międzynarodowej współpracy i zaangażowania.

W ogólnej ocenie stopnia realizacji tych wskazań raport SRSG z 2013 roku ukazywał, że problem przemocy wobec dzieci zyskuje coraz większą uwagę wśród międzynarodowych, regionalnych i narodowych agend oraz że rozumienie znaczenia problemu wzrasta, a istotne, strategiczne działania są podejmowane w sporej liczbie państw. Raport pokazywał także, że nastąpiła poprawa sytuacji, jeśli chodzi o kwestię implementacji polityki normatywnej oraz innych środków służących ochronie dzieci przed przemocą. Jednakże, jak oceniała to Marta Santos Pais, postęp ten jest zbyt wolny oraz zbyt fragmentaryczny, aby spowodować prawdziwy przełom¹¹². Oceniono, że pozytywne zmiany nastąpiły szczególnie w kilku obszarach¹¹³:

- wzrost liczby państw uznających międzynarodowe standardy ochrony dzieci (tzn. ratyfikujących dokumenty, zwłaszcza protokół opcjonalny do Konwencji o prawach dziecka),

112 M.S. Pais, *Preface*, w: *Toward a world free from violence. Global survey on violence against children*, New York 2013, s. 6.

113 *Toward a world free...*, op. cit., s. 17.

- wzrost liczby państw, które rozwijają politykę zapobiegania przemyocy wobec dzieci i działania dla rozwiązania problemu,
- wzrost liczby państw, które w sposób wyraźny wprowadziły odpowiedni prawny zakaz stosowania przemyocy wobec dzieci (w 2006 roku było to 16 państw, a w 2013 roku 35 państw¹¹⁴),
- progres w prawnej ochronie dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym,
- tendencja do odstępowania od orzekania kar fizycznych za przestępstwa popełniane przez dzieci,
- w niektórych państwach wzrost świadomości na temat zagrożeń dla dzieci związanych z nowymi technologiami,
- wzrost znaczenia regionalnych organizacji i instytucji działających na rzecz międzynarodowego zaangażowania oraz w obszarze państwowym,
- wzrost wsparcia dla partycypacji dzieci i większe ich zaangażowanie w inicjatywy badawcze,
- wzrost zrozumienia znaczenia czynników ryzyka i ich wpływu na pojawianie się przemyocy wobec dzieci,
- większe zrozumienie tematu znaczenia doświadczania przemyocy w dzieciństwie,
- większa obecność tematu przemyocy wobec dzieci w publicznych debatach oraz programach politycznych.

Raport SRSR ds. przemyocy wobec dzieci ukazywał także przemoc wobec dzieci w kontekście wychowania i przemyocy w rodzinie. Wskazywał, jak poważne konsekwencje psychospołeczne i zdrowotne są z tym związane. Jednocześnie problem przemocowych praktyk dyscyplinujących został ukazany w nim jako szczególnie poważny pod względem rozmiarów. Odwołując się na przykład do raportu UNICEF z 2010 roku¹¹⁵, podkreślono, że troje na czworo dzieci w krajach rozwijających się doświadcza przemocowych metod wychowawczych, a więcej niż 20% doświadcza poważnej przemyocy fizycznej. Jako szczególnie zalecaną strategię ograniczania problemu wymieniono rozwój programów pozytywnego rodzicielstwa, ale jednocześnie wskazano na znaczenie odpowiednich legislacji (prawnego zakazu przemyocy w wychowaniu) jako środka normotwórczego, który wy-

114 Obecnie Global Initiative to End Corporal Punishment podaje liczbę 53 państw, <http://www.endcorporalpunishment.org/> (dostęp 27.08.2018).

115 *Child disciplinary practices at home: evidence from a range of low and middle-income countries*, UNICEF 2010.

syła społeczeństwu wyraźny sygnał, że przemoc wobec dziecka w żadnej postaci nie jest akceptowalna, także w domu. Mocno zaakcentowano również to, że stosowanie kar fizycznych w wychowaniu jest często związane z brakiem wiedzy i umiejętności rodziców w zakresie alternatywnych środków wychowania. Z wielu badań, w tym przywoływanego już raportu UNICEF, wynika, że jedynie jeden rodzic na czworo wierzy, że kary cielesne są w wychowaniu potrzebne. Jednocześnie z powodu nieznamości innych sposobów dyscyplinowania większość rodziców odwołuje się do stosowania przemocowych metod we własnej praktyce wychowawczej¹¹⁶.

We wnioskach ogólnych dotyczących oceny stanu działań na świecie w zakresie poprawy ochrony dzieci przed przemocą w raporcie SRSG wyeksponowano następujące problemy¹¹⁷:

- brak inwestowania w prewencję,
- fragmentaryczne lub żadne narodowe strategie ochrony dzieci przed przemocą,
- niezintegrowana polityka interwencyjna,
- nieskonsolidowane, słabe legislacje,
- nieprzykładanie odpowiedniej uwagi do perspektywy płci,
- niewystarczające skoncentrowanie się na dzieciach szczególnie podatnych na doświadczenie przemocy (dzieciach ryzyka),
- niewystarczające rozpoznanie problemu skumulowanej ekspozycji dzieci na przemoc,
- niski poziom inwestowania w mechanizmy (działania) wrażliwe na dzieci (poradnictwo dla dzieci, składanie zawiadomień i skarg),
- niewystarczający poziom działania służb terapeutycznych i reintegracyjnych,
- brak odpowiednich danych i badań.

Raport ukazuje jednak, że pomimo tych problemów można wskazać także wiele pozytywnych zmian, które nastąpiły¹¹⁸. Podkreślono, że sytuacja wymaga pilnych i zdecydowanych działań. W tym celu zaprezentowano 8 niezbędnych kierunków (imperatywów) działania:

- Wszystkie państwa powinny pilnie opracować i wdrożyć narodowe, skoncentrowane na dziecku, zintegrowane, wielosektorowe i oznaczone limitami czasowymi strategie prewencji przemocy wobec dzieci.

116 *Toward a world free...*, op. cit., s. 33–34.

117 *Ibidem*, s. 128–131.

118 *Ibidem*, s. 133.

- Powinien być ustanowiony oraz wprowadzany w życie wyrazisty zakaz stosowania wszelkich form przemocy wobec dzieci.
- Inicjatywom politycznym i prawnym muszą towarzyszyć wysiłki dążące do przewyższenia społecznych postaw akceptacji przemocy wobec dzieci.
- Musi mieć miejsce zaangażowanie w rozwijanie i wzmacnianie dziecięcej partycypacji.
- Odpowiednia prewencja i interwencja musi dotyczyć społecznej inkluzji dziewcząt oraz chłopców z grup ryzyka.
- Rządy muszą uznać znaczenie problemu i budować odpowiednie systemy gromadzenia danych i określania efektywności działań dotyczących prewencji i reagowania na przemoc wobec dzieci.
- Należy położyć większy nacisk na czynniki, które wpływają na występowanie przemocy oraz na rezyliencję dzieci w ich rodzinach i społecznościach.
- Ochrona dzieci przed przemocą powinna stać się centralnym obszarem działania międzynarodowych agend.

Podsumowująca sentencja raportu SRSG z 2013 roku wyraża potrzebę zintegrowanego działania wszystkich, w tym współpracy z dziećmi:

„Zapobieganie i eliminacja przemocy wobec dzieci wymaga wysiłków globalnych na bezprecedensową dotychczas skalę, wysiłków, które będą włączać politycznych liderów tak samo, jak i zwykłych obywateli, a także dzieci – tak samo, jak dorosłych. Koszty bezczynności – dla każdego dziecka, ale też dla rozwoju społecznego poszczególnych narodów – są po prostu zbyt wielkie, aby można je tolerować”¹¹⁹.

Z powodu ogromnej liczby różnego rodzaju inicjatyw i działań, które realizuje Specjalny Reprezentant Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci¹²⁰, w tym badań oraz działań edukacyjno-publikacyjnych¹²¹, nie jest możliwe ich nawet lapidarne zaprezentowanie w tym miejscu. Warto jednak zwrócić uwagę na ostatnie przedsięwzięcia związane z problemem przemocy wobec dzieci, konkretnie przemocy w wychowaniu.

119 *Toward a world free...*, op. cit., s.136.

120 <http://srsg.violenceagainstchildren.org> (dostęp 6.08.2016).

121 <http://srsg.violenceagainstchildren.org/publications> (dostęp 6.08.2016).

Wiosną 2016 roku Specjalny Reprezentant Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci wspólnie z wieloma partnerami rozpoczął inicjatywę pt. *High Time to end violence against children* (*Czas zakończyć przemoc wobec dzieci*), która zmierza do eliminacji zjawisk przemocy wobec dzieci poprzez zwiększenie zaangażowania oraz rozszerzenie działań rządów, organizacji oraz społeczności, a także indywidualnych osób¹²². Jest to inicjatywa globalna, mająca na celu większą mobilizację ludzkości w kierunku kreowania świata wolnego od przemocy. Polega ona zachęcaniu i wspieraniu konkretnych akcji i dostarczaniu przewodnictwa w zakresie środków działania. Przez przystąpienie do niej podmioty (rządy, organizacje, instytucje i indywidualne osoby) angażują się w bardzo konkretne akcje. Jest to więc swoista platforma kooperacji i przewodnictwa oraz ekspozycji zaangażowania. Jej istotnym narzędziem jest portal internetowy¹²³ prezentujący podmioty, które zgłosiły akces do inicjatywy i złożyły swoje zobowiązanie w zakresie działań na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci.

Ilustracja: Obraz strony internetowej inicjatywy *High Time to end violence against children*
 Źródło: <https://www.endviolenceagainchildren.org> (dostęp 16.08.2016)

122 <https://www.endviolenceagainchildren.org> (dostęp 6.08.2016).

123 <https://www.endviolenceagainchildren.org> (dostęp 6.08.2016).

Inicjatywa SRSG *High Time to end violence against children* nawiązuje bezpośrednio do określonych przez ONZ we wrześniu 2015 roku Celów Zrównoważonego Rozwoju (Sustainable Developmental Goals – SDGs), wśród nich bowiem znalazł się problem przemocy wobec dzieci (cel 16.2.)¹²⁴ i dążenie do jego całkowitej eliminacji do 2030 roku. Jak wyraziła to w specjalnym stanowisku SRSG z dnia 2 sierpnia 2016 roku Marta Santos Pais¹²⁵, wśród wielu kierunków działań mających prowadzić do zrównoważonego rozwoju ekonomicznego i społecznego oraz ochrony środowiska znalazło się, jako zasadniczy cel rozwoju, dążenie do zapewnienia dzieciom i młodym ludziom wspierającego środowiska, pielęgnującego i rozwijającego ich prawa i zdolności. W tym sensie w planie działania globalnego do 2030 roku umieszczono nadużycia wobec dzieci, ich zaniedbywanie i eksploatację. Stało się tak po raz pierwszy w historii, że wśród globalnych celów rozwoju umieszczono eliminację wszelkich form przemocy wobec dzieci. Jak podkreśliła Marta Santos Pais, pomimo upływu dekady od czasu ogłoszenia oenzetowskiego raportu o przemocy wobec dzieci i sformułowanych w nim rekomendacji, a w ich następstwie progresu działań i inicjatyw związanych z tym zjawiskiem, nadal co roku w każdym regionie świata miliony dzieci cierpią z powodu seksualnej, fizycznej oraz emocjonalnej przemocy, a kolejne miliony dzieci są na nią narażone. Ostatnie szacunki pokazują, że ponad miliard dzieci na całym świecie – a to połowa całej globalnej populacji dzieci – doświadcza co roku przemocy. „A nawet jedno dziecko jako ofiara przemocy to zbyt wiele” – podkreśla Marta Santos Pais¹²⁶.

Specjalny Reprezentant Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci podkreśla, że przemoc wobec dzieci jest przede wszystkim naruszeniem ich praw, ale także, że powoduje często nieodwracalne szkody indywidualne w rozwoju dziecka, które utrzymują się przez całe życie. Zwraca też uwagę, że społeczne i ekonomiczne koszty zjawiska są ogromne. Szacuje się na 7 trylionów dolarów amerykańskich, co stanowi ekwiwalent 8% globalnego dochodu na Ziemi. To najsilniejsze argumenty, które przemawiają za tym, aby miała miejsce systematyczna i rzetelna implementacja punktu 16.2. w ramach programu Celów Zrówno-

124 <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> (dostęp 6.08.2016).

125 Zob. sekcja raporty na <https://violenceagainchildren.un.org/> (dostęp 27.08.2018).

126 Zob. sekcja Raporty na <https://violenceagainchildren.un.org/> (dostęp 27.08.2018).

ważonego Rozwoju. Tylko takie podejście może zmienić sytuację w zakresie ochrony dzieci przed przemocą – akcentuje Marta Santos Pais. Będzie to możliwe do osiągnięcia, jeśli plany przełożą się na narodowe strategie zrównoważonego rozwoju, a działania będą solidnie monitorowane w oparciu o rzetelne dane i systematyczną okresową ocenę postępu przy użyciu wypracowanych na gruncie międzynarodowym mierników. Przełożenie Programu Celów Zrównoważonego Rozwoju na strategie i działania narodowe daje szansę na rzeczywistą ich implementację. Organizacje regionalne w różnych częściach świata, w tym Rada Europy, już określiły swoje nowe plany na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci w ramach SDGs. Jak apeluje Marta Santos Pais:

„Nikt nie powinien pozostawać poza deklaracją realizacji SDGs planowaną do 2030 roku, odliczanie już się rozpoczęło i należy pamiętać, że inwestowanie w zapobieganie przemocy i ochronę życia i przyszłości dzieci prowadzi do lepszej przyszłości dla wszystkich. Najlepszą drogą, by nie pozostawiać dzieci z tyłu, jest umieszczanie ich na pierwszym miejscu”¹²⁷.

127 Ibidem.

3.4. Organizacje międzynarodowe

Do traktowania kar fizycznych wobec dzieci jako formy przemocy nawołują od lat różne organizacje i stowarzyszenia międzynarodowe o globalnym i regionalnym zasięgu. Ich znaczenie i udział w międzynarodowym ruchu na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci jest coraz bardziej akcentowany. Przykładem jest między innymi ukazana powyżej inicjatywa tworzenia koalicji pod hasłem *High Time to end violence against children* zaproponowana przez Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci oraz wcześniejsze wskazania na konieczność angażowania się różnych organizacji i ich współpracy widoczne w raporcie z 2013 roku *Toward a world free from violence* (przedstawiony powyżej).

Wśród różnych globalnych agend i organizacji prowadzących intensywne działania w zakresie eliminacji przemocy wobec dzieci, w tym kar fizycznych, do największych należą: UNICEF¹²⁸, Save the Children International¹²⁹, WHO¹³⁰ oraz ISPCAN¹³¹ (International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect). Wszystkie one są mocno zaangażowane: realizują tematyczne badania, opracowują raporty, publikują podręczniki i przewodniki do działania wobec zjawiska przemocy wobec dzieci, w tym przemocy w wychowaniu (w przypisach podano odpowiednie adresy WWW)¹³². Należy zaakcentować, że wymienione organizacje prezentują dość zgodne stanowisko co do podstawowego rozwiązania, jakie powinno być standardem działań w zakresie ochrony dzieci przed krzywdzeniem, którym jest prawny zakaz stosowania wszelkich kar fizycznych, także przez najbliższych opiekunów dziecka – jego rodziców. Powołując się na międzynarodowe regulacje z Konwencją o prawach dziecka i jej artykułem 19

128 <http://data.unicef.org/child-protection/violent-discipline.html> (dostęp 9.08.2016).

129 <https://www.savethechildren.net/what-we-do/child-protection> (dostęp 9.08.2016).

130 http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf (dostęp 9.08.2016).

131 <http://www.ispcan.org/?page=dts15> (dostęp 9.08.2016).

132 Ze względu na powszechny dostęp do stron WWW wskazanych organizacji pominięto indywidualną, szczegółową charakterystykę każdej z nich w zakresie aktywności w obszarze eliminacji przemocy wobec dzieci, w tym kar fizycznych, oraz wskazań co do kierunków działań na rzecz skrótovej ogólnej charakterystyki.

na czele, organizacje te podejmują różnego rodzaju działania lobbingowe mające na celu wprowadzenie we wszystkich państwach zakazu stosowania wszelkich kar cielesnych wobec dzieci. W formułowanych argumentach podkreślają, że konieczność takich reform legislacyjnych wynika przede wszystkim z przesłanek demokratycznych, tzn. wskazują, że nie można akceptować „pewnych form przemocy wobec pewnych osób” – czyli wobec dzieci, podczas gdy żadna forma przemocy wobec dorosłych kobiet i mężczyzn nie jest akceptowana. Dlatego akcentowane jest to, że jakiegokolwiek zapisy dopuszczające i wspierające fizyczne sposoby karania dzieci muszą być usunięte z kodeksów prawa. Podkreśla się ponadto, iż celem zakazu stosowania kar fizycznych nie jest doprowadzanie do oskarżania rodziców, ale przekazanie wartości i norm, a głównie normatywne ukonstytuowanie oraz wytworzenie społecznej zasady, że przemoc jest nieakceptowanym sposobem postępowania z dziećmi. Jednocześnie organizacje te w działaniach wobec problemu akcentują stanowisko, że eliminacja wszelkich form przemocy nad dziećmi oraz ochrona dzieci przed fizycznym karaniem nie opierają się jedynie na prawnym zakazie, lecz wymagają poważnych zabiegów z zakresu publicznej edukacji, pedagogizacji rodziców oraz edukacji profesjonalistów pracujących z dziećmi. Szczególnie wyraźnie, jako podstawowy kierunek zapobiegania przemocy w wychowaniu, wszystkie wymienione instytucje promują i realizują w różnych działaniach edukacyjnych pozytywne rodzicielstwo. Podobnie wskazuje się na wsparcie rodziców w opiece nad dzieckiem jako prymarny i efektywny sposób ograniczania przemocy w wychowaniu. Analizując aktualną działalność UNICEF, Save the Children International, WHO i innych organizacji międzynarodowych w zakresie działań na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci, należy też zwrócić uwagę, że wszystkie one akcentują znaczenie rozwijania partycypacji dzieci jako wyraźnej drogi wspomagającej ograniczanie problemu, ale także w sposób szczególnie wskazują udział dzieci w jego rozpoznawaniu problemu i projektowaniu działań mających na celu jego eliminację.

Wyraźną tendencją w różnych światowych inicjatywach dotyczących eliminacji przemocy wobec dzieci, w tym kar cielesnych, jest tworzenie koalicji organizacji i stowarzyszeń międzynarodowych i krajowych oraz innych podmiotów.

Przykładem międzynarodowej inicjatywy ukierunkowanej na ograniczanie problemu przemocy wobec dzieci była EPOCH Worldwide, czyli End Physical Punishment of Children Worldwide. Stanowiła ona koalicję

organizacji międzynarodowych, których celem jest położenie kresu wszelkim formom karania fizycznego dzieci. Koalicja zawiązana została przez ISPCAN (International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect) w Hamburgu w 1992 roku. EPOCH zrzesza 79 organizacji z 43 państw oraz największe organizacje międzynarodowe, jak na przykład UNICEF. Działalność EPOCH polega na propagowaniu idei zakazu stosowania wszelkich kar fizycznych wobec dzieci oraz propagowaniu edukacji społecznej w zakresie wykorzystywania nieagresywnych metod wychowawczych¹³³. Koalicja stara się także, poza propagowaniem zakazu stosowania kar cielesnych, promować edukację w zakresie problemu przemocy wobec dzieci, w tym w wychowaniu. Najbardziej widoczne na arenie międzynarodowej są nadal działania dwóch przedstawicielstw EPOCH, tj. w Stanach Zjednoczonych i Nowej Zelandii. Światowy rozgłos zyskały ich inicjatywy, jak na przykład ogłoszenie 30 kwietnia światowym Dniem bez Klapsa (Spank Out Day), kampania „Stop biciu” czy też badania nad stosowaniem kar fizycznych oraz publikacje naukowe i popularno-edukacyjne.

Na gruncie EPOCH powstała w 2001 roku **The Global Initiative To End All Corporal Punishment Of Children**, która aktualnie wyróżnia się na światowej scenie wśród międzynarodowych agend monitorujących za całkowitym zakazem jakichkolwiek kar fizycznych. Jest pod tym względem zdecydowanym światowym liderem. Stawiając sobie za główny cel likwidację kar fizycznych stosowanych wobec dzieci, organizacja ta zmierza przede wszystkim do monitorowania stanu ochrony dzieci przed karami fizycznymi oraz do integracji wysiłków różnych podmiotów działających w tej kwestii na całym świecie. Jej celem jest też ukazywanie zakresu występowania problemu kar cielesnych na świecie, a także uprawianie systematycznego lobbingu wobec państw na rzecz wprowadzenia prawnego całkowitego zakazu stosowania wszelkich kar fizycznych wobec dzieci oraz na rzecz podnoszenia społecznej świadomości w tym zakresie. Organizacja zapewnia techniczno-organizacyjne wsparcie państwom w przeprowadzaniu odpowiednich reform. Kontekstem podstawowym działania Global Initiative jest wdrażanie Konwencji o prawach dziecka, a dokładniej jej artykuł 19, który wyraźnie taki zakaz formułuje. Organizacja wspierana jest przez wiele

133 Por. opis EPOCH w *Protecting children against corporal punishment – awareness-raising campaigns*, oprac. M. Sajkowska, L. Wojtasik, Council of Europe, 2004. Zob. też: www.stophitting.com, <http://epochnz.virtualave.net> (dostęp 09.09.2006).

innych podmiotów – agend zajmujących się prawami człowieka i dziecka, na przykład Komitet Praw Dziecka ONZ, UNICEF czy przez Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci. Wypełniając swoje zadania, Global Initiative prowadzi systematyczny monitoring państw pod względem prawnego statusu kar fizycznych wobec dzieci w różnych środowiskach: rodzinie, szkole, systemie penalnym i instytucjach opieki zastępczej, który na bieżąco jest udostępniany na stronie internetowej organizacji¹³⁴. The Global Initiative To End All Corporal Punishment Of Children prowadzi rozbudowaną platformę internetową, na której opisuje wyniki stałego monitorowania wprowadzania zakazu stosowania kar cielesnych na świecie, ale także prezentuje badania prowadzone w różnych krajach (w tym badania RPD w Polsce) ukazujące konsekwencje stosowania przemocy w wychowaniu czy efekty wprowadzenia całkowitego zakazu stosowania przemocy¹³⁵. Poza tym organizacja ta przygotowuje specjalny roczny raport pt. *Ending Legalised Violence against Children. Global*

134 Zob. www.endcorporalpunishment.org. Wśród 53 państw, w których wprowadzono już całkowity zakaz kar cielesnych we wszystkich środowiskach, są (w porządku od ostatnio dodanych):

2017 – Litwa

2016 – Mongolia, Czarnogóra, Paragwaj, Słowenia

2015 – Benin, Irlandia, Peru

2014 – Andora, Estonia, Nikaragua, San Marino, Argentyna, Boliwia, Brazylia, Malta

2013 – Republika Zielonego Przylądka, Honduras, Macedonia

2011 – Sudan Południowy

2010 – Albania, Demokratyczna Republika Konga, Kenia, Tunezja, **Polska**

2008 – Liechtenstein, Luksemburg, Mołdawia, Kostaryka

2007 – Togo, Hiszpania, Wenezuela, Urugwaj, Portugalia, Nowa Zelandia, Holandia

2006 – Grecja

2005 – Węgry

2004 – Rumunia, Ukraina

2003 – Islandia

2002 – Turkmenistan

2000 – Niemcy, Izrael, Bułgaria

1999 – Chorwacja

1998 – Łotwa

1997 – Dania

1994 – Cypr

1989 – Austria

1987 – Norwegia

1983 – Finlandia

1979 – Szwecja

135 <http://www.endcorporalpunishment.org/assets/pdfs/research-summaries/Summary-of-research-impact-of-prohibition.pdf> (dostęp 9.08.2016).

*progress to December 2017*¹³⁶ oraz raporty okazjonalne¹³⁷, a także prowadzi działalność edytorską, publikując przewodniki i informatory na temat zjawiska kar cielesnych i możliwości jego eliminowania¹³⁸.

Kolejny przykład międzynarodowej koalicji na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci, w tym kar fizycznych, stanowi **The Global Partnership to End Violence Against Children** (Globalne Partnerstwo na rzecz Eliminacji Przemocy wobec Dzieci). To najbardziej aktualna, nowa, tematyczna inicjatywa międzynarodowa. We wrześniu 2015 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych ogłosiła cele rozwoju globalnego do 2030 roku¹³⁹. Jak już podkreślano w tym opracowaniu, po raz pierwszy w zestawie nakreślonych celów globalnych (SDGs), wśród 17 kierunków działań wobec największych problemów ludzkości, znalazła się w postaci celu 16.2 w wyraźny sposób wyeksponowana kwestia przemocy wobec dzieci. W gruncie rzeczy jako problem wymagający zdecydowanych działań widoczna jest ona w kilku miejscach SDG-s¹⁴⁰:

- cel 16.2 zakłada eliminację nadużyć wobec dzieci, ich wykorzystywania, handlu dziećmi oraz wszelkich form przemocy wobec dzieci,
- cel 5.2 zakłada eliminację wszelkich form przemocy wobec kobiet i dziewcząt w sferze zarówno publicznej, jak i prywatnej (z włączeniem handlu), seksualnej czy innej ich eksploatacji,
- cel 5.3 zakłada eliminację wszelkich szkodliwych praktyk, takich jak wczesne przymusowe małżeństwa dzieci oraz obrzezanie dziewcząt,
- cel 8.7 dotyczy eliminacji najgorszych postaci pracy dzieci, ich niewolnictwa, handlu dziećmi, ich rekrutowania do armii i wykorzystywania jako żołnierzy oraz zakłada eliminację jakiegokolwiek wykorzystywania dzieci do pracy do roku 2025,
- cel 4.a zakłada zapewnienie bezpiecznego, bezprzemocowego i inkluzyjnego oraz efektywnego środowiska edukacyjnego dla wszystkich,
- cel 4.7 dotyczy zapewnienia wszystkim uczącym się możliwości nabywania wiedzy w celu promowania kultury pokoju i świata wolnego od przemocy.

136 <http://resourcecentre.savethechildren.se> (dostęp 9.08.2016).

137 <http://endcorporalpunishment.org/wp-content/uploads/global/Special-report-2018-Malta-tables-only.pdf> oraz <http://endcorporalpunishment.org/wp-content/uploads/global/Global-report-2017-singles.pdf> (dostęp 3.08.2018).

138 Zob. np. <http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/Hitting-wrong.pdf>.

139 Zob. <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> (dostęp 10.08.2016).

140 Ibidem.

Określenie przez międzynarodową społeczność Celów Zrównoważonego Rozwoju Globalnego do 2030 roku spowodowało powstanie koalicji na rzecz implementacji SDGs odnoszących się do problemu przemocy wobec dzieci. Stworzyły ją organizacje, stowarzyszenia wszelkich podmiotów na całym świecie działające w obszarze zapobiegania przemocy, ochrony dzieci oraz dążące do stworzenia społeczeństw bezpiecznych i przyjaznych dzieciom¹⁴¹. Koalicja przyjęła nazwę The Global Partnership to End Violence Against Children. Jako hasło działania przyjęto zdanie pochodzące z raportu ONZ z 2006 roku „No violence against children is justifiable and all violence is preventable” („Żadna przemoc wobec dzieci nie jest usprawiedliwiona i każdej można zapobiegać”). Deklarowanym zamiarem koalicji jest, przez zmianę sposobu myślenia twórców polityki oraz całych społeczeństw, działanie w kierunku tworzenia świata bezpiecznego dla dzieci. Podkreślając fakt, że na świecie jest co najmniej miliard dzieci, które doświadczają na co dzień kar fizycznych, proponuje się różnym podmiotom przystąpienie do globalnego partnerstwa zmierzającego do eliminacji wszelkich form przemocy wobec dzieci. Mogą to być rządy (państwa), agendy ONZ, podmioty społeczeństw obywatelskich włącznie z grupami wyznaniowymi, sektor prywatny, fundacje filantropijne i organizacje charytatywne, ośrodki akademickie oraz środowiska dzieci, które są aktywne i działają w obszarze zapobiegania przemocy wobec dzieci, są zaangażowane we współpracę w tym względzie, podzielają wizję i misję partnerstwa, uczestniczą we wdrażaniu wielosektorowych i wielokierunkowych planów działań, inwestują własne środki i zdolności oraz podejmują inicjatywy w celu eliminacji przemocy wobec dzieci¹⁴². Funkcjonowanie The Global Partnership to End Violence Against Children oparte jest o gotową, opracowaną już strategię (także w wersji dla stowarzyszeń i organizacji młodych ludzi)¹⁴³. Jej celami są:

- budowanie politycznej woli dla działań eliminujących przemoc wobec dzieci i promowanie strategii działań opartych na dowodach skuteczności,
- przyspieszenie działań oraz ich inicjowanie w celu powstawania dynamicznego ruchu eliminacji przemocy,

141 <http://www.end-violence.org> (dostęp 03.08.2018).

142 <http://www.end-violence.org/membership.html> (dostęp 10.08.2016).

143 <http://www.end-violence.org/strategy.html>; http://www.end-violence.org/youth_strategy.html (dostęp 10.08.2016).

- wzmocnienie i wspieranie współpracy pomiędzy podmiotami, państwami, społeczeństwami oraz innymi udziałowcami działań w celu konfrontowania trudności oraz wymiany dobrych, skutecznych praktyk.

The Global Partnership to End Violence Against Children oferuje możliwość skorzystania ze specjalnego funduszu w celu rozwoju i realizacji działań (fundusz zarządzany jest przez UNICEF). Uruchomione zostały także internetowa platforma informacyjna¹⁴⁴ oraz specjalny pakiet wsparcia metodycznego INSPIRE powstały z inicjatywy WHO¹⁴⁵.

INSPIRE określany jest powszechnie jako dostępny zasób wiedzy dla każdego, kto jest zaangażowany w ochronę dzieci przed przemocą, począwszy od rządów, a skończywszy na różnych podmiotach społeczeństwa obywatelskiego. Założeniem pakietu jest wspieranie państw i społeczeństw w osiągnięciu kluczowych priorytetów do 2030 roku w zakresie celu 16.2 i innych dotyczących przemocy wobec dzieci lub czynników ryzyka tegoż zjawiska, które polegać ma na wdrażaniu i monitorowaniu działań mających na celu ochronę dzieci, reagowanie na przemoc wobec nich oraz wspieranie rozwoju ich potencjałów. INSPIRE prezentuje skróto aktualną wiedzę o zjawisku przemocy wobec dzieci, pokazuje jego znaczenie (konsekwencje), uwarunkowania, a przede wszystkim ukazuje i wyjaśnia siedem strategii eliminowania problemu (od pierwszych liter nazw pochodzi właśnie skrót INSPIRE).

144 <http://www.end-violence.org> (dostęp 10.08.2016).

145 <https://drive.google.com/file/d/0B9SkBOD7v9z9dTZ4TGZrMFZzT1E/view?pref=2&pli=1> (dostęp 10.08.2016).

Overview of INSPIRE package for preventing and responding to violence against children aged 0–18 years

Strategy	Approach	Sectors	Cross-cutting activities
 Implementation and enforcement of laws	<ul style="list-style-type: none"> • Laws banning violent punishment of children by parents, teachers or other caregivers • Laws criminalizing sexual abuse and exploitation of children • Laws that prevent alcohol misuse • Laws limiting youth access to firearms and other weapons 	Justice	Multisectoral actions and coordination
 Norms and values	<ul style="list-style-type: none"> • Changing adherence to restrictive and harmful gender and social norms • Community mobilization programmes • Bystander interventions 	Health, Education, Social Welfare	
 Safe environments	<ul style="list-style-type: none"> • Reducing violence by addressing 'hotspots' • Interrupting the spread of violence • Improving the built environment 	Interior, Planning	
 Parent and caregiver support	<ul style="list-style-type: none"> • Delivered through home visits • Delivered in groups in community settings • Delivered through comprehensive programmes 	Social Welfare, Health	
 Income and economic strengthening	<ul style="list-style-type: none"> • Cash transfers • Group saving and loans combined with gender equity training • Microfinance combined with gender norm training 	Finance, Labour	
 Response and support services	<ul style="list-style-type: none"> • Counselling and therapeutic approaches • Screening combined with interventions • Treatment programmes for juvenile offenders in the criminal justice system • Foster care interventions involving social welfare services 	Health, Justice, Social Welfare	Monitoring and Evaluation
 Education and life skills	<ul style="list-style-type: none"> • Increase enrolment in pre-school, primary and secondary schools • Establish a safe and enabling school environment • Improve children's knowledge about sexual abuse and how to protect themselves against it • Life and social skills training • Adolescent intimate partner violence prevention programmes 	Education	

INSPIRE

Seven Strategies for Ending Violence Against Children | EXECUTIVE SUMMARY

5

Ilustracja: Strona z pakietu INSPIRE prezentująca logotypy poszczególnych strategii oraz organizacje współpartnerskie

Źródło: INSPIRE. Seven strategies for ending violence against children, WHO 2016, <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/246212/1/WHO-NMH-NVI-16.7-eng.pdf?ua=1> (dostęp 16.08.2018)

W obrębie poszczególnych strategii wskazuje się na¹⁴⁶:

1. Implementację i wdrażanie prawa zakazującego stosowanie przemocy wobec dzieci, w tym kar cielesnych, ale także dotyczącego ograniczenia wykorzystywania dzieci, w tym seksualnego, nadużywania alkoholu oraz akcesu młodych ludzi do armii.

¹⁴⁶ http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/inspire/INSPIRE_infographic_EN.pdf?ua=1 (dostęp 12.08.2016).

2. Zmianę norm i wartości szkodliwych, sprzyjających stosowaniu przemocy oraz nierówności płci.

3. Kształtowanie bezpiecznego środowiska poprzez redukowanie punktów zapalnych (skupienia zjawisk przemocy), ograniczanie ich występowania w środowisku oraz przez odpowiednie planowanie przestrzenne i budownictwo.

4. Wsparcie rodziców i opiekunów przez zapewnienie wizyt domowych, grup wsparcia w środowisku oraz poprzez kompleksowe programy.

5. Wzmocnienie dochodów i poprawa sfery ekonomicznej przez odpowiednie działania finansowe połączone z polityką równości płci.

6. Rozwój systemu reakcji i służby wsparcia realizowany przez podejście terapeutyczne i poradnicze, skriningi połączone z interwencjami, odpowiednie traktowanie młodych przestępców w systemie sprawiedliwości, interwencje opiekuńcze włączające system opieki społecznej.

7. Edukację i rozwój umiejętności życiowych zakładające rozwój opieki przedszkolnej, szkolnictwa podstawowego i średniego, stabilne i bezpieczne środowisko szkolne, rozwój wiedzy dzieci na temat przemocy seksualnej oraz jak się przed nią chronić, rozwój życiowych i społecznych umiejętności oraz programy zapobiegające rówieśniczej przemocy w bliskich związkach wśród nastolatków.

Każdy z tych obszarów został opatrzony przewidywanymi rezultatami, czyli zadaniami do osiągnięcia¹⁴⁷. Przewodnik (pakiet) metodyczny INSPIRE określa także sektory odpowiedzialne za realizację działań w ramach każdej z siedmiu strategii, wśród nich: sektor zdrowia, pomocy społecznej, wymiaru sprawiedliwości, ciała ustawodawcze, stosowne ministerstwa, w tym odpowiadające za dobrostan dzieci, kobiet czy równouprawnienie, a także władze lokalne i miejskie, władze edukacyjne i inne podmioty¹⁴⁸. Zakłada się, że podstawową rolą każdego sektora i podmiotu w ramach niego działającego jest wsparcie jednostek, rodzin oraz społeczności lokalnych, nauczycieli, rodziców i samych dzieci tak, aby działały one w sposób zapewniający stabilność i bezpieczeństwo oraz aby dzieci mogły rozwijać swoje potencjały. W drugiej dopiero kolejności ich rola polegać ma na reagowaniu na zaistniałe przypadki przemocy wobec

147 INSPIRE. Seven strategies for ending violence against children, WHO 2016, <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/246212/1/WHO-NMH-NVI-16.7-eng.pdf?ua=1>

148 Ibidem, s. 75.

dzieci w celu zapewnienia ofiarom bezpieczeństwa i wsparcia, a także na osłabianiu konsekwencji przemocy i zapobieganiu jej powrotowi. Wskazuje się, że zasadnicza odpowiedzialność za koordynację działań leży po stronie rządów państw, ale jednocześnie podkreśla się, że podstawowym podejściem w realizacji mechanizmów ochrony dzieci przed przemocą jest formuła społeczności lokalnej/środowiska lokalnego oraz integracja działań wielosektorowych w tej właśnie perspektywie¹⁴⁹. Szczególną rolę w realizacji siedmiu strategii wyznacza się monitoringowi, a w jego ramach tworzeniu odpowiedniego systemu danych (administracyjnych oraz pochodzących z badań) oraz sumiennej ewaluacji działań¹⁵⁰. Podkreśla się przy tym, że implementacja siedmiu strategii ma charakter procesualny i opiera się o określone komponenty operacyjne (schemat poniżej).

Figure 10: Nine steps for adapting and implementing INSPIRE

Ilustracja: Dziewięć kroków adaptacji i implementacji INSPIRE

Źródło: INSPIRE. Seven strategies for ending violence against children, WHO 2016, <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/246212/1/WHO-NMH-NVI-16.7-eng.pdf?ua=1>, s. 83 (dostęp 16.08.2018)

149 Ibidem, s. 76.

150 Ibidem, s. 80-81.

Komponenty te obejmują, jako centralny element, przygotowanie przez rząd oraz władze lokalne planów działań, co związane jest z:

- koniecznością zbudowania narodowego zaangażowania różnych podmiotów,
- oceną potrzeb,
- wyborem interwencji,
- adaptacją interwencji na poziom lokalny,
- oceną kosztów,
- identyfikacją źródeł finansowania,
- rozwojem i zarządzaniem zasobami ludzkimi,
- implementacją, monitoringiem i ewaluacją.

Każdy z tych elementów został w pakiecie INSPIRE dokładnie przedstawiony w zakresie szczegółowych oraz sposobów realizacji¹⁵¹.

Pakiet INSPIRE nie stanowi, jak się podkreśla, jakiegoś nowego programu. Jest raczej formą rewitalizacji, wyeksponowania oraz rozszerzenia istniejących i stosowanych wielosektorowych działań. W gruncie rzeczy oferuje on wszystkim chętnym pewną spójną politykę postępowania wobec problemu przemocy w stosunku do dzieci, oferuje sposoby i operacyjne wyznaczniki działania w racjonalnych kierunkach.

Spółeczność międzynarodowa pokłada wielkie nadzieje w wizji i możliwościach oferowanych przez INSPIRE i całą inicjatywę The Global Partnership to End Violence Against Children.

151 Ibidem, s. 84–90.

4. EUROPA WOBEC PRZEMOCY W WYCHOWANIU

Europejska społeczność międzynarodowa od początku lat 80. XX wieku zaczęła zwracać baczniejszą uwagę na kwestię przemocy, w tym w rodzinie. Z czasem uznano ją za jeden z problemów dotyczących praw człowieka. Jak określił Parlament Europejski, przemoc jest „pogwałceniem prawa człowieka do życia, bezpieczeństwa osobistego, wolności, godności oraz fizycznej i umysłowej integralności, a tym samym stanowi przeszkodę dla pełnego rozwoju jednostek”¹⁵². W wielu aktach i dokumentach Rady Europy, a następnie Unii Europejskiej, występują komentarze i zalecenia dla państw członkowskich, dotyczące złego traktowania dzieci i przemocy wobec nich¹⁵³. W ich treści niejednokrotnie zaznacza się, iż ustalenia i zalecenia odnoszą się także do występowania tych problemów w rodzinach¹⁵⁴. Tej kwestii dotyczą także dokumenty Unii Europejskiej i Rady Europy, które formułują standardy działań wobec ofiar przestępstw¹⁵⁵. Dzieci uznano w nich za szczególną kategorię ofiar, wobec których powinny być tworzone, rozwijane i poszerzane usługi pomocy¹⁵⁶.

Kwestia ograniczania przemocy wobec dzieci jest komentowana w różnych dokumentach europejskich przede wszystkim w pryzmacie poprawy warunków funkcjonowania rodziny i podnoszenia kompetencji życiowych i wychowawczych rodziców. W tym względzie silnie zaznaczającą się

152 *Jak chronić kobiety i dzieci przed przemocą?*, „Dialog Europejski” 1999, nr 4, s. 2023.

153 M. Sajkowska, M. Szymańczak, *Międzynarodowe standardy ochrony dla ofiar przestępstw*, „Dziecko Krzywdzone” 2004, nr 6. E. Verhellen, *Prawa dziecka w Europie. Perspektywa ogólna i zakres problematyki*, w: *Współczesne kierunki w opiece nad dzieckiem. Wybór tekstów*, pod red. Z. Stelmaszuk, Warszawa, 1999. *Survey on the role of parents and the support from the Governments in the EU*, Florence 2007, s. 13.

154 T. Smyczyński, *Stosunki pomiędzy rodzicami a dziećmi w ustawodawstwie Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 1995, nr 1.

155 Chodzi tu między innymi o Rekomendację Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie zapobiegania wiktyimizacji i pomocy dla ofiar przestępstw. Zostanie ona nieco szerzej opisana w dalszych fragmentach tego rozdziału.

156 M. Sajkowska i M. Szymańczak, *Międzynarodowe standardy...*, op. cit. M. Sajkowska, *Wprowadzenie. Przesłuchania dzieci – ewolucja wrażliwości, wiedzy i praktyki*, w: *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, red. M. Sajkowska, Warszawa 2007, s. 3–11.

w dyskursach ideą jest rozwijanie pozytywnego rodzicielstwa¹⁵⁷. Pojawia się ona jako jeden ze standardowych kierunków ochrony dzieci przed przemocą doznawaną w domu. W 2006 roku, w specjalnym raporcie *Parenting in contemporary Europe a positive approach* pod redakcją prof. Mary Daly, dokonano analizy sytuacji prawnej i przeglądu badań socjologicznych i innych na temat rodzicielstwa w Europie oraz przedstawiono współczesne wzory postaw wobec stosowania kar fizycznych w wychowaniu dzieci. W roku 2007 ukazał się kolejny raport Unii Europejskiej pt. *Survey on the role of parents and the support from the Governments in the EU. October 2007*, w którym przedstawiono programy, które prowadzone są w krajach Unii w zakresie rozwijania pozytywnego rodzicielstwa, oraz rekomendacje w kierunku poprawy stanu przedmiotowych działań¹⁵⁸. Kolejne raporty i badania spowodowały, iż problem przemocy wobec dzieci, w tym w wychowaniu, stał się centralnym tematem specjalnych programów i strategii realizowanych w Europie na rzecz dzieci i ochrony ich praw.

157 Na 28. konferencji ministrów odpowiedzialnych za sprawy rodziny, która odbyła się w dniach 16–17 maja 2006 roku w Lizbonie, dyskutowano pod hasłem tematycznym *Polityka rodzinna w świetle zmian demograficznych w Europie oraz różne wzory życia rodzinnego (Family policies in the light of demographic changes in Europe and different patterns of family life)* oraz hasłem *Wspieranie rodziców – w najlepszym interesie dziecka (Supporting parenting in the best interest of the child)*. Między innymi kwestiami, które wówczas podniesiono, był również problem ochrony praw dziecka w rodzinie. Mając na uwadze istniejącą w państwach europejskich sytuację i wyniki badań nad zjawiskami przemocy nad dziećmi w rodzinie, podkreślono wówczas konieczność propagowania pozytywnego rodzicielstwa. Zob. www.coe.int/T/E/Social_cohesion/social_policies/Newsletters/special_5_Families.pdf (dostęp 7.07.2006).

158 www.coe.int/T/E/Social_cohesion/social_policies/Newsletters/special_5_Families.pdf, s. 22–44 (dostęp 7.07.2006).

4.1. Ochrona dzieci przed przemocą w podstawowych dokumentach europejskich na temat praw człowieka, dziecka oraz rodziny

Wśród dokumentów ogólnych, które odnoszą się do praw dziecka i jego ochrony przed przemocą, w pierwszym rzędzie należy wymienić **Europejską konwencję praw człowieka i podstawowych wolności**¹⁵⁹ (European Convention on Human Right – ECHR) wraz z protokołami uzupełniającymi. Warto podkreślić zwiększające się jej zastosowanie właśnie wobec dzieci¹⁶⁰. Analizując ten dokument w perspektywie kwestii przemocy nad dzieckiem, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na artykuł 1, mówiący o tym, że każdy, a więc i dziecko [podkreślenie własne], ma prawa określone w Konwencji, prawa, z których wiele dotyczy ochrony przed krzywdzeniem, przemocą i przed naruszaniem godności osobistej i wolności, prawa do życia, do wolności i bezpieczeństwa czy ochrony przed torturami i niehumanitarnym, poniżającym traktowaniem¹⁶¹. Ocenia się, iż poprzez Konwencję pozycja dzieci w Europie została znacznie wzmocniona¹⁶².

Ważnym dokumentem na drodze postępu w dziedzinie ochrony praw dzieci i ich ochrony przed przemocą było opublikowanie w 1989 roku przez Komitet Spraw Prawnych Rady Europy raportu znanego jako **Raport Eckman**. Zdaniem niektórych autorów dokument ten należy postrze-

159 Europejska konwencja praw człowieka została przyjęta w 1950 roku, a weszła w życie w 1953 roku. Polska ratyfikowała ten dokument w 1993 roku. Konwencja ustanawia listę praw i wolności, które państwa muszą zagwarantować każdemu, kto podlega ich jurysdykcji (między innymi prawo do życia, ochrony przed torturami i niehumanitarnym traktowaniem, wolności i bezpieczeństwa, sprawiedliwego procesu sądowego, poszanowania prywatności, życia rodzinnego i korespondencji, wolności wyrażania opinii – włącznie z wolnością prasy – oraz wolności myśli, sumienia i religii). *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, zbiór i oprac. P. Jaros, Warszawa 2012.

160 E. Verhellen, *Prawa dziecka...*, op. cit. S. Jarosz-Żukowska i inni, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Teksty źródłowe*, Wrocław 2002. E. Czyż, *Prawa dziecka*, Warszawa 2002.

161 Na artykuły te wskazuje Europejski Trybunał Praw Człowieka jako najczęściej odnoszące się do ochrony dzieci (zob. www.coe.int/t/transversalprojects/children/keyLegalTexts, dostęp 8.07.2006). Zob. też: P. Newell, *Stosowanie kar fizycznych wobec dziecka a ochrona praw człowieka – regulacje międzynarodowe i legislacje państw europejskich*, „Dziecko Krzywdzone” 2003 nr 3, s. 33–44.

162 E. Verhellen, *Prawa dziecka...*, op. cit.

gać, ze względu na drobiazgowość, która przyświecała jego powstaniu, jako jeden z najważniejszych tekstów dotyczących praw dzieci w Europie¹⁶³. Konsekwencją raportu było przyjęcie przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy w dniu 1 lutego 1990 roku Rekomendacji nr 1121 (1990) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie praw dziecka, w której treści znalazło się zalecenie przygotowania dodatkowego protokołu do Konwencji praw człowieka, uwzględniającego prawa dzieci, ale także propozycja ustanowienia instytucji Rzecznika Praw Dziecka w każdym państwie członkowskim¹⁶⁴.

W 1996 roku w Strasburgu została przyjęta przez Radę Europy **Europejska konwencja o wykonywaniu praw dzieci**, której założeniem było dążenie do nadania wiążącej mocy prawnej Konwencji o prawach dziecka, w szczególności artykułowi 12. Europejska konwencja o wykonywaniu praw dzieci dotyczy przede wszystkim kwestii dochodzenia praw dziecka przed organami sądowymi – chodzi o jego prawa procesowe¹⁶⁵. Wyrażono w niej przekonanie, iż prawa dzieci powinny być chronione „w szczególności w toku dotyczących ich postępowań w sprawach rodzinnych”. Uznano, iż dzieci powinny otrzymywać istotne informacje, aby ich prawa mogły być promowane, oraz że należy przykładać należytą wagę do stanowiska dzieci, a jeśli jest to konieczne, państwo powinno brać udział w ochronie i promocji praw dziecka. Co istotne, w kwestiach, gdy prawa dzieci naruszane są w rodzinie, zaznaczono między innymi, że „w przypadku konfliktu pożądana jest próba osiągnięcia porozumienia wewnątrz rodziny, zanim sprawa zostanie przedstawiona organowi sądowemu”¹⁶⁶.

Do kwestii ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie odnosi się także **Europejska karta społeczna** (European Social Charter), uchwalona w 1961 roku, wraz z jej protokołami dodatkowymi oraz rewizją z 1996 roku. Polska ratyfikowała dokument w 1997 roku. Karta zajmuje się głównie prawami gospodarczymi, społecznymi i kulturalnymi, ale także bezpośrednio i pośrednio odnosi się do dzieci¹⁶⁷. W kwestii przedmiotowej określa ona prawo dzieci

163 Ibidem.

164 Ibidem.

165 Tekst Konwencji w: *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, op. cit.

166 Ibidem.

167 Ibidem. Zob. też: A. Rutkowska, *Europejska Karta Społeczna – nowe zadania dla pracy socjalnej*, w: *Społeczeństwo. Edukacja. Nowe wyzwania dla pracy socjalnej*, pod red. K. Marzec-Holki, Bydgoszcz 2000. E. Verhellen, *Prawa dziecka...*, op. cit.

i młodocianych do odpowiedniej ochrony socjalnej, prawnej i ekonomicznej, w tym także do ochrony przed przemocą, krzywdą i wyzyskiem (artykuł 17)¹⁶⁸. Europejski Komitet Spraw Społecznych (European Committee of Social Rights – ECSR)¹⁶⁹ zauważył, że zapis ten oznacza zakaz i brak przyzwolenia na jakąkolwiek przemoc w stosunku do dzieci, w tym nawet na stosowanie kar fizycznych w jakimkolwiek kontekście: w domu, szkole czy innych instytucjach lub gdziekolwiek indziej¹⁷⁰. Zapis ten oznacza tak naprawdę, zdaniem ECSR, ochronę dzieci przed jakimkolwiek formami złego traktowania i przemocy. Wskazuje, że jakiegokolwiek formy degradującego karania i traktowania dzieci, włączając w to formy takie jak izolowanie czy poniżanie, powinny być prawnie zakazane. Co więcej, ECSR, analizując sytuację w państwach członkowskich Rady Europy w 2005 roku, orzekł łamanie Europejskiej karty społecznej przez wiele państw właśnie dlatego, że nie istniał w ich regulacjach prawnych formalny zakaz wszelkich kar fizycznych wobec dzieci. Do lipca tego roku istniał on bowiem jedynie w 17 państwach na świecie¹⁷¹. Istnienie zapisów prawnych zakazujących kar fizycznych jest więc wyraźnym standardem zalecanym w dziedzinie ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

168 Artykuł 17: „Strony zobowiązują się podejmować, bezpośrednio bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, wszelkie konieczne i odpowiednie środki zmierzające do:

1a) zapewnienia dzieciom i młodocianym, z uwzględnieniem praw i obowiązków rodziców, leczenia, pomocy, kształcenia i szkolenia, które są im niezbędne, szczególnie przewidując utworzenie lub utrzymywanie odpowiednich i wystarczających instytucji lub służb w tym celu; b) **ochrony dzieci i młodocianych przed zaniechaniem, przemocą lub wyzyskiem**; c) zapewnienia ochrony i specjalnej pomocy państwa dzieciom i młodocianym czasowo lub stale pozabawionym wsparcia ze strony ich rodziny;

2. zapewnienia dzieciom i młodocianym bezpłatnego kształcenia na szczeblu podstawowym i średnim, a także podejmowania środków w celu popierania regularnego uczęszczania do szkoły”.

169 Europejski Komitet Spraw Społecznych jest organem Rady Europy, monitorującym i rozpatrującym skargi w związku z Europejską kartą społeczną. Od 2001 roku Komitet systematycznie analizuje sytuację przestrzegania prawa dzieci do ochrony przed karami fizycznymi w poszczególnych państwach członkowskich. W 2003 roku stwierdził na przykład niezgodność z artykułem 17 Karty sytuacji w Polsce ze względu na brak oficjalnego zakazu stosowania kar fizycznych w rodzinie. P. Newell, *Eliminating corporal punishment: a human rights imperative*, Council of Europe, Strasbourg 2003 oraz P. Newell, *The human rights imperative for ending all corporal punishment of children*, w: *Eliminating corporal punishment*, red. S.N. Hart, UNESCO, Paris 2005.

170 P. Newell, *Eliminating corporal punishment: a human rights imperative for Europe's children. Preliminary draft*, Strasbourg, 2003. P. Newell, *The human rights imperative...*, op. cit.

171 www.endcorporalpunishment.org/pages/frame.html (dostęp 21.03.2006). *Status prawny stosowania kar fizycznych wobec dzieci w krajach członkowskich Rady Europy*, w: „Dziecko Krzywdzone” 2006, nr 15.

Kwestie ochrony dzieci przed przemocą zostały wymienione także w innych podstawowych dokumentach europejskich, takich jak **traktat amsterdamski** z 1997 roku (artykuł 3 K.1.)¹⁷² czy **Karta podstawowych praw Unii Europejskiej** z 2000 roku, stworzona na podstawie Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, w której podnosi się konieczność poszanowania i ochrony praw dziecka, a walka z przemocą uznawana jest za element ochrony podstawowych praw. Karta zawiera szereg artykułów komentujących między innymi ochronę i integralność fizyczną i psychiczną oraz równe traktowanie praw dziecka czy ochronę przed torturami i nieludzkim traktowaniem¹⁷³, co interpretowane jest wyraźnie w kierunku między innymi ochrony dzieci przed przemocą. Również **Międzynarodowy pakt praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych** w swej treści, odwołując się do godności każdego człowieka, określa kary fizyczne jako niezgodne z podstawowymi zasadami międzynarodowych praw człowieka¹⁷⁴. Wyraźne odwołanie do kwestii przemocy wobec dzieci oraz potępienie kar fizycznych zawiera ponadto **Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu**¹⁷⁵. Autorzy analizujący tę sferę wskazują na inne jeszcze dokumenty, które należy odnosić do problemu przemocy wobec dzieci¹⁷⁶.

172 Zob. tekst traktatu amsterdamskiego na www.europolityka.pl/doc/documents.

173 Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej dostępna na stronie http://europa.eu.int/comm/justice_home/unit/charte/index_en.html (31.10.2006) oraz opublikowana w Dzienniku Urzędowym Dz.U. C 364 z 18.12.2000 roku, s. 1. Por.: S. Jarosz-Żukowska et al., *Prawa człowieka i systemy ich ochrony ...*, op. cit., s. 366. P. Newell, *The human rights imperative...*, op. cit.

174 P. Newell, *The human rights imperative...*, op. cit.

175 J. Kydd, *Preventing child maltreatment. An integrated multisectoral approach*, „Health and Human Rights” 2003, no 2 (vol. 6). P. Newell, *The human rights imperative...*, op. cit. Zob. też: *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, op. cit.

176 Zob. np.: M. Safjan (red.), *Standardy prawne Rady Europy. Tom I. Prawo rodzinne*, Warszawa 1994. S. Jarosz-Żukowska i inni (2002), E. Verhellen (1999) wymieniają również inne dokumenty europejskie regulujące prawa dziecka, tj.: Europejską konwencję o przysposobieniu dzieci z 1967 roku, Europejską konwencję o uznaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz przywracaniu rodziny z 1980 roku oraz Europejską konwencję o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego z 1975 roku. Z kolei sama Rada Europy wskazuje na następujące dodatkowe dokumenty, które dotyczą praw dzieci: *Convention on Action against Trafficking in Human Beings* (CETS nr 197), *Convention on Contact concerning Children* (ETS nr 192), *Convention on Cybercrime* (ETS nr 185), *Convention on Legal Status of Children born out of Wedlock* (ETS nr 085), *European Convention on Adoption of Children* (www.coe.int/t/transversalprojects/children/legalKeyTexts, dostęp 8.07.2006).

4.2. Szczegółowe europejskie instrumenty ochrony dzieci przed przemocą

W bezpośredni sposób kwestie przemocy wobec dzieci omówiono w licznych rezolucjach i zaleceniach Rady Europy. Przedstawiają one niejednokrotnie szczegółowe wytyczne dla państw członkowskich w zakresie rozwiązań prawnych oraz działań, jakie powinny być wprowadzane w celu ochrony praw dziecka.

Wśród starszych w tym względzie dokumentów wymienić można: rekomendację z 1975 roku (nr 751) o roli i odpowiedzialności rodziców we współczesnej rodzinie i wsparciu społecznym, rekomendację z 1969 roku (nr 561) o ochronie małoletnich przed złym traktowaniem, rekomendację z roku 1979 (nr 17) dotyczącą ochrony dzieci przed niewłaściwym traktowaniem oraz rekomendację dotyczącą odpowiedzialności rodzicielskiej z roku 1984 (nr 4), w której przedstawiono 11 zasad rodzicielskiej odpowiedzialności, rozumianej jako zapewnianie opieki materialnej i moralnej dziecku poprzez opiekowanie się nim, nawiązywanie z nim osobistych relacji, zapewnianie mu edukacji, jego utrzymywanie, reprezentowanie prawne i administrację jego własnością¹⁷⁷. Od lat 80. XX wieku zaczęło się pojawiać coraz więcej dokumentów, które poruszają kwestie przemocy wobec dzieci¹⁷⁸. Wiele z nich w bardziej lub mniej bezpośredni sposób odnosiło się też do przemocy w wychowaniu.

Rekomendacja nr 4 – o przemocy w rodzinie, z 26 marca 1985 roku, określała dzieci jako szczególnie dotknięte tym zjawiskiem. Zalecała państwom członkowskim szereg działań, w tym: alarmowanie opinii publicznej o zakresie, cechach i zagrożeniach, jakie niesie ze sobą przemoc domowa, wczesne wykrywanie sytuacji konfliktów rodzinnych, zapewnienie odpowiedniego profesjonalnego szkolenia tym wszystkim, którzy podejmują interwencje lub mogą z racji swojej profesji wykrywać takie

177 Por. P. Newell, *Eliminating corporal punishment...*, op. cit. Zob. też: *Survey on the role of parents and the support from the Governments in the EU*, Florence 2007, s. 9.

178 Rekomendacje na temat praw dzieci, przemocy wobec nich i przemocy rodzinnej są wymienione oraz przedstawione w pełnym tekście na stronie internetowej Rady Europy: www.coe.int/t/transversalprojects/children/keyLegalTexts oraz w opracowaniu *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, op. cit.

przypadki, aranżowanie powstawania i wspieranie pracy agencji, stowarzyszeń i organizacji pomagających ofiarom tworzyć ciała administracyjno-organizacyjne i multidyscyplinarne zespoły zajmujące się problemem. Rekomendacja nr 4 z 1985 roku określała też szczegółowo zasady, które powinny być stosowane w przypadku zgłaszania aktów przemocy rodzinnej oraz inicjowania przez państwo działań w tej sytuacji. W tym drugim zakresie państwom członkowskim zalecała podejmować kroki dla zapewnienia szybkich interwencji wobec przypadków występowania zjawiska, zagwarantowania ochrony dziecka przed jakąkolwiek przemocą, na którą jest wystawione w sytuacjach występowania konfliktów rodzinnych, oraz dbania, by interes ofiar nie był upośledzony nakładaniem się środków administracyjnych, cywilnych i kryminalnych. Stosowanie rozwiązań kryminalnych zalecano tylko w ostateczności. Ponadto wskazywano na konieczność wyboru odpowiedniego rodzaju interwencji – sprawy przemocy rodzinnej powinny być powierzane jedynie specjalnie przygotowanym do tego śledczym, prokuratorom oraz sędziom, a także przeprowadzania, jako koniecznego, psychosocjalnego rozpoznania przypadków przemocy rodzinnej między innymi po to, by móc rozważyć podjęcie innych niż kryminalne środków. Wskazywano też, by nie instytucjonalizować (formalizować) procedur, chyba że chce tego ofiara lub wymaga interes publiczny, zapewnić środki chroniące przed jakimikolwiek naciskami na członków rodziny w trakcie realizacji procedur formalnych oraz by rozważyć słuszność specyficznego sposobu oskarżania przestępstw popełnianych w rodzinie. Co istotne z przedmiotowego punktu widzenia, rekomendacja zalecała przegląd legislacji, które uprawomocniają lub zezwalają na stosowanie kar cielesnych wobec dzieci.

Rekomendacja nr 2 – o społecznych środkach wobec przemocy w rodzinie z 15 stycznia 1990 roku określała bardziej bezpośrednio społeczne środki, które powinny być zaangażowane w działania wobec przemocy rodzinnej, w tym w stosunku do dzieci. W odniesieniu do różnych wcześniejszych rekomendacji zalecała ona rządowi państw podejmowanie lub zachęcanie do organizowania odpowiednich środków prewencyjnych oraz specjalnych. Wśród ogólnych działań zapobiegawczych wymieniano w niej szereg zasad i wskazań, jak na przykład dążenie do tworzenia jak najbardziej wszechstronnej sieci pomocy i udogodnień w opiece rodziny nad dziećmi oraz wprowadzanie takich rozwiązań w sferze pracy, które sprzyjałyby efektywnemu wypełnianiu funkcji ro-

dzicielskiej. Wskazywano także na konieczność prowadzenia badań naukowych, które identyfikowałyby te sytuacje rodzinne, cechy i warunki, które prowadzą do nasilania się sytuacji konfliktowych w rodzinie, sytuacji niebezpiecznych i potencjalnie przemocowych. Określane przez Rekomendację środki specyficzne dotyczyły takich obszarów działań, jak informacja społeczna o zjawiskach przemocy w rodzinie, wykrywanie przypadków, zgłaszanie przemocy domowej, pomoc i terapia dla całej rodziny, terapia sprawcy przemocy domowej, czynności wobec ofiar przemocy domowej (kobiet, osób starszych i dzieci). Podnoszono też kwestie edukacji o zjawisku, rolę pracowników socjalnych i wolontariuszy oraz implikacje finansowe. W przypadku problemu przemocy w wychowaniu wśród rekomendowanych środków specyficznych wskazano przede wszystkim **na zakaz stosowania kar fizycznych**, ale także na działania pomocowe wobec rodzin, usługi terapeutyczne oraz profesjonalizm interwencji. Rekomendacja nr 2 z 1990 roku dość szczegółowo określała konkretne działania, które powinny być realizowane w państwach członkowskich¹⁷⁹:

- promowanie właściwej opieki i pozytywnego rodzicielstwa poprzez na przykład programy treningowe dla młodych rodziców i rozwój poradnictwa rodzicielskiego,
- wprowadzenie generalnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci,
- monitorowanie i wspieranie rodzin, w których występuje ryzyko krzywdzenia dzieci, w tym rodzin z dziećmi przybranymi, zastępczych lub z dziećmi niepełnosprawnymi,
- rozwijanie sposobów kontynuowania i systematyczności w pracy z rodzinami z problemem krzywdzenia dzieci (co jest jednym z największych wyzwań w pracy korekcyjnej nad problemem),
- rozwijanie sposobów doskonalenia integracji działań różnych podmiotów i zaangażowanych profesjonalistów,
- rozwijanie szerokiego spektrum ofert terapeutycznych: emocjonalnego wsparcia dzieci i rodziców, pomocy w redukowaniu stresogennych czynników socjoekonomicznych, terapii interakcji pomiędzy dzieckiem a rodzicem i pomiędzy małżonkami,

179 www.coe.int/t/transversalprojects/children/key_LegalTexts oraz *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, op. cit.

- prowadzenie pozbawionych sensacyjności kampanii informacyjnych w mediach, szkołach i innych miejscach, dostosowanych do możliwości i poziomu odbiorców oraz zabezpieczanie dystrybucji informacji dla ofiar i potencjalnych ofiar,
- ułatwianie dostępu rodzin i ofiar (dzieci krzywdzonych) do usług takich jak: punkty konsultacyjne, telefony kryzysowe, centra interwencji kryzysowej lub służby kryzysowe, terapie dla ofiar,
- rozwijanie sposobów poprawiających zgłaszanie przypadków do odpowiednich instytucji przez sąsiadów, przyjaciół, osoby pracujące lub stykające się z dzieckiem w różnych instytucjach oraz nauczycieli, jeśli powzięli uzasadnione podejrzenia w tej mierze,
- kierowanie bezpośrednio do wyznaczonych służb społecznych lub odpowiednich organów wymiaru sprawiedliwości (sądów rodzinnych, jeśli takie istnieją) wszystkich przypadków ujawnionych lub odkrytych w szpitalach, ośrodkach pomocy społecznej lub przez policję oraz jednocześnie tworzenie stosownych procedur i przewodników takiego zgłaszania,
- w stosunku do sprawców przemocy nad dziećmi w rodzinie łączenie form profesjonalnej terapii indywidualnej z terapią grup samopomocowych oraz orientowanie i rozwijanie działań pomocowych wobec sprawców,
- wprowadzanie programów profilaktycznych dotyczących krzywdzenia dzieci w szkołach i przedszkolach z wykorzystaniem i wsparciem profesjonalistów oraz prowadzonych przez odpowiednio przygotowane osoby,
- rozwijanie pracy pracowników socjalnych w sferze przemocy domowej w pracę zespołów multidyscyplinarnych,
- doskonalenie poprzez szkolenia i superwizje pracy pracowników socjalnych jako centralnych profesjonalistów w działaniach dotyczących problemu krzywdzenia dzieci,
- rozwijanie udziału kompetentnych organizacji pozarządowych i wolontariackich w działaniach profilaktycznych i terapeutycznych oraz doskonalenie współpracy pomiędzy służbami publicznymi a tymi organizacjami.

Rekomendacja nr 2 – o medyczno-społecznych aspektach krzywdzenia dzieci z 1993 roku, która konkretyzowała wskazania dotyczące działań. Komitet Ministrów Rady Europy zalecał w niej działania dla poszczególnych państw. Wśród nich wymieniano przede wszystkim wprowadzenie polityki, która będzie dbała o dobro dziecka w rodzinie, oraz ustanowienie systemu efektywnej prewencji, identyfikacji, rozpoznawa-

nia i oceny, interwencji, leczenia (terapii) i monitorowania przypadków krzywdzenia dzieci w oparciu o multidyscyplinarne podejście, w którym będzie jasno wyspecyfikowana rola i odpowiedzialność różnych agencji zaangażowanych w działania. Dla realizacji tych zaleceń Komitet polecał wykorzystanie określonych środków. Zostały one przedstawione w kilku grupach tematycznych, tj.: prewencja pierwszo-, drugo- i trzeciorzędowa, detekcja i raportowanie, diagnoza, interwencja postdiagnostyczna, kompetencje profesjonalistów oraz badania naukowe. Biorąc pod uwagę bezpośredni związek tej rekomendacji z problemem przemocy w wychowaniu, warto owe zalecenia wyeksponować.

W zakresie **profilaktyki i prewencji** zalecano rozwijanie, wprowadzanie, monitorowanie i ewaluację programów profilaktycznych pierwszo-, drugo- i trzeciorzędowych na poziomie narodowym oraz lokalnym. Polecane państwu działania na poziomie profilaktyki uniwersalnej dotyczyły¹⁸⁰:

- promowania w świadomości społecznej (poprzez różnego rodzaju kampanie informacyjne oraz inne środki) praw dziecka do życia wolnego od fizycznej, emocjonalnej i seksualnej przemocy, zaniedbywania oraz szkodliwych następstw takich sytuacji,
- ustanawiania takich społeczno-ekonomicznych warunków oraz tworzenia różnych służb, które wzmacniają kompetencje wszystkich rodzin w opiekowaniu się swoimi dziećmi i wspieraniu ich rozwoju,
- zmiany społecznych wzorów wychowywania dzieci i zachowań wobec nich, które w istocie im zagrażają,
- zmniejszania ogólnego poziomu występowania przemocy w społeczeństwie oraz oddziaływania na źródła przemocowych praktyk wychowawczych.

W ramach drugo- i trzeciorzędowych działań profilaktycznych w Rekomendacji nr 2 z 1993 roku wymieniono¹⁸¹:

- zapewnienie możliwości działania różnego rodzaju służbom medycznym i społecznym w zakresie opieki nad dzieckiem i wsparcia rodziny, które zaspokajałyby potrzeby materialne, psychospołeczne i medyczne dzieci i wspierało ich prawidłowy rozwój,
- zapewnianie dostępności niestygmatyzujących usług pomocy i wsparcia rodzicom, którzy doświadczają problemów wychowawczych,

180 Ibidem.

181 Ibidem.

- wdrażanie edukacyjnych programów dla dzieci dotyczących prawa do życia bez przemocy, asertywności i samoobrony przed przemocą,
- zapewnienie środków pomocy, takich jak telefoniczne linie pomocy czy schroniska dla dzieci doświadczających przemocy w rodzinie.

W obszarze **detekcji i powiadamiania o przypadkach stosowania przemocy** zalecano państwu podjęcie działań poprawiających wykrywalność przypadków przemocy wobec dzieci, w tym rozwiązania instytucjonalne, proceduralne oraz edukacyjne¹⁸² takie jak: desygnowanie agencji, instytucji przyjmujących zgłoszenia (24-godzinnych), zachęcanie różnych profesjonalistów do powiadamiania desygnowanych agencji, jeśli zaistnieją uzasadnione przesłanki i podejrzenia. Ponadto do rozważenia pozostawiono możliwość zwolnienia od formalnych procedur i stawiania się jako świadek w postępowaniu sądowym osób, które zgłosiły przemoc lub jej uzasadnione podejrzenie, wykorzystanie środków takich jak kampanie medialne, ulotki i broszury dystrybuowane w placówkach medycznych, poradniach czy bibliotekach informujących o oznakach występowania sytuacji przemocy nad dzieckiem w rodzinie i dostępnych służbach pomocy dla dzieci i rodzin, promowanie odpowiedzialnego zgłaszania przypadków z zapewnieniem, gdzie jest to potrzebne, anonimowości, zapewnianie osobom zgłaszającym informacji o kolejnych krokach w zakresie, na który pozwalają prawne i moralne reguły poufności, ustanowienie usług dla ofiar krzywdzenia oraz osób, które chciałyby zgłosić swoje wątpliwości.

Określono też działania i środki dotyczące **rozpoznawania i diagnozy przypadków** przemocy wobec dzieci. Rekomendacja nr 2 z 1993 roku zalecała tworzenie odpowiednich rozwiązań instytucjonalnych dla realizacji potrzeby dogłębnej i wielodyscyplinarnej, a nade wszystko – kompetentnej diagnozy przypadków przemocy nad dzieckiem, rozwijanie działań zapewniających w czasie diagnozowania odpowiednią opiekę i właściwe traktowanie dziecka oraz odpowiednią pozycję i właściwe traktowanie rodzicom. Zalecano także rozwijanie środków poprawiających praktyki wymiany informacji pomiędzy profesjonalistami.

W kwestii detekcji i powiadamiania o przypadkach krzywdzenia dzieci Rekomendacja (93) 2 wskazuje na działania takie jak¹⁸³:

182 Ibidem.

183 Ibidem.

- tworzenie dostępnych przez 24 godziny służb, które mając określone uprawnienia i środki po to, by dokonywać wielodyscyplinarnego rozpoznania zgłoszenia, psychospołecznej oceny potrzeb dziecka i rodziny, medycznej oceny psychosomatycznej i fizycznej oceny dziecka, mogą zastosować chwilowe lub długoterminowe środki prawne ochrony dziecka, jeśli będzie to konieczne, podejmować decyzję o natychmiastowym zastosowaniu środków, w tym o umieszczeniu dziecka w placówce opieki zastępczej,
- podjęcie działań zapewniających, iż interwencje we wszystkie przypadki krzywdzenia dzieci będą podejmowane w najlepszym interesie dziecka, odpowiednio do jego wieku, opinii, poziomu rozumienia, płci, podstaw etnicznych, kulturowych i religijnych oraz lingwistycznych, oraz odpowiednio do jego specyficznych potrzeb, na przykład niepełnosprawności,
- wdrożenie polityki działań, według której, jeśli to możliwe, praca nad przypadkiem będzie realizowana we współpracy z rodzicami dziecka oraz dążyć będzie się do zaspokojenia potrzeb dziecka w obrębie jego rodziny poprzez odpowiednią pomoc i wsparcie,
- informowanie dzieci na poziomie ich możliwości percepcyjnych o naturze problemu, o ich prawach oraz działaniach, jakie będą podejmowane,
- informowanie rodziców o problemie i ich prawach do współuczestniczenia w decyzjach i działaniach (za wyjątkiem sytuacji, kiedy szkodliłoby to interesowi dziecka),
- podejmowanie (w sytuacjach, gdy dzieci są odseparowane od rodziców) działań dla utrzymania więzi pomiędzy dzieckiem a rodzicami, jeśli leży to w interesie dziecka,
- zadbanie, by dziecko było właściwie reprezentowane, a jego opinie i życzenia były wzięte pod uwagę, z uwzględnieniem jego wieku i możliwości rozumienia sytuacji,
- kontrolowanie, by ocena medyczna dziecka była dokonywana przez odpowiednio przeszkolonych, kompetentnych i doświadczonych profesjonalistów,
- ograniczanie badań medycznych do niezbędnego minimum i jak najmniej inwazyjnych metod,
- w sytuacjach policyjnych dochodzeń i realizacji procedury kryminalnej dbałość o dobro i interes dziecka, włączając w to wrażliwość na jego potrzeby podczas przesłuchań i pobytu w sądzie, gdzie jest wzywane jako świadek, oraz unikanie zbędnych opóźnień,

- adaptowanie praktyk zachęcających do wymiany informacji pomiędzy różnymi profesjonalistami zaangażowanymi w działania poprzez na przykład multidyscyplinarne narady nad przypadkami (*multidisciplinary case conference*).

Z kolei wytyczne dotyczące **działań następujących po rozpoznaniu** przypadku krzywdzenia dziecka obejmowały konieczność organizowania odpowiednio zaprogramowanej pomocy, dostosowanej do indywidualnej sytuacji przypadku, współpracy i koordynacji pracy profesjonalistów, monitorowania postępu działań pomocowych, terapeutycznych oraz ewentualnie restrykcyjnych, które podjęto wobec dziecka i rodziny. W szczególności interwencje postdiagnostyczne opatrzone zostały w Rekomendacji (93) 2 następującymi zaleceniami¹⁸⁴:

- Opracowanie pomocy, interwencji i terapii dla krzywdzonych dzieci w oparciu o pisemny plan, stworzony tak, by zaspokojone zostały potrzeby dziecka i jego rodziny w krótszym lub dłuższym czasie. Plan może zawierać pomoc finansową i materialną, usługi takie jak pomoc dzienna, pomoc domowa, terapia, poradnictwo i wsparcie. To, które działania będą właściwe, zależeć będzie od tego, czy dziecko pozostaje w domu, czy konieczna będzie separacja.
- Ustanowienie kluczowego profesjonalisty dla każdego przypadku, który konsultowałby i koordynował działania wszystkich służb i instytucji zaangażowanych w pracę z dzieckiem i rodziną oraz dbałby o realizację planu pomocy i ochrony dziecka.
- Wprowadzenie rozwiązań, które będą gwarantowały, że będą zapewnione odpowiednia pomoc i wsparcie oraz że prawne i administracyjne decyzje będą podejmowane dla dobra dziecka i odpowiednio szybko.
- Wprowadzenie procedur na odpowiednich poziomach, co zapewniłoby okresowy przegląd i ocenę działań w danym przypadku, w celu monitorowania implementacji założonego planu. W takich procedurach centralną kwestią jest zaangażowanie osoby reprezentującej interes dziecka, którą może być koordynator działań lub niezależny adwokat.
- Ustanowienie procedur „zamykających” przypadek, następujących po wielodyscyplinarnym przeglądzie i ocenie zmian stanu dziecka i sprawców krzywdzenia, w sytuacji kiedy interwencje nie są dalej już wymagane.

184 Ibidem.

- wprowadzenie środków stosowanych wobec sprawców krzywdzenia poprzez oskarżenia kryminalne, terapie lub kombinację obu sposobów. To, jakie środki mają być zastosowane, zależy od potrzeb dziecka, rodzaju krzywdzenia, oceny sprawcy i jego postawy wobec problemu przemocy oraz możliwości i perspektyw leczenia i rehabilitacji, a także od wymagań systemu sprawiedliwości.

Wiele zaleceń Rekomendacji (93) 2 dotyczy kształcenia profesjonalistów:

- ustanowienie organów odpowiedzialnych za prowadzenie kwalifikacyjnych kursów dla różnych grup profesjonalistów (lekarzy, pielęgniarek, pracowników socjalnych, nauczycieli, policjantów, psychologów dziecięcych, prawników i innych),
- podjęcie działań, w wyniku których wszyscy pracujący z dzieckiem profesjonaliści będą uświadomieni co do własnej odpowiedzialności za zgłaszanie przypadków i konsekwencje działań, jakie mogą być w następstwie tego podejmowane, potrzeb dziecka i potrzeb związanych z prawnymi i innymi procedurami oraz kwestii związanych z koniecznością zachowania poufności,
- zapewnienie zaangażowania odpowiednio wyszkolonych i doświadczonych profesjonalistów w diagnozę, interwencje czy różne terapie wobec członków rodziny lub w procedury prawne,
- wymaganie, by wszyscy zaangażowani w pracę profesjonaliści przeszli specjalne szkolenie w zakresie komunikowania się z dziećmi, które były, są lub mogły być krzywdzone, oraz by mieli takie kwalifikacje i byli tak zaangażowani, aby gwarantować dostępność i stabilność działań (pomoc rodzinie nie może być fragmentaryczna lub częściowa),
- zapewnienie możliwości stałego podnoszenia kwalifikacji, aktualizacji wiadomości i umiejętności w świetle pojawiania się nowych trendów i rozwoju wiedzy o problemie krzywdzenia dzieci i pracy z przypadkami,
- zapewnianie możliwości odbycia wielodyscyplinarnych szkoleń w celu podniesienia poziomu wzajemnego zrozumienia i współpracy wielu zaangażowanych dyscyplin,
- zapewnianie profesjonalistom możliwości sprawdzania własnej skuteczności i odkrywania specyficznych wyzwań pracy nad przypadkami,
- monitorowanie i ewaluacja programów szkoleniowych z zakresu problemu krzywdzenia dzieci w celu ich doskonalenia.

W obszarze badań naukowych nad problemem krzywdzenia dzieci Rekomendacja (93) 2 zaleca rozwijanie określonych kierunków badań, z priorytetami takimi jak:

- ewaluacja różnych podejść do kwestii zapobiegania krzywdzeniu dzieci,
- ewaluacja różnych systemów zaangażowania dzieci i rodziców w podejmowanie decyzji i ochronę swoich praw,
- ewaluacja różnych podejść terapeutycznych i interwencyjnych w pracy z dziećmi, rodzinami i sprawcami krzywdzenia,
- identyfikacja wzorów i trendów przejawiania się zjawiska w celu wczesnego ustanowienia priorytetów w profilaktyce i interwencjach.

Podsumowując, Rekomendacja nr (93) 2 zalecała, aby zapewniać właściwe, adekwatne **kształcenie i szkolenie różnych grup profesjonalistów** zaangażowanych w ochronę dziecka przed krzywdzeniem. Podkreślano też znaczenie prowadzenia **badań naukowych** nad zjawiskiem krzywdzenia dzieci oraz **analiz komparatystycznych** pomiędzy państwami w celu identyfikacji efektywnych programów i środków. Skomentowano kierunki badań, które powinny być prowadzone w państwach oraz na poziomie międzynarodowym. Istotnym zaleceniem było określanie finansowych implikacji, co powinno obejmować podjęcie odpowiednich kroków na poziomie narodowym, regionalnym i lokalnym w celu zapewnienia zabezpieczenia finansowego programów i środków ochrony dzieci przed krzywdzeniem, które są wprowadzane w imię przedstawianych w tej rekomendacji zaleceń.

Rekomendacja nr 1371 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z 1998 roku o krzywdzeniu i zaniedbywaniu dzieci wzywała państwa do rozszerzenia niezbędnej ochrony dzieci przed przemocą oraz wprowadzenia odpowiednich regulacji prawnych. Określając obszar działań w zakresie złego traktowania dziecka w rodzinie, podobnie jak wcześniej, podkreślano ich koncentrację na prewencji, rozszerzeniu pomocy i terapii dla rodzin krzywdzących, na czynnościach odbudowujących u pokrzywdzonych dzieci obraz własnej osoby, rozwijaniu edukacji seksualnej młodzieży i programów chroniących przed wczesnym rodzicielstwem oraz na wprowadzaniu rozwiązań, by to krzywdzący rodzic, a nie dziecko, był zabierany z domu. Zwracano też uwagę na zapewnienie szkoleń wszystkim profesjonalistom pracującym z dziećmi, którzy mogą wykrywać, poprzez jakiegokolwiek sygnały, przypadki lub mają podejrzenia co do fizycznej lub psychicznej przemocy doświadczanej przez dziecko. Zaznaczono również potrzebę tworzenia medycznych i społecznych służb działających w kooperacji ze szkołami. Służ-

by takie powinny być łatwo osiągalne, wyspecjalizowane w dokonywaniu diagnozy. Zwrócono też uwagę na potrzebę tworzenia telefonicznych linii kryzysowych dla dzieci, poprzez które mogłyby się one konsultować z wykwalifikowanymi lekarzami i psychologami, którzy mieliby kompetencje ewentualnego uruchamiania odpowiednich procedur.

Rekomendacją Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, którą również należy wyeksponować jako poruszającą kwestie ochrony dzieci przed przemocą, jest **Rekomendacja nr 1551 z 2002 roku** zatytułowana *Budowa społeczeństwa dwudziestego pierwszego wieku z dziećmi i dla nich: kontynuując europejską strategię dla dzieci*¹⁸⁵ (*Building twenty first century society for and with children; continuing European strategy for children*). W dokumencie, który był w zasadzie następstwem inicjatywy UNICEF polegającej na zwołaniu specjalnej sesji ONZ poświęconej sytuacji dzieci i ich prawom, Zgromadzenie Parlamentu Rady Europy poleca Komitetowi Ministrów adaptowanie prawnych instrumentów, które będą zobowiązywały państwa członkowskie do przeprowadzenia działań takich jak:

- przegląd rodzimych legislacji pod względem ich zgodności z Konwencją o prawach dziecka,
- wprowadzenie odpowiedniej i spójnej, długoterminowej polityki dotyczącej ochrony praw dzieci,
- rozwijanie podejścia zintegrowanego – działań dla ochrony dzieci w różnych obszarach polityki rządowej,
- dokładanie starań, aby interes dzieci, ich prawa i potrzeby brano pod uwagę w decyzjach politycznych,
- podniesienie priorytetu spraw dzieci w rozwiązaniach budżetowych i rozporządzaniu środkami narodowymi,
- ustanowienie rzecznika praw dziecka, który byłby wyposażony w odpowiednią władzę zajmowania się wszystkimi sprawami dotyczącymi dzieci lub podobnej instytucji,
- ustanowienie narodowego systemu analizy sytuacji dzieci oraz innych działań,
- stworzenie skoordynowanej europejskiej polityki o prawach dzieci i ich ochronie,
- stworzenie systemu międzynarodowego elektronicznego centrum informacji o instytucjach, organizacjach itp.

185 *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, op. cit., s. 858.

Konsekwencją nominowania kwestii ochrony praw dzieci i ochrony przed przemocą do grona priorytetów polityki Unii Europejskiej były kolejne inicjatywy. Przykładem jest komunikat, a jednocześnie polityczna deklaracja¹⁸⁶, noszący tytuł *Changes in parenting: children today, parents tomorrow (Przemiany rodzicielstwa: dzisiaj dzieci, jutro rodzice – tłumaczenie własne)*¹⁸⁷. Przedstawiał on stanowisko Unii Europejskiej w sprawie zmian w charakterze funkcjonowania rodzin, ich ochrony i potrzeb wspierania na tle konieczności ochrony praw dziecka. Zgodnie z hasłem, że wspieranie rodzicielstwa leży w najlepszym interesie dziecka, w komunikacie wielokrotnie podkreślano konieczność respektowania praw dziecka w środowisku rodzinnym oraz uczenia pozytywnego, bezprzemocowego rodzicielstwa (punkt 26.). Stwierdzono, iż pozytywne, czyli pozbawione przemocy i zaniedbywania, rodzicielstwo jest najważniejszym czynnikiem determinującym sukces w wychowywaniu dzieci we współczesnym społeczeństwie. Ministrowie uznali potrzebę ograniczania kar fizycznych w rodzinie, także poprzez jasne wyrażanie stanowiska państwa w tym względzie, które ma mieć charakter czytelnej dezaprobaty dla tego typu zachowań. Wyrażono też konieczność zdecydowanej ochrony dziecka przed różnymi formami przemocy, jakich doznaje w środowisku rodzinnym, przede wszystkim poprzez tworzenie określonych państwowych legislacji oraz rozwijanie różnych programów prewencyjnych kształtujących pozytywne rodzicielstwo, dostępnych dla różnych grup społecznych.

Przykładem rozwijania się polityki Unii Europejskiej w kierunku lepszej ochrony praw dziecka i ochrony przed przemocą był także **Komunikat Komisji Wspólnot Europejskich z 4 lipca 2006 roku pt. *W kierunku strategii UE na rzecz praw dziecka***¹⁸⁸. Dokument ten proponował wypracowanie kompleksowej strategii Unii Europejskiej na rzecz skutecznego propagowania i ochrony praw dzieci w różnych dziedzinach polityki wewnętrznej i zewnętrznej Unii oraz wspierania wysiłków państw członkowskich w tym względzie. W komunikacie widoczna była chęć urzeczy-

186 Komunikat był rezultatem Konferencji Europejskich Ministrów do spraw Rodziny, jaka odbyła się w Lizbonie w dniach 15–17 maja 2006 roku.

187 Treść dokumentu znajduje się na stronie internetowej www.coe.int/T/dg3/youthfamily oraz www.bsv.admin.ch/themen/zulagen/00058/index.html (30.09.2016).

188 Komunikat w polskiej wersji językowej dostępny jest na stronie <http://europa.eu.int/eur-lex/lex> (15.10.2006) lub w wersji angielskiej na www.coe.int/t/TransversalProjects/Children/pdf (8.07.2006).

wistnienia faktu usytuowania kwestii praw dziecka w obszarze strategicznych celów rozwoju Unii na najbliższe lata, co miało miejsce w kwietniu 2005 roku, kiedy grupa komisarzy ds. praw podstawowych i zwalczania dyskryminacji zdecydowała o rozpoczęciu konkretnej inicjatywy mającej na celu poprawę ochrony i egzekwowania praw dziecka¹⁸⁹. Podkreślono, iż rozwijanie koncepcji społeczeństwa przyjaznego dzieciom jest nieodłącznie związane z potrzebą pogłębiania i umacniania europejskiej integracji. W treści komunikatu, na podstawie charakterystyki sytuacji dzieci na świecie oraz w Unii Europejskiej, w tym zwracając uwagę na nasilanie się w całej UE przemocy wobec dzieci w różnych formach, również w rodzinach, przedstawiono potrzebę oraz główne założenia strategii Unii na rzecz praw dziecka – strategii mającej na celu poszerzenie i podniesienie skuteczności zobowiązań UE do poprawy sytuacji dzieci. Określając rolę Unii, zaznaczono, iż może ona wspierać państwa członkowskie w ich działaniach podejmowanych w różnych dziedzinach, uwzględniając prawa dzieci, nade wszystko jednak zgodnie z Traktatem o Unii Europejskiej zobowiązuje państwa członkowskie do poszanowania praw podstawowych, w tym praw dziecka, nie tylko poprzez obowiązek powstrzymywania się od działań je naruszających, ale także poprzez włączanie ich ochrony we własną politykę. Zaznacza się, iż różne traktaty uprawniają państwa do podejmowania konkretnych pozytywnych działań mających na celu ochronę i propagowanie praw dzieci.

Wśród przedstawianych kierunków i celów w strategii Unii Europejskiej na rzecz praw dziecka wyodrębnić można było pewne szczególnie istotne elementy takie jak:

- zabieganie przez Unię w trakcie procesów i negocjacji akcesyjnych o ratyfikację i wdrożenie Konwencji o prawach dziecka,
- analiza zakresu i przyczyn barier uniemożliwiających dzieciom korzystanie w pełni z ich praw, w tym systematyczna ocena skuteczności istniejących działań i rozwiązań legislacyjnych i pozalegisłacyjnych dotyczących dzieci,

189 Grupa komisarzy odwołała się do strategicznych celów Unii Europejskiej na lata 2005–2009 i występującego tam zapisu, iż szczególnym priorytetem powinna być skuteczna ochrona praw dzieci, zarówno w odniesieniu do ekonomicznego wyzysku, jak i wszystkich form wykorzystywania. Zob. *Strategiczne cele na lata 2005–2009 – Europa 2010. Partnerstwo dla odnowy europejskiej: dobrobyt, solidarność i bezpieczeństwo, COM (2005)*.

- przeprowadzanie z udziałem dzieci publicznych konsultacji, na podstawie których określone będą priorytety dla przyszłych działań,
- gromadzenie porównywalnych danych na temat praw dzieci i zakresu ich przestrzegania oraz analiza raportów dotyczących zjawisk łamania praw dziecka, w tym przemocy wobec dzieci,
- włączanie problematyki praw dzieci do praktykowanej polityki wspólnotowej z uwzględnieniem (opisanego wcześniej w tej pracy) programu *Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi* (2006–2008)¹⁹⁰,
- rozwijanie środków i mechanizmów wymiany wzorcowych praktyk, przeprowadzania konsultacji i pogłębiania koordynacji działań (w tym nurcie inicjuje się powstanie europejskiego forum na rzecz praw dziecka, internetowej platformy dyskusyjnej i roboczej, oraz powołanie międzyresortowej grupy w Komisji Wspólnot Europejskich wraz z wyznaczeniem koordynatora ds. praw dziecka),
- szkolenie polityków i urzędników unijnych i państw członkowskich w problematyce praw dziecka i włączanie tejże w politykę wspólnoty w różnych dziedzinach,
- stosowanie odpowiednich strategii komunikacji praw dziecka skierowanych do dzieci i rodziców oraz upowszechnianie wzorcowych praktyk w tym względzie,
- podawanie kluczowych, wypracowywanych w ramach UE środków dotyczących praw dziecka do wiadomości publicznej, i to w sposób zrozumiały dla dzieci,
- sporządzanie okresowych sprawozdań z rozwoju strategii i zachęcanie różnych podmiotów do czynnego udziału w opracowywaniu planów działań.

Z pewnością do przedstawianej tu grupy dokumentów zaliczyć należy także **Rezolucję 1530 (2007) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy** pt. *Ofiary wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć*¹⁹¹ wspierającą i popierającą wdrażanie programu działania Rady Europy pt. *Budowanie Europy dla dzieci i z nimi*. Dokument akcentuje przede wszystkim konieczność przyjęcia w zakresie ochrony praw dzieci, zwłaszcza ochrony przed różnymi formami przemocy, wyzysku i wykorzystania, dyskryminacji oraz nadużyć, zintegrowanego podejścia na szczeblu

¹⁹⁰ Program *Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi* (2006–2008) jest prezentowany nieco dalej.

¹⁹¹ *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, op. cit., s. 945–949.

europiejskim. Zauważono bowiem z niepokojem, że przypadki takie wciąż w państwach Europy mają często miejsce, a w niektórych regionach ich liczba wręcz rośnie. W dokumencie postuluje się, aby ochrona dzieci przed przemocą została ukierunkowana jako podejście zintegrowane bez rozróżniania poszczególnych rodzajów przemocy oraz aby nasilić współpracę państw członkowskich w tym zakresie. Wśród licznych wskazań co do działań, jakie powinny być podejmowane, uwagę zwracają te dotyczące opracowywania strategii i krajowych polityk na rzecz ochrony dzieci, zharmonizowania krajowych przepisów odnoszących się do omawianego problemu, a także przedłużenia okresu przedawnienia dla poważnych przestępstw wobec dziecka do czasu, kiedy ofiara osiąga pełnoletniość, a w stosunku do najpoważniejszych przestępstw wyłączenie ich z kategorii przedawnienia. Ponadto na uwagę zasługują zalecenia dotyczące szkolenia sędziów oraz stworzenia państwowego organu, którego zadaniem byłoby zbieranie informacji na temat dzieci – ofiar przemocy – w celu utworzenia centralnej bazy danych do centrum monitorującego przemoc wobec dzieci. W treści dokumentu zaakcentowano potrzebę opracowywania krajowych planów, mających na celu eliminację przemocy i wykorzystywania dzieci w kręgu rodzinnym, instytucjach opiekuńczo-wychowawczych i lokalnych społecznościach, a także wprowadzenia długoterminowych programów szkoleniowych, informacyjnych i podnoszących świadomość, skierowanych do rodziców, specjalistów oraz osób odpowiedzialnych za prawną i społeczną ochronę dzieci. Wśród szczegółowych wskazań znalazły się między innymi: nadzór nad instytucjami opieki i interwencji, utworzenie darmowych linii telefonicznych oraz stron internetowych przyjmujących anonimowe zgłoszenia od dzieci oraz informujących je o miejscach i instytucjach pomocy dla nich.

Kolejnym niezwykle ważnym dokumentem, który należy wyeksponować i który jest w swej treści kontynuacją i rozwinięciem myśli o ochronie dzieci przed przemocą, jest **Rekomendacja CM/Rec (2009) 10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą**¹⁹². Powołując się między innym na strategię *Budowanie Europy dla dzieci i z nimi* oraz na paneuropejską kampanię *Podnieść rękę przeciwko biciu dzieci* rozpoczętą w 2008 roku oraz mając na względzie szereg wcześniejszych dokumentów dotyczących ochrony dzieci przed przemocą, a także *Światowy raport o przemocy wo-*

192 Ibidem, s. 593–634.

bec dzieci prof. Pinheira, zaakcentowano, by państwa członkowskie wdrażały zintegrowane strategie na rzecz ochrony dzieci przed przemocą, aby zapewniały rozpowszechnianie kampanii edukacyjnych na rzecz eliminacji przemocy wobec dzieci oraz rozwijały współpracę ze społeczeństwem obywatelskim i instytucjami niezależnymi zajmującymi się prawami dziecka, mediami, sektorem prywatnym oraz dziećmi i rodzinami. Charakter tej rekomendacji spowodował, iż funkcjonalnie stała się ona wytycznymi europejskiej polityki na temat narodowych strategii ochrony dzieci przed przemocą.

Ilustracja: Okładka materiałów edukacyjnych na temat zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą

Źródło: <https://rm.coe.int/168046d3a0> (dostęp 27.08.2018)

W omawianym dokumencie duży nacisk położony został na konieczność współpracy państw członkowskich z Radą Europy podczas opracowywania, wdrażania i monitorowania strategii narodowych oraz na współpracę państwa ze Specjalnym Reprezentantem Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci. Rekomendacja (2009) 10 na wielu stronach szczegółowo określa wytyczne w sprawie zintegrowanych strategii narodowych na rzecz ochrony dzieci przed przemocą – począwszy od celów, zakresu rozumienia i definicji przemocy wobec dzieci, przez podstawowe zasady, jakimi strategie takie powinny się kierować¹⁹³, po zasady szczegółowe. Wśród tych ostatnich

¹⁹³ W tej kwestii zalecenie wymienia, poza zasadą, iż wszystkie dzieci mają prawo do ochrony przed przemocą, między innymi: równość płci, równe traktowanie, dopuszczanie dzieci do głosu, najlepszy interes dziecka, obowiązki państwa oraz udział innych podmiotów.

należy zwrócić uwagę na podejście multipartnerskie oraz to, iż w procesie planowania, wdrażania i oceny programów i działań na rzecz ochrony dziecka przed przemocą priorytetem powinno być angażowanie w prawdziwym dialogu dzieci poprzez nie tylko ich wysłuchanie, ale też rzeczywiste uczestniczenie za ich zgodą i stosownie do stopnia dojrzałości oraz sukcesywne rozwijanie kultury szacunku dla poglądów dzieci, w tym także poprzez wyjaśnianie, jak ich poglądy zostały uwzględnione. W treści dokumentu podkreślono, że idea wielodyscyplinarnej i systemowej strategii jest najbardziej skuteczną i zrównoważoną odpowiedzią na problem. Zaakcentowano też, że istotą takiej narodowej, zintegrowanej strategii powinna być kombinacja skutecznych działań i środków realizowanych na trzech poziomach prewencji: pierwotnej, wtórnej i trzeciego stopnia. Podstawową natomiast orientacją – spełnianie potrzeb rodzin i dzieci. W ramach międzysektorowego współdziałania chodzi o aktywność resortu ochrony zdrowia, edukacji, opieki społecznej, instytucji planowania budżetu, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Całość powinna być koordynowana przez główną instytucję, na której spoczywa obowiązek ochrony dzieci przed przemocą. Uznaje się też, że najlepszym rozwiązaniem jest, aby wszystkie podmioty zaangażowane w ochronę i propagowanie praw dziecka uczestniczyły w tworzeniu takiej strategii, jej wdrażaniu oraz procesie jej oceny.

W zaleceniu określono również, jakie działania dla realizacji strategii narodowej powinny być urzeczywistniane na szczeblu regionalnym i lokalnym. Omówiono też struktury prawne, których ona wymaga. W tym właśnie aspekcie Rekomendacja wskazuje, że państwa mają absolutny obowiązek zabezpieczenia dziecka przed wszelkimi formami przemocy, włącznie z tymi stosowanymi w celach wychowawczych, poprzez wprowadzenie całkowitego zakazu przemocy. Dokument omawia też struktury polityczne, jakich strategia wymaga, komentując w tym względzie państwową politykę na rzecz praw dziecka, politykę dziecięcą i rodzinną, struktury instytucjonalne. Szeroko skomentowano w dokumencie także mechanizmy i usługi, które powinny być zorganizowane (w kategoriach standardów opieki, monitorowania, zgłaszania przypadków, procedur postępowania, rehabilitacji i integracji społecznej ofiar działań wymiaru sprawiedliwości). Szerzej niż we wszystkich wcześniejszych dokumentach skomentowano też obszar badań i danych, które dotyczą problemu przemocy wobec dzieci, podając w tym względzie bardzo skonkretyzowane działania i rozwiązania, jak na przykład w kwestii charakteru badań, monitorowania sta-

tystycznego czy tworzenia krajowych baz danych (zobacz *Załączniki*). Szczególnie jednak zwrócono uwagę na konieczność budowy, poprzez zintegrowane strategie ochrony dzieci przed przemocą, kultury szacunku dla praw dziecka. W tym obszarze podkreślono obowiązek (który spoczywa na państwie) szerzenia na dużą skalę informacji o prawach dziecka oraz propagowanie wyraźnego i jednoznacznego braku tolerancji dla wszelkich form przemocy wobec dzieci, nawet tych łagodnych. Zwrócono uwagę, że nastawienie społeczne wywodzące się z norm kulturowych i społecznych, które podtrzymują, akceptują lub popierają przemoc, a także kary fizyczne, powinno być publicznie potępiane i eliminowane. Należy rozpowszechniać wiedzę o szkodliwości takich praktyk oraz na temat pozytywnego rodzicielstwa, a także rozwijać programy w tym zakresie.

4.3. Zakaz bicia dzieci w polityce europejskiej

Wśród dokumentów odnoszących się wprost do kwestii przemocy w wychowaniu, do kar cielesnych, na czoło wysuwa się **Rekomendacja 1666 (2004) o zakazie stosowania kar fizycznych wobec dzieci w Europie**¹⁹⁴ (*Euro-wide ban on corporal punishment*). Jest ona zwieńczeniem prawie 20-letnich działań Komitetu Ministrów Rady Europy dążących do potępienia stosowania kar fizycznych i innych poniżających metod w wychowaniu oraz gromadzi wypracowane już wcześniej zalecenia. Pomimo spoczywającego na państwach obowiązku wprowadzenia zakazu stosowania wszelkich kar fizycznych wobec dzieci, wynikającego z ich zobowiązań powstałych poprzez ratyfikowanie różnych aktów międzynarodowych, w tym Konwencji o prawach dziecka, w wielu krajach europejskich problem powszechnego występowania kar cielesnych wobec dzieci był lekceważony¹⁹⁵. Dlatego w 2002 roku Przewodnicząca Komisji Rady Europy do spraw Dzieci i Rodzin, Maud de Boer-Buquicchino, nawoływała państwa członkowskie Rady Europy, aby przeciwdziałały ukrywanej pod pozorem dyscypliny przemocy wobec dzieci, gdyż bicie dziecka nie może być, jako naruszające prawo, akceptowane bardziej niż bicie kogokolwiek innego¹⁹⁶. Do uchwalenia rekomendacji wprowadzającej obowiązek ustanowienia w państwach członkowskich zakazu kar fizycznych wobec dzieci przyczyniła się również aktywność organizacji agitujących za całkowitym zakazem tego typu praktyk. Bicie ludzi, czyli także dzieci, jest złem – argumentowali przedstawiciele Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, organizacji działającej od 2001 roku w państwach europejskich¹⁹⁷. Podkreślano, że stosowanie kar fizycznych łamie fundamentalne prawo dzieci do respektowania godności i fizycznej integralności, dlatego przeciwdziałanie takim praktykom wychowawczym należy rozpatrywać w kategoriach praw człowieka. „Dzieci są również ludźmi – mniejszymi i bardziej kruchymi niż dorośli...” – tymi słowami rozpoczyna się jedna z publikacji Rady Europy,

194 www.coe.int/t/transversalprojects/children/keyLegalTexts (dostęp 8.07.2006).

195 Peter Newell wskazywał w tamtym czasie, że do 2003 roku nieznacznie ponad 14% europejskich dzieci cieszyło się pełną ochroną prawną przed karaniem fizycznym. (P. Newell, *Eliminating corporal punishment...*, op. cit., s. 29.)

196 Ibidem.

197 T. Kasprzak, *Światowy ruch na rzecz wyeliminowania kar fizycznych wobec dzieci*, „Dziecko Krzywdzone” 2003, nr 3.

której już sam tytuł umieszcza zakaz stosowania kar cielesnych wśród imperatywów ochrony praw dzieci w Europie¹⁹⁸.

W Rekomendacji 1666 (2004) ochrona dzieci przed przemocą była częściowo argumentowana zagrożeniami i kosztami społecznymi, jakie powoduje, ale przede wszystkim ideą równości i poszanowania praw każdego człowieka, czyli również dziecka¹⁹⁹. Analizując treść, zauważa się między innymi, że w świetle innych wcześniejszych dokumentów (na przykład Europejskiej karty społecznej) zobowiązuje ona państwa do zakazania wszelkich form karania fizycznego i innych form degradującego karania i traktowania dzieci, gdyż uznaje się, iż łamią one prawa dzieci gwarantowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Rekomendacja uznaje również, iż wprowadzenie zakazu kar cielesnych nie narusza prawa do prywatności, życia rodzinnego czy wolności religijnej. Kary fizyczne uważa się natomiast za sprzeczne z podstawowymi prawami dziecka i jednocześnie człowieka do godności i fizycznej integralności. Określając przedmiot zaleceń w dokumencie, przyjmuje się rozumienie kar fizycznych wyrażone przez Komitet Praw Dziecka Narodów Zjednoczonych (UNCRC) formalnie nieco później – w Komentarzu Ogólnym nr 8 przedstawionym latem 2006 roku. Należy przypomnieć, że w świetle tego ujęcia karą fizyczną jest²⁰⁰:

„jakiegokolwiek karanie z wykorzystaniem siły fizycznej, która jest użyta w celu spowodowania pewnego bólu lub dyskomfortu, nawet w małym stopniu. Karanie fizyczne obejmuje więc wszelkie uderzanie (nawet w postaci tzw. klapsów) dziecka ręką lub jakimkolwiek przedmiotem, ale także może polegać np. na kopaniu, potrząsaniu dzieckiem, rzucaniu w niego przedmiotami, drapaniu go, szczypaniu, gryzieniu, ciągnięciu za włosy lub uszy, nakazywaniu mu utrzymywania jakichś niewygodnych pozycji (np. klęczeniu, staniu z podniesionymi rękami itp.), oparzeniu czy przypalaniu, lub może polegać na takich zachowaniach, jak mycie mydłem ust lub zmuszanie do polykania gorących potraw”.

Do innych pozafizycznych, ale poniżających form karania Komitet zaliczył:

„wyśmiewanie się z dziecka, grożenie mu, poniżanie go, czynienie z niego »kozła ofiarnego«, lekceważenie, pomniejszanie wartości dziecka”²⁰¹.

198 P. Newell, *Eliminating corporal punishment...*, op. cit.

199 Ibidem.

200 www.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC.C.GC.8.pdf (dostęp 15.09.2006).

201 Ibidem.

Stwierdza się, że ratyfikacja przez państwa Konwencji o prawach dziecka wymaga, aby chroniły one dzieci przed wszelkimi formami fizycznej lub psychicznej przemocy ze strony dorosłych, a interpretacje tego zobowiązania wymagają zarówno wprowadzenia takiego zakazu, jak i informowania opinii publicznej o samym problemie – jego istocie i szkodliwości. Podkreślono, iż bicie i poniżanie pozostaje powszechną formą karania dzieci w większości państw, które są członkami Rady Europy, a jedynie mniej niż jedna piąta dzieci w Europie żyje w krajach, w których zakazano wszelkich tego typu praktyk²⁰². W związku z powyższym Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy w Rekomendacji 1666 z 2004 roku zachęcało państwa europejskie do uruchomienia kampanii na rzecz totalnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci²⁰³. W szczególności zalecano wówczas:

- podnieść świadomość dzieci oraz osób opiekujących się nimi i pracujących z nimi na temat totalnego zakazu stosowania kar fizycznych i innych degradujących sposobów traktowania dzieci, a także na temat fundamentalnych praw dziecka, zwłaszcza dotyczących godności i fizycznej integralności,
- zachęcać do pozytywnych, bezprzemocowych form wychowywania dzieci,
- oferować dzieciom możliwość wyrażania własnych opinii,
- zapewnić rodzicom, szczególnie tym doświadczającym trudności wychowawczych, konieczną pomoc i wsparcie,
- oferować dzieciom poufne poradnictwo, doradztwo oraz prawną reprezentację,
- gwarantować efektywną i odpowiednią ochronę tym dzieciom, które są szczególnie podatne i zagrożone poniżającym karaniem, jak na przykład dzieciom niepełnosprawnym,
- zadbać, aby kary fizyczne i inne formy poniżającego traktowania czy dyscyplinowania dzieci zostały włączone do definicji przemocy domowej, a programy ograniczania kar fizycznych wobec dzieci stały się integralną częścią strategii przeciwko przemocy domowej.

202 Do 2003 roku wszystkie państwa członkowskie Rady Europy wprowadziły zakaz stosowania kar cielesnych w szkołach i systemie penalnym, ale już nie w rodzinie i alternatywnych formach opieki nad dzieckiem. W momencie ukazania się Rekomendacji 1666 jedynie około jedna czwarta państw zakazała wykorzystywania kar fizycznych przez rodziców. Reformy zmierzające do odebrania rodzicom prawa stosowania kar fizycznych rozpoczęły się w latach 50. XX wieku i najwcześniej wprowadzone zostały w krajach skandynawskich – w Szwecji w 1979 roku.

203 Zaleca się jako bardziej praktyczne wskazania w rekomendacji.

Przede wszystkim rekomendowano, aby państwa wprowadziły odpowiednie regulacje prawne zakazujące kar fizycznych szczególnie w rodzinie oraz by monitorowały efektywność wprowadzonego zakazu poprzez regularne badania dotyczące tego, jak często dzieci są karane fizycznie w domu i innych miejscach. Monitoringowi powinny być też poddane efektywność działania służb ochrony dzieci oraz zachowania rodziców i ich postawy wobec przemocy w stosunku do dzieci.

Wprowadzenie oficjalnego zakazu stosowania wszelkich kar fizycznych jest w Europie promowane także w innych dokumentach²⁰⁴, w których sugeruje się, że jest to proces, a nie akt dokonujący się w ściśle określonym czasie. Proces ten jest kilkietapowy i wymaga realizacji przez państwa kolejnych działań o charakterze prawnym i pozaprawnym²⁰⁵. W ramach dokonywania reform prawnych zwracano uwagę, aby:

- w obowiązującym prawie nie było żadnych wyjątków – usprawiedliwień dla stosowania kar fizycznych przez rodziców,
- dostosowane prawo kryminalne stosowało się również do karzących w intencji ataków na dzieci,
- wprowadzić wyraźny zakaz stosowania wszelkich kar fizycznych oraz innych form degradującego i poniżającego traktowania i karania dzieci w prawie cywilnym,
- wzmocnić działanie prawa w zakresie ochrony i promocji praw dzieci.

W zakresie wspierania reform prawnych wskazywano na potrzebę realizowania określonych, szczegółowych działań, które są w zasadzie standardami w obszarze zapewnienia pełnej ochrony dzieci przed przemocą w domu (i w innych miejscach) w państwach europejskich. Wśród nich znajdują się²⁰⁶:

- podnoszenie świadomości społecznej na temat zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci i innych sposobów poniżającego karania,
- prowadzenie działań podnoszących społeczną świadomość na temat praw dzieci, zwłaszcza ich praw do poszanowania godności i fizycznej integralności,
- promowanie pozytywnych, bezprzemocowych środków wychowawczych i wprowadzenie działań edukujących przyszłych rodziców, rodziców i opiekunów,

204 P. Newell, *Eliminating corporal punishment...*, op. cit.

205 Ibidem.

206 Ibidem.

- zapewnianie dzieciom i młodzieży możliwości wyrażania własnych opinii i uczestnictwa w działaniach na rzecz eliminowania kar fizycznych,
- zapewnienie poradnictwa i wsparcia rodzicom, dla których wychowywanie dzieci jest lub może być stresujące,
- udostępnianie dzieciom możliwości poufnego poradnictwa i adwokatury w zakresie doświadczanych problemów przemocy,
- zapewnienie odpowiednich, efektywnych form ochrony i pomocy dzieciom ryzyka – szczególnie zagrożonym krzywdą i poniżającym traktowaniem, na przykład dzieciom niepełnosprawnym,
- wprowadzenie problematyki kar fizycznych i krzywdzenia dzieci do obszaru definicji przemocy domowej i strategii działań wobec niej,
- monitorowanie efektywności wprowadzonych regulacji poprzez regularne badania dotyczące doświadczania przez dzieci przemocy w domu (oraz innych miejscach) oraz badanie doświadczeń odpowiednich służb, jak również zachowań i postaw samych rodziców.

Wytyczne dotyczące ochrony dzieci przed przemocą w wychowaniu znajdować można w rekomendacjach, rezolucjach czy komunikatach, ale i w różnego typu innych źródłach. Przykładem może być program **Europa bez kar fizycznych** przedstawiony przez Komisarza Praw Człowieka Rady Europy w dokumencie pt. ***Children and corporal punishment: „The right not to be hit, also a children’s right”***²⁰⁷. Thomas Hammarberg, opierając się na określonych prawnych podstawach formalnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci oraz odwołując się do postępu w tej dziedzinie, który progresywnie dokonuje się w państwach europejskich, przedstawił w 2006 roku wnioski dotyczące działań, które powinny być podejmowane na poziomie poszczególnych państw w celu budowania strategii przeciw karom fizycznym i innym formom degradującego traktowania dzieci. Podstawową konkluzją dokumentu było stwierdzenie, że

„Europa bez kar fizycznych wymaga nie tylko nowelizacji prawa poprzez wprowadzenie zakazu takich praktyk. Wszelkie narodowe strategie eliminacji kar cielesnych muszą stanowić kombinację krótkoterminowych środ-

207 Dokument *Children and corporal punishment: „The right not to be hit, also a children’s right”* opublikowany został w biuletynie Komisarza Praw Człowieka 2006/1 i jest dostępny na stronie internetowej Rady Europy <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1008209&direct=true> oraz na [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH/IssuePaper\(2006\)1&Language=lanEnglish&Ver=REV&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH/IssuePaper(2006)1&Language=lanEnglish&Ver=REV&direct=true) (dostęp 18.07.2016).

ków, takich jak oficjalne zakazy stosowania wszelkich form kar cielesnych, jak i długoterminowych metod oddziaływania na społeczną świadomość promowania pozytywnych, alternatywnych metod wychowawczych, opartych o konstruktywne relacje i komunikację”.

W tym kierunku, w ramach strategii narodowych, należy podjąć następujące takie działania, jak²⁰⁸:

- przegląd istniejących legislacji w celu zapewnienia w nich efektywnych przepisów zakazujących wszelkich kar fizycznych,
- uświadamianie rodzicom i profesjonalistom pracującym z dziećmi racjonalności odchodzenia od stosowania kar fizycznych jako środków dyscyplinowania dzieci,
- informowanie dzieci na temat ich praw obejmujących prawo bycia traktowanym z szacunkiem – realizowane jako część programów szkolnych, jak również poprzez mass media,
- jasne przewodnictwo dla nauczycieli szkół i przedszkoli, służby zdrowia, pracowników socjalnych oraz innych profesjonalistów na temat ich roli w prewencji takich zjawisk oraz udzielenie wskazówek, jak reagować na konkretne sytuacje podejrzeń o stosowanie przemocy,
- prowadzenie badań naukowych w celu rozwinięcia wiedzy na temat zakresu oraz natury występowania zjawiska w praktyce oraz identyfikowania grup dzieci szczególnego ryzyka,
- upowszechnianie edukacji rodziców w postaci kursów i dyskusji z włączeniem dzieci na temat pozytywnych, bezprzemocowych form wychowywania i dyscyplinowania dzieci.

W celu ukazania europejskiego dyskursu na temat zakazu stosowania kar cielesnych ponownie należy odwołać się do (omawianej wcześniej) **Rekomendacji Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą CM/Rec (2009) 10**. W dokumencie tym wskazano, iż do najistotniejszych elementów narodowych strategii walki z przemocą wobec dzieci należy istnienie całkowitego zakazu stosowania przemocy, również tej w wychowaniu, w tym jakichkolwiek łagodnych jej form. W tym miejscu podkreślono, że zakaz powinien bezwzględnie, poza innymi formami, dotyczyć

208 [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH/IssuePaper\(2006\)1&Language=lanEnglish&Ver=REV&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH/IssuePaper(2006)1&Language=lanEnglish&Ver=REV&direct=true) (dostęp 18.07.2016).

także wszelkich kar cielesnych i okrutnego lub poniżającego traktowania dzieci pod względem fizycznym, jak i psychicznym²⁰⁹.

Istotną wśród dokumentów kreujących europejską koncepcję ochrony dzieci przed przemocą w wychowaniu, w tym przed karami cielesnymi, jest **Rekomendacja (2006) 19 Komitetu Ministrów Unii Europejskiej na temat polityki wspierania pozytywnego rodzicielstwa**²¹⁰. Powołując się na wiele wcześniejszych rekomendacji oraz pewne wydarzenia międzynarodowe oraz deklaracje, w przytoczonym dokumencie wskazuje się na określone założenia jako wyznaczające politykę Unii w przedmiotowej kwestii. Są to takie założenia jak:

- rodzicielstwo powinno stanowić domenę publicznej polityki i wszelkie środki powinny być wykorzystane na wspieranie rodziców i tworzenie warunków ich pozytywnego rodzicielstwa,
- konieczne jest promowanie wspólnej polityki europejskiej na polu spraw rodziny i praw dziecka w jej obrębie w państwach Unii,
- uznanie zasadniczej roli władz publicznych we wspieraniu rodzin w ogóle i rodziców w szczególności, co ma się wyrażać w trzech głównych elementach polityki rodzinnej państw: publicznych transferze i taksacji, odpowiednich środkach służących zbalansowaniu pracy i życia rodzinnego, zapewnieniu opieki dzieciom,
- uznanie znaczenia właściwego wypełniania ról rodzicielskich dla społeczeństwa i jego przyszłości,
- uznanie, że współczesność stawia rodzicom wiele wyzwań, co wymaga lepszego ich wspierania, przy czym to wsparcie jest niezbędne,
- uznanie potrzeby podejścia wielosektorowego i skoordynowanego.

W dokumencie wskazuje się na promowanie pozytywnego rodzicielstwa jako esencjonalny element wsparcia rodziny oraz środek zapewniający większy respekt dla praw dziecka. W rekomendacji zaleca się więc państwom Unii – ich rządów – uznać wagę pozytywnego rodzicielstwa i stworzyć potrzebne dla niego warunki w jak najlepszym interesie dziecka oraz podjąć odpowiednie legislacyjne, administracyjne i finansowe środki dla zrealizowania założeń i wskazań rekomendacji. W załączniku do niej przedstawiono szczegółowo między innymi: pod-

209 *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, op. cit., s. 608.

210 Tekst w języku angielskim znajduje się na stronie <https://pestalozziprogrammelibrary.wordpress.com/2015/01/09/recommendation-rec-200619-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-policy-to-support-positive-parenting/> (dostęp 27.08.2018).

stawowe zasady polityki i wykorzystywanych działań (p. 2.), zadania rządów (p. 3.) oraz zasadnicze komponenty polityki i działań. Wśród tych ostatnich wymienia się:

- wytworzenie warunków pozytywnego rodzicielstwa (materialnych, psychologicznych, społecznych i kulturowych),
- likwidację utrudnień i barier pozytywnego rodzicielstwa (zwłaszcza dotyczących polityki zatrudnienia),
- rozwijanie społecznej świadomości na temat pozytywnego rodzicielstwa,
- promowanie działań temu służących, w tym normalizowanie uczestnictwa w programach rodzicielskich i unikanie wytwarzania stygmatyzujących różnic.

Najbardziej bezpośrednio z kwestią przemocy wobec dzieci są powiązane środki w postaci promowania różnych form edukacji rodziców w celu podnoszenia świadomości na temat istoty ich roli wobec dziecka, praw dziecka oraz związanych z tym obowiązków i odpowiedzialności. W rekomendacji wskazuje się też na konieczność przygotowywania przystępnych opracowań i specyficznych programów dla rodziców, które będą pomagać radzić sobie w trudnych sytuacjach z dzieckiem, rozwiązywać konflikty z nim, ale i wspierać w radzeniu sobie z własnym gniewem i agresją czy rozwijać bezprzemocowe podejścia wychowawcze i techniki mediacyjne. Zaleca się nadto rozwój programów prewencyjnych dotyczących różnych form złego traktowania dzieci przez rodziców oraz uświadamiających zagrożenia wynikające z krzywdzenia dziecka i szkodliwość tego typu zachowań. Za niezbędne uznaje się też prowadzenie na szeroką skalę edukacji dzieci na temat ich praw i obowiązków rodziców względem nich.

4.4. Implementacja europejskiej polityki w zakresie ochrony dzieci przed przemocą

Zalecenia dotyczące ograniczania przemocy w wychowaniu formułowane przez różne dokumenty europejskie znajdują swoją kontynuację w postaci działań operacyjnych ukierunkowanych bezpośrednio na tematyczną analizę rzeczywistości społecznej czy też na działania odnoszące się do implementacji rekomendacji dotyczących eliminowania problemu. Z jednej strony opracowywane są więc raporty dotyczące przemocy wobec dzieci oraz ogólniej przemocy rodzinnej, a z drugiej strony uruchamiane są programy europejskie wytyczające bezpośrednio działania i środki na rzecz ograniczania problemu.

Jednym z ważniejszych raportów dotyczących kwestii przemocy wobec dzieci był raport Rady Europy z realizacji zintegrowanego projektu pt. *Reakcje demokratycznego społeczeństwa na przemoc w codziennym życiu (Responses to violence in everyday life in a democratic society)* realizowanego w latach 2002–2004²¹¹. Dokument oceniał dotychczasowe (w tamtym okresie) działania, które podejmowano w państwach członkowskich w związku z problemem przemocy wobec dzieci w rodzinie. Raport opisywał sytuację, ale i przedstawiał pewne rekomendacje w zakresie przeciwdziałania przemocy w życiu codziennym, w tym przemocy wobec dzieci. Warto zwrócić uwagę przede wszystkim na wymienione w raporcie zasady, na których powinna się opierać polityka działań państwa: podejście zintegrowane, partnerstwo podmiotów, powszechny i równy dostęp do działań dla wszystkich obywateli, położenie nacisku na działania prewencyjne, orientacja na ofiary, rehabilitacja sprawców i ich reintegracja społeczna oraz zapobieganie recydywie, położenie nacisku na tworzenie lokalnych programów, planowanie i ewaluacja podejmowanych działań, konsekwencja w realizacji programów, szkolenie partnerów działań, prowadzenie interdyscyplinarnych badań naukowych. Zaznaczono również, że zasady te powinny być elastycznie wprowadzane w zależności od istniejących w danym państwie możliwości prawnych i instytucjonalnych oraz zmieniającej się sytuacji. W raporcie położono też nacisk na podnoszenie wiedzy

211 Raport dostępny jest w j. angielskim na stronie internetowej Rady Europy: <https://book.coe.int/eur/en/89-responses-to-violence-in-everyday-life-in-a-democratic-society-series> (dostęp 27.08.2018).

o problemie przemocy wobec dzieci, a dokładniej mówiąc, zalecono państwowym rozwinięcie wspólnych standardów zbierania i oceniania danych związanych ze zjawiskami przemocy, gromadzenie i wymianę informacji dotyczących sprawdzających się, czyli efektywnych działań i projektów oraz przeprowadzanie analizy danych dla określania trendów w zakresie zjawiska przemocy. Poza tym w raporcie, w zakresie oddziaływania na czynniki kontekstualne zjawiska przemocy, wskazywano na organizowanie działań powstrzymujących czynniki ryzyka, tj. na ograniczanie zjawisk społecznej marginalizacji i występowania nierówności społecznych oraz konfliktów społecznych. Z drugiej strony postulowano zamianę negatywnych czynników społecznych (ryzyka) w wymiar czynników ochronnych, jak na przykład: promowanie równości płci, pogłębianie spójności społecznej środowisk, wzmacnianie więzi społecznych oraz międzykulturowy i międzywyznaniowy dialog.

Wyrazem wdrażania europejskiej polityki dotyczącej problemu przemocy w wychowaniu są także różnego rodzaju programy uruchamiane w państwach Unii Europejskiej, które mają realnie i systematycznie poprawiać sytuację dzieci i młodzieży oraz warunki ich rozwoju w różnych środowiskach, w tym także w rodzinie.

Przykładami znaczących programów mających na celu ochronę dzieci przed przemocą były DAPHNE II i DAPHNE III²¹². Program zatytułowany *Children and Violence (Dzieci i przemoc)*²¹³ miał charakter sekwencyjny do projektu Rady Europy *Responses to violence in everyday life in a democratic society*, który był prowadzony, a następnie opisany przez UNICEF²¹⁴. Program *Children and Violence* realizowany był w latach 2005–2007. Opierał

212 Inicjatywa DAPHNE rozpoczęła się na początku 1997 roku i była rezultatem rosnącego zaniepokojenia związanego z przemocą wobec dzieci, młodzieży i kobiet. Inicjatywa trwała trzy lata, a jej budżet na ten okres wynosił 11 milionów euro. W 2003 roku Komisja Europejska zaproponowała kontynuowanie akcji, która spotkała się z pozytywnym przyjęciem. Parlament Europejski i Rada Europy zatwierdziły nowy program – DAPHNE II – na okres 2004–2008, z budżetem 50 milionów euro. Ogólnym celem była walka z przemocą wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz wspieranie i ochrona ofiar i grup ryzyka (zob. http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne/doc/; dostęp 4.07.2006). Program DAPHNE III uruchomiono w 2007 roku i ustanowiono na lata 2007–2013. Był to szczegółowy program na rzecz zapobiegania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet i zwalczania jej oraz na rzecz ochrony ofiar i grup ryzyka. Stanowił on część programu ogólnego Unii pt. *Prawa podstawowe i sprawiedliwość*. Był kontynuacją programów DAPHNE I i DAPHNE II. Treść decyzji i programu DAPHNE III – zob. „Niebieska Linia” 2007, nr 5; www.mps.gov.pl/index.php?gid=1070 (dostęp 12.11.2007).

213 www.coe.int/T/E/Integrated_Projects/Violence (dostęp 18.07.2016).

214 <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest2e.pdf> (dostęp 18.07.2016).

się na założeniu, iż wszystkie państwa członkowskie Rady Europy ratyfikowały Konwencję o prawach dziecka, w związku z czym są zobowiązane do rozwijania narodowych planów działań służących pełnej implementacji praw dzieci. Zakładano, że przemoc wobec dzieci jest blisko związana z innymi formami przemocy występującymi w społeczeństwie oraz ze zorganizowaną przestępczością. Jednocześnie, z uwagi na złożoność problemu, podkreślano konieczność stosowania spójnych, zintegrowanych działań i wykorzystania wszelkich możliwych środków. Założenia programu obejmowały: wdrożenie międzynarodowych standardów na poziomach narodowym i lokalnym, opracowanie spójnego i odpowiadającego potrzebom zestawu instrumentów i przewodników metodologicznych dotyczących problemu przemocy wobec dzieci oraz poprawienie widocznych efektów pracy Rady Europy w tej sprawie. Program koncentrował się na identyfikacji strategii i środków zmierzających do integracji polityki w zakresie wykluczenia społecznego, sytuacji dzieci w instytucjonalnej opiece, edukacji i mediów, porzuconych, opuszczonych, ulicznych dzieci, rodziny i rodzicielstwa, więzi lokalnych oraz na promocji praw dziecka we wszelkich sferach: systemie edukacji, ruchach młodzieżowych, pracy socjalnej, procedurach sądowych itp.

Ilustracja: Logo programu *Building a Europe for and with Children*

Źródło: http://www.gruppoerc.net/IMG/pdf/Florence_221010_Tiina-Maria_Levamo.pdf (dostęp 27.08.2018)

Jednym z najbardziej znaczących dla problemu przemocy wobec dzieci programów europejskich był program ***Building a Europe for and with Children*** (*Budowanie Europy dla dzieci i z nimi*)²¹⁵. Uruchomiono go w kwietniu 2006 roku na konferencji Rady Europy w Monako i realizowano w pierwotnej wersji w latach 2006–2008. Z czasem stał się on podstawą do opracowywania kolejnych strategii Rady Europy na rzecz ochrony praw dzieci.

²¹⁵ *Building a Europe for and with children* (www.coe.int/t/transversalprojects/children, dostęp 18.07.2016).

Początkowo program ukierunkowany był na propagowanie zintegrowanego podejścia do promowania praw dzieci i ich ochrony przed różnymi formami przemocy. Opierał się na założeniu konieczności wprowadzenia zmian w mentalności społecznej w zakresie postrzegania praw i pozycji dziecka oraz stosownych praktyk wychowawczych wobec niego. Dotyczył dwóch zasadniczych kwestii: promocji praw dzieci oraz ochrony dzieci przed przemocą. Jego siedem zasadniczych tez to:

- dzieci nie są miniludźmi z miniprawami,
- dzieci są podatne na krzywdę, wymagają większej ochrony, a nie mniejszej,
- żadna przemoc wobec dzieci nie jest usprawiedliwiona,
- każdej przemocy wobec dzieci można zapobiec,
- ochrona dzieci wymaga podejścia strategicznego,
- prawa dzieci to sprawa wszystkich,
- ochrona praw dzieci to rozwój Europy.

Przedmiotem programu była też pomoc dla decydentów tworzących i wdrażających narodowe strategie ochrony praw dzieci i ochrony dzieci przed przemocą (parlamentarzystów i innych). Zintegrowane podejście, partnerstwo i komunikacja – oto filary działań podejmowanych w tym programie. Na rzecz ochrony praw dzieci i ochrony dzieci przed przemocą miały działać: rządy, parlamentarzyści, władze lokalne oraz organizacje pozarządowe. Te elementy programu stały się aktualne w zasadzie w późniejszych jego wersjach (kolejnych strategiach Rady Europy na rzecz ochrony praw dzieci). W pierwotnej wersji określono natomiast między innymi ówczesne kierunki rozwoju ochrony dzieci w Europie, wskazując na dostęp do edukacji dla dzieci romskich, edukację dla demokratycznego obywatelstwa, prawa dzieci z niepełnosprawnościami, prawa dzieci w instytucjach oraz integrację dzieci-migrantów.

Program *Building a Europe for and with Children* (*Budowanie Europy dla dzieci i z nimi*) kontynuowany był w strategii RE na lata 2009–2011, tak zwanej strategii sztokholmskiej²¹⁶. Jego celem było wspieranie implementacji międzynarodowych standardów dotyczących ochrony praw dzieci we wszystkich państwach członkowskich. Opierając się na holistycznym podejściu do praw dziecka – „provision, protection, participation” – program eksponował jako główny przedmiot działań opracowanie strategii prawa: brak dyskryminacji, prawo do życia i rozwoju, uwzględnianie we wszelkich decyzjach inte-

216 Zob. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d226> (dostęp 20.07.2016).

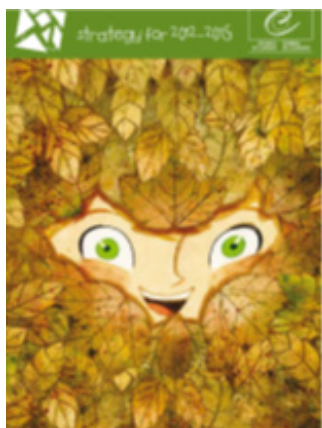
Ilustracja: Okładka publikacji programu

Źródło: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d226> (dostęp 27.08.2018)

resu dziecka oraz prawo dziecka do bycia wysłuchanym. Strategia sztokholmska wyznaczała jako przedmiot działań na lata 2009–2011 kilka obszarów. Jednym z nich były działania na rzecz eliminacji wszelkich form przemocy wobec dzieci, w tym kar fizycznych, przy czym podkreślono, że Rada Europy pełni inicjującą i koordynującą rolę dla regionalnych i narodowych inicjatyw. Zasadnicze kierunki działań to: kierowanie się rekomendacjami raportu Sekretarza Generalnego ONZ o przemocy wobec dzieci, dookreślenie polityki europejskiej będącej przewodnią dla narodowych strategii, promowanie wymiany międzysektorowej pomiędzy państwami w zakresie efektywnych metod ograniczania przemocy oraz wspieranie procesu ratyfikacji stosowanych instrumentów Rady Europy przez wszystkie państwa członkowskie.

Kolejna strategia Rady Europy, kontynuująca ideę programu *Budowanie Europy dla dzieci i z nimi*, obejmowała lata 2012–2015 i nazwana została Monaco Strategy²¹⁷. Jej zasadniczym hasłem było: „zamiana wizji w rzeczywistość”. Za podstawowe obszary działań w strategii tej przyjęto: promowanie systemów i służb przyjaznych dzieciom, eliminacja wszelkich form przemocy wobec dzieci, ochrona praw dzieci w sytuacjach ry-

217 Zob. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d224> (dostęp 20.07.2016).

Ilustracja: Okładka publikacji prezentującej program

Źródło: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d224> (dostęp 27.08.2018)

zyka oraz promowanie partycypacji dzieci. Określała też kontynuację roli Rady Europy jako regionalnego koordynatora różnych inicjatyw mających na celu ochronę dzieci przed przemocą (i w poszczególnych państwach członkowskich), zwłaszcza poprzez dwa podejścia:

1. wspieranie konstytuowania się i implementacji narodowych strategii ochrony dzieci przed przemocą (obejmujących reformy prawne w zakresie polityki wewnętrznej oraz reformy instytucjonalne z ukierunkowaniem na prewencję),
2. promowanie stanowiska „zero tolerancji” dla wszelkich form przemocy poprzez rozwijanie społecznej świadomości oraz podejmowanie różnych akcji wobec poszczególnych form przemocy, a także miejsc, w których przemoc wobec dzieci się wydarza. Wśród wskazywanych w strategii monakijskiej subobszarów działań wyraźnie pojawiły się kary cielesne. W tej kwestii postulowano przede wszystkim rozwijanie kultury „zero tolerancji” oraz promowanie efektywnych sposobów eliminacji przemocowych metod wychowawczych oraz kar cielesnych we wszystkich środowiskach wychowawczych równoległe z rozwijaniem polityki pozytywnego rodzicielstwa w krajach członkowskich RE. Podkreślono też potrzebę sygnowania i ratyfikacji Konwencji o zapobieganiu przemocy wobec kobiet oraz przemocy domowej (CETS nr 210). Co istotne, strategia monakijska znacząco eksponowała rolę partycypacji dzieci – uwzględnianie ich głosu w konstruowaniu strategii działań.

W raporcie implementacyjnym pt. *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012–2015)*²¹⁸ w kwestii kar cielesnych stwierdzono, że w okresie sprawozdawczym miał miejsce progres w kierunku uniwersalnego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci. W tym czasie w 29 państwach europejskich²¹⁹ wprowadzono oficjalny zakaz stosowania kar fizycznych we wszelkich środowiskach wychowawczych. Dziewięć kolejnych państw wykazało swoje zaangażowanie w tej kwestii. Stworzono także stronę internetową jako repozytorium narzędzi i informacji o szkodliwości kar cielesnych oraz korzyściach z pozytywnych, bezprzemocowych metod wychowawczych oraz z istnienia ochrony przed karaniem z użyciem przemocy²²⁰.

Aktualna strategia kontynuująca ideę budowania Europy dla dzieci i z nimi skonceptualizowana została jako strategia rozwoju ochrony praw dzieci w Europie pod tytułem *Children's human rights (Prawa dziecka prawami człowieka)*. Ze względu na miejsce jej oficjalnego ogłoszenia dnia 4.04.2016 roku nazywana jest strategią sofijską²²¹.

W strategii przewidzianej na lata 2016–2021 problem przemocy wobec dzieci jest jednym z pięciu priorytetowych tematów (obszarów) w zakresie rozwoju ochrony praw dzieci:

1. równe możliwości dla wszystkich dzieci,
2. partycypacja wszystkich dzieci,
3. życie wolne od przemocy dla wszystkich dzieci,
4. przyjazny dzieciom system sprawiedliwości,
5. prawa dzieci w środowisku cyfrowym.

Omawiając kwestię przemocy wobec dzieci, podkreślono, że w Europie prawo dzieci do ochrony przed przemocą gwarantują Europejska konwencja praw człowieka oraz Europejska karta społeczna, a także inne instrumenty, dlatego Rada Europy będzie kontynuować działania jako koordynator inicjatyw, wdrażając rekomendacje zawarte w *Światowym raporcie o przemocy wobec dzieci*, a także wspierając mandat Specjalnego

218 Zob. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a920a> (dostęp 20.07.2016).

219 W roku 2017 do grona europejskich państw z zakazem kar cielesnych dołączyła Litwa – zob. aktualizację <https://endcorporalpunishment.org/> (2.08.2018)

220 Zob. <http://www.coe.int/en/web/children/repository-of-good-practices> (20.07.2016).

221 Zob. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168066cff8> (dostęp 20.07.2016).

Ilustracja: Okładka publikacji prezentującej program

Źródło: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168066cff8> (27.08.2018)

Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ do spraw Przemocy wobec Dzieci. Działania zmierzające do lepszej ochrony dzieci w Europie przed przemocą powinny być oparte na zintegrowanym i strategicznym podejściu – jak zaznacza się w dokumencie – oraz na tym, że Rada Europy deklaruje wsparcie państw członkowskich w implementacji rekomendacji dotyczącej narodowych strategii ochrony dzieci przed przemocą (Rec 2009/10)²²², ponieważ stanowi ono zasadniczy przewodnik dla rozwijania i realizowania takich strategii oraz promowania kultury poszanowania praw dziecka, a także dla stabilizowania przyjaznych dziecku mechanizmów procedur i usług. W strategii przewidzianej na lata 2016–2021 Rada Europy deklaruje, że będzie pełnić funkcję swoistego magazynu umożliwiającego dostęp do poszczególnych strategii narodowych, a także funkcję platformy wymiany i równoległego wsparcia oraz recenzowania rozwoju strategii narodowych i ich implementacji, również poprzez gromadzenie danych na poziomie narodowym oraz lokalnym, a w konsekwencji i regionalnym. Pod względem eliminacji kar cielesnych w strategii podkreśla się kontynuację polityki na rzecz całkowitego wykluczenia przemocy w wy-

222 Rekomendacja ta przedstawiana była nieco wcześniej.

chowaniu. W szczególności identyfikowane będą wyzwania, które stoją na drodze wprowadzenia całkowitego zakazu wszelkich form przemocy oraz sposobów ich przezwyciężania. Państwa członkowskie będą wspierane w przeprowadzaniu reform prawnych w celu wprowadzenia całkowitego zakazu stosowania przemocy wobec dzieci oraz w podnoszeniu społecznej świadomości o prawach dzieci, do równej ochrony przed atakowaniem i niebezpieczeństwem kar przemocowych, jak też w promowaniu bezprzemocowych sposobów dyscyplinowania dzieci oraz pozytywnego wychowania w zgodności z założeniami rekomendacji o polityce pozytywnego rodzicielstwa. Ponadto w dokumencie poruszono kwestię przemocy w szkole ze wskazaniem na rolę edukacji w prewencji specyficznych form tej przemocy, takich jak bullying, cyberbullying, bullying homofobiczny oraz przemoc związana z radykalizacją. Potwierdzono, że Rada Europy będzie wspierać kampanie na temat demokratycznego obywatelstwa. Podobnie jak wcześniej podkreślono też znaczenie podpisania i ratyfikowania Konwencji o ochronie kobiet przed przemocą oraz o przemocy domowej²²³.

Podsumowując, należy podkreślić, że tworzenie programów i ich ocena realizowane są zgodnie z zasadą partycypacji społecznej dzieci. Przeprowadzanie konsultacji z dziećmi i młodzieżą na temat działań, które mają być podejmowane w celach ich ochrony, jest obecnie już standardem w europejskich działaniach²²⁴. Wyrazem poszanowania pozycji dzieci oraz potwierdzeniem woli włączania ich w dyskusje na temat sytuacji życiowej i działań w zakresie ochrony ich praw jest też publikowanie dokumentów międzynarodowych, które dotyczą ochrony praw dzieci, w wersji im przyjaznej (*child friendly*).

223 *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016–2021). Children's human rights*, s. 17; <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168066cff8> (dostęp 20.07.2016).

224 Zob. materiały przyjazne dzieciom na stronie Rady Europy: <http://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-materials> (dostęp 20.07.2016).

Ilustracja: Okładka książki dla dzieci przygotowana przez Radę Europy w sprawie kar cielesnych
Źródło: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046d340> (dostęp 12.08.2018)

Podsumowując wątek europejskiej polityki dotyczącej ograniczania przemocy w wychowaniu, można wskazać, że w dokumentach i programach ukazujących politykę europejską wobec problemu przemocy w stosunku do dzieci, w tym w wychowaniu, mocno zarysowują się preferencje i wskazania do działań takich jak edukacja, wsparcie, terapia i pomoc rodzinie. Dominują one nad rozwiązaniami restrykcyjno-punitywnymi. Wśród ogólnych kierunków działań promowanych w instrumentach oraz strategiach wyznaczających ową politykę zaznaczają się, jako dominujące kierunki rekomendacji, reformy prawne oraz podejmowanie strategii i środków zapobiegawczych wobec przemocy doznawanej przez dzieci oraz zapewnianie wsparcia ofiarom i grupom ryzyka poprzez podejście zintegrowane. Poszczególne działania, które dominują w zaleceniach, obejmują tworzenie multidyscyplinarnych usług pomocowych dla rodziny i dzieci, opracowywanie programów edukacyjno-terapeutycznych dla sprawców, rozwój bazy danych, wymianę informacji (szczególnie na temat rezultatów działań i projektów), prowadzenie badań naukowych (w tym badań terenowych) nad różnymi aspektami problemu i sposobami zapobiegania mu oraz opracowywanie rzetelnych wskaźników i metodologii badań, organizowanie różnego rodzaju szkoleń dla podmiotów działań oraz rozwój społecznej świadomości na temat zjawisk przemocy wobec dzieci poprzez edukację ogólną oraz różnych grup docelowych (ofiar przemocy, osób zagrożonych nią, nauczycieli, policjantów, pracowników socjalnych, władz lokalnych i krajowych, perso-

nelu medycznego i paramedycznego, a także przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, organizacji pozarządowych, związków zawodowych i wspólnotowych). Wskazuje się ponadto na potrzebę gromadzenia informacji popartych dowodami i zapewnienia ich wymiany, a także konieczność rozpowszechniania dobrych praktyk oraz prowadzenia badań związanych z przemocą. Istotną kwestią są badania opinii publicznej na temat przemocy w wychowaniu. Programy unijne często jasno precyzują też konieczność głębokiej współpracy poszczególnych państw i innych podmiotów działających na rzecz ochrony dzieci przed przemocą oraz tworzenia interdyscyplinarnych sieci współdziałania. Warto zaznaczyć, że w polityce europejskiej akcentuje się mocno, że w przypadku interwencji należy umieszczać dziecko poza rodziną tylko w wyjątkowych sytuacjach, a preferowane są działania, które doprowadzą do poprawy zdolności i kompetencji rodzicielskich. Należy też zwrócić uwagę, że celem wielu programów europejskich jest rozpoznawanie przeszkód w implementacji rekomendowanych rozwiązań i w postępie w dziedzinie ochrony dzieci, w tym przed przemocą.

Ilustracja: Plakat z kampanii Rady Europy przeciwko karom cielesnym
Źródło: <http://www.coe.int/en/web/children/corporal-punishment> (dostęp 16.08.2018)

Kto uderza dziecko, jest jego oprawcą.

Janusz Korczak

5. PRZEMOC W WYCHOWANIU W ŚWIETLE OPINII SPOŁECZNEJ ORAZ RELACJI RODZICÓW – rok 2015

5.1. Znaczenie badania postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu oraz ich metodologia

Współczesna wiedza o zjawisku przemocy wobec dzieci podkreśla znaczenie czynników społeczno-kulturowych dla jego występowania oraz przeciwdziałania mu. Stanowią one dominujący obszar wśród determinantów wskazywanych w powszechnie uznawanym modelu ekologicznym, ukazującym uwarunkowania rozwoju problemu przemocy w sensie indywidualnym i społecznym²²⁵. W modelu tym uwarunkowania przemocy wobec dzieci zostały określone na kilku poziomach społecznych: indywidualnym, rodzinnym, lokalnym i ogólnospołecznym²²⁶. Wśród nich, w wymiarze szczegółowych uwarunkowań społeczno-kulturowych, wskazywane są:

- przekonania, że dziecko jest własnością rodziców i ma być im bezwzględnie posłuszne,
- niski poziom podmiotowości dziecka oraz niewielki stopień uznawania i poszanowania praw dziecka,
- normy obyczajowo-społeczne akceptujące lub rekomendujące posługiwanie się przemocą w wychowaniu oraz uznające przemoc jako skuteczną metodę wychowania,
- postawy aprobujące nieograniczoną władzę rodziców i broniące ich bezwzględnej autonomii i niezależności w postępowaniu z dzieckiem,
- brak kontroli społecznej co do sposobu postępowania rodziny z dzieckiem oraz brak aprobaty dla ingerowania w rodzinę dla celów ochrony dziecka.

²²⁵ *World report on violence and health*, red. E.G. Krug, L.L. Dahlberg, J.A. Mercy, A.B. Zwi, R. Lozano, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42495/1/9241545615_eng.pdf (24.10.2015) oraz P.S. Pinheiro, *World report on violence against children*, 2006, <http://www.unviolencestudy.org> (24.10.2015).

²²⁶ Zob. np.: *World report on violence and health...*, op. cit.

Biorąc pod uwagę rezultaty badań nad uwarunkowaniami makrospołecznymi i kulturowymi zjawiska przemocy wobec dzieci, w globalnych i regionalnych programach działań wyraźnie widać postulaty diagnozowania tego zjawiska. Zgodnie więc z sugestiami zawartymi w licznych dokumentach międzynarodowych dotyczących omawianej kwestii oraz raportach na temat zjawiska jednym z istotnych działań przyczyniających się do ograniczania problemu jest diagnozowanie postaw społeczno-kulturowych na temat aprobaty przemocy w wychowaniu, przemocy wobec dzieci i odpowiednie oddziaływanie na nie w kierunku odrzucenia przemocy w stosunku do dzieci jako kulturowo akceptowanego postępowania.

W Polsce od 2011 roku na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka prowadzone są systematyczne badania nad społecznymi postawami dotyczącymi przemocy w wychowaniu²²⁷. Mają charakter surveyowy i obejmują ogólnopolską reprezentatywną próbę badawczą. Prowadzenie badań wydaje się być niezbędnym elementem oddziaływania w celu zmniejszania poziomu społecznej aprobaty dla przemocy wobec dzieci oraz monitorowania efektywności działań podejmowanych na rzecz zmiany postaw, w tym organizowania kampanii społecznych.

Raport z badań przeprowadzonych w 2015 roku ukazuje rezultaty diagnoz dotyczące postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu w kilku aspektach:

- aprobaty dla zachowań przemocy wobec dzieci (bicia i uderzania),
- akceptacji bicia/kar cielesnych jako metody wychowania,
- opinii na temat działań i podejmowania interwencji w rodzinie z problemem przemocy w wychowaniu oraz preferencji co do ich charakteru,
- osobistego reagowania na sytuacje występowania przemocy wobec dziecka,
- osobistego stosowania przemocy w wychowaniu przez rodziców (w perspektywie zachowań fizycznych i psychicznych).

Badania, które przeprowadzono w 2015 roku, stanowiły piątą już edycję badań w ramach stałego monitoringu postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu, który realizowany jest przez Rzecznika Praw Dziecka systematycznie od 2011 roku. Prowadzenie całego mo-

²²⁷ Zob. poszczególne raporty: 2017, 2016, 2015, 2014, 2013, Jarosz i Nowak 2012 dostępne na stronie RPD <http://brpd.gov.pl/ksiazki-informatory-poradniki?page=1>.

monitoringu jest konsekwencją rekomendacji pierwszego raportu ukazującego skutki nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2010 roku²²⁸.

Badania w roku 2015 zrealizowano, opierając się na stałej, spójnej metodologii monitoringu. Zebranie danych zlecono (jak w poprzednich edycjach) agencji TNS Polska (ówczesna nazwa). Badanie miało charakter surveyowy. Zrealizowano je na reprezentatywnej próbie 1017 dorosłych Polaków w dniach 4–9 września 2015 roku metodą CAPI (poprzez bezpośrednie wywiady ankierskie wspierane komputerowo).

Cele badań w 2015 roku były w dominującej części jednolite z celami badań z poprzednich lat i obejmowały:

- określenie poziomu społecznej akceptacji dla zachowań przemocy w stosunku do dzieci w kategoriach uderzania dziecka (klaps) oraz bicia dziecka (tak zwane lanie),
- określenie poziomu uznawania bicia dzieci jako metody wychowawczej,
- ustalenie poziomu społecznej aprobaty dla wykorzystywania kar cielesnych w wychowaniu,
- rozpoznanie poziomu społecznej wiedzy na temat istnienia prawa zakazującego bicia dzieci oraz społecznej oceny na temat jego funkcjonalności,
- rozpoznanie postaw społecznych dotyczących interwencji w rodzinie w sytuacjach przemocy nad dzieckiem (bicia dzieci) oraz co do charakteru owej interwencji,
- ustalenie społecznych preferencji co do podmiotów interwencji w rodzinie z problemem przemocowego traktowania dziecka,
- rozpoznanie deklarowanych sposobów reagowania na sytuacje przemocy wobec dziecka występujące w najbliższym otoczeniu (sąsiedztwo) oraz w miejscach publicznych,
- oszacowanie skali występowania zachowań przemocy fizycznej i psychicznej w wychowaniu na podstawie relacji (ujawnień) rodziców.

Kierując się globalnymi standardami dotyczącymi gromadzenia danych na temat problemu przemocy wobec dzieci, w omawianym badaniu podjęto również próbę uchwycenia różnic w aprobacie zachowań przemocy oraz w stosowaniu zachowań przemocy ze względu na płeć dziecka. Po raz

228 Zob. E. Jarosz, A. Nowak, *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka: Funkcjonowanie znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2012.

pierwszy w historii monitoringu w roku 2015 podjęto też próbę rozpoznania na podstawie ujawnień rodziców pozafizycznych zachowań przemocy wobec dzieci. Ten aspekt realizowano także w późniejszych latach.

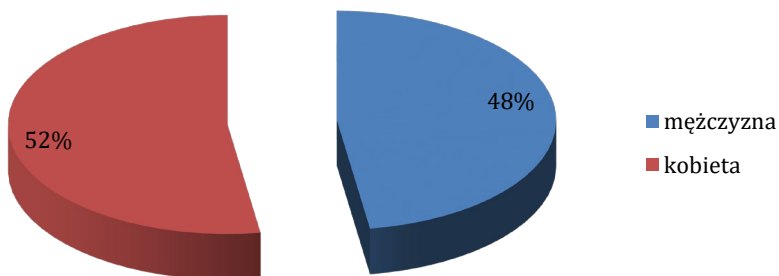
Zebrane dane poddano analizie ilościowej, a następnie opisowi statystycznemu, jak również odniesiono do wyników poprzednich edycji badań, tworząc zestawienia porównawcze ukazujące dynamikę wskaźników w poszczególnych badanych aspektach²²⁹. Dodatkowo w większości pytań analizowano rozkład odpowiedzi w perspektywie cech społeczno-demograficznych badanych w celu ustalenia ewentualnego ich wpływu na częstość odpowiedzi w poszczególnych kategoriach. W wybranych aspektach tematycznych, w których takie korelacje wystąpiły, utworzono wykresy korelacyjne w celu ukazania znaczenia tych cech dla prezentowanych poglądów i zachowań.

Wyspecyfikowano też analizę w grupie rodziców dzieci do 18. roku życia. Grupa ta w badanej próbie całościowej liczyła 283 osoby. W celach komparatystycznych wyniki w zakresie relacji rodziców o zachowaniach wobec własnych dzieci odniesiono do analogicznych danych uzyskanych w 2014 roku.

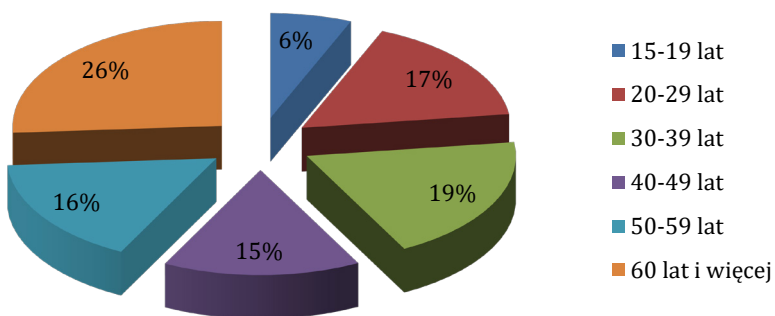
W badanej próbie 1017 osób rozkład cech społeczno-demograficznych wykazał duże podobieństwo do rozkładów cech w próbach badawczych w minionych edycjach monitoringu (z lat 2011–2014). W badaniu z 2015 roku w próbie badawczej znalazło się 52% kobiet i 48% mężczyzn (wykres 1). Rozkład pozostałych cech demograficznych przedstawiają kolejno wykresy 2–8.

229 Graficzne zestawienia danych zostały opracowane przez **dr. Cezarego Kurkowskiego** z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

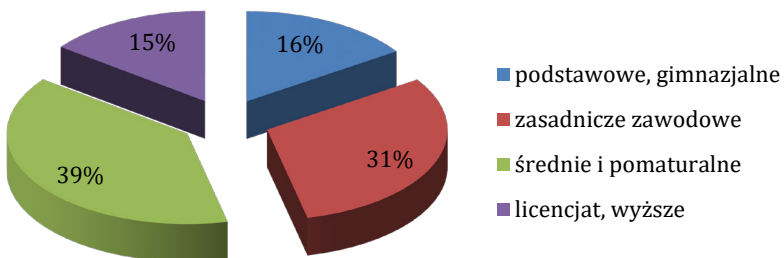
Wykres 1. Płeć respondentów

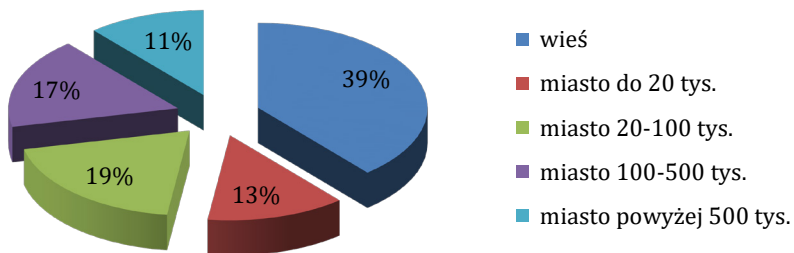
Wykres 2. Wiek respondentów

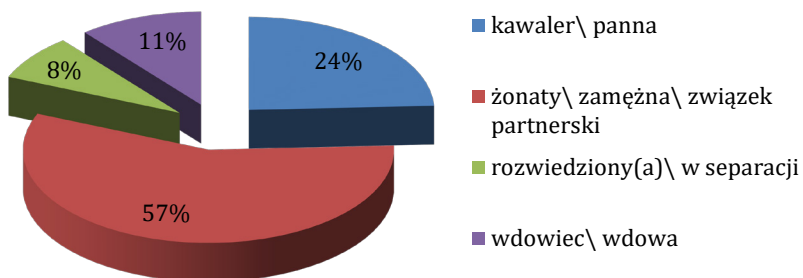
Wykres 3. Wykształcenie respondentów

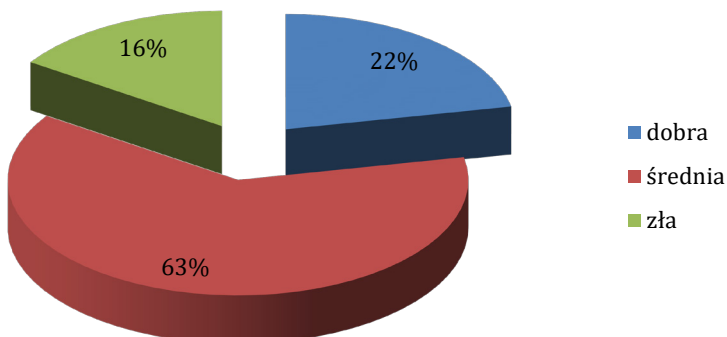
Wykres 4. Miejsce zamieszkania respondentów

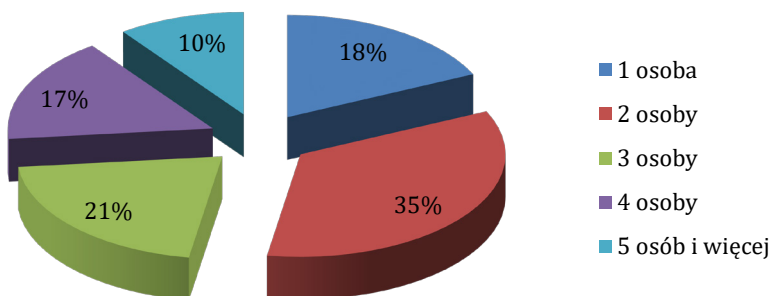
Wykres 5. Stan cywilny respondentów

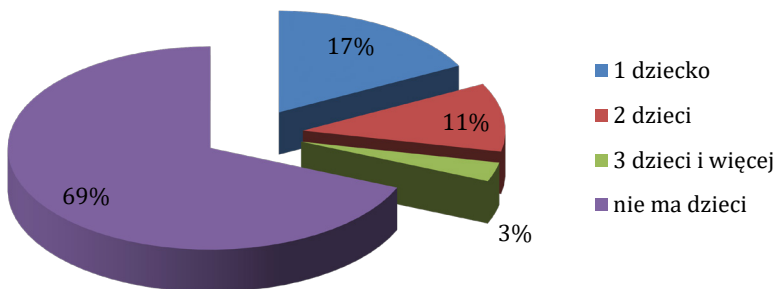
Wykres 6. Ocena sytuacji materialnej respondentów

Wykres 7. Wielkość gospodarstwa domowego respondentów

Wykres 8. Liczba dzieci do 18. roku życia w gospodarstwie domowym

Wobec obrazu społeczno-demograficznego badanej próby uzasadnione wydaje się uogólnianie wyników badania z 2015 roku w ramach monitoringu na całą populację dorosłych Polaków.

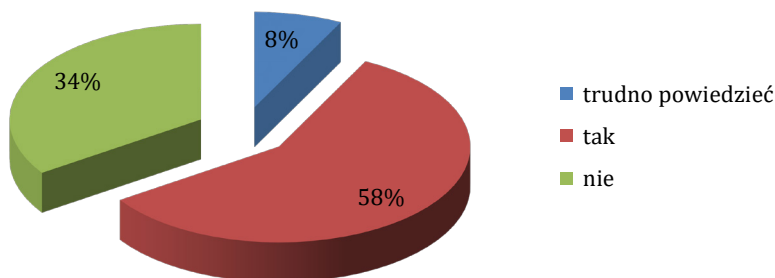
5.2. Społeczna aprobata stosowania przemocy wobec dzieci

W celu analizy postaw społecznych dotyczących poziomu akceptacji bicia dzieci w kontekście ich wychowania starano się ustalić poziom aprobaty społecznej dla zachowań takich jak uderzanie dziecka (tak zwane klapsy) oraz bicie dziecka (tak zwane lanie). Starano się także uchwycić wpływ płci dziecka na poziom społecznej aprobaty dla zachowań tego typu w wychowaniu. Ponadto celem było ustalenie, w jakim stopniu badani uznają bicie dzieci za metodę wychowawczą oraz jaki jest poziom bezwzględnej dezaprobaty kar cielesnych.

5.2.1. Społeczna akceptacja tak zwanych klapsów

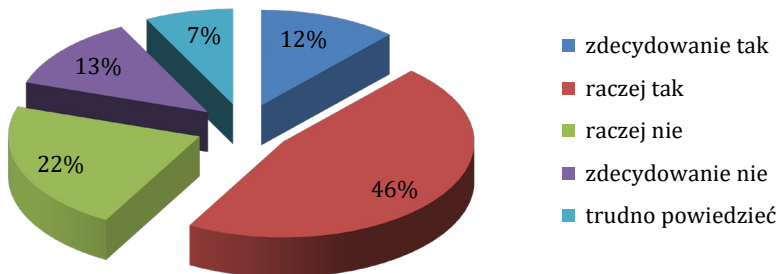
Rezultaty badań pokazały, że większość osób (58%) aprobowała uderzanie dziecka, czyli tak zwane klapsy, postrzegając ten sposób postępowania z dzieckiem jako (przynajmniej w pewnych sytuacjach) potrzebny.

Wykres 9. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa"? (dane dla N=1017)

Jedynie co trzeci badany był przeciwny stosowaniu klapsów (34% badanych), w tym tylko nieco częściej niż co dziesiąty badany (13%) wyrażał zdecydowaną dezaprobatę takiego traktowania dziecka (wykres na s. 132)). Jak widać, w 2015 roku niewiele było tych, którzy byli zdecydowanymi przeciwnikami klapsów.

Wykres 10. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa"? (rozkład szczegółowy)

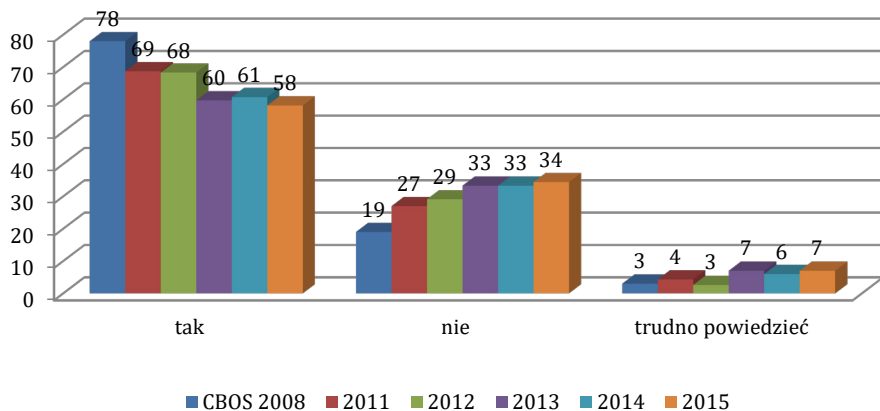

Można też zauważyć, iż osób zdecydowanie aprobujących klapsy było stosunkowo niewiele – to nieco więcej niż co dziesiąty badany (12%), a niemal połowa badanych charakteryzowała się umiarkowaną aprobatą takich zachowań (46% wybrało odpowiedź „raczej tak”). Jednakże całość obrazu danych skłania do komentarza, iż uderzanie dziecka jest zachowaniem, które spotyka się w Polsce nadal z wysoką aprobatą społeczną.

Dane z 2015 roku, w porównaniu z danymi z wcześniejszych edycji monitoringu z lat 2011–2013 oraz podobnymi badaniami zrealizowanymi przed wprowadzeniem w Polsce prawnego zakazu kar cielesnych (CBOS w 2008 roku²³⁰), pokazują utrzymującą się pozytywną tendencję spadku społecznej aprobaty klapsów.

²³⁰ Dane z badań CBOS z roku 2008 prezentuje m.in. raport CBOS *O dopuszczalności stosowania kar cielesnych i prawie chroniącym dzieci przed przemocą*, CBOS 2012, dostępny na stronie internetowej http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_074_12.PDF (dostęp 04.09.2014).

Wykres 11. Społeczna aprobatą klapsów w latach 2008-2015 (dane w %)

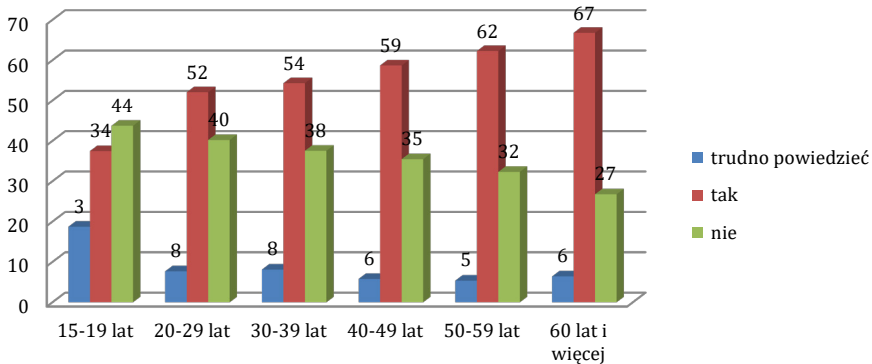
W stosunku do roku 2008²³¹ można zauważyć **20-procentowy** spadek liczby osób aprobujących klapsy oraz analogicznie w grupie przeciwników klapsów wzrost o 15%. To oznacza, iż korzystna tendencja zmiany postaw wobec przemocy w wychowaniu ma charakter stały.

Rozkład danych na temat aprobaty społecznej uderzania dziecka (klapsy) w perspektywie cech demograficznych i społecznych ukazał, iż znaczenie mają pewne cechy społeczne i demograficzne badanych. Odpowiednio różnice w częstości udzielanych odpowiedzi w poszczególnych kategoriach sugerują istnienie następujących korelacji (dane pokazywane w % dla N = 1017):

²³¹ Dane CBOS z 2008 roku. W badaniu tym zastosowano identyczne pytanie. Dane z badań CBOS z roku 2008 prezentuje m.in. raport CBOS *O dopuszczalności stosowania kar cielesnych i prawie chroniącym dzieci przed przemocą*, CBOS 2012, dostępny na stronie internetowej http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_074_12.PDF (dostęp 04.09.2014).

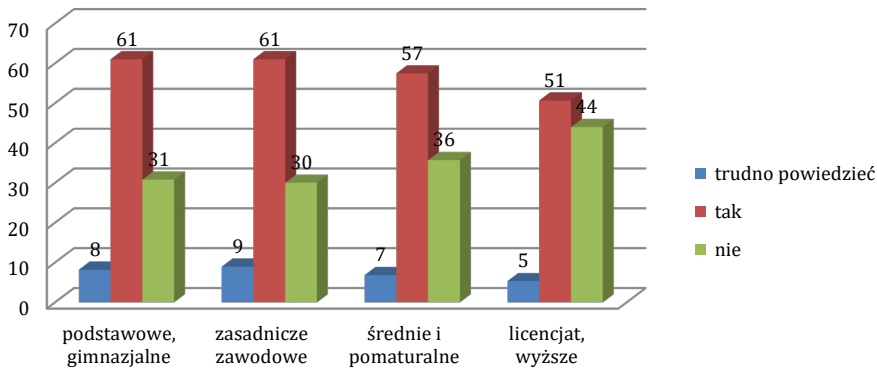
- osoby starsze częściej aprobują klapsy, im osoby są młodsze, tym częściej nie aprobują klapsów

Wykres 12. Aprobata klapsów a wiek

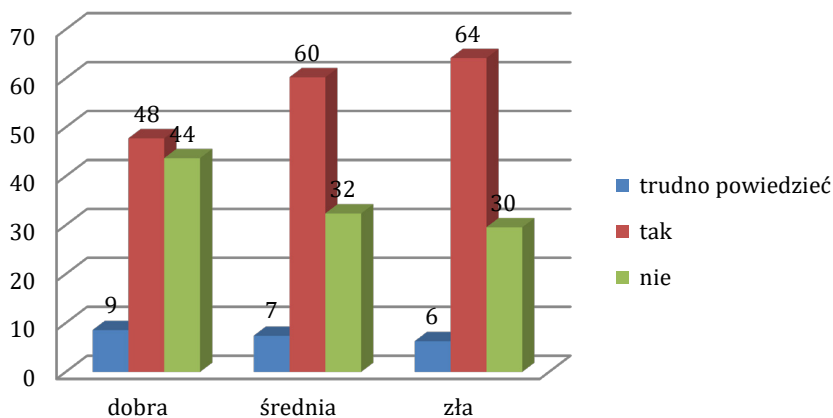
- im wyższe wykształcenie mają osoby, tym częściej nie aprobują klapsów

Wykres 13. Aprobata klapsów a wykształcenie

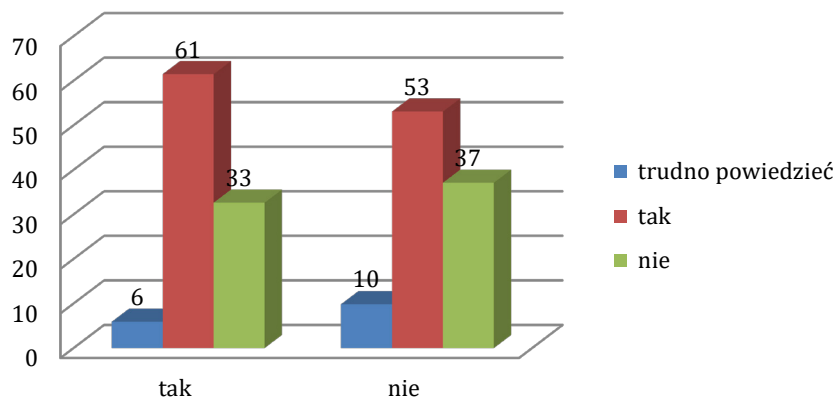
- im gorsza ocena własnej sytuacji materialnej, tym częstsza aprobatą klapsów

Wykres 14. Aprobatą klapsów a ocena własnej sytuacji materialnej

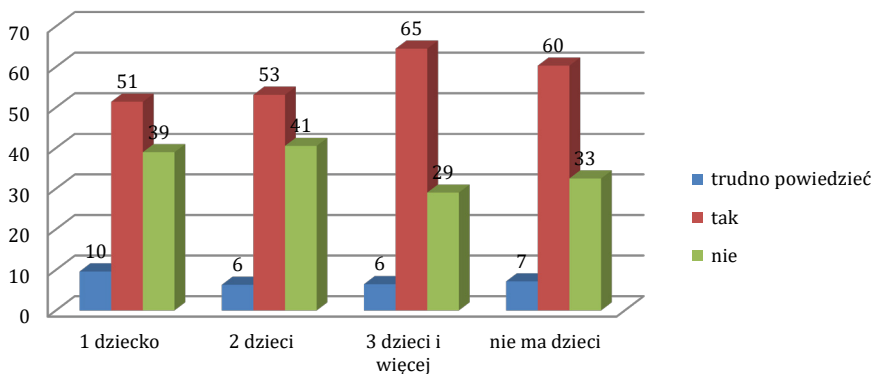

- posiadanie dzieci oraz ich większa liczba w rodzinie zwiększają częstość aprobaty klapsów

Wykres 15. Aprobatą klapsów a posiadanie dzieci przez respondentów

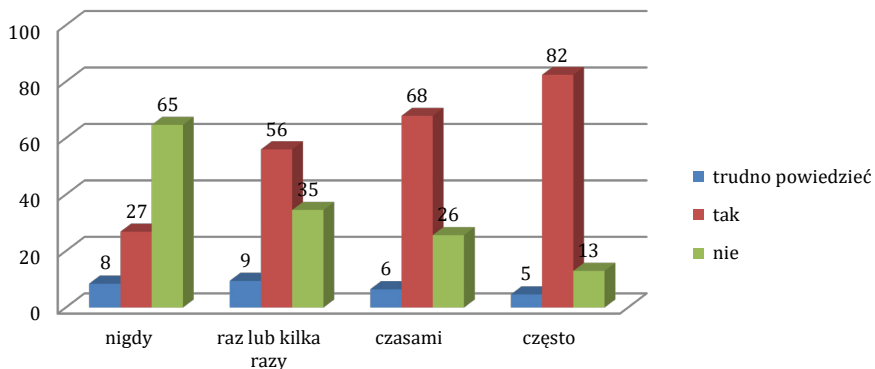

Wykres 16. Aprobata klapsów a liczba dzieci w gospodarstwie domowym

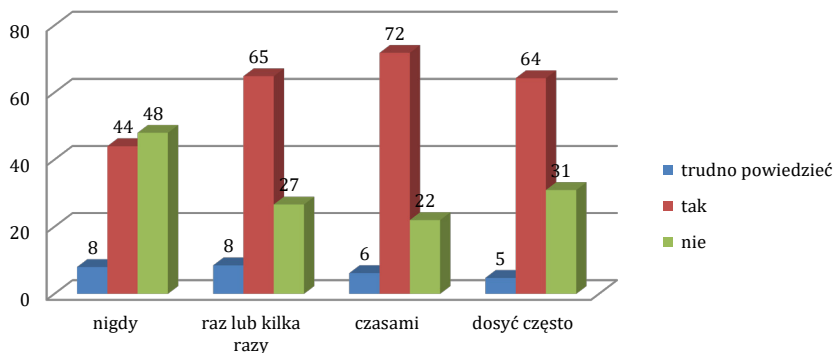

W wyraźny sposób na poziom aprobaty klapsów wpływa doświadczanie podobnych zachowań w dzieciństwie. Im częściej badani osobiście doświadczali klapsów, tym częściej je aproбую. Podobnie częściej klapsy aproбую osoby z doświadczeniami tak zwanego lania z własnego dzieciństwa.

Wykres 17. Akceptacja klapsa a doświadczanie klapsów w dzieciństwie

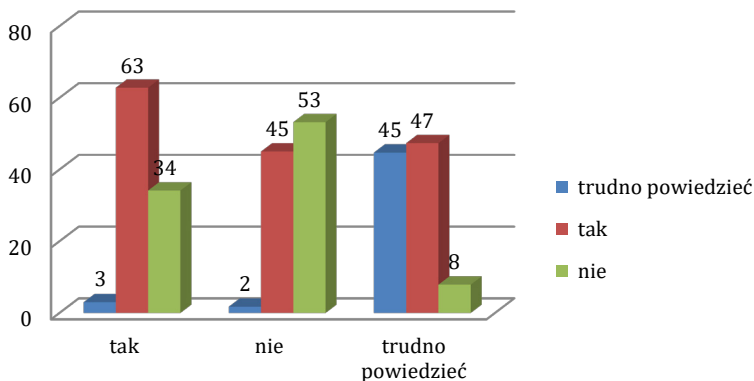

Wykres 18. Akceptacja klapsa a doświadczanie tzw. lania w dzieciństwie

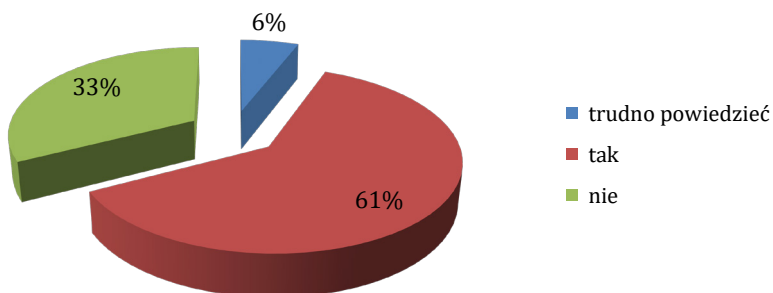
- wiedza o tym, iż bicie dziecka jest niezgodne z prawem, nie zmniejsza aprobaty dla klapsów, co oznacza najprawdopodobniej, iż klapsy nie są postrzegane jako bicie dziecka, które jest zakazane prawem

Wykres 19. Akceptacja klapsa a wiedza (lub przypuszczenie) o istnieniu prawa zakazującego bicia dzieci

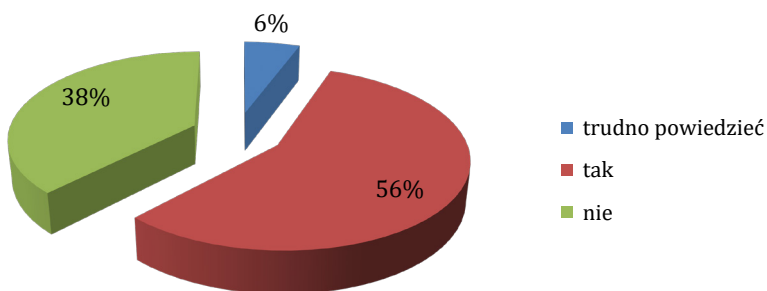

Skupiając uwagę na osobach mających dzieci, w tym na grupie rodziców dzieci do 18. roku życia, zauważyć można, iż wśród nich poziom aprobaty dla klapsów jest nieco niższy niż wśród ogółu badanych, a jednocześnie wyższy jest poziom dezaprobaty. Taki obraz różnic może sugerować pokoleniową zmianę w kierunku coraz mniejszej aprobaty przemocowego traktowania dziecka w wychowaniu.

Wykres 20. Aprobata klapsów w grupie osób posiadających dzieci, w tym dorosłe (dane dla N=610)

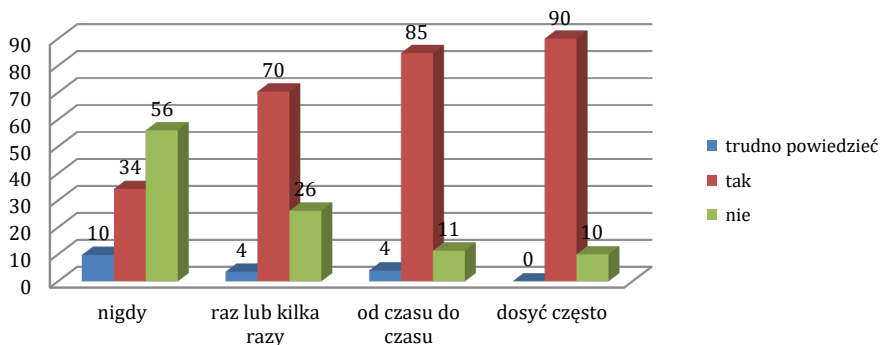

Wykres 21. Akceptacja klapsów wśród rodziców dzieci do 18. roku życia (dane dla N=283)

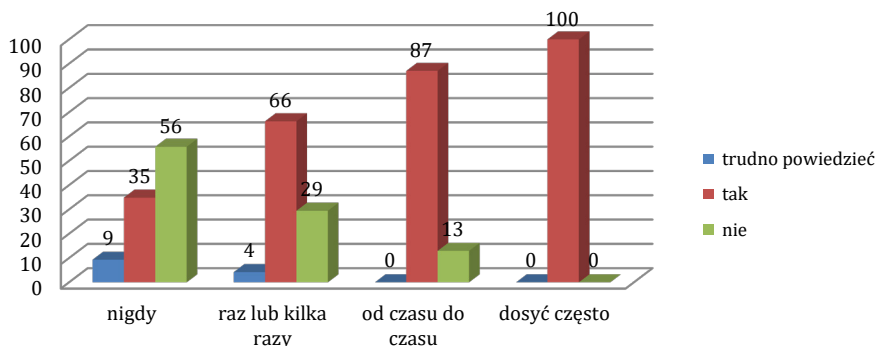

Badania pokazały, że osobiste stosowanie klapsów wobec dzieci podnosi częstość dla ich aprobaty. Zależność tę widać zarówno w grupie osób mających dzieci, jak i wśród rodziców dzieci do 18. roku życia.

Wykres 22. Akceptacja klapsów a osobiste ich stosowanie wobec dziecka przez osoby posiadające dzieci (dane dla N=610)

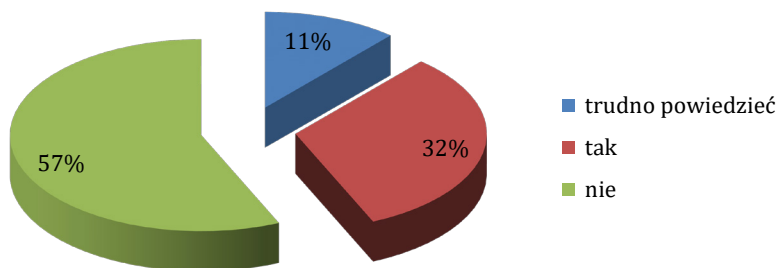
Wykres 23. Akceptacja klapsów a osobiste ich stosowanie wśród rodziców dzieci do 18. roku życia (dane dla N=283)

5.2.2. Społeczna aprobata bicia dziecka, tak zwanego lania

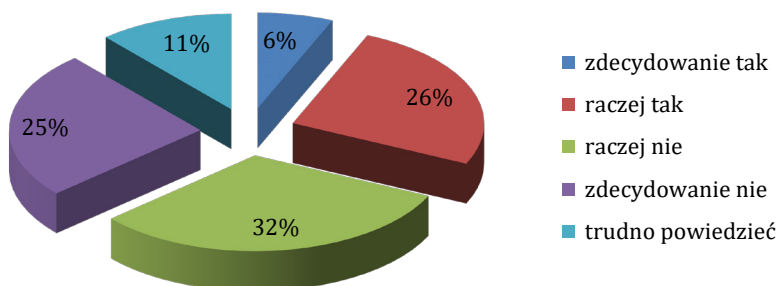
Na podstawie danych uzyskanych w 2015 roku można wskazać na istniejący w Polsce dość wysoki poziom aprobaty dla bicia dzieci. Jakkolwiek bowiem przeciwników tego typu zachowań jest więcej (57%) niż zwolenników, w tym co czwarty badany (25%) w sposób zdecydowany neguje bicie dzieci (odpowiedź „zdecydowanie nie” – wykres 25.), to jednak jedna trzecia społeczeństwa (32%) aprobuje bicie dzieci. To stanowi zbyt wysoki poziom aprobaty.

Wykres 24. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło"? (dane dla N=1017)

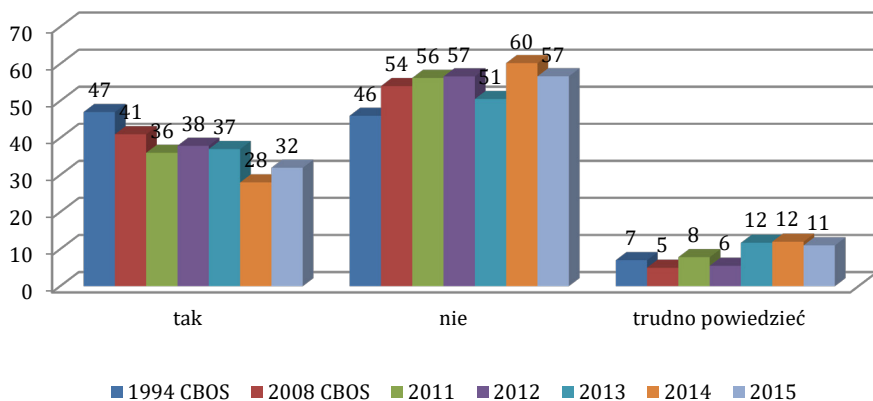
Należy jednak przy tym zauważyć, iż zdecydowanych zwolenników bicia dzieci jest stosunkowo niewiele (6%) (wykres 25).

Wykres 25. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło"? (rozkład szczegółowy)

Konfrontując dane z 2015 roku z wynikami badań poprzednich edycji monitoringu, widać, iż aprobata bicia dzieci spada w perspektywie ostatnich lat.

Wykres 26. Społeczna aprobaty tzw. lania w latach 1994-2015 (dane w %)

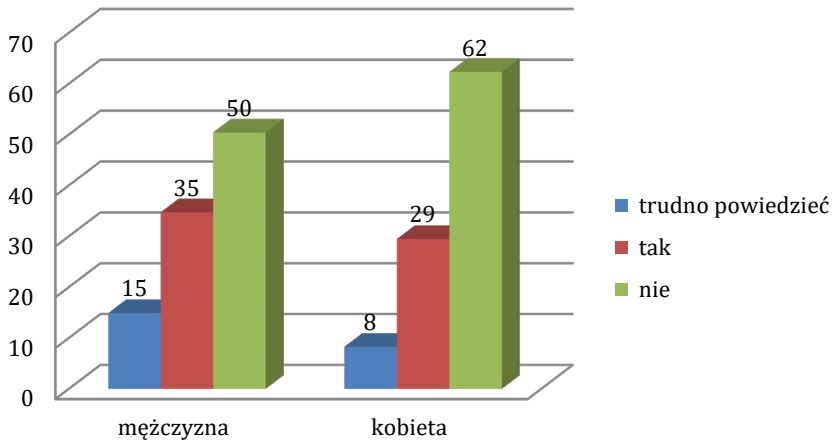
Widoczna jest też utrzymująca się wyraźna tendencja spadkowa w zakresie poziomu aprobaty bicia dzieci w porównaniu z podobnymi badaniami realizowanymi przed czasem wprowadzenia w Polsce w 2010 roku całkowitego zakazu stosowania kar cielesnych w wychowaniu. W stosunku do tamtych danych (CBOS 2008²³²) w roku 2015 odnotowano **9-procentowy** spadek. Mniejszy spadek widoczny jest w kolejnych latach objętych monitoringiem prowadzonym przez Rzecznika Praw Dziecka.

Poziom aprobaty bicia dzieci okazują się modyfikować pewne cechy społeczne, demograficzne i indywidualne:

232 Dane CBOS z roku 1994 i 2008. Zob. raport CBOS *O dopuszczalności stosowania kar cielesnych i prawie chroniącym dzieci przed przemocą*, CBOS 2012, dostępny na stronie internetowej http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_074_12.PDF (dostęp 04.09.2014).

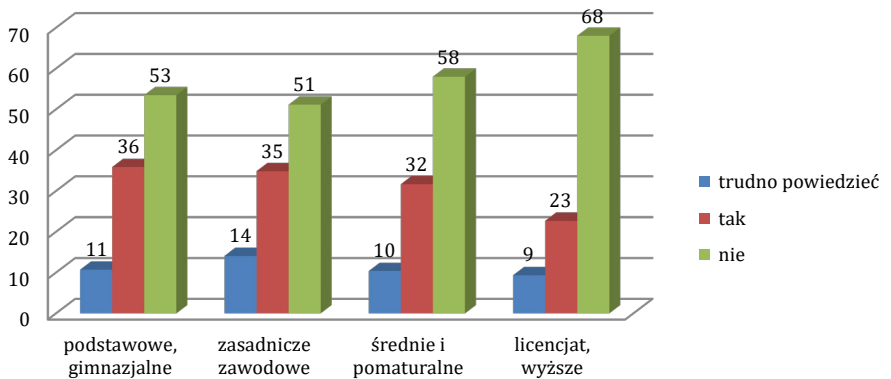
- kobiety częściej są przeciwnie biciu dzieci

Wykres 27. Akceptacja bicia dzieci a płeć

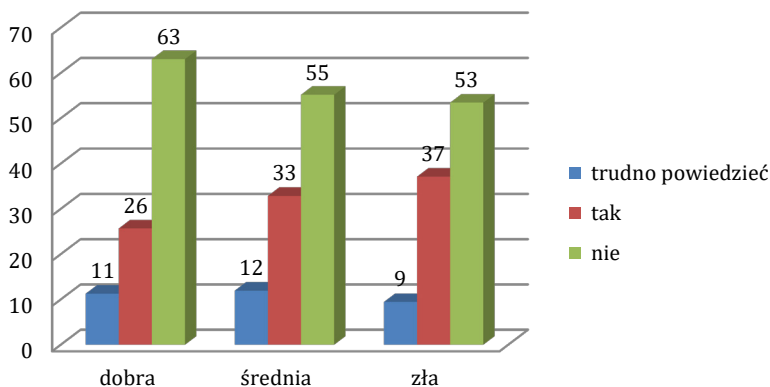
- częściej przeciwnie biciu dzieci są też osoby lepiej wykształcone

Wykres 28. Akceptacja bicia dzieci a wykształcenie

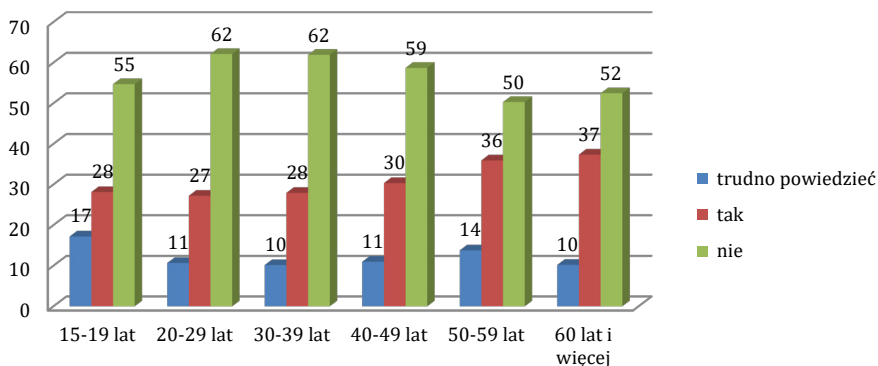
- częściej aprobują bicie dzieci osoby oceniające swoją sytuację materialną jako złą

Wykres 29. Akceptacja bicia a ocena waszej sytuacji materialnej

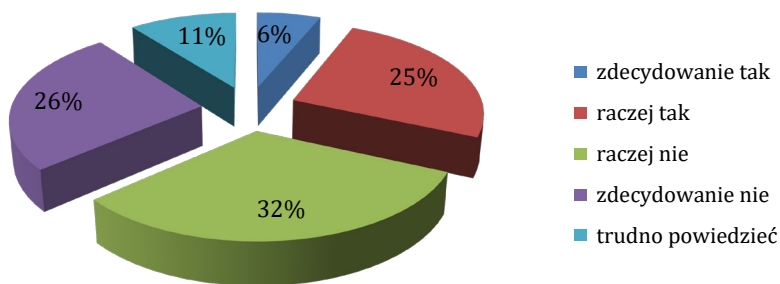
- osoby starsze także częściej aprobują bicie dzieci niż osoby młodsze

Wykres 30. Akceptacja bicia dzieci a wiek

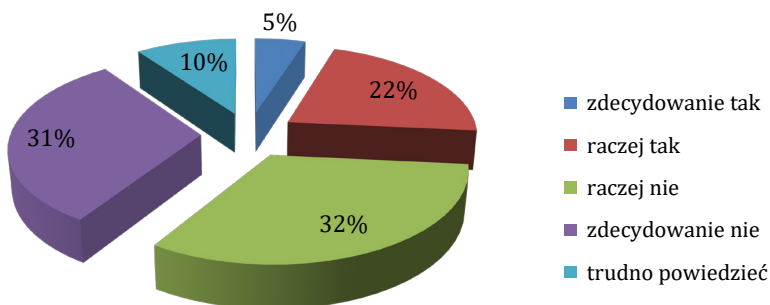

Analiza danych w grupach osób mających dzieci oraz rodziców dzieci do 18. roku życia pokazuje, iż „aktualni” rodzice rzadziej nieco niż ogół społeczeństwa oraz osoby mające dzieci, w tym te już dorosłe, wyrażają aprobatę dla bicia, a częściej są jego przeciwnikami.

Wykres 31. Akceptacja bicia dzieci w grupie osób posiadających dzieci (dane dla N=610)

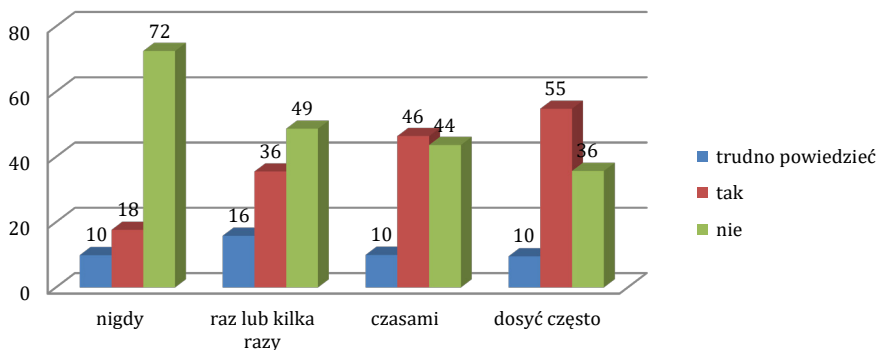
Wykres 32. Akceptacja bicia dzieci wśród rodziców dzieci do 18. roku życia (dane dla N=283)

Podobnie więc jak w kwestii aprobaty klapsów, także w kwestii bicia dzieci zdaje się być widoczna generacyjna zmiana w postaci spadku społecznej akceptacji dla przemocy w wychowaniu. Wniosek ten wspiera obraz danych na temat akceptacji klapsów i tak zwanego lania różny w zależności od wieku badanych.

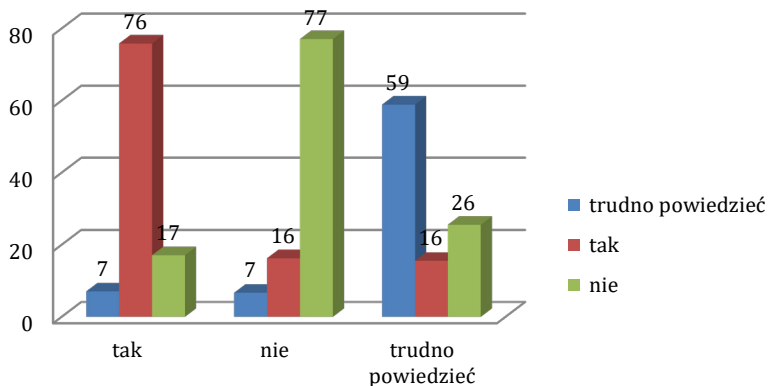
Doświadczenia osobiste w zakresie doświadczania przemocy w dzieciństwie wyraźnie wpływają na aprobatę bicia dzieci. Im częściej badani doświadczali tak zwanego lania, tym częściej to zachowanie wobec dziecka aprobują.

Wykres 33. Akceptacja tzw. lania w zależności od jego doświadczenia w dzieciństwie? (dane dla N=1017)

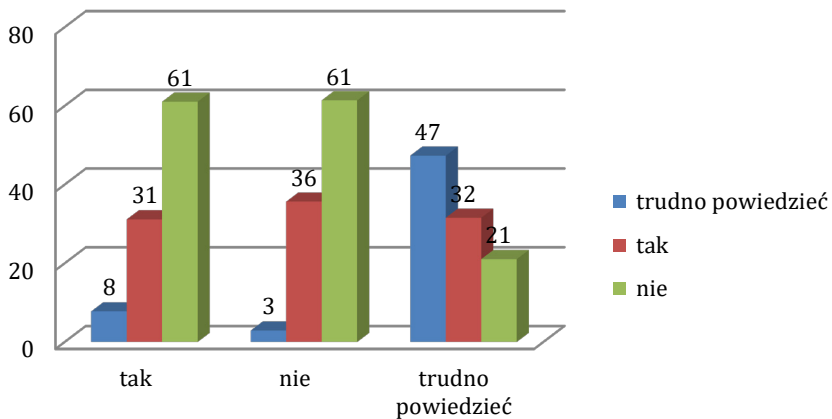
Aprobata bicia dzieci wydaje się też wyraźnie korelować z uznawaniem bicia za skuteczną metodę wychowawczą.

Wykres 34. Akceptacja tzw. lania a uznawanie bicia za skuteczną metodę wychowawczą (dane dla N=1017)

Zaskoczył natomiast fakt, iż odpowiedzi badanych nie różnicowało przekonanie o tym, czy bicie dziecka jest prawnie zakazane, czy też nie.

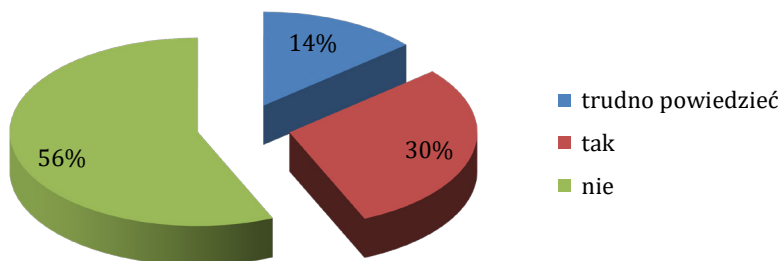
Wykres 35. Akceptacja tzw. lania a przekonanie o istnieniu prawa zakazującego bicia dzieci (dane dla N=1017)

5.3. Akceptacja stosowania przemocy w wychowaniu a płeć dziecka

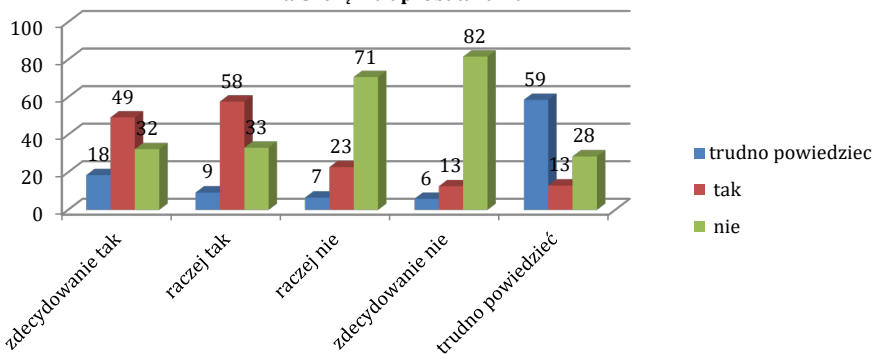
W badaniu z 2015 roku, kierując się międzynarodowymi standardami i zaleceniami europejskich i światowych raportów dotyczących przemocy wobec dzieci, a także rekomendacjami międzynarodowych agend zajmujących się problemem, aby dane o przemocy różnicować ze względu na płeć, starano się uchwycić różnice w postawach wobec przemocy w wychowaniu **z perspektywy płci dziecka**. Podstawą pomiaru w tej kwestii było pytanie o stopień zgody z twierdzeniem „chłopcy częściej niż dziewczynki zasługują na to, aby dostać w skórę”. Uzyskane dane sugerują, iż ponad połowa badanych (56%) nie różnicuje akceptacji kar cielesnych w zależności od płci dziecka. Jednakże należy podejrzewać, iż w tej grupie badanych mogą znajdować się także ci, którzy uważają, że ani chłopcy, ani dziewczynki nie zasługują na bicie.

Wykres 36. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "chłopcy częściej niż dziewczynki zasługują na to, aby dostać w skórę"? (dane dla N=1017)

Z tego powodu, rozpatrując aprobatę dla bicia dziecka ze względu na jego płeć, warto spojrzeć na wyniki w zakresie pytania o akceptację tak zwanego lania do tych osób, które w tym właśnie pytaniu zadeklarowały odpowiedź typu „tak”, i odnieść się do ich odpowiedzi na pytanie, czy chłopcy częściej niż dziewczynki zasługują na to, aby dostać w skórę.

Wykres 37. Odpowiedź na pytanie: *Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: „chłopcy częściej niż dziewczynki zasługują na to, aby dostać w skórę”? a aprobatę lania*

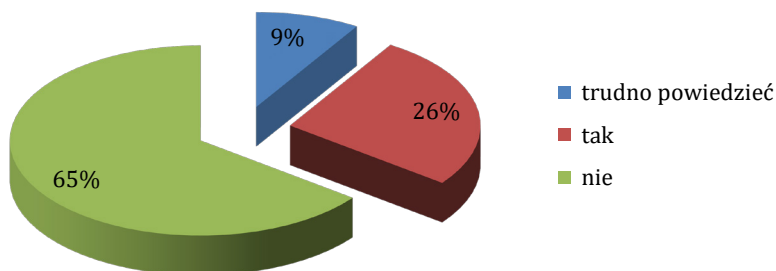

Jeśli skupić uwagę na grupie osób, które wyraziły ogólną aprobatę tak zwanego lania, to można dostrzec, iż częściej wśród nich występowały osoby, które uważały, iż chłopcy bardziej niż dziewczynki zasługują na bicie – 49% w grupie zdecydowanych zwolenników bicia i 58% umiarkowanych zwolenników bicia. To zdaje się wskazywać, iż w sytuacji aprobaty bicia dzieci czynnikiem różnicującym jest płeć dziecka, czyli częściej aprobowane jest bicie chłopców.

5.4. Akceptacja bicia dzieci jako metody wychowawczej

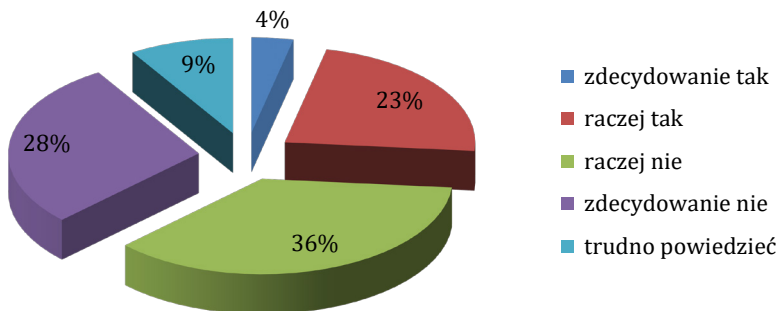
Aprobata przemocy w wychowaniu jest analizowana w monitoringu RPD także poprzez pomiar uznawania bicia za metodę wychowawczą. Uzyskane w 2015 roku dane pokazały, że co czwarty z badanych uznał bicie za skuteczny sposób na wychowanie dziecka, jednak zdecydowana większość Polaków (65%) nie potraktowała bicia jako metody wychowawczej.

Wykres 38. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą"?
(dane dla N=1017)

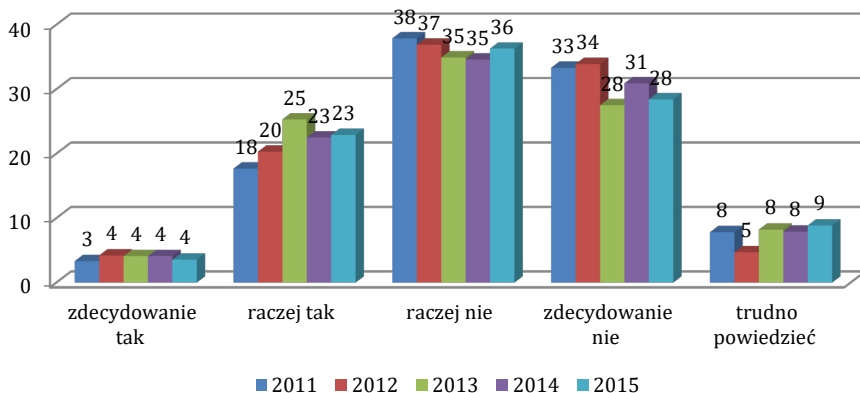
Przyglądając się szczegółowym danym, dostrzec można było, iż zdecydowanych zwolenników było niewiele (4%), podczas gdy niemal jedna trzecia społeczeństwa (28%) była zdecydowanie przeciwna traktowaniu bicia jako skutecznej metody wychowawczej.

Wykres 39. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą"?
(dane dla N=1017)

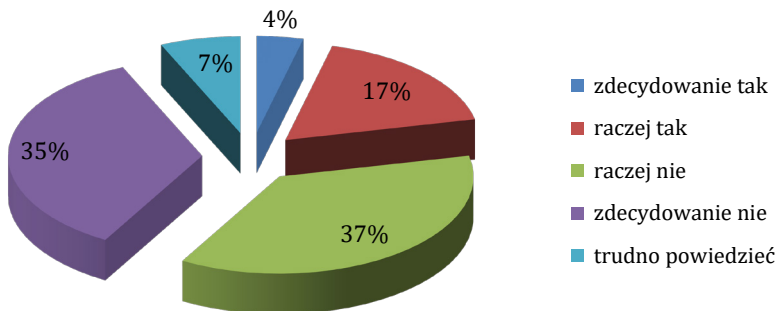
W analizie porównawczej danych z ostatnich lat widać jednakże, iż w tym aspekcie społecznych postaw brak było w roku 2015 wyraźnych korzystnych zmian. Poziom uznawania bicia za metodę wychowawczą nawet nieco wzrósł, a stanowiska przeciwnie nieco osłabły w stosunku do pierwszego pomiaru w 2011 roku.

Wykres 40. Uznawanie bicia za metodę wychowawczą w latach 2011-2015
(dane w %)

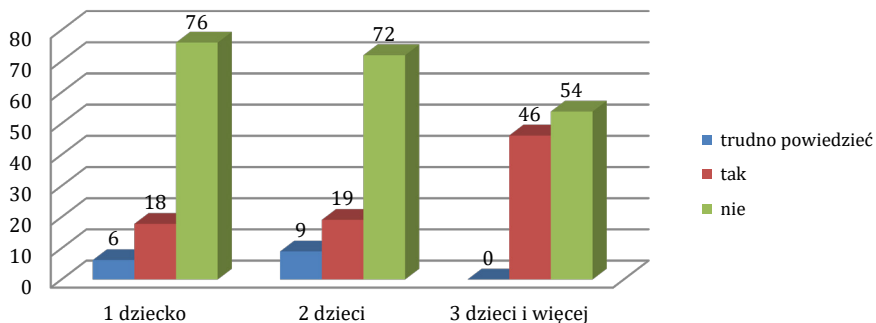
Wśród samych rodziców osób uznających bicie za skuteczną metodę wychowawczą było mniej niż wśród ogółu społeczeństwa (stosunek 21% wśród rodziców do 26% ogółu badanych).

Wykres 41. Uznawanie bicia za skuteczną metodę wychowawczą wśród rodziców dzieci do 18. roku życia (dane dla N=283)

Okazało się jednak, iż wraz ze wzrostem liczby dzieci częstość postrzegania bicia jako metody wychowawczej wśród rodziców wzrastała.

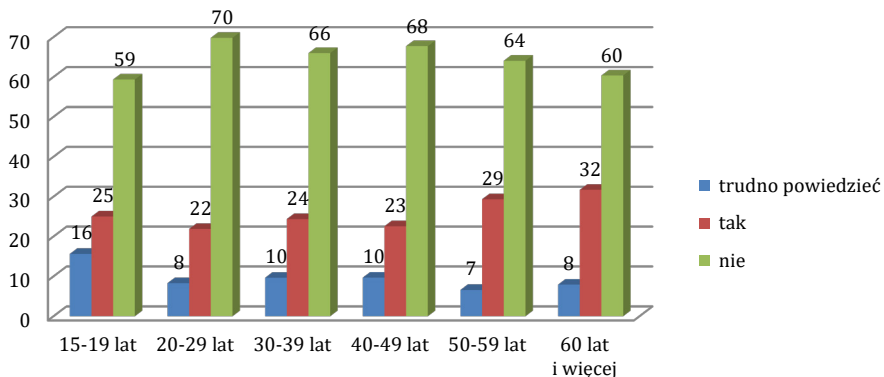
Wykres 42. Uznawanie bicia za skuteczną metodę wychowawczą wśród rodziców dzieci do 18. roku życia a liczba dzieci (dane dla N=283)

Uznawanie bicia za skuteczną metodę wychowawczą okazało się być modyfikowane cechami społecznymi i indywidualnymi. Te zależności przedstawić można następująco:

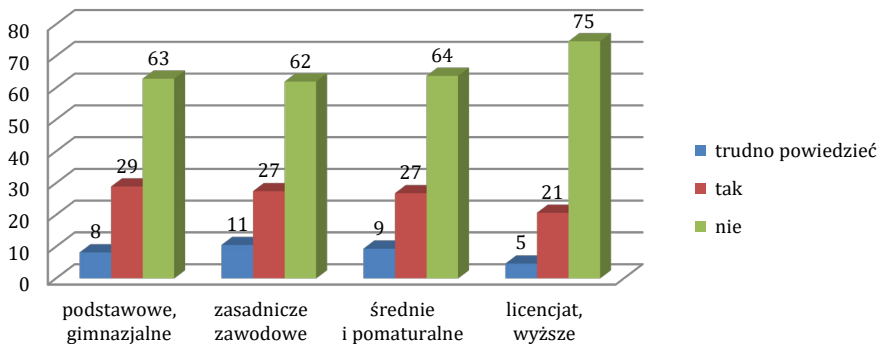
- im osoby starsze, tym bardziej uznają bicie za metodę wychowawczą

Wykres 43. Uznawanie bicia za metodę wychowawczą a wiek respondentów

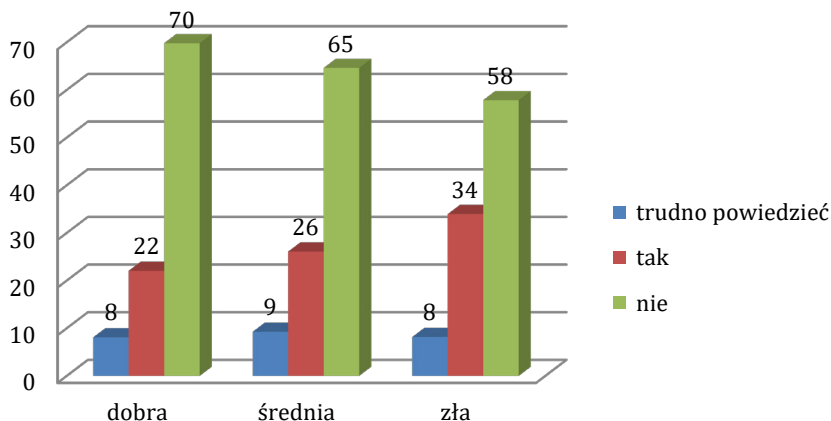
- im wyższe wykształcenie badanych, tym częściej przeciwstawiali się oni uznaniu bicia za metodę wychowawczą

Wykres 44. Uznawanie bicia za metodę wychowawczą a wykształcenie respondentów

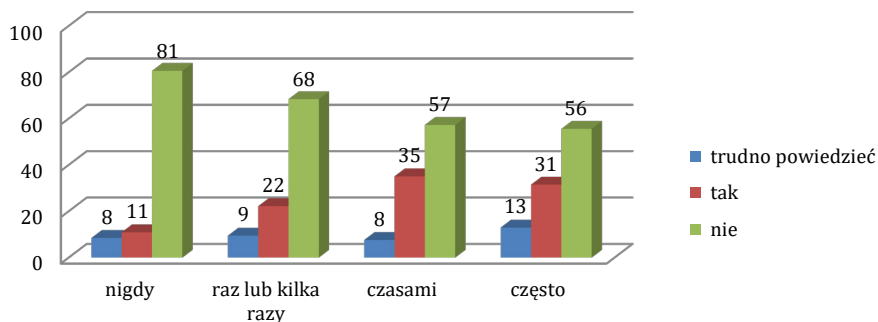
- częściej bicie jako metodę wychowawczą postrzegali badani oceniający swoją sytuację materialną jako złą

Wykres 45. Uznawanie bicia za metodę wychowawczą a ocena własnej sytuacji materialnej

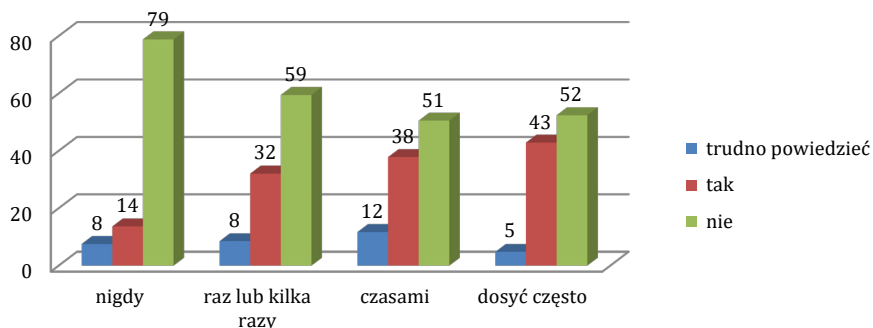

- uznawanie bicia dzieci za metodę wychowawczą zależy od własnych doświadczeń – im częściej badani doświadczali przemocy w dzieciństwie (klapsy czy lanie), tym częściej widzą w biciu metodę wychowawczą

Wykres 46. Akceptacja bicia dziecka jako najbardziej skutecznej metody wychowawczej a doświadczanie klapsów w dzieciństwie

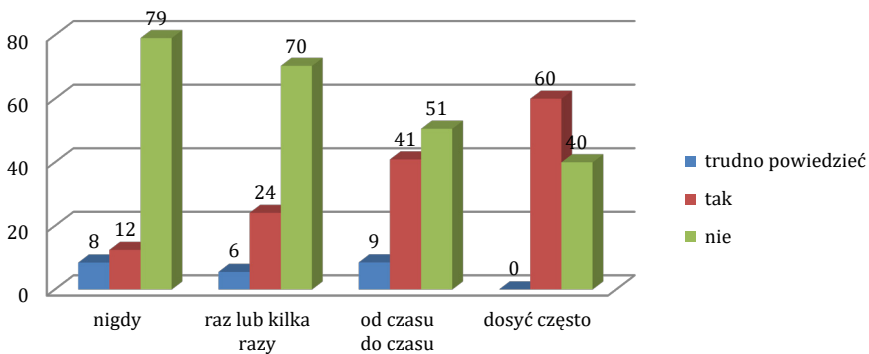

Wykres 47. Akceptacja bicia dziecka jako najbardziej skutecznej metody wychowawczej a doświadczanie tzw. lania w dzieciństwie

- badani rodzice uznają bicie za skuteczną metodę wychowawczą tym częściej, im częściej sami stosują przemoc w postępowaniu z dzieckiem

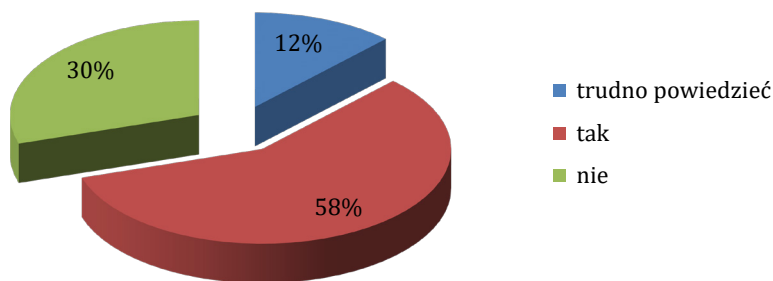
Wykres 48. Uznawanie bicia dziecka za skuteczną metodę wychowawczą a osobiste stosowanie klapsów

5.5. Dezaprobata vs aprobata kar cielesnych w wychowaniu

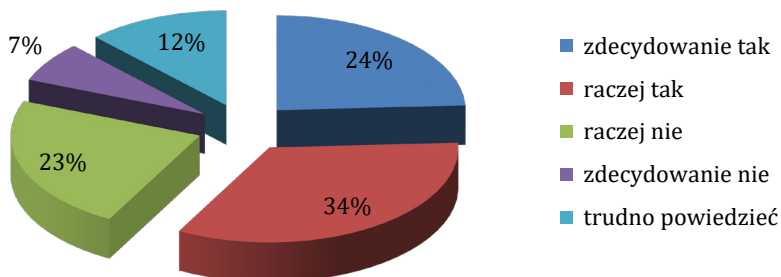
W celu weryfikacji postaw społecznych w zakresie aprobowania kar fizycznych w wychowaniu zastosowano pytanie konwersyjne w stosunku do wcześniejszych zapytań: „Czy zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem, że wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar fizycznych i w żadnych okolicznościach?”. Uzyskane w 2015 roku dane pokazały, a właściwie potwierdziły, iż w społeczeństwie polskim zdecydowanie mniej jest zwolenników kar cielesnych – jedna trzecia (30%) – niż ich przeciwników (58%).

Wykres 49. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar fizycznych i w żadnych okolicznościach"?
(dane dla N=1017)

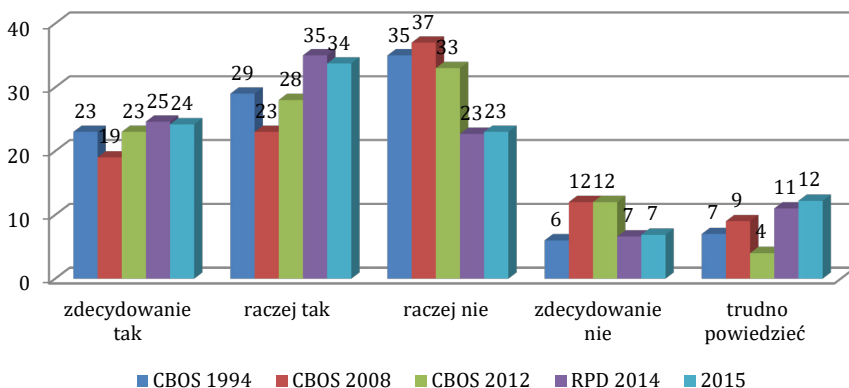
Warto jednak przy tym zwrócić uwagę, przyglądając się danym szczegółowym, iż istnieje wyraźna dysproporcja w odsetku osób o zdecydowanych stanowiskach w tej kwestii (7% przeciwników dezaprobata kar fizycznych i 24% jej zwolenników). Ale jednocześnie sam fakt, iż jedynie co czwarty Polak jest zdecydowanym przeciwnikiem kar fizycznych, jest obrazem niekorzystnym z punktu widzenia pedagogicznej oceny sytuacji, oceny poziomu kultury pedagogicznej społeczeństwa.

Wykres 50. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar fizycznych i w żadnych okolicznościach"? (dane dla N=1017)

Porównanie danych z roku 2015 z danymi z lat wcześniejszych, w tym danych CBOS z 1994, 2008²³³ i 2012 roku pokazuje, że w ostatnich latach (2014, 2015) rośnie liczba umiarkowanych przeciwników kar fizycznych, a maleje liczba ich zwolenników.

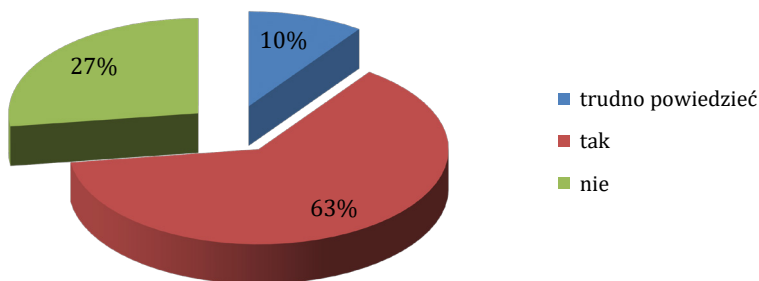
Wykres 51. Dezaprobatą kar fizycznych w latach 1994-2015 (dane w %)

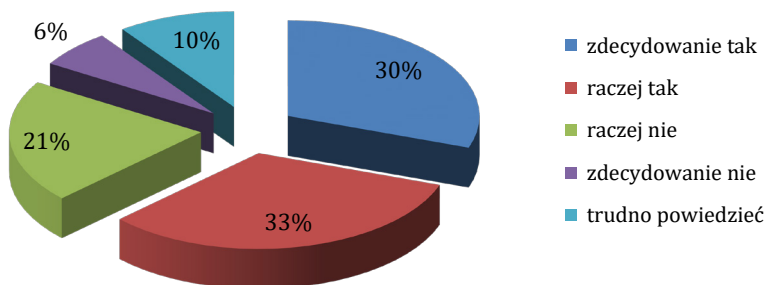
233 W badaniach CBOS wystąpiło to samo pytanie. Zob. raport CBOS *O dopuszczalności stosowania kar cielesnych i prawie chroniącym dzieci przed przemocą*, CBOS 2012, dostępny na stronie internetowej http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_074_12.PDF (dostęp 04.09.2014).

Wskaźnik dezaprobaty kar cielesnych wśród rodziców dzieci do 18. roku życia okazał się wyższy niż wśród ogółu społeczeństwa, zarówno w kategoriach ogólnych (suma odpowiedzi tak i nie – 58% do 63%), jak i w perspektywie danych szczegółowych w kategoriach zdecydowanych stanowisk (24% do 30%).

Wykres 52. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar fizycznych i w żadnych okolicznościach"? (rodzice dzieci do 18. r.ż., dane dla N=283)

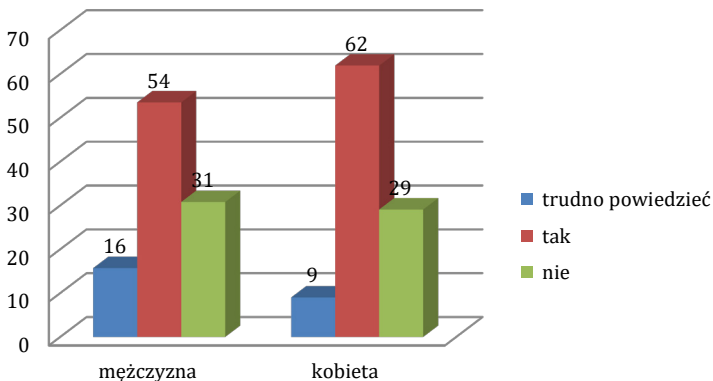
Wykres 53. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "wobec dzieci nie należy stosować żadnych kar fizycznych i w żadnych okolicznościach"? (rodzice dzieci do 18. r.ż., dane dla N=283)

Poziom społecznej dezaprobaty kar fizycznych wśród ogółu badanych okazał się być związany z cechami społecznymi badanych, i tak:

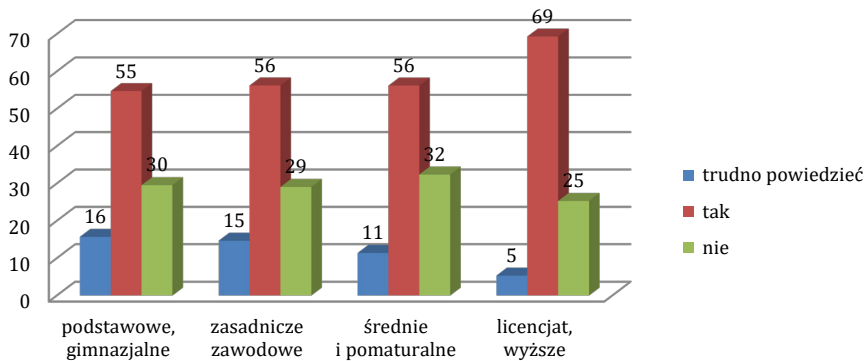
- jest wyższy wśród kobiet

Wykres 54. Dezaprobata kar fizycznych a płeć

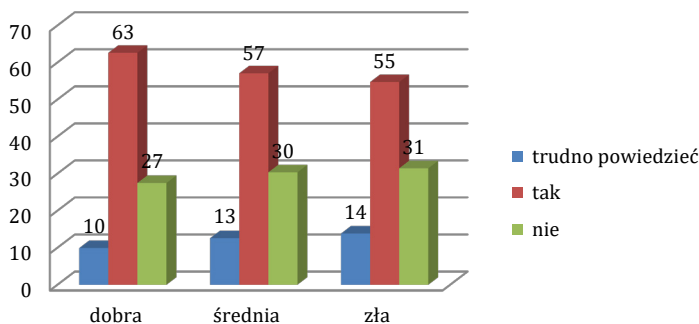
- jest wyższy wśród osób lepiej wykształconych

Wykres 55. Dezaprobata kar fizycznych a wykształcenie respondentów

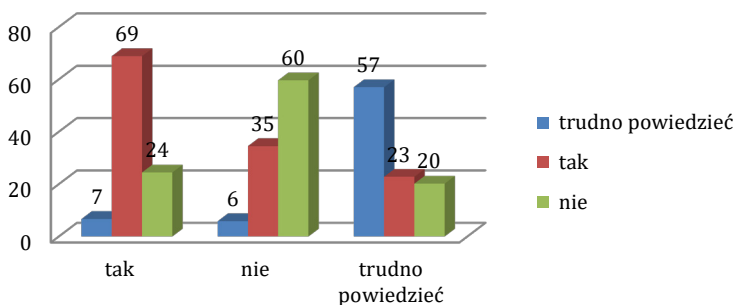
- jest wyższy wśród osób oceniających swoją sytuację materialną jako dobrą

Wykres 56. Dezaprobata kar fizycznych a ocena własnej sytuacji materialnej

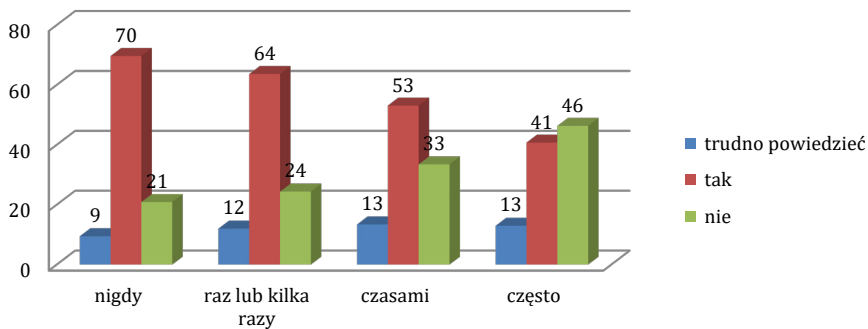
- jest wyższy wśród tych, którzy uznają, że bicie dzieci jest niezgodne z prawem

Wykres 57. Dezaprobata kar fizycznych a odpowiedź na pytanie: Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem"?

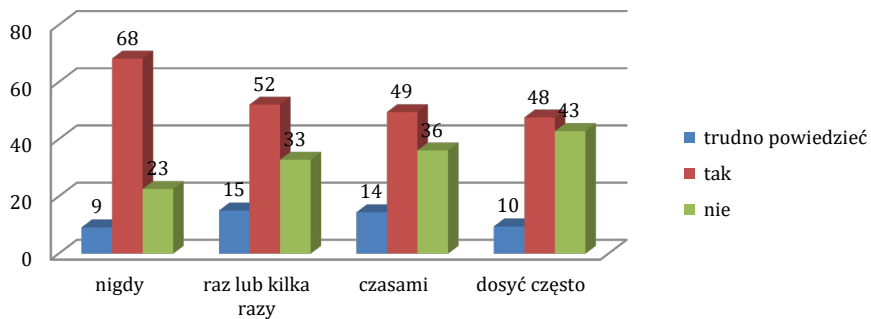

Poziom dezaprobaty kar cielesnych okazał się być również związany z własnymi doświadczeniami (doświadczenie przemocy w dzieciństwie). Badani, którzy nie doświadczyli przemocy (zarówno w postaci klapsów, jak i tak zwanego lania), częściej wyrażają dezaprobatę kar fizycznych, i odwrotnie: doświadczeni przemocą w dzieciństwie częściej nie zgadzają się z dezaprobatą kar cielesnych.

Wykres 58. Dezaprobata kar fizycznych a doświadczanie klapsów w dzieciństwie

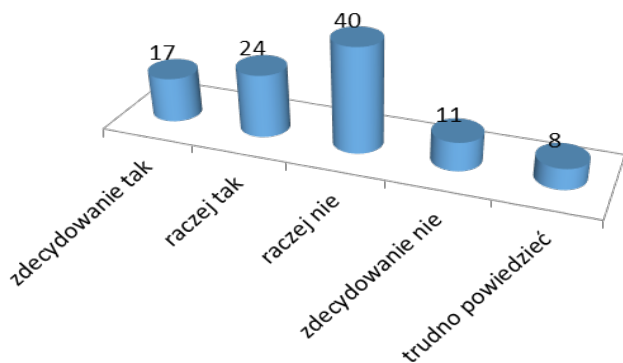
Wykres 59. Dezaprobata kar fizycznych a doświadczanie tzw. lania w dzieciństwie

5.6. Społeczne postawy dotyczące prawa zakazującego bicia dzieci

Badania na temat stosunku Polaków do prawnego zakazu stosowania kar fizycznych, które realizowane były przed nowelizacją prawa w 2010 roku wprowadzającą całkowity zakaz wykorzystywania kar cielesnych w wychowaniu dzieci²³⁴, ukazywały względną polaryzację opinii społecznej na temat przepisu, z niewielką przewagą przeciwników takiej regulacji. W 2008 roku 51% Polaków było przeciwnych, a 41% opowiadało się za zakazem²³⁵, a w 2009 roku wystąpiła już przewaga zwolenników zakazu (50%) nad jego przeciwnikami (33%)²³⁶.

Wykres 60. Czy Pana/Pani zdaniem należy wprowadzić całkowity zakaz stosowania kar cielesnych (bicia, dawania klapsów itp.) wobec dzieci, czy też nie? (CBOS, 2008)

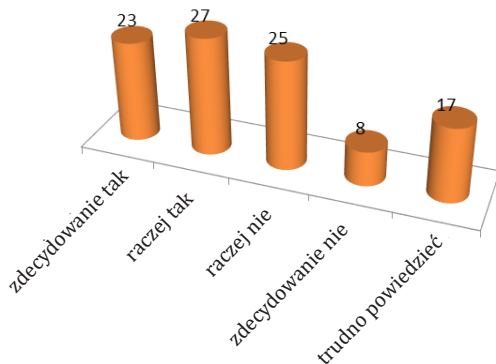

²³⁴ Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 842).

²³⁵ Badania CBOS z czerwca 2008 roku: *Społeczne przyzwolenie na bicie dzieci*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_106_08.PDF (dostęp 03.09.2014).

²³⁶ *Bicie dzieci. Postawy i doświadczenia dorosłych Polaków. Raport z badań*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2009.

Wykres 61. Czy Pana/Pani zdaniem stosowanie kar fizycznych przez rodziców powinno być prawnie zakazane? (FDN, 2009)

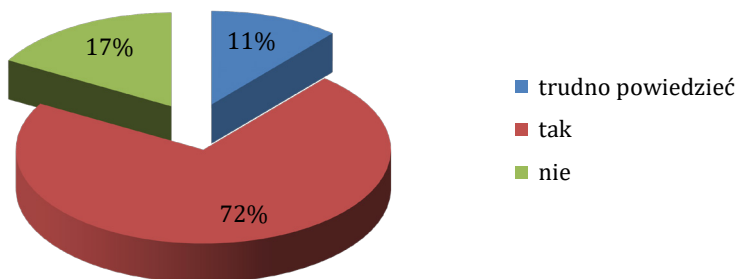

Wprowadzenie do prawa polskiego całkowitego zakazu stosowania kar cielesnych wywołało ogromne polemiki na temat zarówno sensu jego istnienia oraz znaczenia w perspektywie ochrony wartości życia rodzinnego, jak i jego skuteczności. Prowadzone na całym świecie badania, a także wyniki własnego monitoringu pokazują, iż istnienie zakazu (wsparte prowadzonymi kampaniami społecznymi) wpływa korzystnie na ograniczanie problemu przemocy w wychowaniu. Siła oddziaływania regulacji prawnej warunkowana jest jednak społeczną wiedzą o jej istnieniu.

5.6.1. Społeczna wiedza o prawnym zakazie stosowania kar fizycznych wobec dzieci

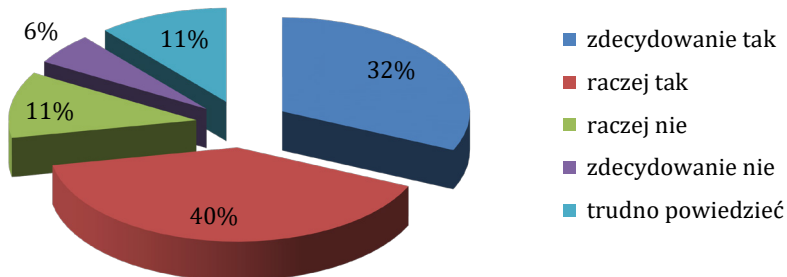
Uzyskane w badaniach w 2015 roku dane pokazały, iż zdecydowana większość Polaków (72%) wie lub przypuszcza, że istnieje w Polsce prawo zakazujące kar fizycznych. Jednakże niemal jedna trzecia Polaków (28%) wprost wskazała, iż takiej wiedzy nie ma.

Wykres 62. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem"? (dane dla N=1017)

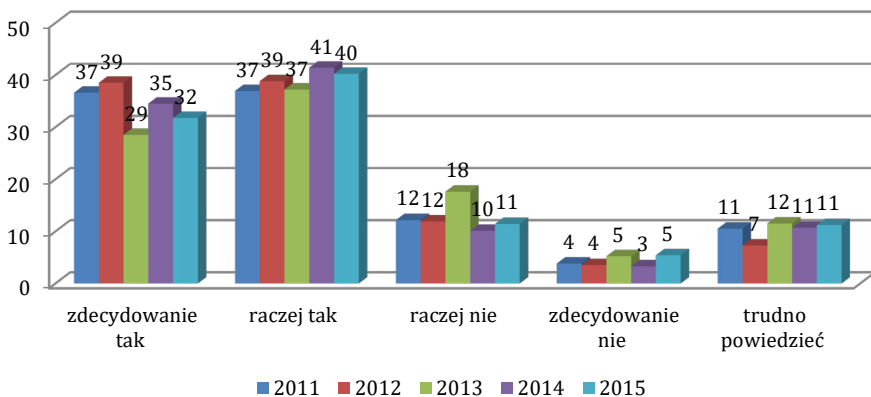
Jeśli przyjrzeć się szczegółowym danym, poziom wiedzy o prawie zakazującym bicia dzieci okazuje się tak naprawdę jeszcze niższy. Bowiem jedynie jedna trzecia Polaków (32%) faktycznie ma wiedzę o zakazie bicia dzieci, wskazując na odpowiedź „zdecydowanie tak”. Pozostałe 40% jedynie przypuszcza, że prawo takie może istnieć, wybierając odpowiedź „raczej tak”.

Wykres 63. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem"? (dane dla N=1017)

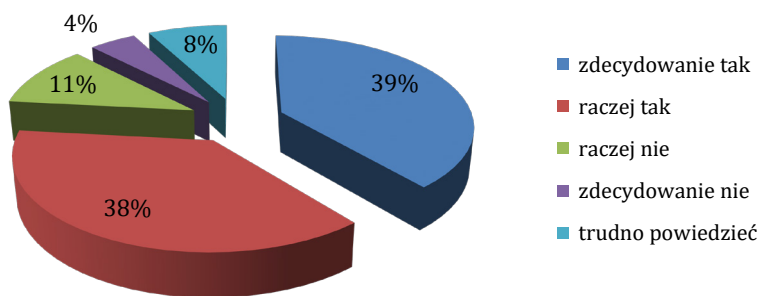
Analiza porównawcza poziomu społecznej wiedzy o zakazie stosowania kar fizycznych (bicia dzieci) w perspektywie lat pokazuje, że w zasadzie utrzymuje się on mniej więcej na podobnym poziomie.

Wykres 64. Czy zgadza się Pan/Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest niezgodne z prawem"? (dane z lat 2011-2015)

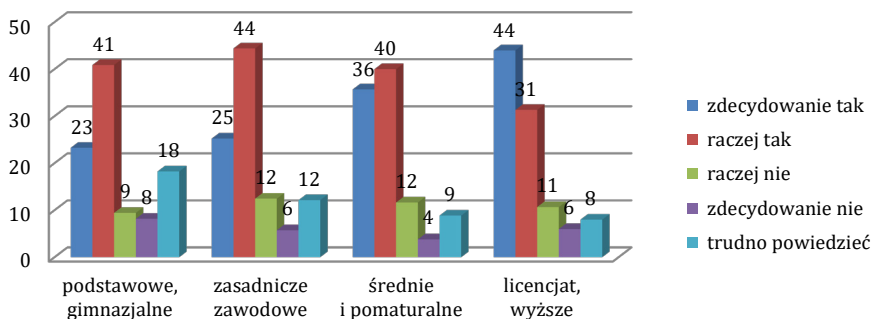
Koncentrując uwagę na szczególnie znaczącej grupie badanych, czyli rodzicach dzieci do 18. roku życia, zauważyć można, iż poziom wiedzy o istnieniu prawa zakazującego bicia dzieci jest nieco wyższy niż wśród ogółu badanych (39%:32%), czyli 4 na 10 rodziców wie o istnieniu prawnego zakazu bicia dzieci.

Wykres 65. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem"? (dane dla N=283)

W perspektywie analizy znaczenia cech społecznych i indywidualnych badanych okazało się, iż najbardziej istotną cechą wpływającą na wybór odpowiedzi jest wykształcenie badanych.

Wykres 66. Wiedza o istnieniu prawnego zakazu bicia dzieci a wykształcenie

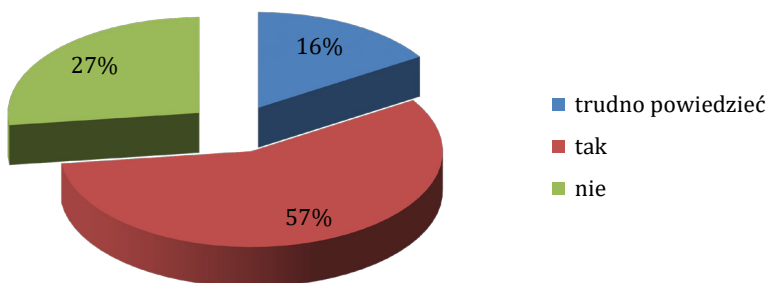

Dane pokazują, że wyższy poziom wiedzy o istnieniu zakazu (odpowiedź „zdecydowanie tak”) występuje wśród osób z wyższym wykształceniem.

5.6.2. Ocena funkcjonalności prawa zakazującego bicia dzieci

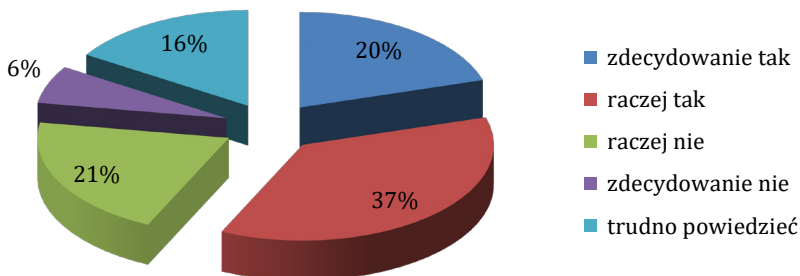
Badania z 2015 roku pokazały, iż większość Polaków (57%) oceniła pozytywnie funkcjonalność prawa zakazującego bicia dzieci (bez względu na to, czy wie o istnieniu takiego prawa, czy nie).

Wykres 67. Czy Pana\Pani zdaniem wprowadzenie w Polsce całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne, może przynieść pozytywne skutki? (dane dla N=1017)

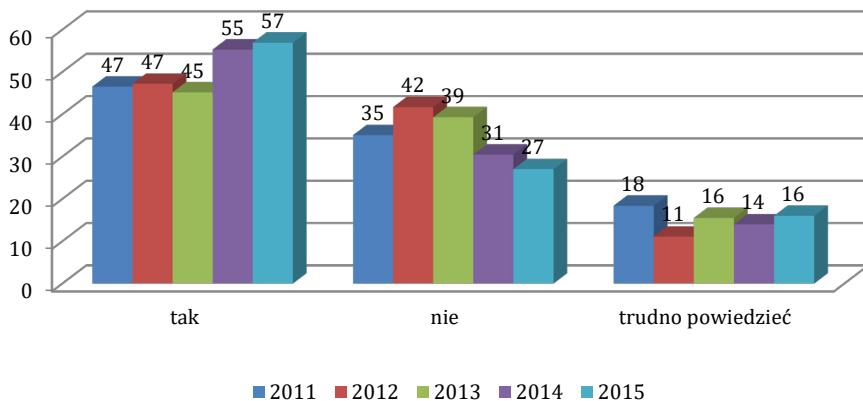
Jednakże, spoglądając na szczegółowe dane, dostrzec można, iż zdecydowaną pozytywną ocenę wyraża jedynie co piąty badany.

Wykres 68. Czy Pana\Pani zdaniem wprowadzenie w Polsce całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne, może przynieść pozytywne skutki? (dane dla N=1017)

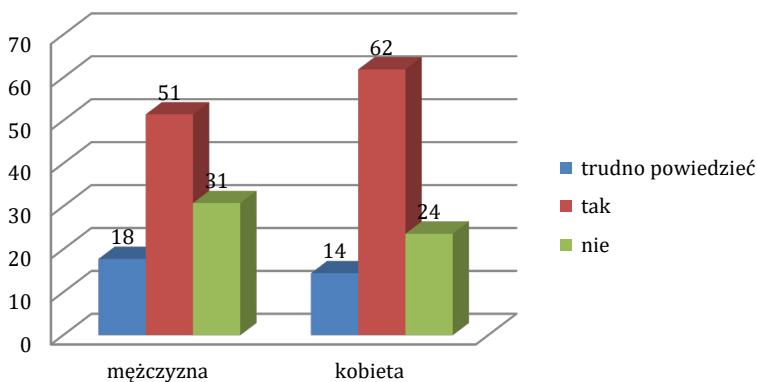
Korzystny obraz przedstawia dynamika tych postaw. Ocena funkcjonalności prawa rośnie w perspektywie ostatnich lat. W roku 2015 jest to już 57% badanych, czyli o 10 punktów procentowych więcej niż w roku 2011. To znaczy, iż coraz więcej Polaków ma pozytywne nastawienie do prawnego zakazu bicia dzieci.

Wykres 69. Czy Pana\Pani zdaniem wprowadzenie całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne i może przynieść pozytywne skutki? (dane w %)

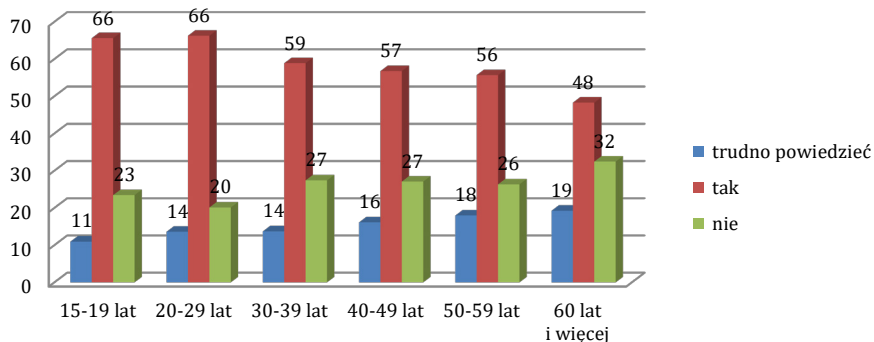
- Częściej pozytywnie zakaz bicia dzieci oceniają:

Wykres 70. Ocena funkcjonalności prawnego zakazu bicia dzieci a płeć

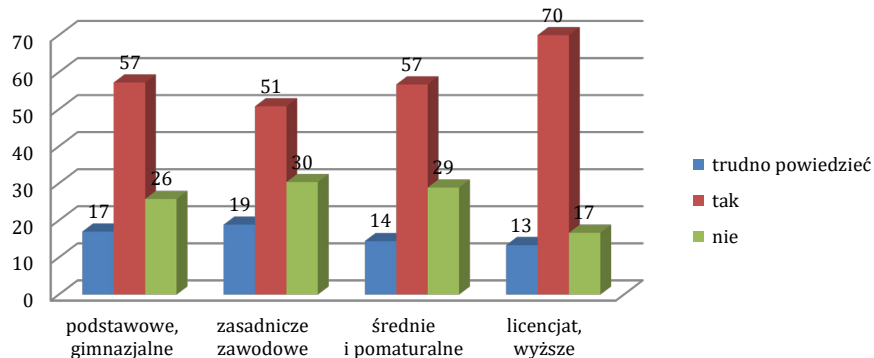
- osoby młodsze

Wykres 71. Ocena funkcjonalności prawnego zakazu bicia dzieci a wiek respondentów

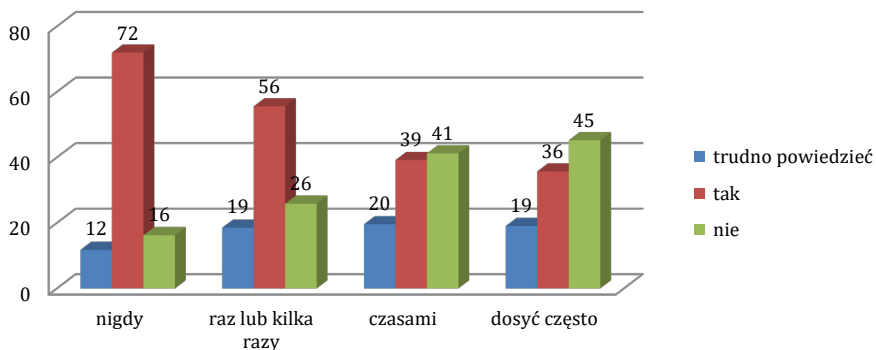
- osoby z wyższym wykształceniem

Wykres 72. Ocena funkcjonalności prawnego zakazu bicia dzieci a wykształcenie

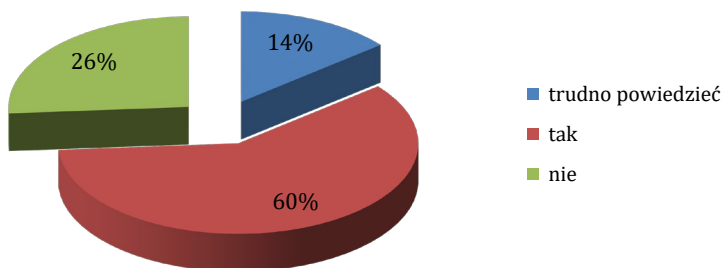
Okazuje się też, iż stosunek do zakazu bicia dzieci uwarunkowany jest z doświadczeniem przemocy w dzieciństwie. Osoby bite rzadziej pozytywnie oceniają zakaz.

Wykres 73. Ocena funkcjonalności prawnego zakazu bicia dzieci a doświadczanie tzw. lania w dzieciństwie

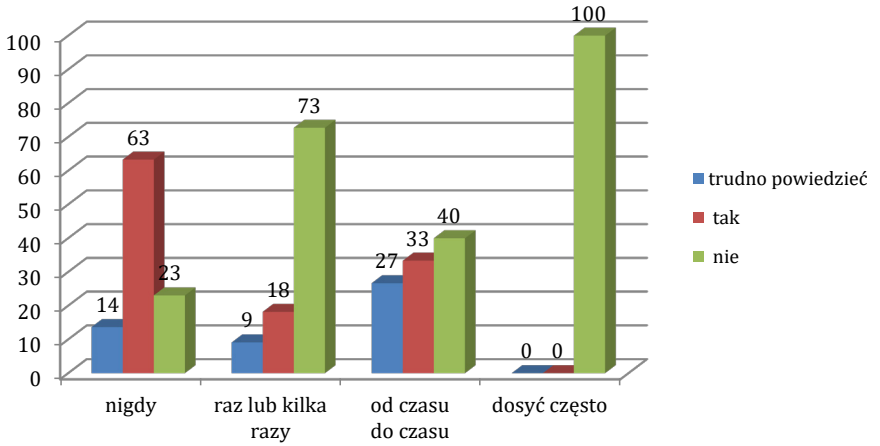
Wśród rodziców dzieci do 18. roku życia ocena funkcjonalności zakazu bicia dzieci jest minimalnie wyższa niż wśród ogółu badanych i wynosi 60%.

Wykres 74. Ocena funkcjonalności prawnego zakazu bicia dzieci wśród rodziców dzieci do 18. roku życia (dane dla N=283)

Zauważyć jednak można, że pozytywna ocena zakazu bicia dzieci wśród rodziców wyraźnie zmniejsza się wraz z częstością stosowania przemocy wobec dziecka przez badanego.

Wykres 75. Ocena zakazu bicia dzieci przez rodziców dzieci do 18. roku życia a sprawianie dziecku lania (dane dla N=283)

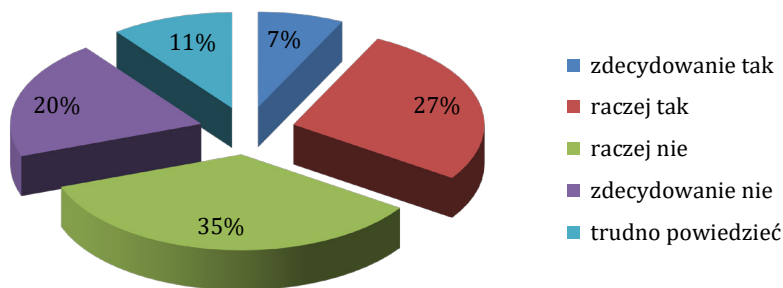

5.7. Postawy wobec działań i interwencji w sytuacji przemocy nad dzieckiem w rodzinie

5.7.1. Postępowanie z dzieckiem jako prywatna sprawa rodziców

Zebrane dane pokazują, że osób uznających sposób postępowania z dzieckiem, w tym stosowanie kar fizycznych, za całkowicie prywatną sprawę rodziców jest mniej niż jej przeciwników. Jedynie 7% badanych wyraziło w tej kwestii zdecydowane poparcie dla całkowitej autonomii rodziców w wychowywaniu dziecka.

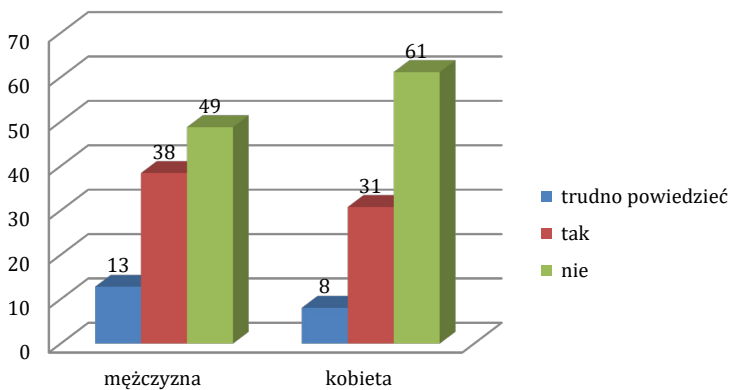
Wykres 76. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karami fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą"? (dane dla N=1017)

Wśród osób uznających sposób postępowania z dzieckiem za całkowicie prywatną sprawę rodziców częściej są:

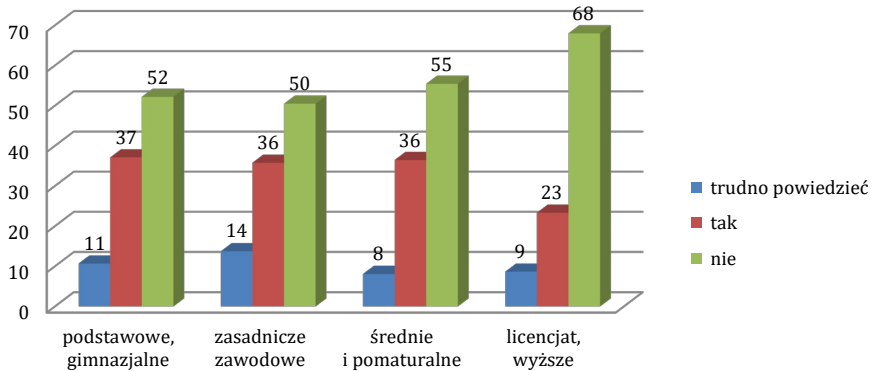
- mężczyźni

Wykres 77. Odpowiedzi a płeć respondentów

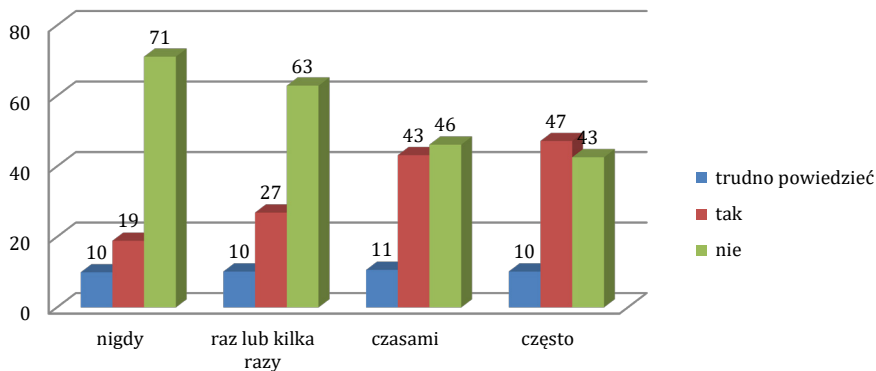
- osoby z niższym wykształceniem

Wykres 78. Odpowiedzi a wykształcenie respondentów

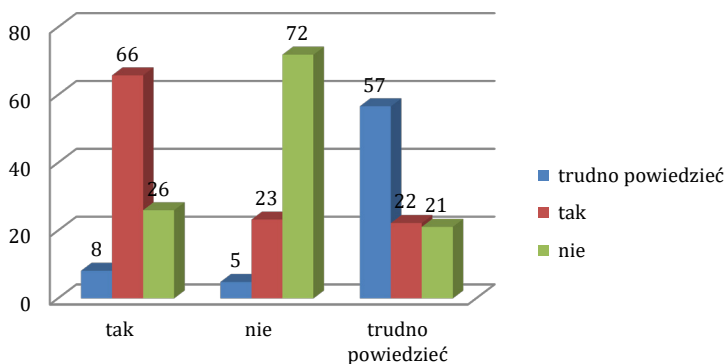
- osoby doświadczające przemocy we własnym dzieciństwie

Wykres 79. Odpowiedzi a doświadczanie klapsów w dzieciństwie

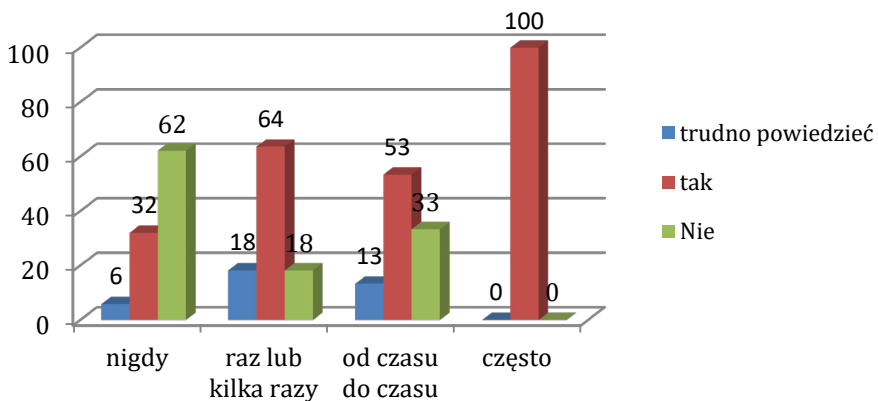
- osoby aprobujące bicie jako metodę wychowawczą

Wykres 80. Rozkład danych w zależności od uznawania bicia za metodę wychowawczą

- rodzice, którzy osobiście wykorzystują przemoc w wychowaniu

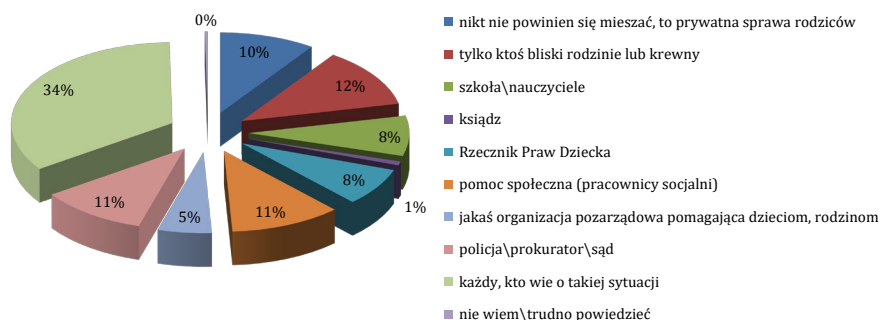
Wykres 81. Uznawanie postępowania rodziców z dzieckiem za ich całkowicie prywatną sprawę a osobiste stosowanie przemocy w wychowaniu (rodzice dzieci do 18. r.ż., dane dla N=283)

5.7.2. Społeczne nominacje do ingerowania w rodzinę w sytuacjach przemocy wobec dziecka

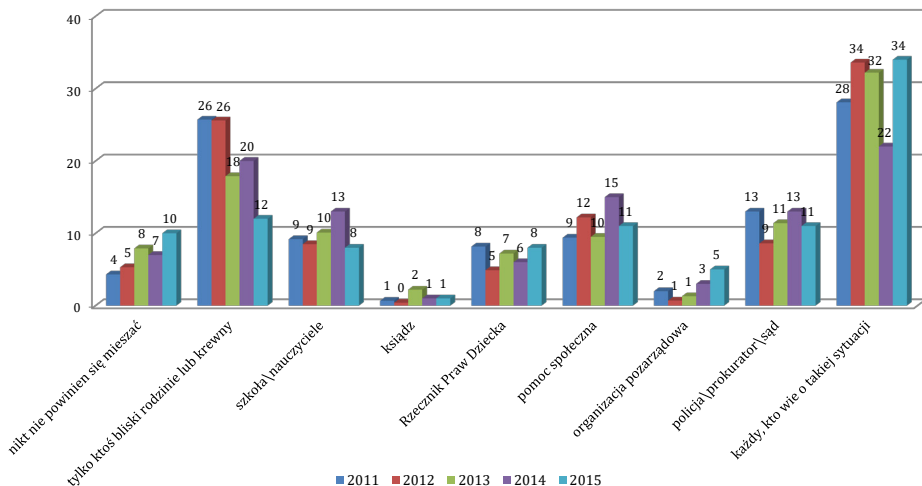
Najczęstszą odpowiedzią badanych na pytanie o to, kto powinien ingerować w sytuacjach przemocy wobec dziecka, okazało się wskazanie: „każdy, kto wie o takiej sytuacji”, które wybierał częściej niż co trzeci badany (34%). Jednocześnie na wykresie porównawczym lat 2011–2015 zauważyć można wzrost liczby osób w tej kategorii odpowiedzi w stosunku do roku 2014. Maleje z kolei liczba osób, które uważają, iż tylko ktoś bliski rodzinie powinien ingerować w sytuacji przemocy w wychowaniu (z ponad 25% do 12% w roku 2015). Można przypuszczać, iż znaczenie miała w tym przypadku intensywnie prowadzona przez Rzecznika Praw Dziecka kampania „Reaguj na przemoc, masz prawo”.

Wykres 82. Kto Pana\Pani zdaniem przede wszystkim powinien podejmować działania wobec rodziny, jeśli dziecko jest w niej źle traktowane (bite)?
(dane dla N=1017)

Wśród podmiotów społecznych, które Polacy postrzegają jako uprawnione do ingerowania w rodzinę w sytuacji przemocy w wychowaniu (bicia dziecka), w kolejności częstości wskazań były: policja, pomoc społeczna, szkoła i Rzecznik Praw Dziecka, a następnie organizacje pozarządowe. Należy też zwrócić uwagę na kategorię „nikt nie powinien się mieszać”. Wskaźnik uzyskanych tu odpowiedzi oznacza, iż co dziesiąty Polak jest przeciwny jakiegokolwiek ingerencji w rodzinę, jeśli dziecko jest w niej źle traktowane. Dodać też trzeba, iż liczba tych opinii wzrasta w ostatnich latach.

Wykres 83. Kto Pana/Pani zdaniem przede wszystkim powinien podejmować działania wobec rodziny, jeśli dziecko jest w niej źle traktowane? (dane w %)

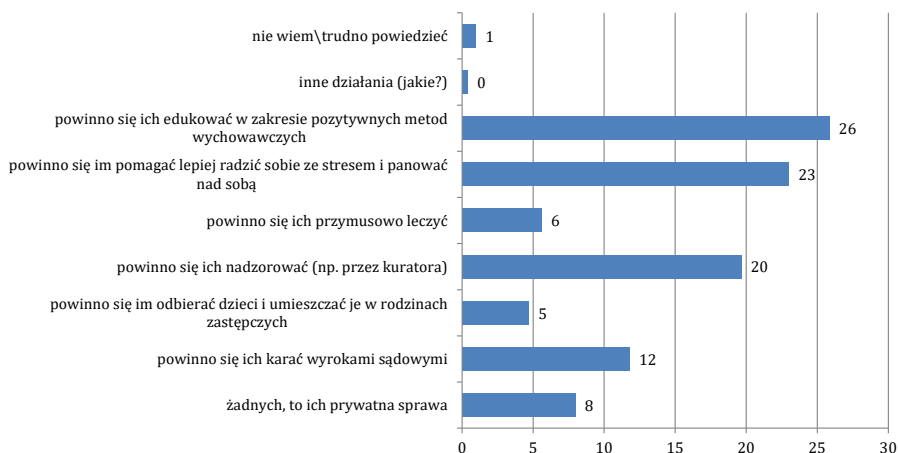

Porównując dane z 2015 roku z poprzednimi edycjami monitoringu (2011–2014), widać, iż poza wskazanymi zmianami ogólny profil preferencji, co do podmiotów nominowanych społecznie do ingerencji w rodzinę, generalnie pozostaje taki sam. Zaistniałe różnice dotyczą tylko wielkości wskaźników w poszczególnych kategoriach odpowiedzi.

5.7.3. Społeczne preferencje na temat charakteru interwencji w rodzinę w sytuacjach przemocy nad dzieckiem

Poza społecznym stanowiskiem dotyczącym podejmowania – bądź nie – działań (interwencji) w sytuacji, kiedy dziecko doznaje w rodzinie przemocy (bicia), badania, jak co roku, zmierzały do ustalenia społecznych preferencji na temat charakteru owych działań. Analizy odpowiedzi badanych ujawniły, iż Polacy preferują w takich sytuacjach, aby rodziców poddano działaniom edukacyjnym (26%) i pomocowym (23%). Rzadziej wskazywano na nadzór nad rodziną (20%), a jedynie co dziesiąty badany wskazywał na karanie rodziców wyrokami sądowymi. Najrzadziej Polacy chcieliby, aby rodzicom odbierano dzieci (5%) oraz aby rodziców poddawano przymusowej terapii (6%).

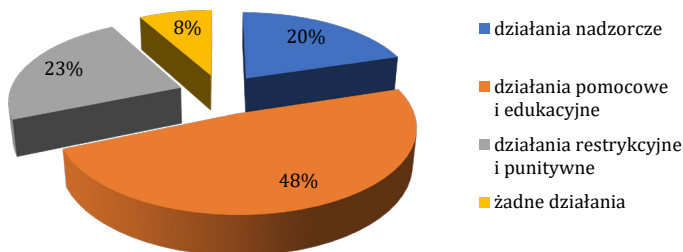
Wykres 84. Jakie działanie powinno się przede wszystkim podejmować wobec rodziców, którzy biją swoje dzieci? (dane w % dla N=1017)

Należy też zwrócić uwagę, iż blisko co dziesiąty badany (8%) wskazał, że nie powinno się podejmować żadnych działań, gdyż to, jak rodzice postępują z dziećmi, jest ich prywatną sprawą.

Połączenie wskazań w zbliżone znaczeniowo typy pokazuje, że Polacy w sytuacji przemocy w wychowaniu preferują „miękkie” metody ingerencji (48%) nad interwencjami o restrykcyjno-punytwnym charakterze (23%).

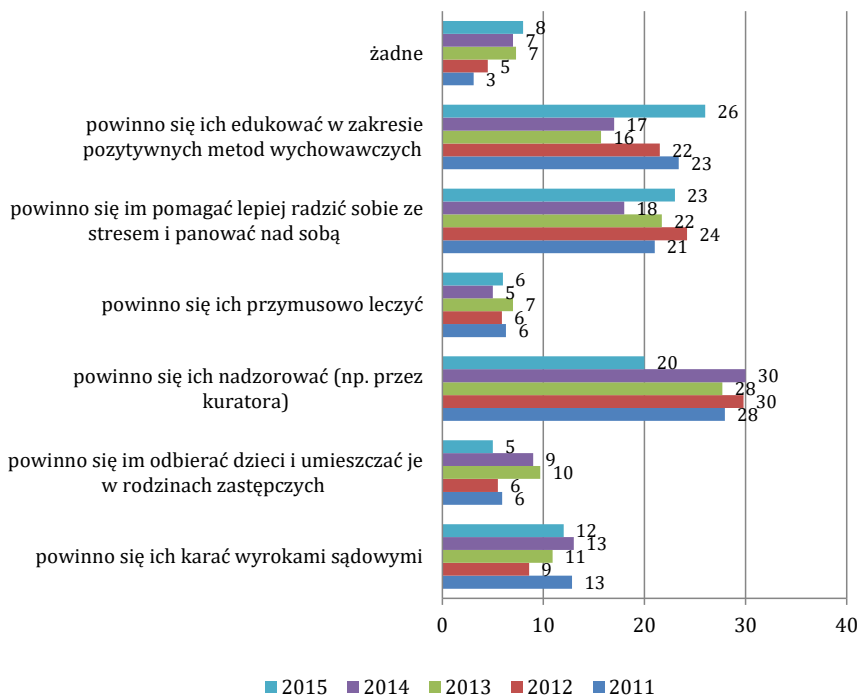
Wykres 85. Typy działań preferowanych wobec rodziców bijących dzieci

Taki rozkład preferencji zdaje się wpisywać w całościowy obraz społecznego stosunku do problemu przemocy w wychowaniu, w którym postępowanie rodziców z dziećmi uważane jest za obszar silnej autonomii, a jeśli zewnętrzne interwencje muszą być podejmowane wobec rodziny, to najlepiej, żeby miały postać mało inwazyjnych i łagodnych oddziaływań wobec rodziców.

Analizując rozkład szczegółowych odpowiedzi na przestrzeni ostatnich kilku lat (2011–2015), można stwierdzić wyraźny spadek wskaźnika wyborów działań nadzorczych i restrykcyjnych. Odwrotnie z kolei patrząc, edukowanie rodziców jest w roku 2015 działaniem zdecydowanie częściej wskazywanym. Zmniejszyła się też liczba wskazań na odbieranie dzieci rodzinom. Co należy też odnotować, wzrosła liczba osób uznających, iż żadne działania nie powinny być podejmowane.

Wykres 86. Jakie działania powinno się podejmować wobec rodziców, którzy biją swoje dzieci? (% w latach 2011-2015)

Uzyskany obraz danych w kwestii społecznych postaw wobec interwencji w rodziny z problemem bicia dzieci (przemocy w wychowaniu) skłania do refleksji, iż najprawdopodobniej w społeczeństwie polskim narastają postawy ochrony rodziny przed ingerencją zewnętrzną rozumianą jako zdecydowane działania – działania restrykcyjne i nadzorcze wobec rodziców.

5.8. Reagowanie na sytuacje przemocy wobec dziecka

W monitoringu prowadzonym przez Rzecznika Praw Dziecka stałym elementem zamierzeń badawczych jest określenie gotowości badanych do ich osobistego reagowania oraz rozpoznanie szczegółowych preferencji co do rodzaju zachowań w sytuacjach bezpośredniego stykania się z przemocą wobec dziecka.

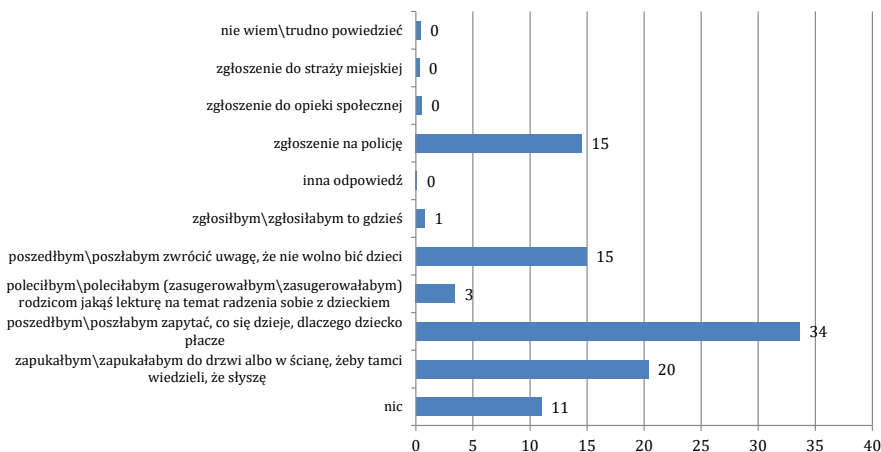
W tym celu, w roku 2012 zastosowano otwarte pytanie: „Proszę wyobrazić sobie taką sytuację. W mieszkaniu sąsiadów słychać krzyki, rozpaczliwy płacz dziecka. Czy zareagowałby Pan/zareagowałaby Pani?”. Okazało się wówczas, iż blisko jedna trzecia badanych (28%) zadeklarowała brak reakcji. Z kolei wśród tych, którzy zadeklarowali podjęcie jakiegoś działania, najczęściej wskazywanym typem zachowania było zgłoszenie na policję (42%). W 2013 roku brak reakcji zadeklarowało już zdecydowanie mniej badanych – 10% oraz 17% (w zależności od tego, czy przemoc wobec dziecka miała miejsce w sąsiedztwie, czy w miejscu publicznym). Należy jednak zauważyć, iż od 2013 roku przedstawiane pytania o reagowanie mają charakter zamknięty oraz kaskadowy. Osobom badanym przedstawia się więc dwie sytuacje zetknięcia z przemocą wobec dziecka²³⁷: w miejscu zamieszkania (przemoc u sąsiadów) oraz miejscu publicznym (przemoc w sklepie), z zapytaniem o własne, najbardziej prawdopodobne zachowanie (zareagowanie) w tych okolicznościach. Na ile deklaracje zachowań badanych odzwierciedlają faktyczną gotowość i sposoby rzeczywistego reagowania w sytuacjach zetknięcia się z przemocą wobec dziecka pozostaje kwestią polemiczną. Pomimo jednak tych wątpliwości, obraz społecznych preferencji w zakresie osobistego reagowania na przemoc wobec dziecka, nawet oparty na deklaracjach, jest istotny z punktu widzenia rozważań nad działaniami poprawiającymi bezpieczeństwo dzieci oraz ochronę ich praw w rodzinach.

237 Prezentując badanym dwie różne sytuacje, kierowano się przypuszczeniem, iż poziom i charakter deklarowanych reakcji może się różnić ze względu na różny kontekst występowania przemocy wobec dziecka – w najbliższym otoczeniu lub miejscu publicznym.

5.8.1. Reagowanie na przemoc wobec dziecka w „prywatnym” kontekście jej występowania (w miejscu zamieszkania/u sąsiadów)

W sytuacji zetknięcia się z przemocą wobec dziecka w najbliższym otoczeniu (w miejscu zamieszkania) badani deklaruwali przede wszystkim zachowania asekuracyjne polegające na upewnianiu się, co się dzieje. Ponad jedna trzecia badanych wybrała ten typ reakcji (34%). Jeśli chodzi o częstość wskazań, drugim w kolejności zachowaniem było sygnalizowanie swojej obecności (tego, że jest się świadkiem zdarzenia; taki typ reakcji wybrał co piąty Polak – 20%). Stosunkowo rzadko wskazywano na bardziej zdecydowane zachowanie, jakim jest zwrócenie rodzicom uwagi na niewłaściwe traktowanie dziecka (15%). Podobnie rzadko wybierano zgłoszenie na policję (15%). Nieliczni badani (3%) wskazyliby rodzicom jakąś lekturę na temat radzenia sobie z dzieckiem.

Wykres 87. Co Pan\Pani zrobiliby\zrobiłaby w sytuacji, gdy w mieszkaniu obok słyszałby\byłyby krzyki, rozpaczliwy płacz dziecka oraz jego wołanie „nie bij, nie bij”? (dane dla N=101)

Z przedstawionego obrazu danych wynika, iż w sytuacji bycia świadkiem przemocy wobec dziecka, która ma miejsce w bezpośredniej bliskości i w kontekście znajomości z rodzicem, preferowane są reakcje ostrożne

o pośrednim charakterze. Co dziesiąty badany wskazał na tę odpowiedź (11%). Bliższa analiza tej grupy osób wskazuje, iż częściej brak reakcji deklarowali:

- mężczyźni, osoby z niższym wykształceniem,
- osoby starsze (powyżej 60 lat) i najmłodsze (poniżej 20 r.ż.),
- doświadczający przemocy w wychowaniu we własnym dzieciństwie,
- aprobujący zachowania przemocowe,
- uznający bicie za skuteczną metodę wychowawczą,
- uznający postępowanie z dzieckiem za całkowicie prywatną sprawę rodziców,
- osoby wykorzystujące przemoc w postępowaniu z własnym dzieckiem.

Analiza powodów deklarowanego braku reakcji pokazuje, że najczęściej znaczenie ma ogólna postawa niemieszania się w sprawy innych (nie-mal co trzeci badany w tej grupie), czyli przekonanie, iż nie należy się mieszać w to, jak rodzice postępują z dziećmi (16%).

Wykres 88. Dlaczego nic by Pan\Pani nie zrobił\zrobiła? (dane dla N=112, 2015)

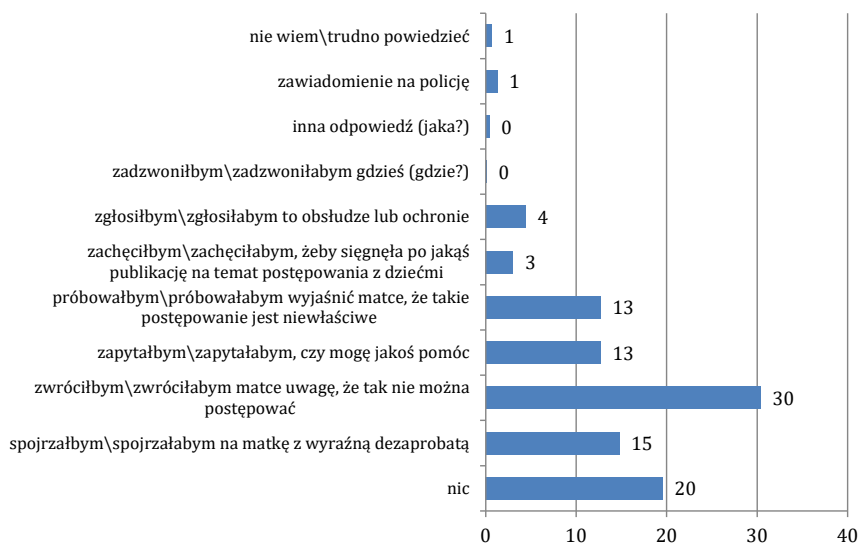

Innym częstym motywem było bagatelizowanie sytuacji – uznanie, iż nic takiego się nie dzieje (17%). Z kolei obawy o własne bezpieczeństwo, ewentualne kłopoty czy nieprzyjemne reakcje były wskazywane nieco rzadziej.

5.8.2. Reagowanie na przemoc wobec dziecka w miejscu publicznym

Inny kontekst psychospołeczny reagowania na przemoc wobec dziecka mają sytuacje, kiedy jest ona stosowana w miejscu publicznym, na przykład na ulicy, w sklepie, tramwaju itp. Badanym osobom przedstawiono hipotetyczną sytuację stosowania przemocy nad dzieckiem (szarpanie, klapsy i grożenie) w sklepie i zapytano ich o preferowany typ reakcji. Najwięcej respondentów zadeklarowało zwrócenie uwagi rodzicowi na temat niewłaściwego postępowania z dzieckiem; co trzeci badany wskazał tę reakcję jako najbardziej prawdopodobną. Zdecydowanie rzadziej wskazywano na zachowania takie jak: wyrażenie dezaprobaty, oferowanie pomocy czy wyjaśnienie rodzicowi, że takie postępowanie jest niewłaściwe (15–13%). Brak reakcji w tym wypadku zadeklarował co piąty badany (20%). To oznacza, iż na przemoc wobec dziecka w miejscu publicznym nie zareagowałoby więcej osób niż w sytuacji, gdy zdarza się to w bezpośrednim otoczeniu. Wynik 20% osób deklarujących brak reakcji oznacza też, że osób tych jest więcej niż w roku 2014 (wówczas 15%).

Wykres 89. Co Pan\Pani zrobi, widząc w sklepie matkę, która zdenerwowana szarpie kilkuletnie dziecko, wymierza mu klapsa i grozi, że jak wróci do domu, to mu pokaże? (dane dla N=1017)

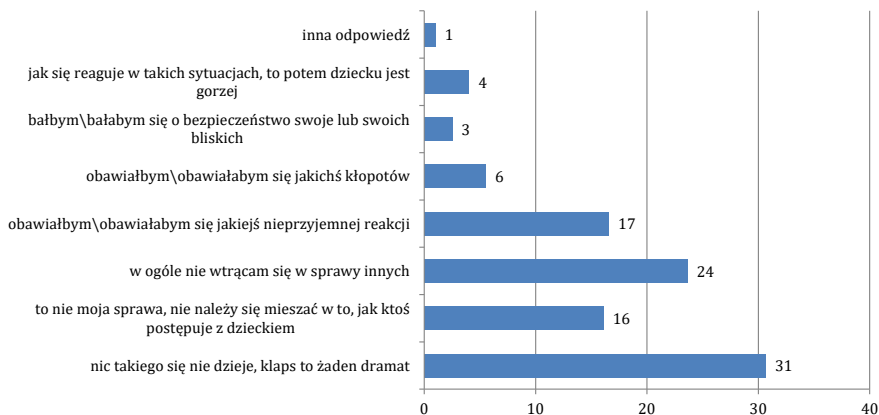

Analiza odpowiedzi wskazujących na brak reakcji (20% badanych) pokazuje, iż częściej wybierali ją:

- mężczyźni,
- osoby z niższym wykształceniem,
- osoby starsze i najmłodsze,
- osoby doświadczające przemocy w dzieciństwie,
- osoby aprobujące zachowania przemocowe,
- badani uznający bicie za skuteczną metodę wychowawczą,
- badani uznający postępowanie z dzieckiem za całkowicie prywatną sprawę rodziców,
- osoby postępujące z własnym dzieckiem w sposób przemocowy.

Osoby, które zadeklarowały brak reakcji, zapytano o powód tego wyboru.

Wykres 90. Dlaczego nic by Pan\Pani nie zrobił\zrobiła? (dane dla N=199)

Podobnie jak w przypadku przemocy wobec dziecka w najbliższym otoczeniu, także w przypadku jej dokonywania się w miejscu publicznym, najczęstszym powodem braku reakcji okazało się uznanie, iż sytuacja nie wymaga reagowania, czyli bagatelizowanie problemu. Aż co trzeci badany, który zadeklarował brak reakcji, wskazał na taką przyczynę swojego zachowania (31%).

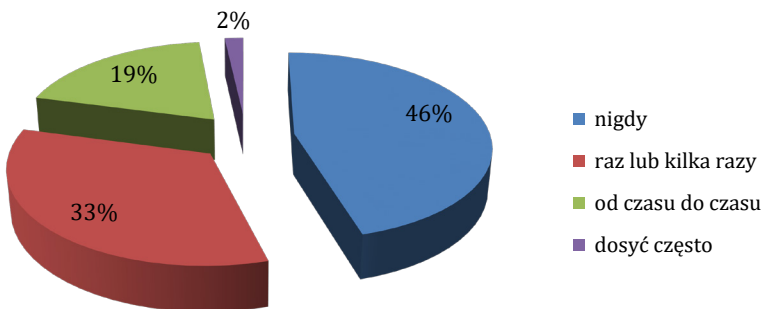
5.9. Przemoc wobec dzieci w zachowaniach i doświadczeniach rodziców

Jednym z celów monitoringu Rzecznika Praw Dziecka jest od 2014 roku szacowanie rozmiaru problemu przemocy w wychowaniu na podstawie relacji (ujawnień) rodziców na temat ich własnych zachowań wobec dzieci. Analizy dotyczą stosowania przemocy w tak zwanych łagodniejszych postaciach, czyli klapsów, jak i tak zwanych poważniejszych, czyli lania. Przedmiotem badań są także osobiste doświadczenia rodziców doświadczających przemocy w dzieciństwie, które wykorzystuje się w analizie komparatystycznej oraz korelacyjnej, gdzie stanowią one zmienną wpływającą na posługiwanie się przemocą wobec dziecka. W roku 2015 w analizę rozmiaru zjawiska przemocy w wychowaniu relacjonowanej przez rodziców wprowadzono dodatkowo perspektywę płci dziecka oraz starano się uchwycić zakres występowania innych zachowań przemocy wobec dziecka, poza klapsami i laniem, tj. karmienie na siłę, szarpanie, popychanie lub potrząsanie, policzkowanie, ciągnięcie za włosy lub uszy, szczypanie, ściskanie ze złością, krzyczenie, stosowanie obraźliwych i poniżających epitetów.

5.9.1. Bicie dzieci w świetle ujawnień rodziców – stosowanie klapsów

W świetle relacji rodziców dzieci do 18. roku życia można stwierdzić, iż zakres występowania przemocy w wychowaniu w postaci uderzania dziecka (tak zwanych klapsów) jest w Polsce poważny – większość rodziców (54%) przyznała się do zastosowania chociaż raz tak zwanego klapsa, w tym 21% przyznało się do wykorzystywania klapsów częściej niż „raz lub kilka razy”.

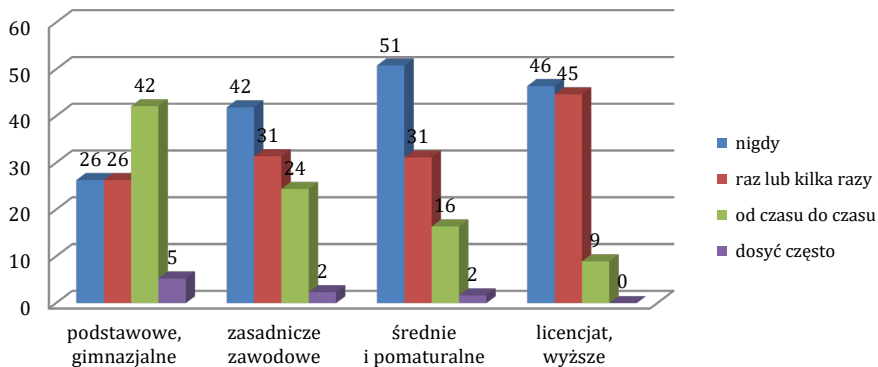
Wykres 91. Czy zdarzyło się Panu\Pani wymierzyć swojemu dziecku klapsa? (dane dla N=283)

Wśród rodziców wykorzystujących klapsy częściej były osoby:

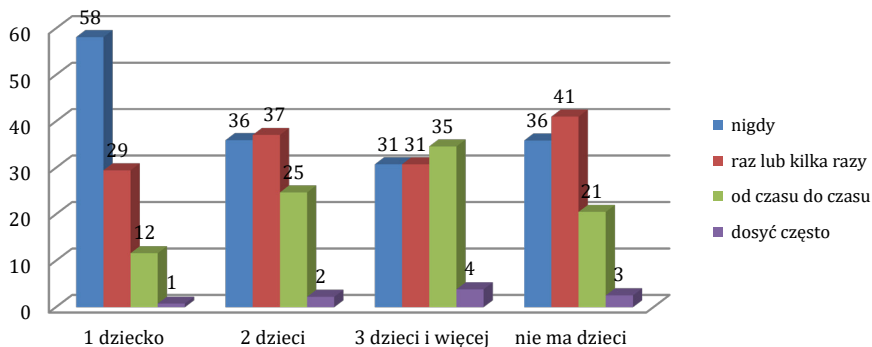
- z niższym wykształceniem (podstawowym)

Wykres 92. Stosowanie klapsów a wykształcenie rodziców (dane dla N=283)

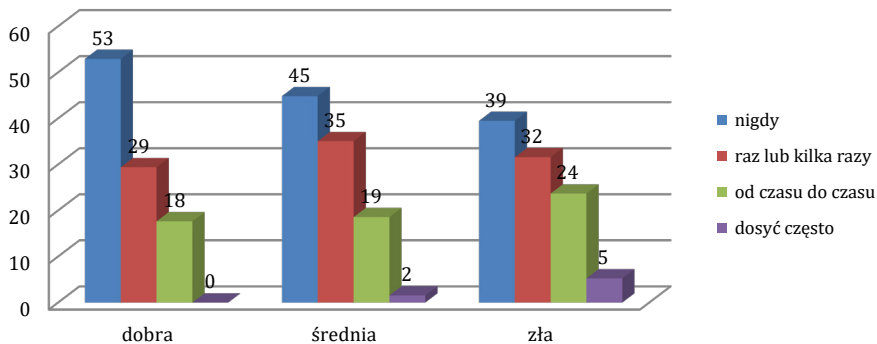
- mające więcej niż jedno dziecko

Wykres 93. Stosowanie klapsów przez rodziców a liczba dzieci w gospodarstwie domowym (dane dla N=283)

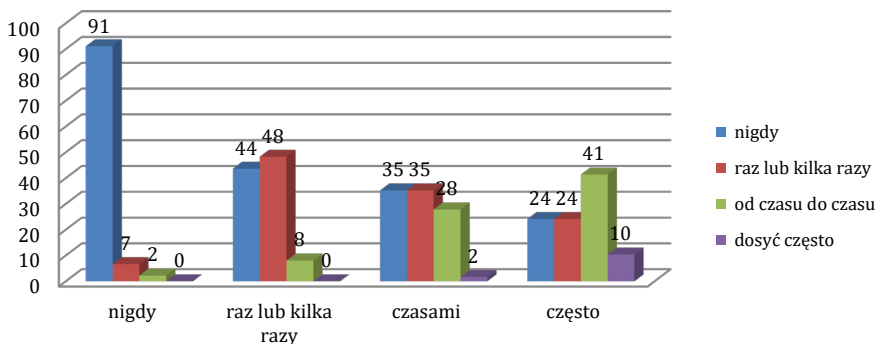
- oceniające swoją sytuację materialną jako średnią lub niekorzystną

Wykres 94. Stosowanie klapsów przez rodziców a ocena sytuacji materialnej (dane dla N=283)

- które doświadczały takich zachowań w dzieciństwie

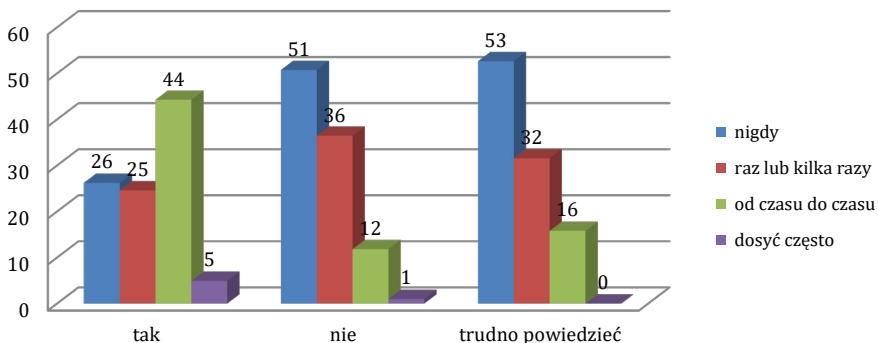
**Wykres 95. Stosowanie klapsów a doświadczanie klapsów w dzieciństwie
(dane dla N=283)**

W świetle powyższych danych widoczne jest, że im częściej rodzice sami otrzymywali klapsy w dzieciństwie, tym częściej tak się zachowują wobec własnego dziecka.

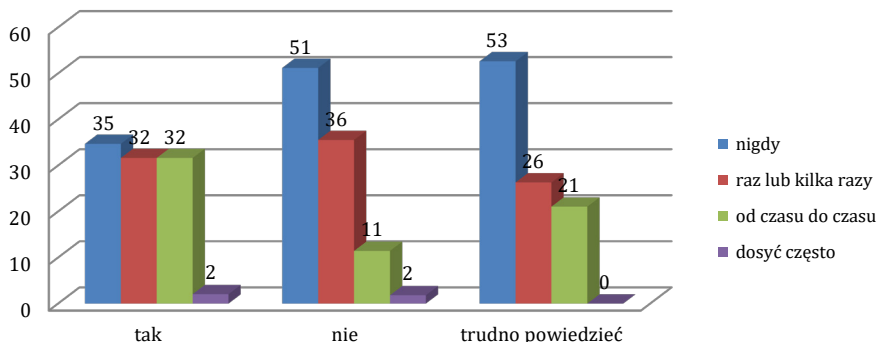
- uznające bicie za skuteczną metodę wychowawczą

**Wykres 96. Stosowanie klapsów a uznawanie bicia za metodę wychowawczą
(dane dla N=283)**

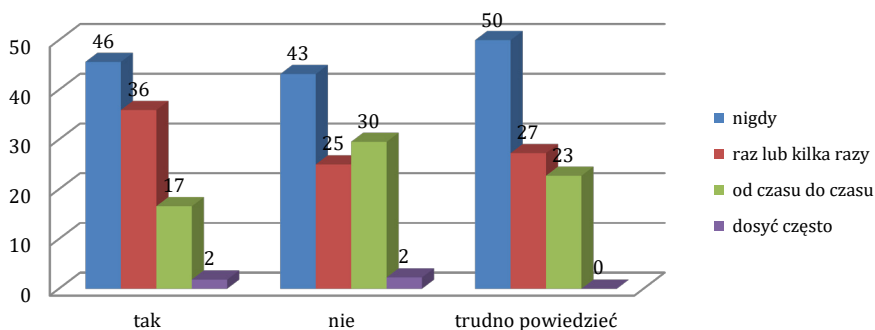
- uznające postępowanie z dzieckiem za całkowicie prywatną sprawę rodziców

Wykres 97. Stosowanie klapsów a uznawanie postępowania z dzieckiem za całkowicie prywatną sprawę rodziców (dane dla N=283)

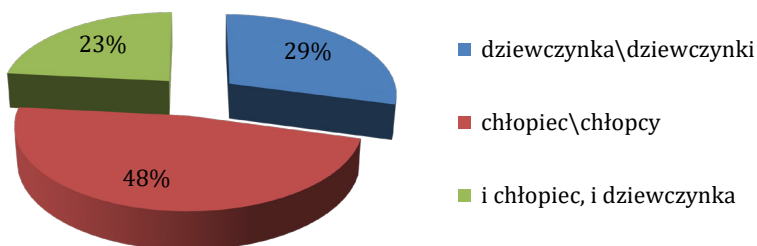
Co ciekawe, wiedza o prawnym zakazie bicia dzieci lub przypuszczenie, że takie prawo istnieje, nie miały wpływu na częstość występowania deklaracji o braku stosowania klapsów, ale wpływały na częstotliwość stosowania takiej metody postępowania z dzieckiem. Rodzice wiedzący lub przypuszczający, że takie prawo istnieje, rzadziej przyznawali się do częstego stosowania klapsów.

Wykres 98. Stosowanie klapsów a odpowiedzi na pytanie: *Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: „bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem”?* (dane w % dla N=283)

Analiza deklaracji zachowań rodziców stosujących klapsy w wychowaniu (154 osoby) w zależności od płci dziecka pokazała, iż znacznie częściej klapsy otrzymują chłopcy niż dziewczynki.

Wykres 99. Jakiej płci jest dziecko\ są dzieci, które dostało\ dostały klapsa? (dane dla N=154)

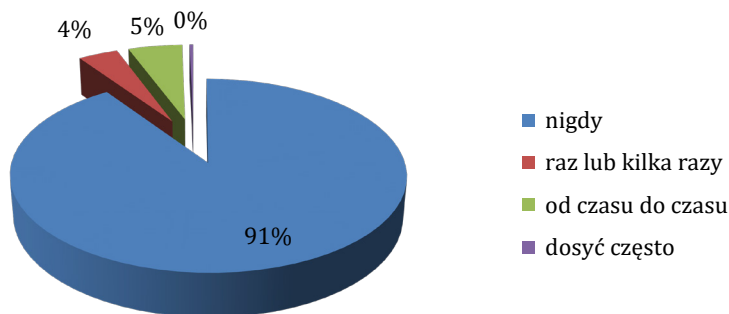

Zarówno ten obraz danych, jak i wcześniejsze analizy dotyczące aprobaty zachowań przemocowych z punktu widzenia płci dziecka, pozwalają na stwierdzenie, iż chłopcy są bardziej narażeni na przemoc fizyczną w wychowaniu niż dziewczynki.

5.9.2. Bicie dzieci w świetle ujawnień rodziców – stosowanie lania

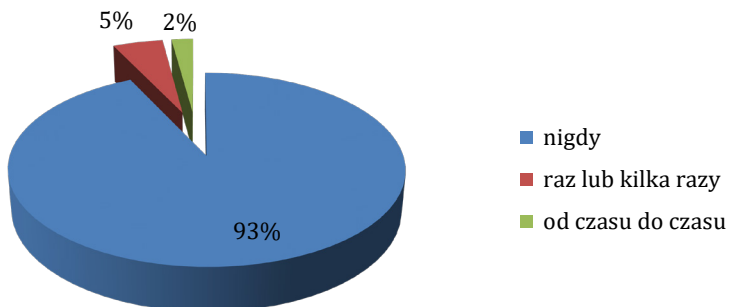
Bicie dziecka w celach wychowawczych, w świetle uzyskanych relacji rodziców, jest zjawiskiem nadal występującym w Polsce. Biorąc pod uwagę bezpośredni sposób zapytania, należy uznać, że część rodziców, którzy tak naprawdę biją swoje dzieci, nie przyznała się do tego typu zachowań. Dlatego uzyskane wskaźniki należy najprawdopodobniej traktować jako zaniżone. Na podstawie badań można stwierdzić, że choć zdecydowana większość rodziców twierdzi, iż ich dziecko nigdy nie doświadczyło lania, to jednak niemal co dziesiąty badany (9%) przyznał się do występowania takich sytuacji co najmniej raz lub kilka razy.

Wykres 100. Czy zdarzyło się, że Pana\Pani dziecko dostało tzw. lanie? (dane dla N=283)

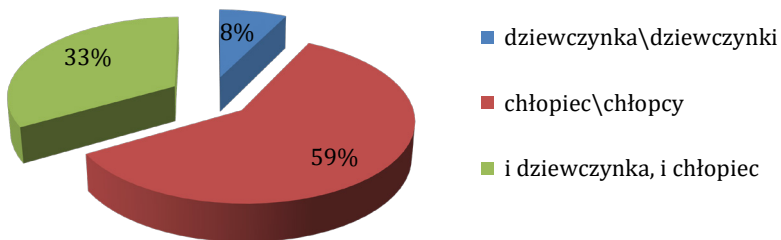
W badaniu zastosowano jeszcze jedno pytanie dotyczące bicia dziecka z użyciem przedmiotu. Wyniki wskazują, że 7% rodziców przyznało się do tego typu zachowań.

Wykres 101. Czy zdarzyły się Panu\Pani wobec własnego dziecka któreś z poniższych zachowań: dać "w skórę" pasem lub innym przedmiotem (dane dla N=283)

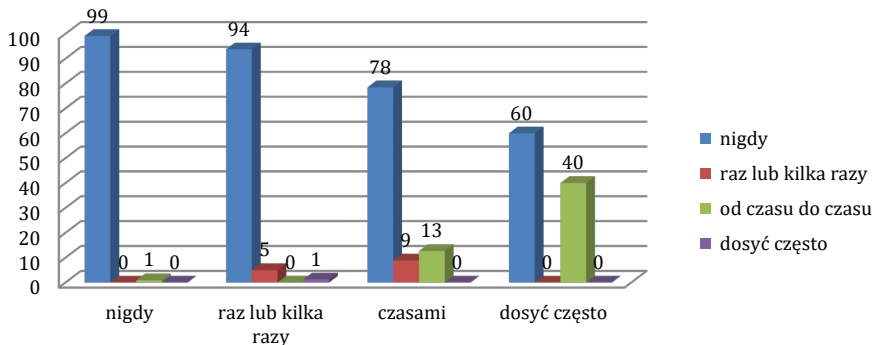
Analiza wpływu płci dziecka na częstość bicia przez rodzica (na podstawie dodatkowego pytania) pokazała, iż w zdecydowanej większości zachowania te dotyczą chłopców – 59% wskazań rodziców przyznających się do bicia (sprawiania tak zwanego lania).

Wykres 102. Jakiej płci jest dziecko\są dzieci, które dostało\dostały lanie? (dane dla N=27)

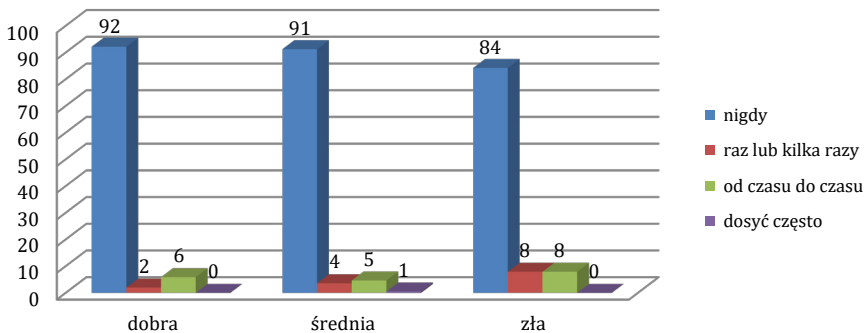
Bili dzieci (tak zwane lanie) częściej ci rodzice, którzy sami doświadczali przemocy w wychowaniu.

Wykres 103. Stosowanie tzw. lania a doświadczanie go we własnym dzieciństwie (dane dla N=283)

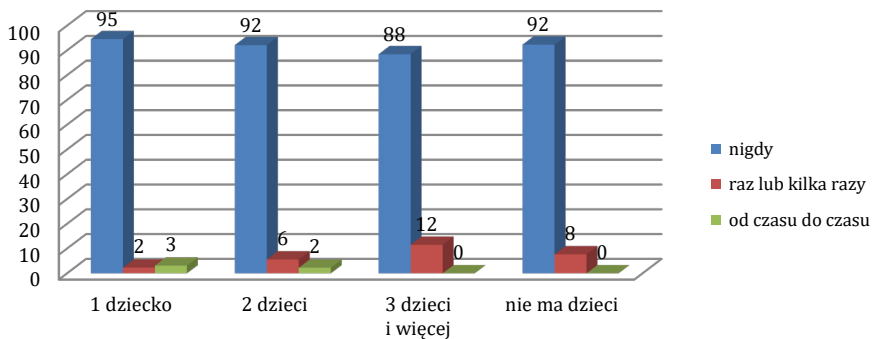
Rodzice oceniający swoją sytuację materialną jako złą nieco częściej stosowali tak zwane lanie dzieci.

Wykres 104. Stosowanie tzw. lania a ocena sytuacji materialnej (dane dla N=283)

Z kolei do bicia dziecka pasem lub innym przedmiotem częściej przyznawali się rodzice mający troje lub więcej dzieci.

Wykres 105. Bicie dziecka przedmiotem a liczba dzieci w gospodarstwie domowym

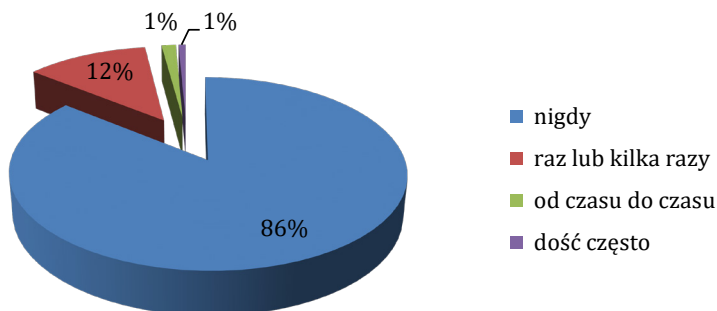

5.9.3. Inne zachowania przemocowe wobec dziecka w relacji rodziców

W badaniu z 2015 roku zastosowano dodatkowe pytanie o stosowanie przemocy wobec dziecka w następujących formach: karmienie na siłę, szarpanie, popychanie lub potrząsanie, policzkowanie, ciągnięcie za włosy lub uszy, szczypanie, ściskanie ze złością, krzyczenie, stosowanie obraźliwych i poniżających epitetów. Uzyskane dane będące ujawnieniami rodziców co do prezentowania poszczególnych typów zachowań, jeśli traktować je jako obraz rozmiaru zjawiska stosowania przemocy wobec dzieci, wskazują, iż od kilku do kilkunastu procent rodziców ma skłonność do wykorzystywania przemocy w wychowaniu (w zależności od typu zachowania). W wyniku analizy ustalono, że:

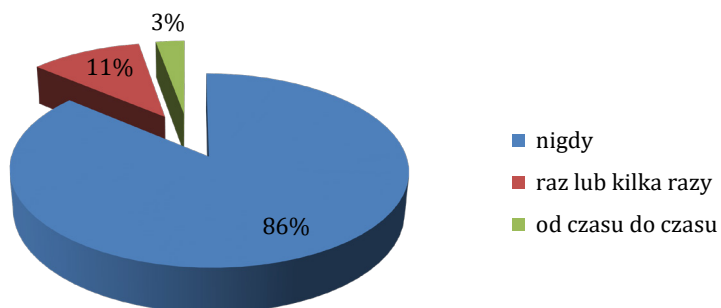
- co siódmy rodzic przyznał się do **siłowego karmienia** swojego dziecka (13% badanych)

Wykres 106. Czy zdarzyły się Panu\Pani wobec własnego dziecka któreś z poniższych zachowań: karmić na siłę, kiedy było małe? (dane dla N=283)

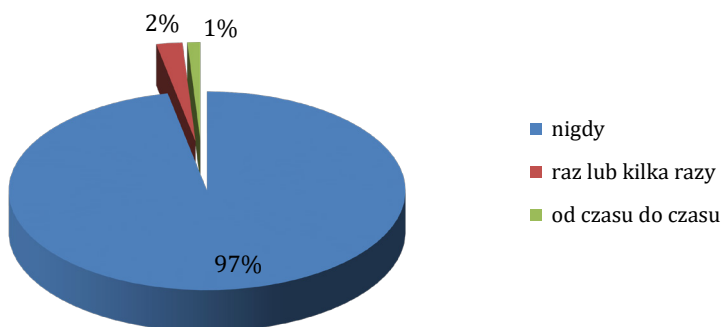
- **szarpanie, popychanie, potrząsanie dzieckiem** ujawniło łącznie 14% badanych rodziców

Wykres 107. Czy zdarzyły się Panu\Pani wobec własnego dziecka któreś z poniższych zachowań: szarpać lub popychać, potrząsać ze złością? (dane dla N=283)

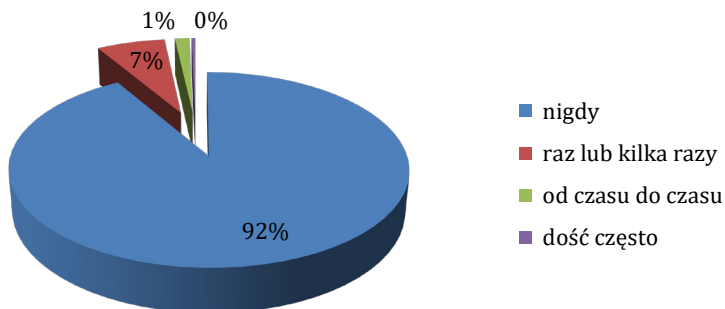
- niemal wszyscy badani rodzice wskazali, że **nigdy nie spoliczkowali dziecka**, jedynie 3% respondentów przyznało się do takiego zachowania

Wykres 108. Czy zdarzyły się Panu\Pani wobec własnego dziecka któreś z poniższych zachowań: spoliczkować (dane dla N=283)

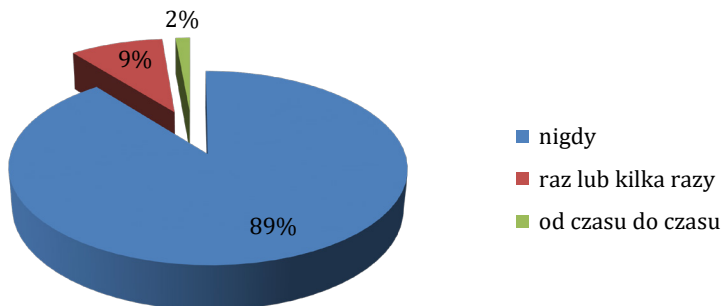
- do **ciągnięcia za włosy, uszy** przyznał się mniej niż co dziesiąty rodzic (8%)

Wykres 109. Czy zdarzyły się Panu\Pani wobec własnego dziecka któreś z poniższych zachowań: pociągnąć za włosy lub uszy? (dane dla N=283)

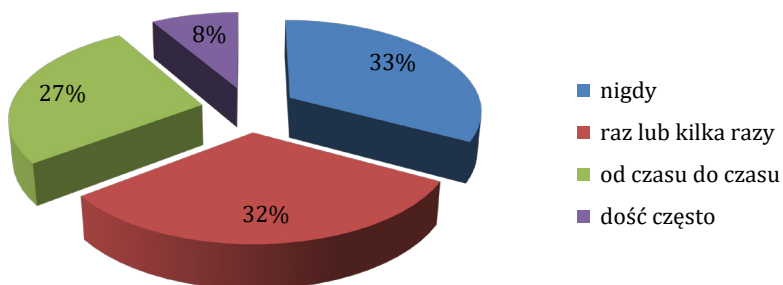
- do zachowania polegającego na złośliwym **szczypaniu lub ściskaniu części ciała dziecka** przyznał się co dziesiąty rodzic (11%)

Wykres 110. Czy zdarzyły się Panu\Pani wobec własnego dziecka któreś z poniższych zachowań: uszczypnąć, ścisnąć ze złością rękę, nogę lub inną część ciała? (dane dla N=283)

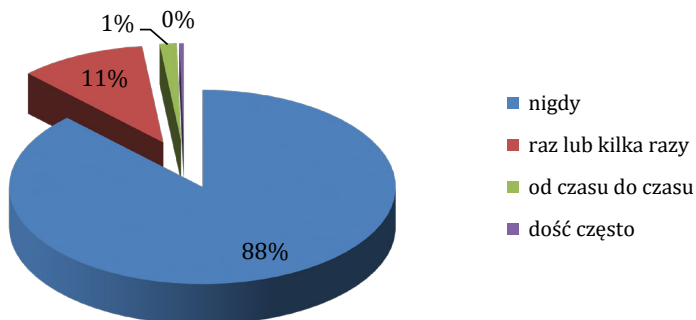
- zdecydowana większość badanych rodziców (67%) przyznała się do **krzyczenia na dziecko**, w tym prawie co trzeci rodzic przyznał się do prezentowania takiego zachowania od czasu do czasu, a prawie co dziesiąty (8%) potwierdził, że zdarza mu się to często

Wykres 111. Czy zdarzyło się Panu\Pani nakrzyknąć na własne dziecko? (dane dla N=283)

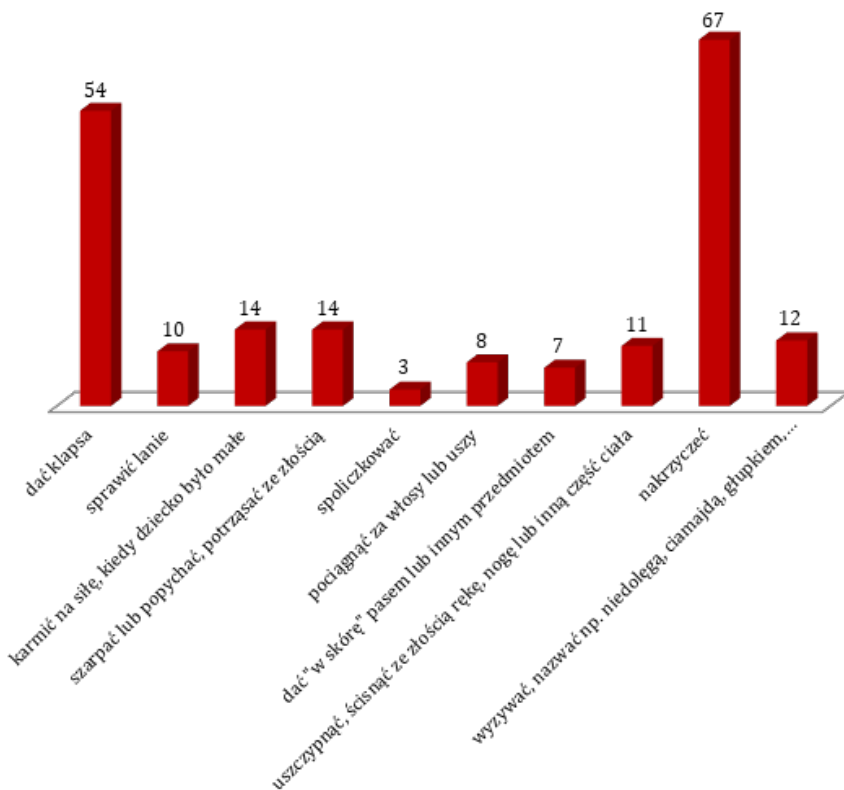
- do **obraźliwego wyzywania dziecka** przyznał się więcej niż co dziesiąty rodzic (12%)

Wykres 112. Czy zdarzyły się Panu\Pani wobec własnego dziecka któreś z poniższych zachowań: wyzywać, nazwać np. niedołągą, ciamajdą, głupkiem, kretynem, osłem itp. (dane dla N=283)

Analiza porównawcza poszczególnych rodzajów zachowań przemocowych rodziców w stosunku do dziecka wyraźnie pokazuje przede wszystkim to, iż zdecydowanie częściej stosowana jest przemoc psychiczna w postaci krzyczenia na dzieci niż różne postaci przemocy fizycznej czy aktywnego atakowania dziecka – agresja werbalna wobec niego.

Wykres 113. Zachowania przemocy wobec dziecka relacjonowane przez rodziców dzieci do 18. roku życia (dane w % dla N=283)

Z tego zestawienia porównawczego wynika, że spośród zachowań o fizycznym wymiarze rodzice najczęściej przyznają się do stosowania wobec dziecka klapsów, najrzadziej natomiast do bardzo poniżającego zachowania, którym jest spoliczkowanie. Uzyskany na podstawie relacji rodziców obraz występowania zachowań przemocowych wobec dzieci skłania ponadto do komentarza, że wysoki odsetek ujawnień stosowania

klapsów oraz krzyczenia na dziecko wynika najprawdopodobniej także z tego, że poza faktyczną dużą częstością ich występowania, rodzice nie postrzegają tych zachowań jako przemocy i w związku z tym nie bronią się przed ich ujawnieniem w badaniu, które tematycznie dotyczy przemocy wobec dziecka.

5.10. Wnioski końcowe i rekomendacje – badania z roku 2015

Najważniejsze ustalenia badawcze, wynikające z badania postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu oraz z prezentowania przez rodziców zachowań przemocowych wobec dzieci, można sformułować w kilku obszarach:

Spółeczna akceptacja przemocy w wychowaniu

- W Polsce występuje społeczna akceptacja stosowania przemocy fizycznej wobec dzieci w wychowaniu. Poziom tej aprobaty jest zróżnicowany: wyższy lub niższy w zależności od formy zachowania. Wyższa akceptacja społeczna dotyczy „łagodniejszych” postaci przemocy, czyli tak zwanych klapsów – aż ponad połowa Polaków wyraża ich aprobatę, a co dziesiąty Polak jest zdecydowanym zwolennikiem. Mniej aprobowane są „poważniejsze” postaci przemocy, czyli bicie dziecka (tak zwane lanie). Zdecydowanych zwolenników jest jednak niewiele, a z kolei zdecydowanie sprzeciwia mu się co czwarty Polak. Ogólnie jednak sytuację, że **ponad połowa Polaków aprobuje uderzanie dziecka, a co trzeci Polak akceptuje bicie dzieci w wychowaniu**, należy traktować jako wymagającą podjęcia intensywnych działań zmierzających do zmiany społecznych postaw w tym względzie.

Niepokojące jest, iż co czwarty Polak uznaje bicie dzieci za skuteczną metodę wychowawczą, choć zdecydowanych zwolenników traktowania bicia jako metody wychowawczej jest niewiele. Nieco więcej Polaków – co trzeci, dopuszcza stosowanie wobec dzieci kar fizycznych, podczas gdy zdecydowanym przeciwnikiem jest co czwarty Polak.

Analizy charakteru aprobaty dla zachowań przemocowych wobec dziecka oraz wykorzystywania kar fizycznych w wychowaniu i traktowania bicia jako metody wychowawczej **w grupie rodziców dzieci do 18. roku życia pokazują, iż wśród nich poziom tej aprobaty jest niższy** zwykle o kilka punktów w stosunku do ogółu badanych, a wyższy jest poziom negowania przemocy i traktowania bicia jako metody wychowawczej.

- Poziom aprobaty dla przemocy w wychowaniu wydaje się warunkowana pewnymi cechami demograficznymi i społecznymi. Wyższą aprobatą charakteryzują się mężczyźni, osoby o niższym wykształceniu, osoby starsze oraz osoby oceniające swą sytuację materialną jako złą. Kobiety, osoby wyżej wykształcone i lepiej oceniające swoją sytuację materialną są częściej przeciwnie biciu dzieci. Znaczącym czynnikiem różnicującym okazały się także **własne doświadczenia w postaci doświadczania przemocy w dzieciństwie** – im częściej badani otrzymywali tak zwane klapsy i lanie, tym częściej akceptowali przemoc w wychowaniu, uznawali bicie za metodę wychowawczą i ogólnie akceptowali stosowanie kar fizycznych wobec dzieci. Istotnym czynnikiem determinującym poziom akceptacji klapsów, lania, uznawania bicia za metodę wychowawczą i ogólnie aprobaty dla kar fizycznych w wychowaniu okazały się też osobiste zachowania badanych (rodziców) w zakresie posługiwania się przemocą w wychowaniu – im częściej stosowali przemoc wobec własnych dzieci, tym częściej akceptowali jej wykorzystywanie w wychowaniu i uznawali ją za skuteczną metodę wychowawczą. Aprobata rosła również wraz z liczbą posiadanych dzieci (w grupie osób mających dzieci). Co istotne, **wiedza o istnieniu prawa zakazującego bicia dzieci okazała się nie wpływać** na poziom aprobaty przemocy w wychowaniu. Oczywiście jest to, że poziom akceptacji bicia dzieci był wyższy wśród osób uznających je za skuteczną metodę wychowawczą.
- **Płeć dziecka była istotnym czynnikiem** w przypadku aprobaty przemocy w wychowaniu. Osoby aprobujące bicie zdecydowanie częściej wskazywały, że to właśnie chłopcy zasługują na to, by „dostać w skórę”.
- Dynamika społecznych postaw wobec przemocy w wychowaniu wykazuje wyraźną tendencję spadkową w wymiarze „lekkich” form przemocy. **Maleje liczba Polaków zdecydowanie akceptujących klapsy** – w stosunku do 2008 roku odnotowano już **20 punktowy spadek**. Mniej systematycznie i dynamicznie spada **liczba osób aprobujących bicie dziecka** – w stosunku do 2008 roku odnotowano **spadek dziewięciopunktowy**. Od roku 2008 **wzrasta dezaprobata kar fizycznych** w wychowaniu i obecnie różnica wynosi **16 punktów**. Niezbyt pozytywnie interpretować należy z kolei dynamikę uznawania bicia za metodę wychowawczą – liczba zdecydowanych zwolenników tego stanowiska od kilku lat pozostaje na podobnym poziomie z lekką tendencją zwyżkową.

Jak widać, następuje powolna zmiana społecznych postaw dotyczących bicia dzieci (tak zwanego lania) – zmniejsza się aprobata, a zwiększa dezaprobata takich zachowań. Niestety liczba osób postrzegających bicie jako skuteczną metodę wychowawczą w perspektywie lat nie maleje. Można tę sytuację interpretować jako wzrost poczucia bezradności rodziców w postępowaniu z dzieckiem.

Rekomendacja 1.

Wskazane jest rozwijanie form i treści edukacji społecznej, zarówno ogólnej, jak i ukierunkowanej, tj. prowadzonej w grupach docelowych – rodziców, wychowawców, nauczycieli oraz dzieci. Edukacja ta z jednej strony powinna ukazywać istotę i rodzaje zachowań przemocowych wobec dzieci, wyjaśniać ich szkodliwy, krzywdzący dla dziecka charakter oraz przedstawiać zachowania przemocowe – nawet te „lekkie” – jako przejawy łamania praw dziecka, a z drugiej strony musi rozwijać tak zwane pozytywne rodzicielstwo, pokazywać konstruktywne, bezprzemocowe sposoby radzenia sobie z dzieckiem. Ważne, aby działania te miały charakter systematyczny oraz by programy edukacyjne prowadzone były w ramach istniejących możliwości dostępu do poszczególnych grup. Istotną rolę, jak pokazuje to międzynarodowe doświadczenie, pełnią cykliczne kampanie społeczne. Warto jednak, aby były one poddawane ewaluacjom w celu identyfikowania efektywnych elementów oddziaływania.

Postawy społeczne dotyczące prawa zakazującego bicia dzieci/stosowania kar cielesnych w wychowaniu

- Poziom wiedzy społecznej na temat istnienia w Polsce prawa zakazującego bicia dzieci generalnie nie poprawia się w perspektywie ostatnich kilku lat, co więcej, biorąc pod uwagę faktyczną wiedzę o istnieniu zakazu (kategoria odpowiedzi „zdecydowanie tak”), zauważyć można wręcz spadek w stosunku do roku 2011. W 2015 roku tylko jedna trzecia Polaków wiedziała o prawnej ochronie dzieci przed biciem. To wskazuje, iż wyższy poziom wiedzy w społeczeństwie miał miejsce wówczas, gdy kwestia wprowadzenia zakazu bicia dzieci była świeżą, „głośną” sprawą w wymiarze publicznym. Przypomnieć trzeba, iż badania odbywały się niecały rok po wprowadzeniu przepisu w 2010 roku. Nieco wyższy poziom wiedzy niż ogół badanych prezentują rodzice dzieci do 18. roku życia oraz osoby z wyższym wykształceniem.

Ogólnie oceniając, poziom społecznej wiedzy o prawnym zakazie bicia dzieci w Polsce należy uznać za niski.

- Z kolei ocena funkcjonalności prawa zakazującego bicia dzieci (bez względu na świadomość, czy takie prawo obowiązuje w Polsce, czy nie) jest raczej wysoka, gdyż ponad połowa Polaków uważa, iż całkowity zakaz bicia dzieci może przynieść pozytywne skutki i jego wprowadzenie jest słuszne. Zdecydowanie popiera to jednak tylko co piąty badany. W porównaniu do roku 2011 **przyrost pozytywnej oceny jest znaczący i wynosi aż 10 punktów procentowych.**

Częściej pozytywną ocenę zakazu bicia dzieci prezentują kobiety, osoby młodsze oraz osoby z wyższym wykształceniem, negatywną z kolei mężczyźni i osoby starsze, a także ci, którzy wyrażają aprobatę kar cielesnych i akceptują przemoc w wychowaniu. Częściej też negatywnie oceniają funkcjonalność zakazu bicia dziecka osoby, które uważają, iż postępowanie z dziećmi jest wyłącznie prywatną sprawą rodziców. Okazuje się też, iż omawiany zakaz oceniają negatywnie respondenci, którzy doświadczyli przemocy w dzieciństwie oraz ci, którzy sami stosują przemoc fizyczną w wychowaniu.

W grupie rodziców dzieci do 18. roku życia pozytywną ocenę funkcjonalności zakazu bicia dzieci wyraziło aż 60% badanych, ale zdecydowanie rzadziej występuje ona wśród tych rodziców, którzy biją dzieci.

Rekomendacja 2.

Rezultaty badań z 2015 roku uwidaczniają potrzebę stałego upowszechniania wiedzy o istnieniu w polskim prawie przepisu zakazującego wykorzystywania kar cielesnych w wychowaniu oraz konieczność szerszego informowania o jego funkcji oraz motywach wprowadzenia. Wydaje się, iż szczególnie intensywnie informacja ta powinna być kierowana do rodziców, a także do osób pracujących z dziećmi i rodzicami.

Postawy społeczne wobec interwencji w sytuacje przemocy nad dzieckiem w rodzinie

- Za uznaniem postępowania z dzieckiem za całkowicie prywatną sprawą rodziców, nawet w sytuacji, kiedy stosują oni kary fizyczne, opowiada się nieco więcej niż co trzeci Polak. Ta liczba maleje w la-

tach prowadzenia monitoringu, jednak na sformułowanie konkluzji o pozytywnym trendzie społecznym jest jednak za wcześnie. Wśród osób opowiadających się za całkowitą prywatnością dominują mężczyźni, osoby niżej wykształcone, osoby bite w dzieciństwie, badani uznający bicie za skuteczną metodę wychowawczą oraz ci rodzice, którzy sami stosują przemoc w wychowaniu. Na kwestię przyzwolenia społecznego na ingerowanie w sprawy postępowania rodziców z dzieckiem można spojrzeć także z innej perspektywy badawczej i wówczas okazuje się, iż więcej niż co piąty Polak nie udziela żadnym podmiotom społecznym mandatu do interweniowania w rodzinę w sytuacjach złego traktowania dziecka. Jednak analizując wyniki z lat poprzednich, przyzwolenie na ingerowanie (mierzone w tej perspektywie) wzrosło.

- Więcej niż co trzeci Polak uważa, iż działania wobec rodzin z problemem bicia dzieci powinien podejmować każdy, kto o nim wie. Pod tym względem sytuacja znacząco się poprawiła w stosunku do roku 2014 – nastąpił wzrost wskazań o 12 punktów. Można przypuszczać, iż badani, którzy wybrali tę właśnie kategorię, uważają przez to, iż każdy powinien reagować na sytuacje przemocy wobec dziecka w rodzinie. Ale także można przypuszczać, iż jest to pozytywny skutek intensywnej kampanii prowadzonej w ciągu minionego roku, ukierunkowanej na podniesienie gotowości do reagowania na sytuacje przemocy wobec dziecka („Nie zamykaj oczu na przemoc”, „Reaguj na przemoc wobec dzieci. Masz prawo”).
- Wśród podmiotów nominowanych przez opinię publiczną do interwencji w rodzinę podobną popularnością cieszą się od kilku lat policja i wymiar sprawiedliwości, a także pomoc społeczna. Szkoła i Rzecznik Praw Dziecka są wskazywani rzadziej. Generalnie poziom wskazań na te instytucje jest stosunkowo niski.
- Wśród działań społecznie preferowanych wobec rodziców bijących dzieci zdecydowanie dominują działania edukacyjne oraz pomocy rodzicom w radzeniu sobie ze stresem (razem prawie połowa wskazań). Polacy uważają, iż rodzicom z problemem bicia dzieci należy pomagać i ich edukować oraz nadzorować, a rzadziej chcą, by byli oni karani w różny sposób (wyrokami, przymusową terapią czy odbieraniem dzieci).

Rekomendacja 3.

Z pewnością trudno jest w polskim społeczeństwie w sposób zdecydowany promować nadrzędność potrzeby ochrony dzieci i ich praw nad tradycyjnymi normami uznającymi wartość autonomii i prywatność rodziców w sprawach postępowania z dzieckiem. Należy chyba jednak wyraźniej akcentować w różnych formach społecznych przekazów, iż ta swoboda rodziców w wychowaniu jest ograniczona dobrem dziecka oraz że ono nie może być traktowane jako własność, a wychowanie nie powinno być polem samowoli rodziców. Jednocześnie wydaje się, iż w społecznym eksponowaniu tej kwestii nie należy stawiać w opozycji praw rodziców i praw dziecka.

Osobiste reagowanie na przemoc wobec dziecka

- W sytuacji stykania się z przemocą wobec dziecka w najbliższym sąsiedztwie Polacy deklarują najczęściej reakcje ostrożne. Wskazują, że próbowaliby wyjaśnić sytuację, upewnić się, co się właściwie dzieje. Co piąty badany podjąłby próbę zasygnalizowania sąsiadom, że jest świadkiem sytuacji. Bardziej zdecydowane działania są rzadziej deklarowane. Jedynie co siódmy Polak deklaruje zgłoszenie na policję, tyle samo osób mówi o zwróceniu uwagi rodzicom, że nie wolno bić dzieci. Z kolei w sytuacjach stykania się z przemocą w miejscu publicznym najczęściej preferowanym rodzajem reakcji było zwrócenie rodzicowi uwagi co do niewłaściwości postępowania z dzieckiem. Zdecydowanie mniej było deklaracji, że zostałyby podjęta próba rozmowy z rodzicem na temat szkodliwości takiego traktowania dziecka oraz zaoferowania pomocy. Co siódmy badany wyraziłby pozawerbalną dezaprobatę. Okazuje się więc, iż w sytuacji braku związku z rodzicem dziecka Polacy wydają się zdecydowani w reakcjach, podczas gdy w okolicznościach bardziej bezpośrednich relacji ze sprawcą przemocy reagują „delikatniej”.
- Brak reakcji na przemoc wobec dziecka częściej ma miejsce, gdy sytuacja tego typu rozgrywa się w miejscu publicznym. Co piąty Polak zadeklarował swoją bierność w takim przypadku. Tymczasem, jeśli przemoc wobec dziecka dokonuje się w najbliższym otoczeniu, co jest związane z osobistymi relacjami z rodzicami, bierny pozostanie co dziesiąty z Polaków. Częściej brak reakcji deklarowali mężczyźni oraz osoby niżej wykształcone, starsze (po 60 r.ż.) i najmłodsze (do 20 r.ż.). Częściej

też byli to ci, którzy uważali, iż postępowanie z dzieckiem jest wyłącznie prywatną sprawą rodziców, a także osoby, które same doświadczały przemocy w wychowaniu oraz ci, którzy przyznawali się do stosowania tak zwanych klapsów oraz lania wobec własnych dzieci.

Powodem braku reakcji w sytuacji przemocy w najbliższym otoczeniu jest najczęściej hołdowanie zasadzie, iż nie należy wtrącać się w sprawy innych (niemal co trzeci badany w grupie deklarującej brak reakcji) i sprawy wychowania dzieci przez innych (co szósty). Z kolei, jeśli przemoc dokonuje się w miejscu publicznym, najczęstszym powodem braku działania jest bagatelizowanie sytuacji. W obu przypadkach obawa o bezpieczeństwo oraz strach przed nieprzyjemną reakcją były mniej istotnymi powodami. To oznacza, że najczęściej za brakiem reakcji na przemoc wobec dzieci nie stoi obawa o negatywne konsekwencje czy nieprzyjemności, ale przekonanie, że nie należy mieszać się w tego typu sytuacje oraz brak uznania, że na bicie dziecka należy reagować i że dzieje się coś złego.

Rekomendacja 4.

Na podstawie uzyskanych wyników badań można stwierdzić, że najbardziej racjonalną rekomendacją jest prowadzenie dalszych działań podnoszących społeczną gotowość do reagowania na sytuacje przemocy wobec dzieci. W tym celu wydaje się uzasadnione wskazanie, by kontynuować kampanie społeczne podnoszące gotowość ludzi do podejmowania reakcji dla dobra dziecka i przelamujące społeczne tabu „niemieszania się w cudze sprawy”. Szczególnie istotne jest przy tym dostarczanie wiedzy w zakresie odpowiednich w określonych sytuacjach sposobów reagowania na sytuacje przemocy wobec dzieci.

Ujawnianie przemocy wobec dzieci przez rodziców

- Na podstawie uzyskanych relacji o zachowaniach badanych wobec własnych można stwierdzić, że przemoc w wychowaniu jest stosowana na szeroką skalę. Ponad połowa rodziców przyznała się do zastosowania klapsa, a co piąty rodzic mówił o stosowaniu klapsów przynajmniej od czasu do czasu. Chłopcy są bardziej narażeni na potraktowanie klapssem. Blisko połowa spośród rodziców dających klapsy postąpiła w ten sposób z chłopcem, a niemal jedna czwarta z chłopcem i dziewczynką. Zdecydowanie rzadziej rodzice przyznawali się do sprawiania dziecku tak zwa-

nego lania – co dziesiąty z nich. W roku 2015 deklarowano takie zachowanie rzadziej niż rok wcześniej. Częściej adresatami lania byli chłopcy. Niewielu rodziców wybrało odpowiedź wskazującą na to, że biją dziecko pasem lub innym przedmiotem. Do innych zachowań przemocowych, takich jak karmienie na siłę, szarpanie i potrząsanie, stosowanie agresji słownej w postaci obrażania i wyzywania dziecka, przyznał się więcej niż co dziesiąty rodzic. Do ciągnięcia za włosy lub uszy oraz do złośliwego szczypania czy ściskania mniej niż co dziesiąty rodzic. Najmniej rodziców przyznało się do spoliczkowania dziecka, które to zachowanie jest kulturowo traktowane jako bardzo poniżające. Natomiast dominująca większość respondentów wskazała, że krzyczą na dzieci, w tym ponad jedna trzecia robi to co najmniej od czasu do czasu.

- Częściej do stosowania przemocy w wychowaniu przyznawali się rodzice z niższym wykształceniem, mający więcej dzieci, negatywnie oceniający swoją sytuację materialną. Wyraźny jest też związek pomiędzy stosowaniem przemocy w wychowaniu a jej doświadczaniem we własnym dzieciństwie. Znajduje więc potwierdzenie nie tylko prawidłowość opisywana w literaturze przedmiotu, ale i obiegowe powiedzenie, iż bici biją częściej. Rodzice wykorzystujący przemoc w wychowaniu to częściej ci, którzy uznają bicie za skuteczną metodę wychowawczą oraz zwolennicy całkowitej prywatności i autonomii w postępowaniu z dzieckiem.

Rekomendacja 5.

W świetle tych wszystkich wniosków bez wątpienia podstawowym wskazaniem są działania podnoszące kulturę pedagogiczną rodziców. Chodzi o promowanie pozytywnego rodzicielstwa oraz kształcenie umiejętności radzenia sobie z dzieckiem w sposób bezprzemocowy, ale także edukowanie rodziców o różnych postaciach przemocy wobec dzieci oraz ich szkodliwości.

6. POSTAWY WOBEC PRZEMOCY W WYCHOWANIU; KOLEJNA ODSŁONA – CZYLI ROK 2018. CZY DOBRA ZMIANA?

Badania w roku 2018 stanowiły ósmą już edycję monitoringu. Przeprowadzone były metodą wywiadów bezpośrednich (CAPI). Dane zebrała w dniach 8–13 czerwca 2018 roku firma Kantar TNS w procedurze badania omnibusowego, według autorsko przygotowanego zestawu pytań. Próba badawcza objęła 1042 Polaków powyżej 15. roku życia i dobrana została w sposób zapewniający jej reprezentatywność wobec ogółu badanych. W badaniu wzięło udział 52,1% kobiet oraz 47,8% mężczyzn. 6% respondentów stanowili młodzi ludzie poniżej 20. roku życia, 16,7% dwudziestolatkowie, 19,3% trzydziestolatkowie, 15% czterdziestolatkowie, a 16,5% osoby w wieku 50–59 lat. Osób powyżej 60. roku życia było najwięcej. Wykształcenie wyższe lub licencyjne deklarowało 15,7% badanych, wykształcenie średnie i pomaturalne ponad 39%. 11% stanowiły osoby zamieszkujące duże miasta, powyżej 500 tys. mieszkańców, 17% osoby mieszkające w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców, natomiast ponad 32% osoby zamieszkałe w mniejszych miastach i miasteczkach (poniżej 100 tys. mieszkańców). Mieszkańcy wsi stanowili 39% próby badawczej. Badanie objęło 599 osób mających dzieci, w tym już dzieci dorosłe. Było Przepytano 241 rodziców dzieci do 18. roku życia, co stanowiło 23,1% ogółu badanych.

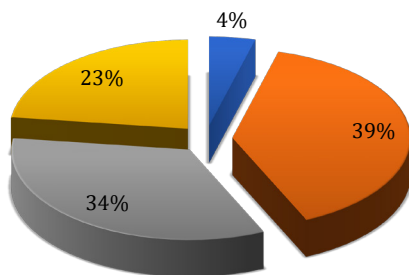
Celem badania w 2018 roku, zgodnie z założeniem monitoringu, było rozpoznanie postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu, a w szczególności: poziomu społecznej aprobaty różnych zachowań przemocowych wobec dzieci oraz poziomu uznawania kar cielesnych za metody wychowawcze. Ponadto, w badaniach rozpoznaniu poddawane były wiedza i nastawienie do prawa zakazującego stosowania przemocy w wychowaniu, preferencje co do sposobów ingerowania w problem przemocy wobec dzieci oraz deklaracje na temat sposobów postępowania badanych z własnymi dziećmi. Intencją prowadzenia monitoringu jest oczywiście analizowanie dynamiki zmian postaw poprzez porównanie danych z kolejnych lat w zakresie trzech podstawowych wskaźników aprobaty przemocy w wychowaniu (akceptacja uderzania dziecka, bicia dziecka oraz uznawania bicia za skuteczną metodę wychowawczą).

6.1. Postawy Polaków wobec przemocy w wychowaniu

6.1.1. Akceptacja stosowania przemocy wobec dziecka

Zebrane dane pokazują, iż wskaźnik społecznej aprobaty uderzania dziecka jest nadal niepokojąco wysoki. Świadczy o tym zarówno odsetek osób ogólnie aprobujących tak zwane klapsy (aż 43%), jak i odsetek osób bezwzględnie dezaprobujących takie zachowanie (zaledwie 23%).

Wykres 114. Czy zgadza się Pan\Pani ze stwierdzeniem: "są takie sytuacje, kiedy trzeba dać klapsa"?
(dane dla N=1042)

■ zdecydowanie tak ■ raczej tak ■ raczej nie ■ zdecydowanie nie

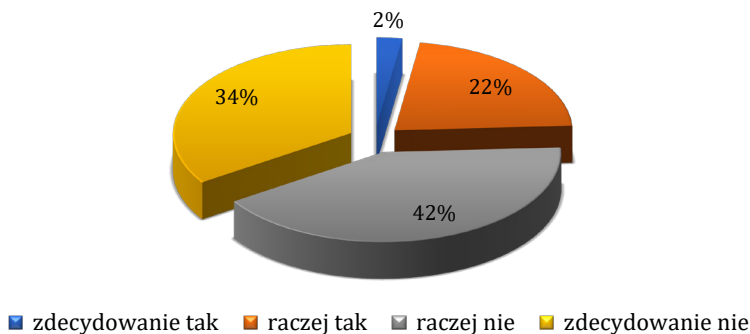
Wśród tych, którzy zdecydowanie negują klapsy, dominowali młodzi ludzie i młodzi dorośli (poniżej 30. roku życia) stanowiący ponad połowę (59%) osób w tej grupie oraz osoby z wyższym lub licencjackim wykształceniem (30%), a także mieszkańcy wielkich aglomeracji (29%).

W zagregowanym rozkładzie danych (sumy „tak” i „nie”) zauważyć można korelacje wyrażania aprobaty lub dezaprobaty z własnymi doświadczeniami wychowawczymi. Respondenci aprobujący klapsy to najczęściej osoby, które same doświadczały takich zachowań w dzieciństwie i odwrotnie – wśród dezaprobujących ponad 85% to osoby, które nigdy klapsów nie otrzymały. Podobny wpływ na akceptację klapsów ma do-

świadczanie bicia (tak zwanego lania). Także w tym przypadku osoby bez tego typu doświadczeń znacznie częściej wyrażały dezaprobatę klapsów, a doświadczający co najmniej od czasu do czasu lania w dzieciństwie częściej klapsy aprobowali.

Bicie dziecka spotyka się z mniejszą aprobatą społeczną niż uderzenie/klapsy (wykres 115), choć i w tym wypadku odsetek osób aprobujących tak zwane lanie jest niepożądanie wysoki (co czwarty badany – 24%). Można też zauważyć, iż tych ostatnich osób jest niemal dwukrotnie mniej niż aprobujących klapsy.

Wykres 115. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło"? (dane dla N=1042)

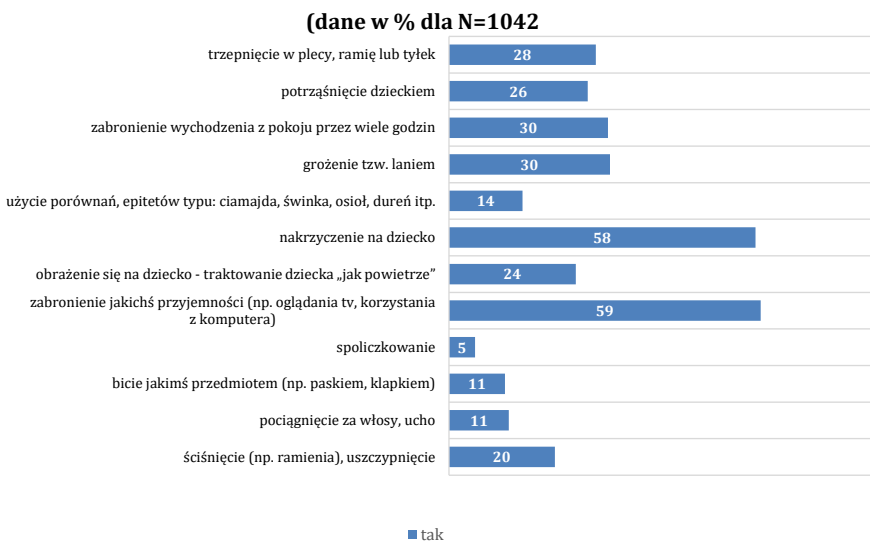

W przypadku analizy aprobaty bicia dzieci równie istotny jest odsetek osób bezwzględnie dezaprobujących to zachowanie wobec dziecka. To 34%, czyli zdecydowana dezaprobatą bicia dzieci jest częstsza niż dezaprobatą stosowania klapsów. Wśród zdecydowanie negujących tak zwane lanie najmniej było osób najstarszych (powyżej 60. roku życia), najwięcej natomiast tych z wykształceniem wyższym i licencjackim (42%) oraz mieszkańców wielkich aglomeracji (45%). Wśród osób aprobujących lanie największą grupę stanowili ci, którzy sami co najmniej od czasu do czasu otrzymywali klapsy. W przypadku doświadczania bicia (lania) w dzieciństwie prosta zależność nie wystąpiła, natomiast zdecydowanie jest ona wi-

doczna w kategorii dezaprobaty, gdzie dominującą większość (87%) stanowiły osoby, które nie miały do czynienia z taką formą przemocy.

Spółeczna aprobata innych zachowań przemocowych wykazuje zróżnicowany poziom (wykres 116). W analizie obrazu danych, poza kategorią „zabronienie jakichś przyjemności”, która nie ma charakteru zachowania przemocowego, łatwo zauważyć bardzo wysoki odsetek (58%) osób aprobujących krzyczenie na dziecko. Także grożenie dziecku biciem jest stosunkowo często aprobowane – 30%, podobnie jak wielogodzinne izolowanie dziecka. Niemal co trzeci badany (28%) uważa, że można dziecku uderzyć, co czwarty (26%) aprobuje potrząsanie dzieckiem, a co piąty (20%) z kolei agresję wobec dziecka w postaci ściskania lub szczypania.

Wykres 116. Które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą być Pana\Pani zdaniem wykorzystywane w wychowaniu?

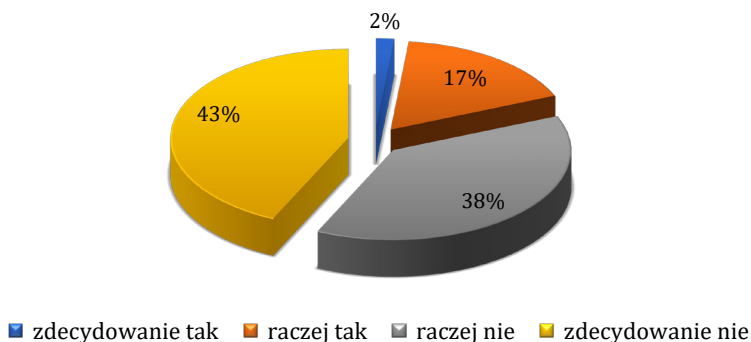

Rzadziej akceptowane są zachowania, które powszechnie mają wyraźniejszą przemocową konotację, tj. obraźliwe epitety, ciągnięcie za włosy, bicie przedmiotem. Najmniej aprobowane jest policzkowanie dziecka – określane jako silnie poniżające.

6.1.2. Kary cielesne jako metoda wychowawcza

Uznawanie kar cielesnych (bicia dzieci) jako metody wychowawczej charakteryzuje niemal co piątego badanego – 19%. Można zwrócić uwagę także na tę część respondentów, którzy zdecydowanie odżegnują się od podobnego myślenia, to mniej niż połowa badanych – 43%.

Wykres 117. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą"? (dane dla N=1042)

Zdaniem sporej części badanych (od 14% do 22%) są sytuacje – zachowania dziecka, które uprawniają do stosowania kar cielesnych (wykres 118).

Wykres 118. W jakich okolicznościach Pana\Pani zdaniem dziecko zasługuje na to, aby dostać w skórę? (dane w % dla N=1042)

Analizując poszczególne wskaźniki, można zauważyć, że częściej akceptowane jest stosowanie kar cielesnych w przypadku takich zachowań dziecka, które zagrażają jego bezpieczeństwu lub rozwojowi (kolejno 19%, 22%), rzadziej w razie zachowań związanych z nierespektowaniem dyscypliny bądź oczekiwań dorosłych (14%, 16%) – choć różnice te nie są szczególnie znaczące.

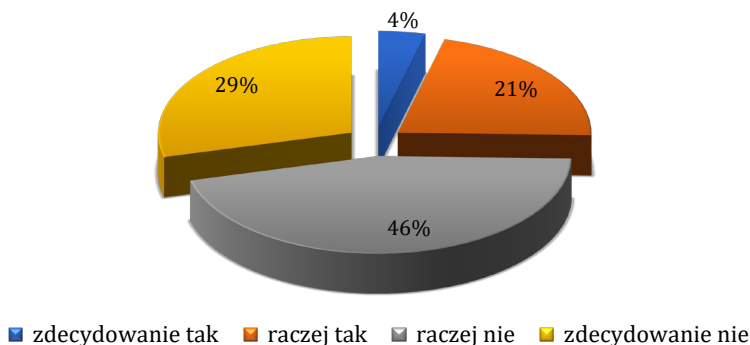
Podsumowując, oba wykresy potwierdzają, że około jedna piąta społeczeństwa aprobuje stosowanie kar cielesnych w wychowaniu.

6.1.3. Postawy wobec działań w stosunku do zjawiska przemocy w wychowaniu

Celem badań było również rozpoznanie postaw wobec działań w stosunku do zjawiska przemocy w wychowaniu. Przedmiotem analiz uczyniono: stosunek do ingerowania w rodzinę w kwestiach postępowania rodziców z dzieckiem, wiedzę o zakazie stosowania kar cielesnych, ocenę tego zakazu, a także preferencje co do działań, jakie powinno się podejmować wobec rodziców, którzy stosują kary cielesne, oraz poparcie dla podmiotów społecznych, które powinny działania podejmować.

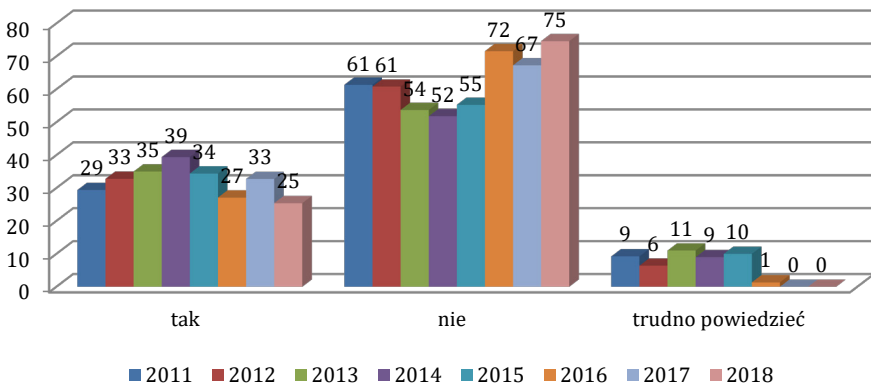
Spółeczne poparcie dla ingerowania w rodzinę w kwestii postępowania rodziców z dziećmi, jeśli posługują się karąmi cielesnymi, jest wysokie – co trzeci badany zdecydowanie przeciwstawia się opinii, iż postępowanie rodziców z dziećmi jest wyłącznie ich prywatną sprawą, a niemal połowa przychyliła się do tego stanowiska. Łącznie więc 75% badanych popiera ingerowanie w sposób postępowania z dziećmi przez rodziców (wykres 119). Jedynie co czwarty z badanych uznaje całkowitą autonomię rodziców i ich swobodę w postępowaniu z dzieckiem, w tym zdecydowanych zwolenników tego stanowiska jest bardzo niewiele – 4%.

Wykres 119. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karąmi fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą"? (dane dla N=1042)

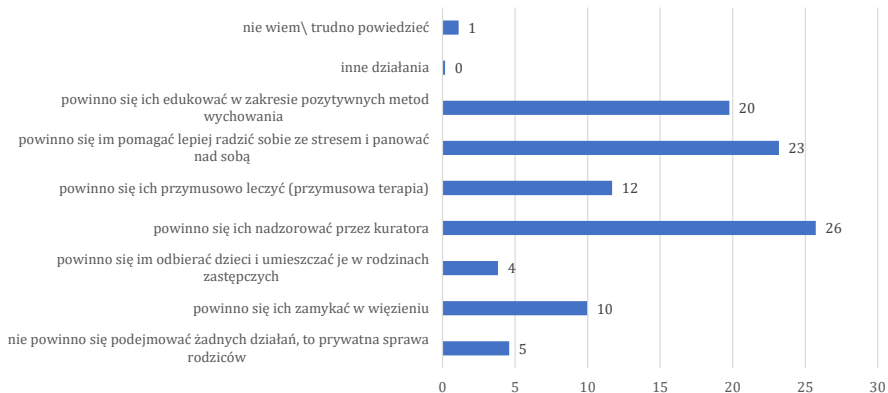
Jednocześnie w analizie dynamiki tego wskaźnika zauważyć można wzrost poparcia dla ingerencji w sposób postępowania rodziców z dziećmi, jeśli narusza on dobro dziecka, na przestrzeni ostatnich lat (wykres 120).

Wykres 120. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karami fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą? (dane w %)

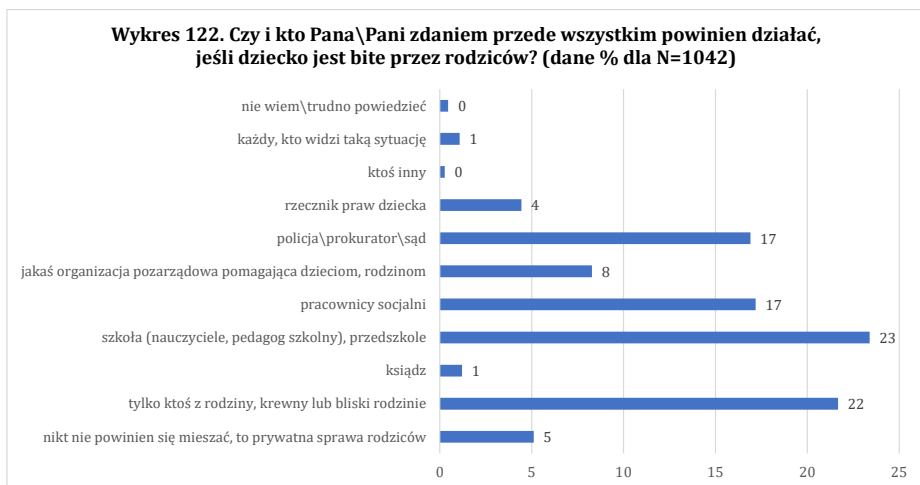
Z przedstawionym wskaźnikiem koresponduje kolejny – opinia badanych na temat sposobów działań, które powinny się podejmować wobec rodziców bijących dzieci (wykres 121).

Wykres 121. Jakie działanie powinno się przede wszystkim podejmować wobec rodziców, którzy biją swoje dzieci? (dane w % dla N=1042)

W odpowiedziach badanych przeważają działania nadzorcze, edukacyjne i pomocowe (26%, 23%, 20%), nad restrykcjami. Ten profil rozkładu charakteryzuje zresztą opinię społeczną od lat²³⁸.

Kolejną kwestią ukazującą postawy społeczne wobec działań w przypadku stosowania przemocy w wychowaniu są preferencje badanych co do podmiotów społecznych, które działania w takich sytuacji powinny podejmować (wykres 122).

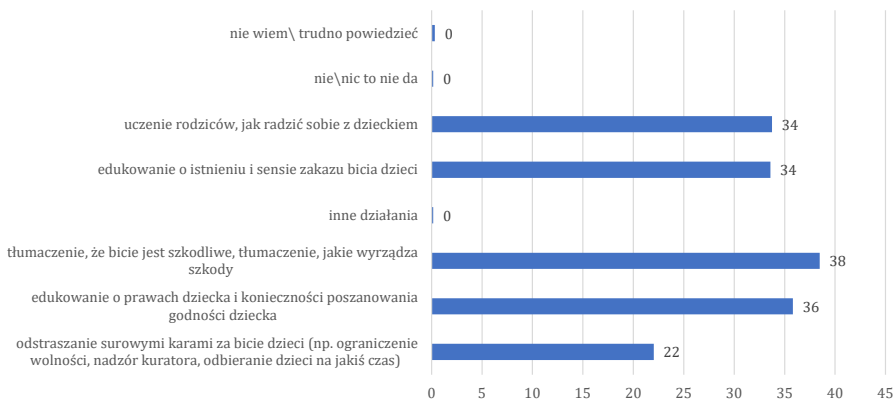

W rozkładzie danych można dostrzec, że podmioty, które podejmują działania formalno-restrykcyjne w takich sytuacjach, jak policja czy nawet Rzecznik Praw Dziecka, uzyskały mniejsze poparcie niż podmioty kojarzone z działaniami edukacyjnymi (szkoła) czy podmioty same w sobie stanowiące krąg rodzinny. Jedynie kilka procent badanych (5%) całkowicie neguje możliwość ingerowania w rodzinę (podobnie jak na wykresie 119). Jak więc można stwierdzić, w społeczeństwie rozwijają się postawy sprzyjające ochronie praw dzieci w sensie akceptowania możliwości ingerowania w rodzinę w sytuacjach zagrożenia dobra dziecka. Charakter tej ingerencji powinien być jednak, w świetle opinii społecznej, przede wszystkim nadzorczo-pomocowy, mniejsze poparcie mają formy restrykcyjne.

238 Zob. poszczególne raporty: 2017, 2016, 2015, 2014, 2013, Jarosz i Nowak 2012 dostępne na stronie RPD <http://brpd.gov.pl/ksiazki-informatory-poradniki?page=1>.

Obraz społecznych postaw wobec problemu przemocy w wychowaniu dopełniają propozycje respondentów co do działań, które mogą powodować ograniczenie stosowania kar cielesnych w wychowaniu (wykres 123).

Wykres 123. Co Pana\Pani zdaniem mogłoby spowodować, że rodzice rzadziej stosowaliby kary cielesne wobec dzieci? (dane % dla N=1042)

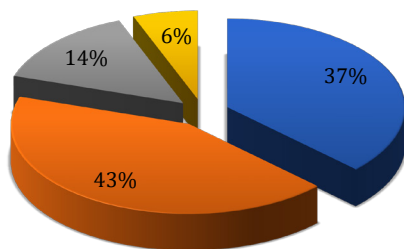
W obrazie danych wyraźnie widać, że preferowane są działania edukacyjne wobec rodziców. Te związane z restrykcjami są zdecydowanie rzadziej proponowane.

Ukazane przekonania społeczne korespondują z uznawanym i ogólnie szanowanym, profesjonalnym i naukowym podejściem do konceptualizacji ochrony praw dzieci i ochrony przed przemocą. Bezpośrednio przepisy promujące takie podejście formułuje Konwencja o prawach dziecka, a za nią różne dokumenty sekwencyjne, a także rekomendacje oraz raporty dotyczące problemu przemocy, w których działania niemające charakteru wspierającego, pomocowego i edukacyjnego są zawsze wskazywane jako rozwiązania ostateczne, wówczas gdy inne zawodzą, są nieskuteczne, a zagrożenie życia i zdrowia dziecka jest wysokie.

Istotnym aspektem postaw wobec przemocy w wychowaniu jest wiedza społeczeństwa na temat prawnej ochrony dzieci przed takimi sytuacjami. Wprowadzenie zakazu kar cielesnych w Polsce (2010 rok), podobnie jak w innych (do tej pory 53) krajach na świecie, miało intencję przede wszystkim normotwórczą, a nie penalizującą. Stąd poziom wiedzy o ist-

nieniu tej normy prawnej jest istotny z punktu widzenia prewencji problemu oraz zmiany zachowań wobec dzieci. Uzyskane w roku 2018 dane (wykres 124) pokazują, że jedynie nieco więcej niż co trzeci badany wie o istnieniu opisanego prawa w Polsce. O tej wiedzy świadczą bowiem tylko odpowiedzi „zdecydowanie tak”.

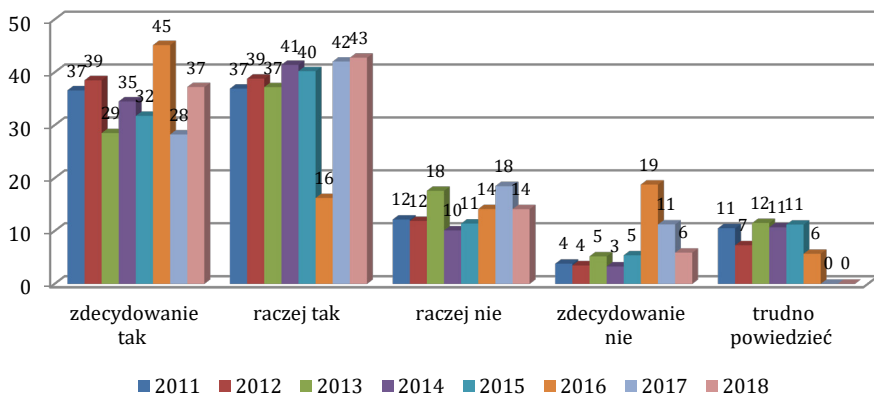
Wykres 124. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem"? (dane dla N=1042)

■ zdecydowanie tak ■ raczej tak ■ raczej nie ■ zdecydowanie nie

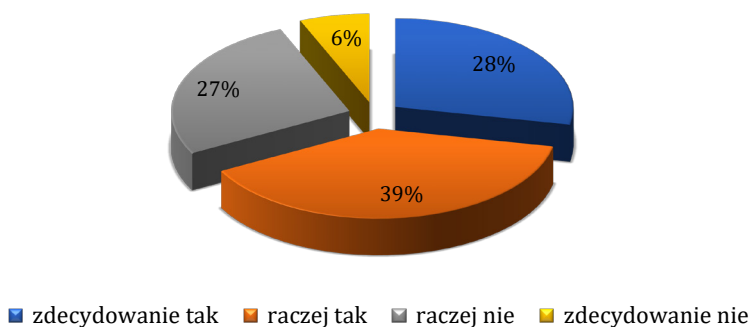
Z pewnością w świetle znaczenia prewencyjnego i normotwórczego tej wiedzy, jej poziom w społeczeństwie należy uznać za dalece niewystarczający i wskazujący na konieczność podjęcia działań upowszechniających ją oraz upowszechniających właściwe rozumienie roli i sensu zakazu kar cielesnych. Jak można też dostrzec w układzie danych ukazujących dynamikę wskaźnika (wykres 125), na przestrzeni ostatnich lat poziom tej wiedzy zasadniczo się nie zmienia.

Wykres 125. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest niezgodne z prawem"? (dane 2011-2018 w %)

Oprócz samego poziomu wiedzy o istnieniu prawa, istotnym wymiarem społecznych postaw jest także ocena zakazu jako funkcjonalnego środka ograniczania występowania problemu przemocy w wychowaniu.

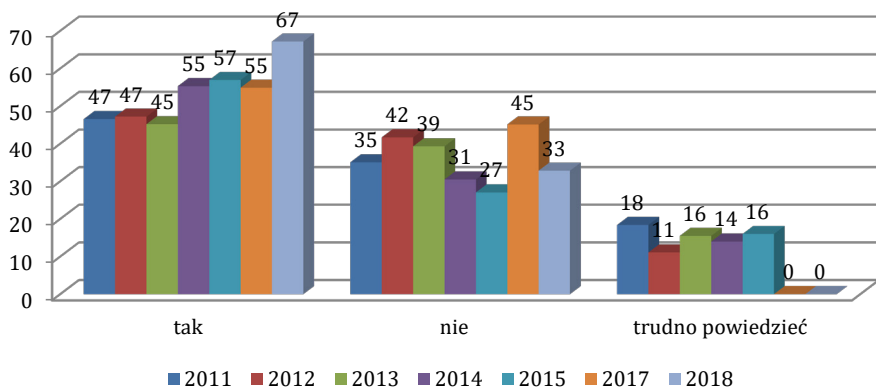
Wykres 126. Czy Pana\Pani zdaniem wprowadzenie w Polsce całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne, może przynieść pozytywne skutki? (dane dla N=1042)

Zauważyć można (wykres 126), iż większość badanych (67%) pozytywnie ocenia wprowadzenie w Polsce zakazu bicia dzieci, w tym nie-

mal co trzeci badany wyraża w tym względzie zdecydowane stanowisko. Można też podkreślić, iż jedynie 6% respondentów wyraża zdecydowanie negatywną ocenę zakazu. Co więcej, na przestrzeni ostatnich lat pozytywna ocena konsekwentnie wzrasta, a maleje odsetek tych, którzy wyrażają negatywną ocenę (wykres 127).

Wykres 127. Czy Pana\Pani zdaniem wprowadzenie całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne i może przynieść pozytywne skutki?
(dane 2011-2018 w %)

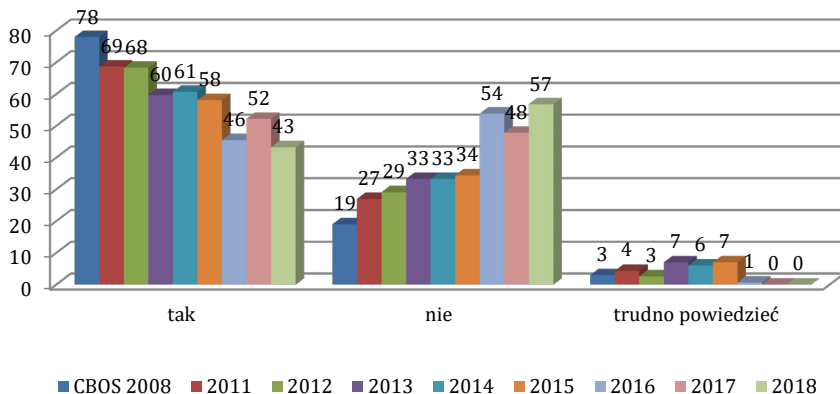
Wzrost pozytywnej oceny zakazu w latach 2011–2018 uznać można nawet za spektakularny, gdyż wyniósł on 20 punktów procentowych.

6.1.4. Dynamika społecznej aprobaty przemocy w wychowaniu

W zakresie podstawowych wskaźników społecznej aprobaty przemocy w wychowaniu czy w ogóle przemocy wobec dzieci niektóre pytania stosowane w monitoringu są konsekwentnie powtarzane w kolejnych edycjach badań. Dzięki temu możliwe jest śledzenie i analizowanie dynamiki wysokości poszczególnych wskaźników. W świetle poszczególnych zestawień danych z kolejnych lat od 2011 roku oraz w przypadku kilku wskaźników poprzez odniesienie uzyskiwanych danych do podobnych pytań zastosowanych w badaniach realizowanych przed 2010 rokiem – dynamika postaw jest widoczna.

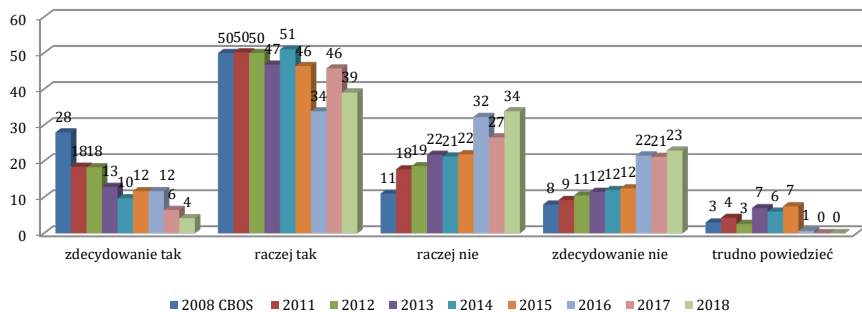
Rozkład wskaźników w latach 2011–2018 oraz porównawczo ujęty wskaźnik z badań CBOS z 2008 roku (wykres 128) wskazują na wyraźną tendencję spadkową społecznej aprobaty tak zwanych klapsów i konsekwentny wzrost osób dezaprobujących to zachowanie wobec dziecka.

Wykres 128. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa"? (dane w %)

Analiza różnicy w poziomie wskaźników pokazuje, iż omawiany spadek wynosi 26 punktów procentowych od roku 2011, a w odniesieniu do roku 2008 osiąga wartość 35 punktów procentowych. Jeśli spojrzeć na szczegółowy rozkład danych (wykres 129), to szczególnie spektakularny jest w grupie zdecydowanych zwolenników klapsów – aż o 24 punkty procentowe.

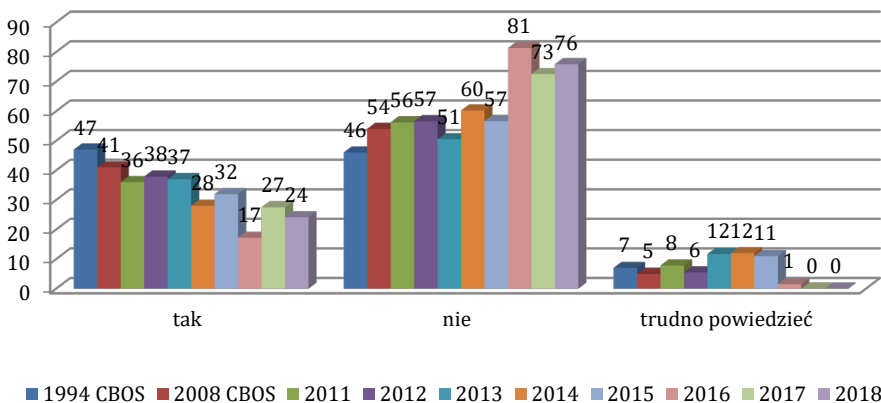
Wykres 129. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa"? (dane w %)

Z kolei wzrost dezaprobaty klapsów widoczny jest szczególnie w grupie umiarkowanych przeciwników – z 11% w 2008 roku do 34% dziesięć lat później.

Dynamika społecznej aprobaty bicia dzieci, czyli tak zwanego lania, również ma charakter spadkowy (wykres 130). W analizie wskaźników danych zagregowanych („tak” i „nie”) odnotować można spadek 12-punktowy aprobaty oraz, co ważne, 20-punktowy wzrost dezaprobaty bicia.

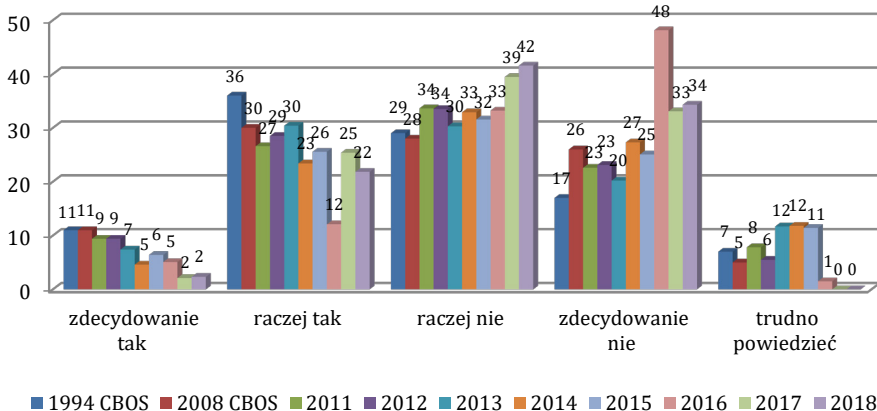
Wykres 130. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło"? (dane w %)

Jeśli natomiast odnieść się do danych sprzed 2010 roku, to zarówno spadek aprobaty jest większy – z 41% i 47% do 24%, jak i wzrost dezaprobaty jest bardziej spektakularny – aż 30 punktów procentowych, porównując dane z roku 1994 i 2018.

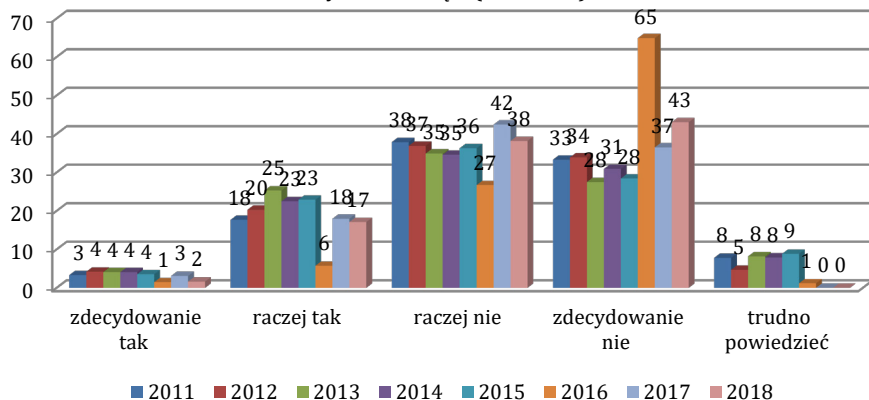
Ponownie można też przyjrzeć się danym szczegółowym (wykres 131), gdzie szczególnie widoczne są wzrosty dezaprobaty umiarkowanej oraz szczególnie zdecydowanej.

Wykres 131. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "zw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło?" (dane w %)

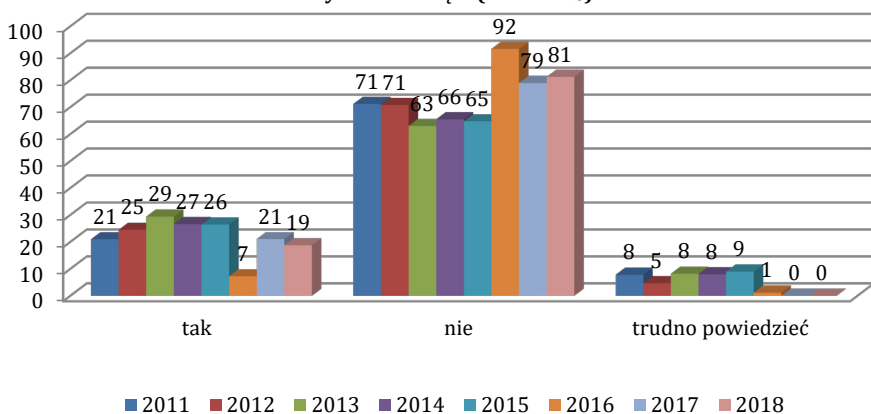

Kolejny wskaźnik konsekwentnie monitorowany w badaniach to aprobaty bicia dziecka jako metody wychowawczej. Choć w obrazie szczegółowym (wykres 132) pozytywna zmiana postaw jest widoczna w analizie wysokości wskaźników dezaprobaty, to jednak czytelniej prezentuje się ona w obrazie danych zagregowanych (wykres 133), gdzie zauważyć można 10-procentowy wzrost dezaprobaty pomiędzy rokiem 2011 a 2018.

Wykres 132. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą"? (dane w %)

Wykres 133. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą"? (dane w %)

Wszystkie ukazane dynamiki, zarówno dotyczące aprobaty zachowań przemocowych, jak i aprobaty bicia jako metody wychowawczej, a także dotyczące pozytywnej oceny zakazu stosowania kar cielesnych czy w zakresie dezaprobaty samowoli rodziców w sposobie postępowania z dzieckiem, świadczą o procesie dokonywania się korzystnych zmian w społecznych postawach.

6.2. Postawy rodziców wobec przemocy w wychowaniu

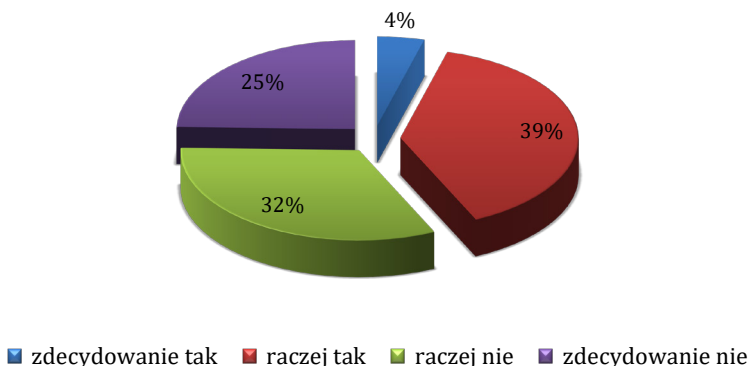
W analizie wyników badań wyspecyfikowano grupę rodziców dzieci do 18. roku życia, liczącą 241 osób. W grupie tej znalazło się 138 kobiet i 103 mężczyzn. Dominowali rodzice trzydziestoletni (30–39 lat) – 113 respondentów.

Przyglądanie się szczególnie tej grupie społecznej jest zrozumiałe. Są to bowiem osoby mające bezpośredni wpływ wychowawczy na dzieci. Warto zatem poddać analizie rozkład danych ich dotyczących w obrębie przyjętych w badaniu wskaźników.

6.2.1. Akceptacja stosowania przemocy i kar cielesnych przez rodziców

Poziom aprobaty uderzania dziecka jest w grupie rodziców podobny jak wśród ogółu badanych. Jakkolwiek zdecydowanych zwolenników klapsów nie jest wśród rodziców wielu, to jednak 43% z nich aprobuje ten sposób postępowania. Także w tej grupie rodziców jedynie co czwarty badany zdecydowanie dezaprobuje uderzania dziecka.

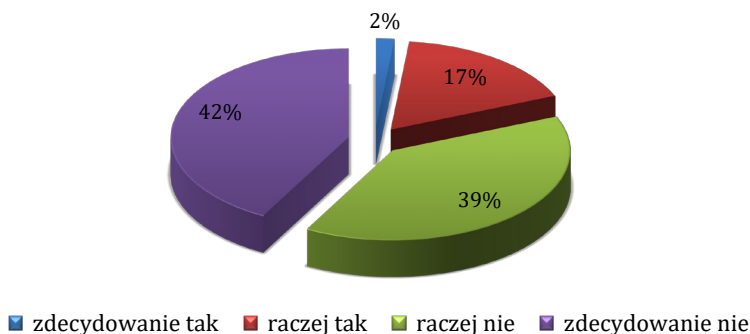
Wykres 134. Czy zgadza się Pan\Pani ze stwierdzeniem: "są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa"? (dane dla N=241)

Z analizy możliwych korelacji wynika, że wykształcenie w sposób istotny statystycznie różnicowało odpowiedzi – w grupie zwolenników klapsów dominowały osoby z niższym wykształceniem. Ponadto znaczące różnice wystąpiły w zależności od własnych doświadczeń w dzieciństwie. Rodzice doświadczający przemocy (tak zwanych klapsów i lania) częściej wyrażali aprobatę uderzania dziecka.

Podobnie można skomentować obraz wyników w tej grupie rodziców w zakresie aprobaty bicia dzieci (wykres 135). Także w tym przypadku co piąty rodzic ją wyraził. Jednak zauważyć należy znacząco wyższy odsetek (niż wśród ogółu badanych) tych, którzy zdecydowanie dezaprobuje bicie dzieci.

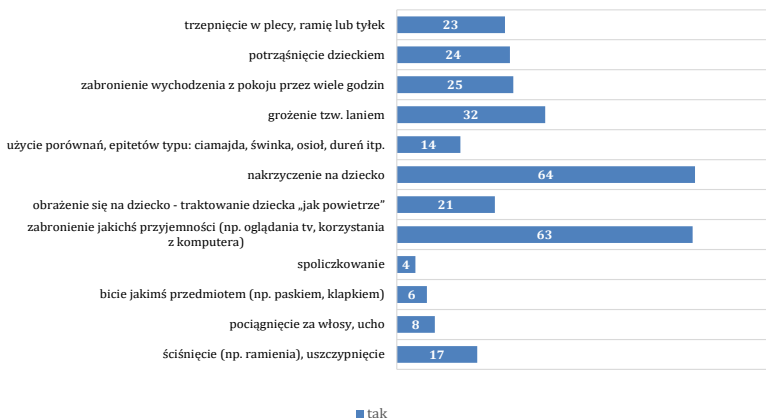
Wykres 135. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło"?
(dane dla N=241)

W tej grupie dominowali rodzice z wyższym wykształceniem i licencjatem, oraz ci, którzy nigdy nie doświadczali przemocy w wychowaniu (klapsów i lania) we własnym dzieciństwie.

Poziom akceptacji przez rodziców pozostałych zachowań przemocowych przedstawionych do oceny (wyjątkiem jest „zabronienie dziecku przyjemności”, które nie jest zachowaniem przemocowym) jest zróżnicowany, ale generalnie rozkład wyników procentowych jest podobny jak w przypadku ogółu badanych (wykres 136).

Wykres 136. Które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą być wykorzystywane w wychowaniu? (dane w % dla N=241)

Należy jednak zwrócić uwagę, że wysoko akceptowane jest krzyczenie na dziecko, nawet wyżej niż wśród ogółu badanych, oraz nieco wyżej aprobowane jest grożenie dziecku tak zwanym laniem. W tym rozkładzie wskazań rodziców dostrzec również można, iż zachowania w dyskursie publicznym klasyfikowane bardziej jednoznacznie jako przemocowe były rzadko wskazywane (spoliczkowanie, bicie przedmiotem).

Warto odnieść aktualne wyniki w tej kwestii do analogicznych sprzed roku, czyli do danych z 2017 roku (wykres 137).

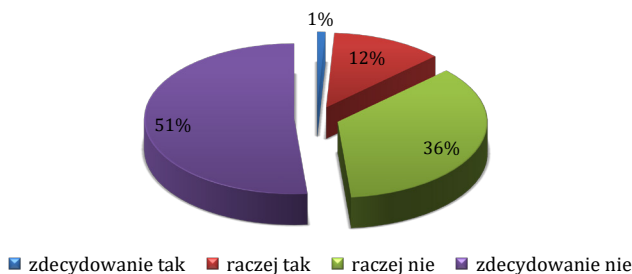
Wykres 137. Które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą być Pana\Pani zdaniem wykorzystywane w wychowaniu? (dane w % dla N=273, 2017)

Zauważyć można, że w przypadku wszystkich przedstawionych zachowań poziom aprobaty spadł o kilka punktów procentowych (2%–8%).

W obrazie aprobaty bicia dzieci jako metody wychowawczej w grupie rodziców wyraźnie zaznacza się odsetek tych, którzy zdecydowanie sprzeciwiają się takiej postawie (ponad połowa badanej grupy) (wykres 138). Nieco mniej też jest wśród rodziców (w porównaniu z ogółem badanych) tych, którzy aprobują stosowanie kar cielesnych (13%).

Wykres 138. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą"? (dane dla N=241)

Okoliczności, w których rodzice aprobują bicie dziecka, dotyczą częściej sytuacji zagrożenia dziecka niż innych jego zachowań (wykres 139).

Wykres 139. W jakich okolicznościach Pana\Pani zdaniem dziecko zasługuje na to, aby dostać w skórę? (dane w % dla N=241)

Wspólnym mianownikiem sytuacji, w których rodzice bardziej akceptują kary cielesne, jest to, że potencjalnie grożą one życiu dziecka lub jego pomysłnemu rozwojowi. Ogólnie poziom tej akceptacji jest niewysoki (do 19%) oraz zgodny z deklaracją aprobaty bicia dzieci w pytaniu ogólnym (wykres 135). Jednocześnie w stosunku do danych z roku poprzedniego (wykres 140) zauważyć można spadek poziomu aprobaty kar cielesnych w poszczególnych sytuacjach związanych z zachowaniem dziecka o 7–8 punktów procentowych.

Wykres 140. W jakich okolicznościach Pana\Pani zdaniem dziecko zasługuje na to, aby dostać w skórę? (dane w % dla N=273, 2017)

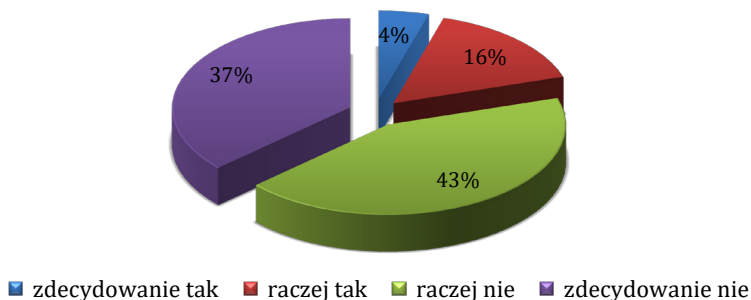
Oznacza to albo faktyczny spadek aprobaty rodziców dla stosowania kar cielesnych w określonych sytuacjach, albo to, że są oni coraz mniej skłonni przyznawać się do owej aprobaty.

Podsumowując, obraz wskaźników w zakresie aprobaty przemocy w wychowaniu i stosowania kar cielesnych uznać należy za nadal niekorzystny i wymagający korekty społecznej. Ten profil postaw rodziców, jakkolwiek w kategoriach oceny proporcji wykazuje dominację przeciwników zachowań przemocowych w wychowaniu nad zwolennikami, w perspektywie bezwzględnej oceny wysokości wskaźników aprobaty nie jest pożądaną a wręcz należy go uznać za czynnik ryzyka występowania zjawisk przemocy w wychowaniu w praktyce wychowawczej.

6.2.2. Działania wobec przemocy w wychowaniu w opinii rodziców

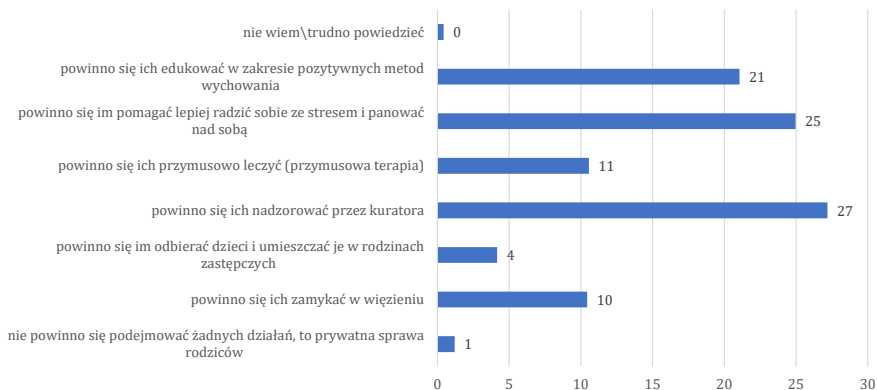
Czy sposób postępowania z dziećmi powinien być wyłącznie prywatną sprawą rodziców? Większość rodziców (aż 80%) uważa, że nie. W tym 37% respondentów wyraża zdecydowany sprzeciw. Jedynie śladowy odsetek rodziców (4%) broni całkowitej autonomii (wykres 141). To rozumienie supremacji dobra dziecka nad innymi względami przez samych rodziców stanowi ważny argument dla polityki ochrony dzieci i rodzin.

Wykres 141. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karami fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą"? (dane dla N=241)

Jednocześnie, podobnie jak ogół społeczeństwa, w działaniach wobec rodzin z problemem przemocy w wychowaniu rodzice preferują działania nadzorcze, pomocowe i edukacyjne (wykres 142).

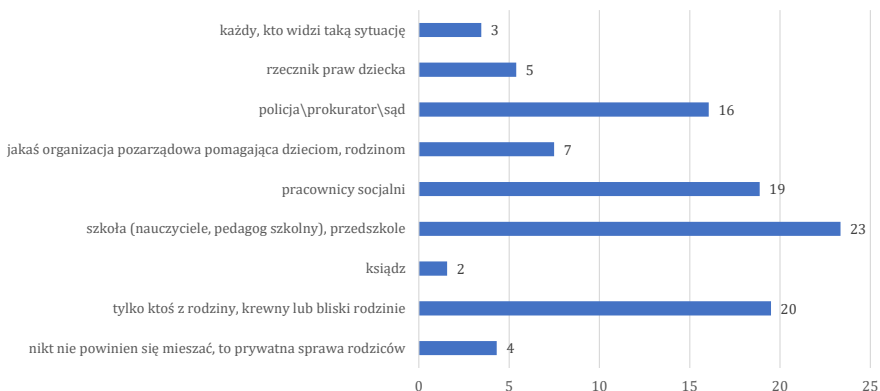
Wykres 142. Jakie działanie powinno się przede wszystkim podejmować wobec rodziców, którzy biją swoje dzieci? (dane w % dla N=241)

Niewielu z nich wskazało na działania typu restrykcyjnego (kary lub odebranie dzieci).

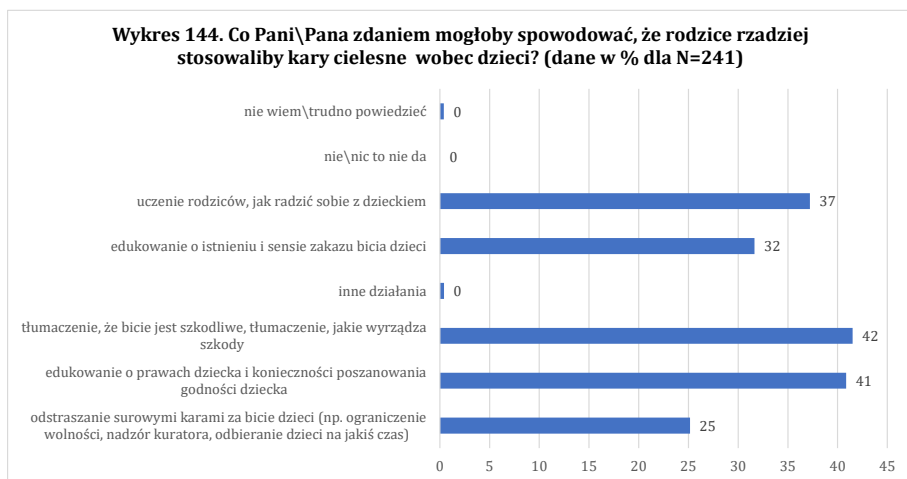
Podmioty społeczne, które są wskazywane jako odpowiednie do podejmowania ingerencji, działań w rodzinie z problemem przemocy, to przede wszystkim szkoła oraz krewni, a w dalszej kolejności pracownicy socjalni i wymiar sprawiedliwości (wykres 143).

Wykres 143. Czy i kto Pana\Pani zdaniem przede wszystkim powinien działać, jeśli dziecko jest bite przez rodziców? (dane w % dla N=241)

Rozkład ten jest podobny jak dla ogółu badanych i prawdopodobnie należy go tak samo interpretować.

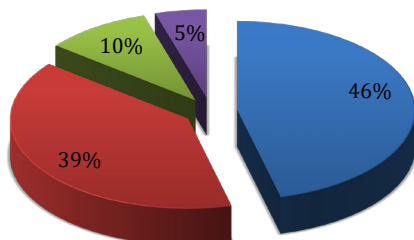
Obrazu dopełniają opinie rodziców na temat działań, które mogłyby ograniczać stosowanie kar cielesnych (wykres 144).

W przypadku rodziców także preferowane są tak zwane miękkie metody – różnie ukierunkowana edukacja, przede wszystkim o prawach dziecka i szkodliwości kar cielesnych, w zakresie tego, jak radzić sobie z dzieckiem, a także o tym, że przemoc wobec dziecka to zachowanie prawnie zakazane.

Niemal połowa rodziców (46%) wie o tym, że kary cielesne są w Polsce zabronione prawnie. Poziom wiedzy wśród rodziców jest więc nieco lepszy niż wśród ogółu badanych – o 10% (wykres 145). Generalnie jednak, dane potwierdzają, że konieczne jest bardziej intensywne popularyzowanie wśród rodziców wiedzy o zakazie stosowania kar cielesnych i sensu wprowadzenia tej regulacji prawnej.

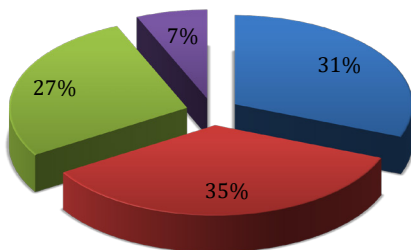
Wykres 145. Czy zgadza się Pan\Pani z następującym stwierdzeniem: "bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem"? (dane dla N=241)

■ zdecydowanie tak ■ raczej tak ■ raczej nie ■ zdecydowanie nie

Jednocześnie z zadowoleniem należy przyjąć wynik badań wśród rodziców w kwestii oceny słuszności wprowadzenia zakazu (wykres 146).

Wykres 146. Czy Pana\Pani zdaniem wprowadzenie w Polsce całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne, może przynieść pozytywne skutki? (dane dla N=241)

■ zdecydowanie tak ■ raczej tak ■ raczej nie ■ zdecydowanie nie

Podobnie jak w przypadku ogółu badanych, wśród rodziców także dominuje (66%) pozytywna ocena zakazu kar cielesnych oraz niewiele jest (7%) osób zdecydowanie negatywnie oceniających to prawo.

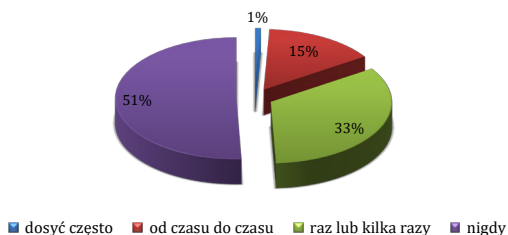
Podsumowując cały obszar wskaźników ukazujących nastawienie rodziców do działań wobec problemu przemocy w wychowaniu, można stwierdzić, że większość z nich nie uważa, iż sposób postępowania z dzieckiem powinien być wyłączony spod kontroli społecznej. Rodzice pozytywnie oceniają wprowadzenie zakazu kar cielesnych, ale jednocześnie poziom wiedzy o jego istnieniu jest niewystarczający. Z perspektywy wyników co do akceptowanych przez respondentów działań wobec problemu bicia dzieci można powiedzieć, że przyzwoleniu na ingerowanie w rodzinę towarzyszy preferencja tak zwanych miękkich metod korekty postępowania rodziców z dzieckiem, takich jak edukacja czy działania pomocowe oraz nadzór nad rodziną.

6.2.3. Ujawnianie własnych zachowań przemocowych wobec dzieci przez rodziców

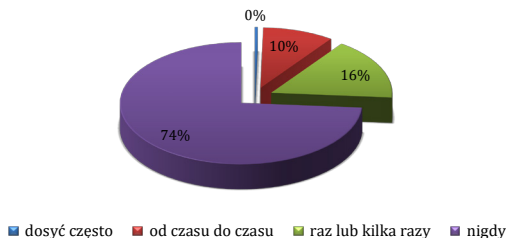
Na tle przedstawionych wcześniej poglądów rodziców na temat aprobaty zachowań przemocowych wobec dzieci w wychowaniu warto dokonać analizy ujawnień tych respondentów na temat ich zachowań wobec dzieci. Przyjąć należy przy tym, że uzyskane rezultaty nie tyle obrazują trafnie i rzetelnie rzeczywiste rozmiary omawianego zjawiska, ile ukazują gotowość rodziców do przyznania się do stosowania przemocy wobec dzieci. W gruncie rzeczy jest to więc kolejny wskaźnik w zakresie diagnozy postaw badanej grupy wobec kwestii przemocy w wychowaniu.

Rodzice zapytani o własne zachowania przemocowe ujawniali je w różnym stopniu, w zależności od tego, czy pytanie dotyczyło stosowania przemocy kiedykolwiek, czy w ostatnim czasie. Tę różnicę widać zarówno w pytaniu o tak zwane klapsy, jak i o lanie.

Wykres 147. Czy zdarzyło się Panu\Pani kiedykolwiek wymierzyć swemu dziecku klapsa?
(dane dla N=241)

Wykres 148. Czy w ciągu ostatniego roku zdarzyło się Panu\Pani dać dziecku klapsa?
(dane dla N=241)

Otrzymane rozkłady pokazują (wykres 147 i 148), że niemal połowa (49%) rodziców przyznaje się do stosowania wobec własnych dzieci klapsów, ale zdecydowanie rzadziej stwierdzają, że miało to miejsce w ostatnim roku (26%).

Na poziomie istotnym statystycznie (mierzonym testem chi-kwadrat) do stosowania przemocy w wychowaniu – klapsów – częściej przyznawali się rodzice:

- którzy uważali, iż bicie dziecka nie jest niezgodne z prawem,
- którzy sami doświadczyli przemocy w wychowaniu w dzieciństwie,
- charakteryzujący się niskim wykształceniem,
- starsi wiekiem (po 40. roku życia),
- pochodzący z małych miejscowości.

Do zastosowania tak zwanego lania rodzice przyznają się rzadziej niż do klapsów. Jedynie co dziesiąty rodzic ujawnił to zachowanie, a do jego użycia w ostatnim roku przyznało się zaledwie 6% badanych.

Wykres 149. Czy zdarzyło się kiedykolwiek, że Pana\Pani dziecko dostało tzw. lanie?
(dane dla N=241)

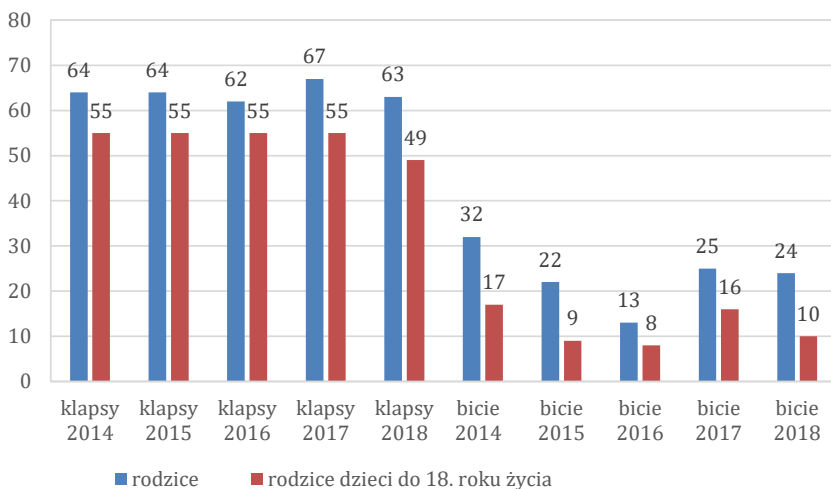

Wykres 150. Czy w ciągu ostatniego roku zdarzyło się, że dziecko dostało tzw. lanie?
(dane dla N=241)

Zestawiając dane z kolejnych lat pomiaru tychże wskaźników, można zauważyć (wykres 151), iż z pewnymi drobnymi wahaniami (w zakresie kilku punktów procentowych) przyznawanie się rodziców do stosowania klapsów utrzymuje się na podobnym poziomie, z nieco większym, 6-punktowym, spadkiem w roku 2018 (do poziomu 49%). Ten mniej więcej wyrównany stan utrzymuje się w grupie zarówno rodziców dzieci do 18. roku życia, jak i osób mających dzieci (w tym dorosłe).

Wykres 151. Zachowania przemocowe w relacjach rodziców - dynamika 2014-2018

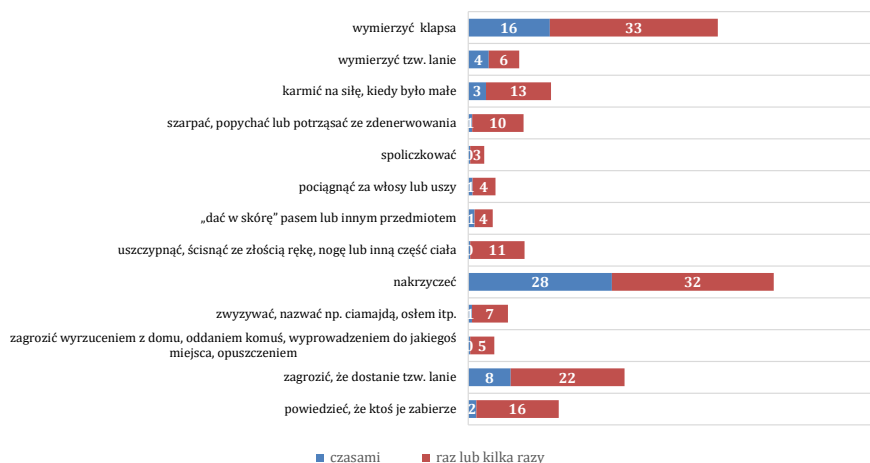

Z kolei obraz dynamiki w zakresie przyznawania się rodziców do stosowania bicia dzieci (tak zwane lanie) (wykres 151) ukazuje wahania w poziomie wskaźników, zarówno w grupie osób mających dzieci, w tym dorosłe, jak i w grupie rodziców dzieci do 18. roku życia – do kilkunastu procent. Warto też zwrócić uwagę na różnice w wysokości wskaźników pomiędzy grupą „aktualnych” rodziców a grupą osób mających dzieci, w tym dorosłe – najprawdopodobniej są wynikiem pokoleniowych zmian postaw wobec przemocy w wychowaniu. Starsze pokolenia rodziców wyrażają większą akceptację przemocy oraz częściej ją stosują.

Rodzice zapytani o inne zachowania przemocowe wobec własnych dzieci (wykres 151) najczęściej przyznawali się do krzyczenia na dziec-

ko – aż 60%. Co trzeci z respondentów przyznał się do grożenia dziecku biciem. Warto zauważyć, że niemal co piąty rodzic straszył dziecko, iż zostanie zabrane przez obcego. Co szósty karmił swoje dziecko na siłę. Co dziesiąty przyznał się do szarpania lub potrząśnięcia dzieckiem oraz złośliwego szczypania lub ściskania dziecka. Pozostałe zachowania rodzice ujawniali w niewielkim zakresie.

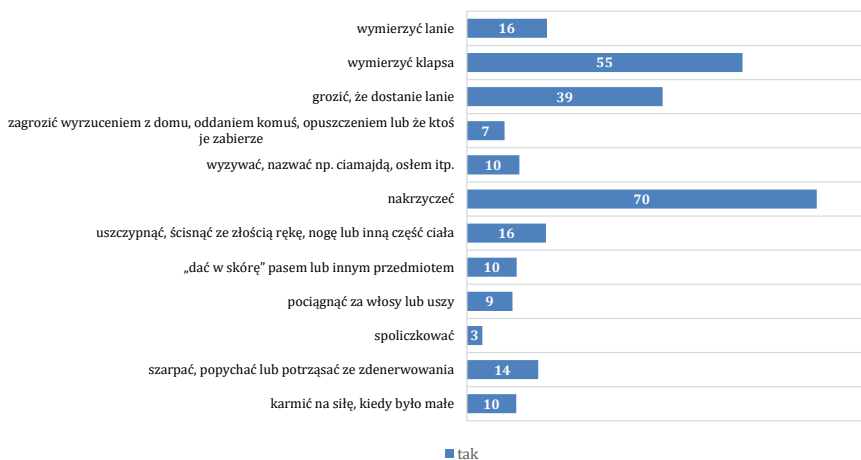
Wykres 152. Czy kiedykolwiek zdarzyły się Panu\Pani wobec własnego dziecka któreś z zachowań? (dane w % dla N=241)

Można zauważyć, że najrzadziej rodzice przyznawali się do tych zachowań, które kulturowo mają konotację przemocową i są nieakceptowane jako zachowania agresywne lub poniżające.

Jeśli odniesiemy ten obraz danych do wyników badań z roku 2017, to dostrzeżemy, że w przypadku wszystkich zachowań, poza karmieniem na siłę, nastąpił spadek przyznawania się.

Wykres 153. Czy kiedykolwiek zdarzyły się Panu\Pani wobec własnego dziecka któreś z poniższych zachowań? (dane w % dla N=273, 2017)

Całość obrazu, jak wcześniej to sygnalizowano, nie ma waloru diagnozy rozmiarów zjawiska przemocy w wychowaniu. Uzyskane wyniki należy raczej interpretować w kategoriach analizy postaw, a nie jako dane na temat faktycznych rozmiarów zjawiska.

W świetle dowodów na szkodliwość kar cielesnych oraz argumentów z obszaru ochrony dziecka przed przemocą w świetle praw dziecka i człowieka obraz ryzyka płynący z ukazanych badań jest poważny. Skłania do głębszej refleksji nad sposobami poprawy pedagogicznej świadomości i umiejętności wychowawczych polskich rodziców.

ZAKOŃCZENIE: BICIE DZIECI... CZAS Z TYM SKOŃCZYĆ!

Naszkieowany obraz postaw społecznych wobec kwestii kar cielesnych zasmuca. W bolesny sposób obnaża on nie najlepszą jakość rodzicielstwa. Za tym obrazem kryje się wychowawcza codzienność polskich dzieci. Co gorsza, za tym wszystkim kryją się poważne dramaty cierpienia, strachu i napięcia wielu konkretnych dzieci, ale także dramat następstw i zakłóceń rozwojowych, jakie doświadczenie przemocy w wychowaniu powoduje.

W ostatnich latach opublikowano wiele badań, które pokazują negatywne skutki rozwojowe wynikające z doświadczenia zachowań przemocowych. Stosunkowo niedawno jednoznacznie wykazano, iż systematycznie stosowane klapsy powodują skutki podobne do tych, które wiążą się z tak zwanymi ciężkimi karami cielesnymi²³⁹. Na tej podstawie zresztą proponowane jest, by włączyć kary cielesne (w tym tak zwane klapsy) do kategorii negatywnych doświadczeń dziecięcych (Adverse Childhood Experiences – ACE), ponieważ wywołują poważne szkody psychoemocjonalne i negatywne konsekwencje zdrowotne²⁴⁰. Na podstawie setek badań bezpośrednich, jak i metaanalitycznych wykazano wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia różnych negatywnych skutków²⁴¹. Dzieci doświadczające kar cielesnych, a nawet te dostające „tylko” klapsy, mają takie problemy jak: niska samoocena, problemy zachowaniowe, postawy lękowe, skłonność do depresji, a nawet autoagresji czy wręcz myśli samobój-

239 E.T. Gershoff, *Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review*, „Psychological Bulletin” 2002, vol. 128, s. 539–579. E.T. Gershoff, A. Grogan-Kaylor, J.E. Lansford, L. Chang, A. Zelli, K. Deater-Deckard, K.A. Dodge, *Parent Discipline Practices in an International Sample: Associations With Child Behaviors and Moderation by Perceived Normativeness*, „Child Development” 2010, vol. 81(2), s. 487–502. E.T. Gershoff, A. Ansari, K.M. Purtell, H.R. Sexton, *Changes in parents' spanking and reading as mechanisms for Head Start impacts on children*, „Journal of Family Psychology” (2016), advance online publication: <http://dx.doi.org/10.1037/fam0000172>. E.T. Gershoff, A. Grogan-Kaylor, *Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses*, „Journal of Family Psychology” 2016, vol. 30(4), s. 453–469.

240 T.O. Affifi, D. Ford, E.T. Gershoff, M. Merrick, A. Grogan-Kaylor, K. Ports, H.L. MacMillan, G.W. Holden, C.W. Taylor, S.J. Lee, R.P. Bennett, *Spanking and adult mental health impairment: The case for designation of spanking as an adverse Childhood experience*, „Child Abuse and Neglect” 2017, vol. 71, s. 24–31.

241 T.O. Affifi, E. Romano, *Ending the spanking...*, op. cit., s. 3–4.

czych, oraz skłonność do nadużywania substancji psychoaktywnych (alkohol, leki) czy narkotyzowania się²⁴². Wiele badań pokazuje ponadto wysokie prawdopodobieństwo rozwoju u dzieci doświadczających kar cielesnych zaburzeń eksternalizacyjnych i zachowań typu acting-out, czyli odreagowywania na otoczeniu społecznym wewnętrznych napięć i frustracji. Opisywane jest też jednoznacznie wysokie prawdopodobieństwo występowania agresji²⁴³. Ponadto badacze wskazują na proces normalizowania się przemocy u dzieci wskutek doświadczania kar cielesnych i na zjawisko wdrukowywania się u nich przemocy w schematy poznawcze i schematy relacji społecznych, jej wbudowywania się w zakres środków wykorzystywanych w relacjach z innymi. Z tym także związany jest problem wykorzystywania przemocy przez takie jednostki w późniejszych rolach rodzicielskich²⁴⁴. Ponadto badacze wskazują na wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia u dzieci doświadczających kar cielesnych zaburzeń poznawczych, obniżenia możliwości poznawczych na tle problemów z koncentracją uwagi, za czym kryją się, jak to ustaliły specjalne badania, niekorzystne zmiany neurologiczne w mózgu, które kary cielesne powodują²⁴⁵. Zmiany w budowie mózgu wskutek doświadczania kar cielesnych, przemocy

242 E.T. Gershoff, *Corporal punishment by parents...*, op. cit., s. 539–579. E. O. Paolucci, C. Violato, *A meta-analysis of the published research on the affective, cognitive, and behavioral effects of corporal punishment*, „The Journal of Psychology” 2004, vol. 138, s. 197–221. R. E. Larzelere, B.R. Kuhn, *Comparing child outcomes of physical punishment and alternative disciplinary tactics: A meta-analysis*, „Clinical Child and Family Psychology Review” 2005, vol. 8, s. 1–37. E.T. Gershoff, A. Grogan-Kaylor, J.E. Lansford, L. Chang, A. Zelli, K. Deater-Deckard, K.A. Dodge, *Parent Discipline Practices...*, op. cit., s. 487–502. E. T. Gershoff, A. Ansari, K.M. Purtell, H.R. Sexton, *Changes in parents' spanking...*, op. cit. T.O. Affifi, E. Romano, *Ending the spanking...*, op. cit., s. 3–4. C. J. Ferguson, *Spanking, corporal punishment and negative long-term outcomes: A meta-analytic review of longitudinal studies*, „Clinical Psychology Review” 2013, vol. 33, s. 196–208.

243 E. Flouri, E. Midhouhas, *Environmental adversity and children's early trajectories of problem behavior: the role of harsh parental discipline*, „Journal of Family Psychology” 2016, vol. 31, nr 2, s. 234–243.

244 E.T. Gershoff, *Spanking and child development: We know enough now to stop hitting our children*, „Child Development Perspectives” 2013, vol. 7(3), s. 133–137. T.O. Affifi, D. Ford, E.T. Gershoff, M. Merrick, A. Grogan-Kaylor, K. Ports, H.L. MacMillan, G.W. Holden, C.W. Taylor, S.J. Lee, R.P. Bennett, *Spanking and adult mental health...*, op. cit., s. 24–31.

245 A. Tomoda, H. Suzuki, K. Rabi, Yi-Shin Sheu, A. Polcari, M.H. Teicher, *Reduced Prefrontal Cortical Gray Matter Volume in Young Adults Exposed to Harsh Corporal Punishment*, „Neuroimage” August 2009, 47(Suppl 2): T66–T71. M. Strauss, M.J. Paschal, *Corporal Punishment by mothers and development of children's cognitive ability: a longitudinal study of two nationally representative age cohorts*, „Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma” 2009, vol. 18(5), s. 459. M.H. Teicher, J.A. Samson, C.M. Anderson, K. Ohashi, *The effects of childhood maltreatment on brain structure, functioning and connectivity*, „Natural Review Neuroscience” 2016, vol. 17, s. 652–666.

związane są także z prezentowaniem wspomnianych zachowań antyspołecznych czy rozwojem różnych problemów psychicznych²⁴⁶. To odkrycie ma przełomowe znaczenie dla myślenia o konsekwencjach i znaczeniu indywidualnym i społecznym zjawiska przemocy w wychowaniu.

Z drugiej strony, ukazując destrukcyjność kar cielesnych w wychowaniu, badacze zgodnie podkreślają, że żadne badania nie pokazują dobroczynnego wpływu tego rodzaju kar i ich wychowawczej efektywności²⁴⁷. Wręcz przeciwnie. Dowiedziono, iż wpływają one na rozwój zaburzeń w zakresie etyczno-społecznej internalizacji norm, że powodują rozwój zaburzeń w sferze tak zwanej samoregulacji i wpływają w gruncie rzeczy na rozwój zewnątrzsterowności²⁴⁸. Innymi słowy, badacze podkreślają, że kary cielesne nie dają korzystnych efektów wychowawczych poza chwilową zmianą konkretnego zachowania dziecka, a w rzeczywistości powodują wręcz odwrotny efekt – sprzyjają kształtowaniu osobowości nieautonomicznej, sterowanej zewnątrznie, osobowości działającej na zasadzie „kija i marchewki”. Poza antywychowawczym efektem, innym negatywnym następstwem stosowania opisywanych kar jest, co pokazują badania, pogarszanie się relacji pomiędzy dzieckiem a rodzicami²⁴⁹.

Jak wskazywano na początku tego opracowania, badacze wykazują, że im wyższy poziom akceptacji codziennej „wychowawczej przemocy” w stosunku do dzieci, im bardziej kary cielesne są tolerowane i postrzegane jako aprobowane, użyteczne sposoby oddziaływania na dziecko, tym więcej występuje przypadków drastycznych aktów znęcania się nad dziećmi. Istnieje związek pomiędzy akceptacją przemocy a jej stosowaniem w codziennej praktyce wychowawczej oraz występowaniem zagrażających życiu dziecka zachowań i aktów znęcania się

246 D. Glaser, *Krzywdzenie i zaniedbywanie dzieci a funkcjonowanie mózgu – przegląd badań*, „Dziecko Krzywdzone” 2006, nr 14. M. Teicher, *Wounds that time won't heal. The neurobiology of child abuse*, „Cerebrum” 200, nr 4, tłum. w: „Świat Nauki” 2002, nr 5.

247 J. Durrant, R. Ensome, *Corporal punishment of children. Lessons from 20 years of research*, „Canadian Medical Association Journal” 2012, vol. 1984, s.1373–1377.

248 E. T. Gershoff, A. Grogan-Kaylor, *Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses*, „Journal of Family Psychology” 2016, vol. 30(4), s. 453–469. T.O. Affifi, D. Ford, E.T. Gershoff, M. Merrick, A. Grogan-Kaylor, K. Ports, H. L. MacMillan, G.W. Holden, C.W. Taylor, S.J. Lee, R.P. Bennett, *Spanking and adult mental health...*, op. cit., s. 24–31.

249 E.T. Gershoff, A. Grogan-Kaylor, *Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses...*, op. cit.

nad nim²⁵⁰. Czas skończyć z biciem dzieci i wmawianiem sobie zbagiennych skutków takich praktyk.

Na świecie nikt dzisiaj już specjalnie nie dyskutuje nad oceną etyczną czy funkcjonalną kar cielesnych. Obecny dyskurs nie toczy się już wokół kwestii ich skuteczności czy szkodliwości, ale ma na celu poszukiwanie sposobów eliminowania przemocy wobec dzieci²⁵¹. Ekspertki ukazują modele działań, które powinny być podejmowane na poszczególnych poziomach społecznych i w obszarach ryzyka problemu przemocy wobec dzieci. Szczególną rolę odgrywają tu działania na poziomie uniwersalnym²⁵², ale też te systemowe. Wśród globalnych i regionalnych rekomendacji dotyczących eliminacji problemu silnie postulowana jest konieczność wypracowania spójnej polityki, która w różnych sferach, takich jak edukacja, pomoc i wsparcie rodzin, zdrowie psychiczne i ogólne, a nawet zatrudnienie, będzie promowała rozwiązania, które minimalizują czynniki ryzyka stosowania kar cielesnych i innych zachowań przemocowych wobec dzieci²⁵³. Chodzi tu o wypracowywanie spójnych

250 A.J. Zolotor, A.D. Theodore, D.K. Runyan, J.J. Chang, A.L. Laskey, *Corporal punishment and physical abuse: Population-based trends for three-to-11-year-old children in the United States*, „Child Abuse Review” 2011, vol. 20, s. 57–66. E.T. Gershoff, *Spanking and child development...*, op. cit., s. 133–137. J. Durrant, R. Ensome, *Corporal punishment of children...*, op. cit., s. 1373–1377. J.E. Durrant, N. Trocmé, M.C. Fallon Barbara, T. Black, D. Knoke, *Punitive violence against children in Canada* [CECW information sheet #41E], Toronto 2006. K. Bussmann, C. Erthal, A. Schroth, *Effects of banning corporal punishment in Europe: A five nation comparison*, w: J. Durrant, A.B. Smith (red.), *Global pathways to abolishing physical punishment: realizing children's rights*, New York 2011, s. 299–286. J.E. Durrant, S. Janson, *Law reform, corporal punishment and child abuse: the case of Sweden*, „International Review of Victimology” 2005, vol. 12, s. 139–158. S.J. Lee, C.A. Taylor, I. Altschul, J.C. Rice, *Parental spanking and subsequent risk for child aggression in father-involved families of young children?*, „Children and Youth Services Review” 2013, vol. 35(9), s. 1476–1485.

251 T.O. Affifi, E. Romano, *Ending the spanking debate*, „Child Abuse and Neglect” 2017, vol. 71, s. 3–4. UNICEF (2017b), *Child is a child. Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation*, UNICEF 2017, SRSG (2013), *Towards a world free from violence. Global Survey on violence against children*, SRSG on Violence against children Office, New York; SRSG (2017), *Annual report of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children*, <http://srsg.violenceagainstchildren.org/http://www.srsg.un.org/>.

252 E.T. Gershoff, S.J. Leeb, J.E. Durrant, *Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment*, „Child Abuse and Neglect” 2017, vol. 71, s. 9–23. INSPIRE. Seven Strategies for Ending Violence Against Children, WHO 2016, <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/246212/1/WHO-NMH-NVI-16.7-eng.pdf?ua=1> (dostęp 4.08.2016).

253 E. Jarosz, *Prawo dziecka do życia wolnego od przemocy*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2017, vol. 16(2), s. 24–44.

rozwiązań w różnych obszarach polityki państw, które to sektory bardziej lub mniej bezpośrednio związane są z przedmiotowym zjawiskiem jako obszary występowania czynników ryzyka lub ochronnych [Rekomendacja (2009)10]. To zachęta do tworzenia narodowych strategii eliminacji przemocy wobec dzieci. Taką strategię... czas najwyższy stworzyć!

ZAŁĄCZNIKI

1. Fragment Raportu Komitetu Praw Dziecka ONZ pt. *Violence against children within family and in schools (CRC/C/111)*

Tłumaczenie ze strony:

<https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/Recommendations/Recommendations2001.pdf>

Zasady przewodnie

701. Komitet wzywa do niezawężania znaczenia pojęć „rodzina” i „szkoła”. Pojęcie „rodziny” (lub „rodziców”) musi być rozumiane w kontekście lokalnym i może oznaczać nie tylko rodzinę „nuklearną”, lecz także dalszą lub nawet mieć szersze znaczenie wspólnotowe, obejmujące dziadków, rodzeństwo, innych krewnych, opiekunów, sąsiadów etc. Podobnie wszystkie definicje „szkoły” (lub „nauczycieli”) powinny obejmować szkoły, instytucje edukacyjne i inne formalne i nieformalne środowiska edukacyjne.

702. Komitet zaleca także, by wszystkim działaniom w dziedzinie przemocy wobec dzieci przewodziła alternatywna wizja szkoły i rodziny szanujących prawa i godność wszystkich ludzi, w tym dzieci, rodziców i nauczycieli. Podstawową strategią działania powinno być ożywianie działalności związanej z taką wizją, nie stosowanie kar. W tej wizji relacje pomiędzy dziećmi i rodzicami lub nauczycielami (jak również innymi członkami rodziny lub uczniami) opierają się na wzajemnym szacunku i promowane jest bezpieczeństwo wszystkich ludzi.

703. Komitet uważa, że przemoc wobec dzieci jest niedopuszczalna pod żadnym względem, tak jak mówią zapisy Konwencji o prawach dziecka. Jednakże przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci musi uwzględniać różne społeczne i kulturowe konteksty i powinno być planowane przez w pełni oddanych sprawie lokalnych interesariuszy. Strategie krajowe powinny w pełni uwzględniać lokalny kontekst i miejscowych interesariuszy.

704. W toku konceptualizacji przemocy Komitet zaleca, by krytycznym punktem wyjścia oraz ramą odniesienia były doświadczenia samych dzieci. Tak więc dzieci i młodzi ludzie muszą być żywo zaangażowani w promowanie i pracę nad ustrukturyzowaniem akcji przeciw przemocy wobec dzieci.

705. Komitet zaleca, by czynić wysiłki mające na celu wzmocnienie więzi między społecznościami i rodzinami oraz między społecznościami i szkołami. Członkowie wspólnoty, w tym rodzice, dzieci i nauczyciele, muszą mieć pełną wiedzę na temat swych praw i być w pełni zaangażowani w życie szkoły, w tym także w zarządzanie szkołą.

706. Komitet dostrzega, że różne formy przemocy wobec dzieci (takie jak kary cielesne, przemoc szkolna i rówieśnicza, prześladowanie i wykorzystywanie seksualne, przemoc słowna i emocjonalna) są wzajemnie ze sobą powiązane oraz że przemoc w rodzinie i przemoc w szkole wzajemnie się umacniają. Przeciwdziałanie przemocy musi więc opierać się na podejściu holistycznym i podkreślać brak tolerancji dla wszystkich form przemocy. Przemoc fizyczna i inne bardziej poważne formy przemocy są bardziej prawdopodobne, gdy toleruje się codzienną łagodną formę przemocy. Tolerancja przemocy w jednej sferze sprawia, że trudno jest stawić opór przemocy w innej sferze życia.

Na poziomie międzynarodowym

707. Zgodnie z postanowieniami artykułu 45 (c) Konwencji o prawach dziecka, Komitet zaleca, by za pośrednictwem Zgromadzenia Ogólnego złożono wnioski do Sekretarza Generalnego o przeprowadzenie wyczerpującego międzynarodowego badania zjawiska przemocy wobec dzieci. Badanie powinno być tak dokładne i znaczące jak sprawozdanie eksperta mianowanego przez Sekretarza Generalnego, Graça Machel, na temat wpływu konfliktu zbrojnego na dzieci (A/51/306 z dnia 26 sierpnia 1996 roku). Badanie takie powinno:

a) opierać się na Konwencji o prawach dziecka i innych stosownych międzynarodowych standardach oraz w pełni uwzględniać zalecenia przyjęte przez Komitet podczas dni dyskusji powszechnej w 2000 i 2001 roku;

b) dokumentować różne rodzaje przemocy, której dzieci padają ofiarą, występowanie przemocy oraz jej wpływ na dzieci, dorosłych i społeczeństwa. Przedmiot badań powinien obejmować przemoc w rodzinie i domu, szkołach i instytucjach opiekuńczych, zarówno prywatnych, jak i państwowych, w środowisku pracy i na ulicy, w ośrodkach więziennych i aresztach, przemoc stosowaną przez policję oraz stosowanie kary śmierci i kar cielesnych. Przemoc powinna obejmować wszystkie formy przemocy fizycznej i psychicznej, krzywdzenia i wykorzystywania, zaniedbania,

w tym wykorzystywanie seksualne, przemoc szkolną i rówieśniczą oraz kary cielesne. W badaniu należy zwrócić uwagę na wpływ dyskryminacji (w tym dyskryminacji na tle płci, rasy, statusu ekonomicznego etc.) na schematy przemocy oraz wrażliwość dzieci;

c) podjąć próbę zdefiniowania przyczyn i czynników przyczyniających się do przemocy wobec dzieci, w tym czynników takich jak rola ustawodawstwa, edukacja społeczna i szkolenie specjalistów – które wzmacniają lub utrudniają profilaktykę, ochronę i rehabilitację, oraz badać związki pomiędzy różnymi zapisami Konwencji o prawach dziecka i innych międzynarodowych traktatów praw człowieka w kontekście przemocy wobec dzieci;

d) czerpać przede wszystkim z istniejących wyników badań i dokumentacji, w tym raportów dla i od Komitetu o Prawach Dziecka, specjalnych sprawozdawców i innych organów Narodów Zjednoczonych i instytucji z nimi powiązanych, w tym UNESCO, UNICEF, UNIFEM – Fundusz NZ na rzecz kobiet, UNFPA i WHO oraz badań przeprowadzonych przez środowisko akademickie, instytuty badawcze i organizacje pozarządowe. Badanie powinno zebrać informacje na temat różnych mechanizmów ochrony praw człowieka oraz organów i agencji Narodów Zjednoczonych oraz tego, w jakim zakresie jednostki te zajmują się problemem przemocy wobec dzieci w swej działalności z perspektywy praw człowieka;

e) być przeprowadzone we współpracy z wszystkimi agencjami i organami Narodów Zjednoczonych, zwłaszcza Komitetem Praw Dziecka, OHCHR i mechanizmami praw człowieka Narodów Zjednoczonych, UNICEF, WHO i UNESCO, jak również z właściwymi organizacjami pozarządowymi, instytucjami akademickimi i międzynarodowymi organizacjami eksperckimi, a także angażować same dzieci.

Na tej podstawie, uwzględniając wszystkie informacje na temat skuteczności istniejących metodologii, badanie powinno doprowadzić do opracowania strategii na rzecz skutecznego zapobiegania i zwalczania wszelkich form przemocy wobec dzieci, określając kroki, jakie należy podjąć na poziomie międzynarodowym, jak również przez Państwa we własnym zakresie, tak, by zagwarantować skuteczną profilaktykę, interwencję, leczenie, powrót do zdrowia i reintegrację społeczną.

708. Komitet zaleca, by uwzględnić także jego komentarz ogólny nr 1 na temat celów edukacji (artykuł 29.1 Konwencji), który stwierdza, że kary cie-

lesne nie są zgodne z postanowieniami Konwencji i podkreśla związek kar stosowanych w szkole z odmową dziecka prawa do edukacji ukierunkowanej na rozwój osobowości dziecka, jego talentów i potencjału umysłowego i fizycznego w maksymalnym zakresie; na rozwój kultury poszanowania praw człowieka oraz wartości umocowanych w Konwencji; oraz na przygotowanie do odpowiedzialnego życia w wolnym społeczeństwie.

709. Komitet ponawia wezwanie skierowane do wszystkich Państw, zainteresowanych agencji i organów Narodów Zjednoczonych oraz organizacji pozarządowych, by nadały priorytet kwestii przemocy wobec dzieci na specjalnej sesji Zgromadzenia Ogólnego dotyczącej dzieci oraz o uwzględnienie w planie działania powstałym w wyniku tej sesji kroków mających na celu zredukowanie i wyeliminowanie takiej przemocy.

710. Komitet ponagla organy i agencje Narodów Zjednoczonych, by przyjęły bardziej zintegrowane i wielosektorowe podejście do zagadnienia profilaktyki przemocy wobec dzieci, także od strony zdrowia publicznego i epidemiologicznej oraz z uwzględnieniem kwestii ubóstwa i marginalizacji społeczno-ekonomicznej oraz wpływu różnych form dyskryminacji.

711. Komitet zaleca, by mechanizmy praw człowieka Narodów Zjednoczonych uprawnionych do rozpatrywania indywidualnych skarg dotyczących łamania praw człowieka podjęły wysiłki w zakresie rozpoznania i określenia bardziej skutecznych sposobów odpowiadania na indywidualne skargi dotyczące przemocy wobec dzieci, w tym przemocy w rodzinie i szkołach. Zachęca organizacje pozarządowe do rozpowszechniania informacji o istniejących i funkcjonujących mechanizmach (w tym tych w ramach Protokołu fakultatywnego do Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, zgodnie z artykułem 22 Konwencji przeciwko torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu i karaniu, oraz nowego Protokołu fakultatywnego do Konwencji o eliminacji wszelkich form dyskryminacji wobec kobiet). Należy także rozpowszechnić informacje o innych mechanizmach praw człowieka Narodów Zjednoczonych i regionalnych, zwłaszcza Komitetu Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych, specjalnego sprawozdawcy ds. przemocy wobec kobiet, ds. handlu dziećmi, prostytutceji dziecięcej i pornografii dziecięcej, ds. prawa do edukacji oraz ds. tradycyjnych praktyk mających wpływ na zdrowie kobiet i dziewczynek. Komitet zachęca również organizacje pozarządowe i inne do zastanowienia się, w jaki sposób

mogą zapewnić pomoc prawną i inną w składaniu indywidualnych skarg związanych z łamaniem praw dziecka do ochrony przed torturami i innymi formami przemocy do właściwych mechanizmów praw człowieka regionalnych i funkcjonujących w organizacji Narodów Zjednoczonych.

712. Komitet zaleca poszukiwanie skutecznych środków wzmocnienia istniejących mechanizmów praw człowieka Narodów Zjednoczonych, by zagwarantować, że mechanizmy te zajmą się wszystkimi formami przemocy wobec dzieci, także przemocą w rodzinie i szkole. Komitet zachęca Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka do zorganizowania warsztatów dla wszystkich właściwych organów traktatowych oraz specjalnych agencji, przy zaangażowaniu organów i agencji Narodów Zjednoczonych, regionalnych mechanizmów praw człowieka oraz stosownych organizacji pozarządowych, w celu zbadania:

- a) przemocy wobec dzieci;
- b) skuteczności istniejących mechanizmów Narodów Zjednoczonych zajmujących się tym zjawiskiem oraz konieczności włączenia przez organy praw człowieka NZ kwestii przemocy wobec dzieci do oceny sprawozdań Państw-Stron;
- c) konieczność i możliwe sposoby poprawienia tej efektywności, w tym rozważenie potrzeby uwzględnienia specyficznej natury dziecka w sposób bardziej szczegółowy;
- d) potencjalnej konieczności sporządzenia protokołu fakultatywnego do Konwencji ustalającego procedurę składania skarg w trybie indywidualnym lub ustanowienia nowej, specjalnej procedury Komisji Praw Człowieka; oraz
- e) możliwości zapewnienia pomocy finansowej, z istniejących funduszy Narodów Zjednoczonych, przeznaczonej na rehabilitację dzieci – ofiar przemocy.

713. Komitet dostrzega, że lokalne inicjatywy obywatelskie na rzecz praw dzieci oraz inicjatywy Global Movement for Children stwarzają okazję do zwiększenia postępu w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec dzieci. Komitet docenia zaangażowanie dzieci i młodych ludzi w takie inicjatywy i zachęca do ich wykorzystywania jako forum, na którym mogą zabrać głos.

W tym kontekście Komitet zachęca Państwa-Strony, organizacje pozarządowe i innych do współdzielenia się swym doświadczeniem związanym ze skutecznymi środkami przeciwdziałania przemocy wobec dzieci.

Przegląd prawa krajowego

714. Komitet nalega, by Państwa-Strony dokonały przeglądu wszystkich swych zastrzeżeń do stosownych artykułów do Konwencji o prawach dziecka z myślą o ich wycofaniu.

715. Komitet nalega także, by Państwa-Strony w trybie pilnym uchwaliły lub uchylily, o ile to konieczne, stosowne akty prawne w celu wprowadzenia zakazu wszelkich form przemocy, nawet łagodnej, w rodzinie i szkole, także tej stosowanej w ramach dyscypliny, zgodnie z postanowieniami Konwencji, a zwłaszcza artykułów 19, 28 oraz 37(a) oraz z uwzględnieniem artykułów 2, 3, 6 i 12, jak również artykułów 4, 5, 9, 18, 24, 27, 29 i 39.

716. Komitet zaleca, by takie akty prawne zawierały zapisy dotyczące odpowiednich sankcji dla przypadków łamania prawa oraz zadośćuczynienia ofiarom.

717. Komitet nalega, by Państwa-Strony dokonały przeglądu wszystkich stosownych aktów prawnych dotyczących ochrony dzieci, by zagwarantować, że równocześnie ze skuteczną ochroną zapewniona jest odpowiednio dobrana do indywidualnego kontekstu i okoliczności forma interwencji, która wybiera najmniej inwazyjne rozwiązanie i przyjmuje podejście pozytywne, w próbie ochrony dziecka przed kolejną krzywdą. Komitet zaleca, by Państwa-Strony dokonały przeglądu prawa dotyczącego dzieci pozbawionych środowiska rodzinnego, by upewnić się, że wszystkie decyzje o umieszczeniu dziecka w pieczy podlegają kontroli sądowej, także na życzenie samych dzieci, oraz że ich ostatecznym celem jest ponowne połączenie się z rodziną, zgodnie z wymogami artykułów 3, 9, 19 i 39 Konwencji.

718. Komitet doradza uważne monitorowanie skuteczności wdrażania takiego prawa, w tym poprzez zapewnienie edukacji, szkoleń i zasobów.

Profilaktyka: podnoszenie świadomości, uwrażliwianie i szkolenie

719. Komitet zaleca, by Państwa-Strony przyjęły przejrzyste założenia polityki narodowej w zakresie przemocy wobec dzieci w rodzinie i szkołach, które posłużą jako narzędzie doradztwa oraz będą rozpowszechnione w całym państwie.

720. Komitet zaleca, by każde Państwo-Strona przeprowadziło wyczerpujące badania na temat skali, charakteru, przyczyn i konsekwencji przemocy wobec dzieci. Sprawozdanie z badania powinno być szeroko rozpowszechnione i wykorzystane do formułowania celów politycznych i programów.

721. Komitet zachęca Państwa-Strony, organizacje pozarządowe, mechanizmy praw człowieka Narodów Zjednoczonych, agencje i inne organy Narodów Zjednoczonych, by nadały priorytet zadaniu promowania bardziej pozytywnego podejścia do uznawania dzieci za posiadaczy praw człowieka oraz podnoszenia świadomości na temat zmiany w postawach społecznych i kulturowych wobec ochrony dzieci przed przemocą oraz dostępności bardziej konstruktywnych i skutecznych metod dyscypliny. Takie podejście powinno obejmować co następuje:

a) należy uruchamiać społeczne kampanie informacyjne angażujące przywódców religijnych, społecznych w celu podniesienia świadomości oraz uwrażliwienia społeczeństwa na łamanie prawa oraz krzywdę wyrządzaną dzieciom w związku z tym oraz by zwalczać kulturę akceptacji przemocy wobec dzieci, zamiast tego promując brak akceptacji dla wszystkich form przemocy wobec dzieci;

b) dzieci i rodzice powinni być rzeczywiście zaangażowani we wszystkie etapy projektowania i wdrażania kampanii informacyjnych, także poprzez edukację koleżeńską;

c) media należy zachęcać do odgrywania aktywnej roli w edukowaniu społeczeństwa i podnoszeniu świadomości. Sprawozdawczość powinna kierować uwagę odbiorcy na łamanie prawa oraz odzwierciedlać poglądy dzieci i ich doświadczenia związane z przemocą, unikając jednocześnie wzbudzania sensacji i szanując prawo do prywatności wszystkich dzieci-ofiar. Media i branża rozrywkowa powinny także unikać rozpowszechniania pozytywnego obrazu jakiegokolwiek formy przemocy;

d) Państwa-Strony powinny tłumaczyć stosowne informacje na temat ochrony dzieci przed przemocą na swój język narodowy lub języki lokalne i zapewnić ich rozpowszechnienie wszelkimi odpowiednimi kanałami i przy zaangażowaniu lokalnych inicjatyw, wśród wszystkich zainteresowanych specjalistów i innych grup raportujących, dzieci, rodziców i ogólnie w społeczeństwie obywatelskim.

722. Komitet zaleca, by status zawodowy, nagrody i premie motywacyjne dla pracowników opieki społecznej, służby zdrowia i osób prywatnych pracujących z dziećmi były takie, by można było wymagać odpowiednich kwalifikacji i przeprowadzenia wywiadu środowiskowego pod kątem występowania przemocy. Komitet zaleca także ustanowienie minimalnych standardów wymagań kwalifikacji zawodowej oraz szkolenia pracowników resortu oświaty oraz zaangażowania związków zawodowych nauczycieli w opracowywanie zasad postępowania oraz dobrych praktyk w zakresie dyscypliny bez przemocy. Status zawodowy, nagrody i premie motywacyjne dla nauczycieli powinny być takie, by gwarantowały możliwość wymagania odpowiednich kwalifikacji, a Państwa-Strony powinny dochować należytej staranności w rekrutowaniu kandydatów na nauczycieli i dyrektorów szkół, pilnować, by pracownicy oświaty posiadali umiejętność skutecznego stosowania metod dyscyplinowania uczniów bez użycia przemocy.

723. Komitet zaleca, by Państwa-Strony, we współpracy z odpowiednimi organizacjami pozarządowymi, w razie potrzeby z wykorzystaniem zewnętrznej pomocy technicznej, dopilnowały, by wszystkie zainteresowane grupy zawodowe, w tym między innymi nauczyciele i władze szkół, pracownicy społeczni, pracownicy służby zdrowia, prawnicy, sędziowie, funkcjonariusze policji i innych sił bezpieczeństwa otrzymali szkolenie w zakresie praw dziecka. Takie szkolenie powinno być przeprowadzone za pomocą międzydyscyplinarnych metod promujących podejście oparte na współpracy, uwzględniać stosowne standardy dotyczące praw człowieka, relacje oraz metody dyscyplinowania pozbawione przemocy oraz dostarczać informacje na temat rozwoju dziecka i zaplecza, praw i potrzeb grup szczególnie zagrożonych dzieci, w tym dzieci niepełnosprawnych.

724. Komitet zaleca, by informacje na temat praw i ochrony przed przemocą były udostępniane dzieciom i stanowiły punkt programów nauczania w szkołach oraz by dzieci były faktycznie zaangażowane w projektowanie strategii i rozwiązań mających na celu zredukowanie i wyeliminowanie przemocy w rodzinie i środowisku szkolnym, takich jak przyjęcie w szkołach polityki przeciwko przemocy rówieśniczej i przemocy ogólnie.

Inne strategie profilaktyczne i ochronne

725. Komitet wskazuje, że aby zmaksymalizować ochronę przed przemocą wobec dzieci szczególnie narażonych ze względu na ich niepełno-

sprawność, zgodnie z postanowieniami artykułu 23 Konwencji, dzieciom z niepełnosprawnościami należy zapewnić specjalną opiekę, a także dostęp do edukacji, szkoleń, opieki zdrowotnej i rehabilitacji, przygotowania do zatrudnienia i możliwości rekreacji „w sposób prowadzący do osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju”.

726. Komitet zaleca, by zwrócić szczególną uwagę na różne wzorce nadużyć w rodzinie, stopień narażenia na te nadużycia oraz skuteczne środki przeciwdziałania stosowane wobec różnych grup. W rodzinie dyskryminacja na tle płci może generować różne rodzaje narażenia na nadużycia. Podczas gdy zarówno chłopcy, jak i dziewczynki padają ofiarą przemocy fizycznej i seksualnej, chłopcy są szczególnie narażeni na przemoc fizyczną, a dziewczynki na przemoc seksualną, o czym należy pamiętać podczas planowania działań prewencyjnych i zaradczych. Potrzeba zapobieżenia dyskryminacji rasowej i innej powiązanej z nią, jak również dyskryminacji opartej na marginalizacji społeczno-ekonomicznej, musi także być wzięta pod uwagę w planowaniu i udzielaniu wsparcia rodzinom oraz podczas badania lub interweniowania w przypadkach stosowania przemocy lub na podstawie ocenionego ryzyka zaistnienia przemocy.

727. Komitet zaleca, by poświęcić należytą uwagę także kwestiom dyskryminacji w profilaktyce i przeciwdziałaniu przemocy wobec dzieci w szkołach. Dyskryminacja na tle płci może także generować różne wzorce ryzyka i nadużyć, których obiektem stają się chłopcy i dziewczynki. Chłopcy mogą być częściej narażeni na kary cielesne jako formę dyscypliny i mniej skutecznie chronieni przed przemocą rówieśniczą, jak również przed angażowaniem się w zdarzenia, w których pojawia się przemoc. Podczas gdy zarówno chłopcy, jak i dziewczynki mogą paść ofiarą przemocy seksualnej, dziewczynki mogą być częściej narażone na przemoc seksualną ze strony nauczycieli i innych uczniów; to w efekcie może oznaczać odebranie im prawa do edukacji, ponieważ strach przed niebezpieczeństwem może prowadzić do opuszczania zajęć szkolnych. Dyskryminacja rasowa i ksenofobia, czynniki społeczno-ekonomiczne, orientacja seksualna, budowa ciała czy siła fizyczna mogą być czynnikami, przez które dzieciom w większym stopniu może grozić wiktymizacja.

728. Komitet zaleca, by dołożyć wszelkich starań w celu pełnego wdrożenia postanowień artykułów 18.2, 19.2 i 22 oraz 27 Konwencji po-

przez zapewnienie odpowiedniej pomocy rodzicom i opiekunom prawnym w spełnianiu ich obowiązków wychowawczych. Oznacza to między innymi przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, jak również zagwarantowanie, że wszyscy będą mieli dostęp do dobrej jakości opieki zdrowotnej w okresie prenatalnym, postnatalnym i wczesnego dzieciństwa, tak by poprawić jakość nowo powstałych więzi rodzinnych. Komitet zachęca do opracowania i realizacji programów wizytacji domowych, zauważając, że mogą być skuteczne i zmniejszać zapotrzebowanie na interwencje.

729. Komitet zaleca, by Państwa-Strony rozważyły wprowadzenie schematów służących do identyfikacji dzieci zagrożonych przemocą w rodzinie i świadczenie odpowiednich usług w zakresie redukcji tego ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem artykułów 12 i 16 Konwencji.

730. Komitet zaleca, by szczególną uwagę poświęcono rehabilitacji dzieci – ofiar przemocy, co jest ważne w profilaktyce nawrotu przemocy.

731. Komitet zaleca, by odpowiednio dużo uwagi poświęcić potrzebie zwiększenia stopnia zaangażowania i partycypacji w procesach decyzyjnych w szkołach. Zaangażowanie rodziców i uczniów w procesy administracyjne, przybierające formę na przykład rad uczniów i reprezentacji uczniów w zarządzie szkoły, obejmujące projektowanie reguł i sposobów monitorowania dyscypliny, może przyczynić się do powstania skutecznych strategii prewencyjnych oraz stworzenia pozytywnego klimatu w szkołach, który zniechęca do stosowania przemocy, występującej zarówno pod postacią tak zwanej dyscypliny, jak i prześladowania rówieśniczego.

732. Skuteczne strategie zapobiegania przemocy w szkołach muszą także dotyczyć problemu powstałego na skutek tolerowania broni i nadużywania środków odurzających w środowisku szkolnym.

Mechanizmy monitorowania i wnoszenia skarg

733. Komitet zaleca, by niezwłocznie zająć się tworzeniem skutecznych systemów monitorowania sposobu, w jaki traktowane są dzieci oraz zgłaszania i badania przypadków, w których zachodzi podejrzenie niewłaściwego traktowania, także w rodzinie i szkole. Taki system powinien:

a) zapewniać specjalistom pracującym z dziećmi odpowiednie szkolenia – przede wszystkim nauczycielom i pracownikom służby zdrowia – w celu zwiększenia ich umiejętności rozpoznawania objawów i oceny możliwego wystąpienia niewłaściwego traktowania;

b) zachęcać szkoły i instytucje opieki zdrowotnej do wykrywania i zgłaszania dowodów przemocy wobec dzieci oraz udzielania odpowiedniego leczenia ofiarom i sprawcom;

c) zapewniać pełen dostęp do zaplecza i archiwów wszystkich szkół i innych instytucji, zezwalać na niezapowiedziane wizyty oraz osobiste konsultacje z dziećmi i personelem placówki;

d) monitorować poglądy dzieci i ich odbiór sytuacji i doświadczenia, zamiast skupiać się tylko na materialnym statusie rodzin lub na warunkach materialnych placówek, lub dostępności usług świadczonych przez placówki;

e) gwarantować, że skargi, składane w ramach obowiązkowej procedury sprawozdawczej lub w inny sposób, dotyczące przypadków przemocy doświadczonej ze strony pracowników służby zdrowia, nauczycieli, szkół, samych dzieci, ich rodziców lub opiekunów prawnych, lub organizacji pozarządowych i innych organizacji społecznych, otrzymają skoordynowaną i multidyscyplinarną odpowiedź, która może, choć nie musi, angażować organy ścigania na wstępnym etapie postępowania;

f) być w pełni skoordynowany z systemem reagowania dysponującym zasobami, dzięki którym można będzie zapewnić wsparcie i pomoc w razie potrzeby, nie opierającym się wyłącznie na interweniowaniu i karaniu;

g) chronić specjalistów i inne osoby zgłaszające lub inicjujące skargi przed zemstą lub odpowiedzialnością cywilną, także w przypadkach stwierdzonej pomyłki w ocenie ryzyka lub nadużycia;

h) monitorować zalecenia pokontrolne wydane po rozpatrzeniu zgłoszenia i zapewniać odpowiednie zasoby, tak by liczba spraw i terminy rozpatrzenia nie były zawyżone oraz by badanie zgłoszeń przypadków podejrzeń o przemoc umożliwiało precyzyjną ocenę ryzyka;

i) gwarantować, że ustanowione zostaną niezależne zewnętrzne mechanizmy i procedury skargowe dla zgłaszanych przypadków przemocy wobec dzieci, oraz dać wszelkie gwarancje niezależnego i skrupulatnego dochodzenia w sprawie śmierci dziecka, jak również w przypadku skargi, w tym dochodzenia sądowego w sprawach o wyrządzenie krzywdy;

j) gwarantować, że sprawcy przemocy będą w odpowiedni sposób pociągnięci do odpowiedzialności, co obejmuje także, przy odpowiednim zabezpieczeniu, zawieszenie, oddalenie lub wniesienie zarzutów o przestępstwo, oraz że osoby skazane za brutalne przestępstwa wobec dzieci będą miały zakaz pracy w instytucjach na rzecz dzieci;

k) gdy sprawcami są dzieci, gwarantować, że procedury będą zgodne z międzynarodowymi standardami sprawiedliwości dla nieletnich;

l) gwarantować, że dzieci otrzymają pomoc prawną, oraz gwarantować szerokie rozpowszechnienie informacji na temat reguł i dostępnej ochrony, tak by dzieci były świadome istnienia i funkcjonowania mechanizmów skargowych, w tym dla skarg składanych przez same dzieci;

m) gwarantować, że dzieci będą angażowane w projektowanie odpowiednich mechanizmów uwzględniających specyficzne potrzeby dzieci (dotyczących także postępowania sądowego i innych procedur sądowych), na przykład poprzez unikanie konieczności ponownego składania przez ucznia zeznań, o ile nie jest to absolutnie niezbędne, lub poprzez uwzględnienie potrzeb dzieci niepełnosprawnych, różnych umiejętności językowych itd.;

(n) gwarantować, że wszystkie powiadomienia o dochodzeniu będą upubliczniane (przy jednoczesnym zachowaniu prawa dziecka-ofiary do prywatności) i przekazywane kompetentnym urzędnikom administracji publicznej i decydentom politycznym.

734. Komitet nalega, by Państwa-Strony zbierały precyzyjne, aktualne i skategoryzowane dane na temat występowania, wagi i przyczyn przemocy w rodzinie i szkołach, także dotyczące opinii i doświadczeń dzieci, jak również skuteczności istniejących programów i podejść.

735. Komitet nalega, by Państwa-Strony zagwarantowały włączenie szczegółowych informacji na temat przemocy wobec dzieci w rodzinie i szkole do swych raportów dotyczących realizacji postanowień Konwencji o prawach dziecka, w tym na temat środków podjętych w celu zredukowania i eliminacji przemocy w rodzinie i szkole.

736. Komitet zachęca do prowadzenia badań prowadzących do ujawnienia ukrytych społeczno-ekonomicznych kosztów przemocy wobec dzieci, na przykład kosztów związanych ze świadczeniem opieki psychiatrycznej dla dzieci-ofiar w ich dalszym życiu, jak również do bardziej miarodajnego oceniania skuteczności już realizowanych programów profilaktycznych, ochronnych i rehabilitacyjnych.

Koordinacja i zasoby

737. Komitet podkreśla potrzebę przygotowania zintegrowanych, wielosektorowych strategii i planów działania na poziomie międzynarodowym, regionalnym i krajowym, by zagwarantować, że działania prewen-

cyjne przeciw przemocy w rodzinie oraz opieka nad dziećmi-ofiarami są w pełni skoordynowane i mają charakter multidyscyplinarne; zajmują się pierwotnymi przyczynami przemocy (w tym czynnikami społeczno-ekonomicznymi, dyskryminacją i innymi) oraz angażują dzieci w projektowanie skutecznych strategii zapobiegania i reagowania.

738. Komitet podkreśla potrzebę przygotowania wszechstronnych strategii i planów działania na poziomie międzynarodowym, regionalnym i krajowym, by zagwarantować, że działania prewencyjne przeciw przemocy w rodzinie oraz opieka nad dziećmi-ofiarami są w pełni skoordynowane i mają charakter multidyscyplinarne; zajmują się pierwotnymi przyczynami przemocy (w tym dyskryminacją) oraz angażują dzieci w projektowanie skutecznych strategii zapobiegania i reagowania. Komitet dostrzega, iż jest niezwykle trudno zarządzać szkołą bez uciekania się do brutalnych metod dyscypliny, w sytuacji gdy szkoły są przepełnione, brakuje podstawowych materiałów i gdy nauczyciele są słabo zmotywowani do pracy i nisko wynagradzani. Komitet stanowczo potwierdza prawo każdego dziecka, zgodnie z artykułami 28 i 29 Konwencji, do edukacji na wysokim poziomie i przypomina Państwow-Stronom i partnerom międzynarodowym o ich obowiązku zapewnienia odpowiednich środków umożliwiających realizację tego prawa.

739. Komitet nalega, by poświęcono uwagę konieczności zagwarantowania, że odpowiednie środki zostaną przypisane profilaktyce i wykrywaniu przemocy w rodzinie i szkołach oraz ochronie i rehabilitacji dzieci-ofiar. Komitet przypomina Państwow-Stronom, że na mocy postanowień artykułu 4 Konwencji tylko „prawa ekonomiczne, społeczne i kulturalne” powinny być realizowane przy „maksymalnym wykorzystaniu środków będących w ich dyspozycji”, przy czym Państwa powinny podjąć „wszelkie właściwe działania ustawodawczo-administracyjne oraz inne” dla realizacji wszystkich innych praw, w tym prawa dzieci do ochrony przed wszelkimi formami przemocy i nadużyć (artykuł 19).

740. Komitet zachęca Państwa-Strony, organy i agencje NZ oraz inne jednostki udzielające międzynarodowej pomocy technicznej do lokowania środków w programy i działania mające na celu poprawę prewencji przemocy w rodzinie i szkołach, ochronę dzieci i innych członków rodziny oraz rehabilitację ofiar, w tym poprzez zwiększenie środków przekazywanych rodzinom i pracownikom oświaty. Zachęca też Państwa-Strony i inne

kraje do dopilnowania, by dostępne zasoby były wykorzystywane w sposób jak najbardziej sprzyjający ochronie dzieci przed wszelkimi formami przemocy i zapobiegający im. Komitet zwraca uwagę na potrzebę rozważenia możliwości ulokowania zasobów w ramach starań mających na celu przegląd stosownych przepisów prawa.

Rola społeczeństwa obywatelskiego

741. Komitet zachęca organizacje pozarządowe i inne organizacje społeczne do większego skupienia na profilaktyce przemocy i ochronie dzieci przed nią w rodzinie i szkole. Zaleca organizacjom pozarządowym rozważenie możliwości świadczenia pomocy prawnej i innej dzieciom i ich rzecznikom, monitorowania procesu wdrażania prawa oraz pomoc rządów w formułowaniu odpowiedniej, najmniej inwazyjnej profilaktyki, ochrony i rehabilitacji, oprócz monitorowania sytuacji dzieci w okolicznościach nacechowanych ryzykiem wystąpienia przemocy. NGO powinny dążyć do promowania opieki nad dzieckiem w ich rodzinie najszerzej, jak to tylko możliwe, oraz faworyzować profilaktykę i wczesne interwencje.

742. Komitet zachęca organizacje pozarządowe do wspierania Państw-Stron w ich staraniach, by poglądy i doświadczenia dzieci, jak również ich propozycje zapobiegania przemocy w rodzinie i szkołach, były wysłuchane i uwzględniane w debacie publicznej i polityce, jak również przy formułowaniu własnych programów przez państwa.

743. Komitet wskazuje, że Państwo, delegując organizację pozarządową do świadczenia usług i opieki nad dziećmi, nie może unikać realizowania swych obowiązków, zarówno w zakresie zapewnienia odpowiednich zasobów, jak i wykonywania stosownego nadzoru.

744. Zgodnie z postanowieniami artykułu 45(a) Konwencji, Komitet zachęca organizacje pozarządowe do przygotowania i przedstawienia w ramach procesu sprawozdawczego informacji na temat wszystkich form przemocy wobec dzieci w rodzinie i szkole, w tym takich, które są uważane za „akceptowalne” społecznie, na przykład poprzez opracowanie i prowadzenie łatwo dostępnej bazy danych podsumowującej zobowiązania każdego Państwa-Strony i stan realizacji obowiązków w zakresie praw człowieka i zapobiegania przemocy.

745. Komitet zachęca Państwa-Strony oraz organizacje wewnątrzrządowe i pozarządowe do angażowania narodowych instytucji praw człowieka,

jak również grup i związków zawodowych, w projektowanie i wdrażanie strategii na rzecz prewencji przemocy, ochrony dzieci przed przemocą i rehabilitacji dzieci-ofiar przemocy oraz do stałego informowania tych grup o wszystkich takich strategiach.

Lista referatów i prac²⁵⁴

1. International Federation of Social Workers, *Violence against children in the family and in schools* [*Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach*] (4 str.)
2. Population Council-Pakistan, *Violence against children within the family and in schools* [*Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach*] (6 str.)
3. Toivo Rônkä, *Violence against children within the family and in schools* [*Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach*] (8 str.)
4. NGO Group for the Convention on the Rights of the Child, Education, Literacy and Media Subgroup and Sexual Exploitation against Children Subgroup, *Violence against children within the family and in schools* [*Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach*] (6 str.)
5. End Physical Punishment of Children (EPOCH) New Zealand, *Violence against children within the family and in schools* [*Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach*] (5 str.)
6. Families First, *Not without reason: the place of physical correction in the discipline of children* [*Nie bez przyczyny: miejsca fizycznych środków wychowawczych w dyscyplinowaniu dzieci*] (33 str.)
7. Artykuł 12, *Violence against children within the family and in schools* [*Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach*] (2 str.)
8. Daniel Mbassa Menick, *Les abus sexuels en milieu scolaire au Cameroun* [Wykorzystywanie seksualne w szkołach w Kamerunie] (9 str.)
9. Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, *Violence against children within the family and in schools* [*Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach*] (5 str.)
10. Children are unbeatable! Alliance, *Violence against children within the family and in schools* [*Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach*] (6 str.)
11. Coalition Pravda Detyam, *Communication on discrimination against schoolchildren belonging to ethnic minorities in the Russian*

254 CRC/C/111, załącznik VIII.

- area of Krasnador as a factor contributing to the growth of violence among students [Informacja o dyskryminowaniu uczniów należących do mniejszości etnicznych na obszarze rosyjskim Krasnador jako czynnika przyczyniającym się do wzrostu przemocy wśród uczniów]* (4 str.)
12. UNICEF – South Asia *Corporal punishment in schools in South Asia [Kary cielesne w szkołach w Azji Południowej]* (28 str.)
 13. World Organization against Torture, *Violence against children in the family [Przemoc wobec dzieci w rodzinie]* (23 str.)
 14. James W. Prescott, *Ending violence against children and women worldwide [Eliminacja przemocy wobec dzieci i kobiet na świecie]* (8 str.)
 15. Children’s Rights Alliance for England, *Violence against children within the family and in schools [Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach]* (6 str.)
 16. Save the Children UK, Sweden and Spain, *Physical punishment of children [Fizyczne karanie dzieci]* (29 str.)
 17. Human Rights Watch, *Violence against children in schools [Przemoc wobec dzieci w szkołach]* (14 str.)
 18. SOS Kinderdorf International, *Supporting children in dealing with the impact of violence [Wspieranie dzieci w radzeniu sobie z wpływem przemocy]* (12 str.)
 19. NGO Coalition on Child Rights – Pakistan, *Community-based study on violence in the school and in the home, No. 1 [Lokalne badanie zjawiska przemocy w szkole i w domu, nr 1]* (20 str.)
 20. NGO Coalition on Child Rights – Pakistan, *Community-based study on violence in the school and in the home, No. 2 [Lokalne badanie zjawiska przemocy w szkole i w domu, nr 2]* (30 str.)
 21. UNICEF, Innocenti Digest “Domestic violence against women and girls” [Przemoc domowa wobec kobiet i dziewczynek] (30 str.)
 22. EPOCH-USA, *Violence against children within the family and in schools [Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach]* (4 str.)
 23. the United Nations Centre for International Crime Prevention, *Violence against children within the family and in schools [Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach]* (3 str.)
 24. United School, Nepal, *Violence against children in schools [Przemoc wobec dzieci w szkołach]* (2 str.)

25. UNICEF-WCARO, *Corporal punishment in countries covered by the UNICEF West and Central Africa Office* [Kary cielesne w państwach objętych opieką Biura Zachodniej i Środkowej Afryki UNICEF] (8 str.)
26. WHO-ROE, *Violence prevention activities combined with the implementation of the Convention on the Rights of the Child at WHO Regional Office for Europe* [Profilaktyka przemocy połączona z wdrażaniem Konwencji o prawach dziecka w Regionalnym Biurze WHO w Europie] (4 str.)
27. European Network of Ombudsmen for Children (ENOC), *ENOC comes out against corporal punishment* [ENOC występuje przeciwko karom cielesnym] (2 str.)
28. WHO, *Prevention of child abuse and neglect: making the links between human rights and public health* [Profilaktyka nadużyć i zaniedbań wobec dzieci: powiązanie praw człowieka ze zdrowiem publicznym] (12 str.)
29. Consortium for Street Children UK, *Violence against children within the family* [Przemoc wobec dzieci w rodzinie] (16 str.)
30. World Vision International, *Violence against children within the family and in schools* [Przemoc wobec dzieci w rodzinie i szkołach] (24 str.)
31. Defence for Children International, *Referat* (2 str.)

2. KOMENTARZ OGÓLNY NR 8 (2006)

Prawo dziecka do ochrony przed karami cielesnymi i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami karania

KOMITET PRAW DZIECKA CZTERDZIESTA DRUGA SESJA GENEWA, 15 MAJA–2 CZERWCA 2006 R.

I CELE

1. Po dwudniowej ogólnej dyskusji na temat przemocy wobec dzieci, jaka miała miejsce w 2000 r. i 2001 r., Komitet Praw Dziecka postanowił wydać cykl komentarzy ogólnych dotyczących eliminacji przemocy wobec dzieci, rozpoczynający się niniejszym komentarzem. Celem Komitetu jest udzielenie Państwom-Stronom wskazówek w celu lepszego zrozumienia postanowień Konwencji dotyczących ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy. Niniejszy komentarz ogólny skupia się na karach cielesnych i innych okrutnych lub poniżających formach karania, które współcześnie są bardzo szeroko akceptowanymi i stosowanymi formami przemocy wobec dzieci.

2. Konwencja o prawach dziecka i inne międzynarodowe instrumenty praw człowieka uznają prawo dziecka do poszanowania ludzkiej godności i fizycznej integralności dziecka oraz równej ochrony w ramach prawa. Komitet wydaje niniejszy komentarz ogólny, żeby podkreślić zobowiązanie wszystkich Państw-Stron do szybkich działań mających na celu zakazanie i eliminowanie wszystkich kar cielesnych i wszystkich innych okrutnych lub poniżających form karania dzieci oraz aby przedstawić, jakie środki i działania Państwa muszą podjąć w zakresie swojego prawodawstwa, edukacji i podnoszenia świadomości.

3. Zajęcie się szeroko rozpowszechnioną akceptacją lub tolerancją stosowania kar cielesnych wobec dzieci oraz ich eliminowaniem, w rodzinie,

szkole i innych środowiskach, jest nie tylko jednym ze zobowiązań Państw-Stron w ramach Konwencji. Jest to także kluczowa strategia eliminowania przemocy i zapobiegania wszelkim jej formom w społeczeństwie.

II TŁO

4. Już od początkowych sesji Komitet zwracał szczególną uwagę na zapewnienie dzieciom prawa do ochrony przed wszelkimi formami przemocy. Na podstawie raportów Państw-Stron, a ostatnio także badania Sekretarza Generalnego ONZ na temat przemocy wobec dzieci, Komitet z głębokim zaniepokojeniem stwierdza szerokie rozpowszechnienie legalności i niezmiennej akceptacji społecznej dla kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania stosowanych wobec dzieci²⁵⁵. Już w 1993 r. Komitet w raporcie ze swojej czwartej sesji stwierdził, że „uznaje wagę kwestii kar cielesnych w poprawie systemu promowania i ochrony praw dziecka oraz zdecydował w dalszym ciągu zwracać na to uwagę na podstawie rewizji raportów Państw-Stron”²⁵⁶.

5. Już od chwili rozpoczęcia sprawdzania przez Komitet raportów Państw-Stron zalecił on zakazanie kar cielesnych, w rodzinie i innych środowiskach, ponad 130 Państwom na wszystkich kontynentach²⁵⁷. Komitet z zadowoleniem stwierdza, że coraz większa liczba Państw przyjmuje odpowiednie rozwiązania ustawodawcze i inne środki w celu zapewnienia dzieciom prawa do poszanowania ich godności ludzkiej i integralności fizycznej oraz równej ochrony w ramach prawa. Z dostępnych Komitetowi informacji wynika, że do 2006 r. ponad 100 Państw zakazało kar cielesnych w szkołach i w ramach swoich systemów karnych dla dzieci. Coraz większa liczba Państw zakazuje tego typu kar w środowisku domowym, rodzinnym i we wszystkich rodzajach opieki alternatywnej²⁵⁸.

255 Badanie Sekretarza Generalnego ONZ na temat przemocy wobec dzieci (*United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children*) zostanie niedługo przedstawione Ogólnemu Zgromadzeniu Narodów Zjednoczonych (jesień 2006 r.). Więcej informacji na stronie: <http://www.violencestudy.org>.

256 Komitet Praw Dziecka, Raport z czwartej sesji, 25 października 1993 r., CRC/C/20, par. 176.

257 Wszystkie obserwacje i wnioski Komitetu dostępne są na stronie: www.ohchr.org.

258 W ramach Globalnej Inicjatywy Zniesienia Wszelkich Form Kar Cielesnych wobec Dzieci (*The Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children*) prezentowane są raporty na temat statusu prawnego kar cielesnych, dostępne na stronie: www.endcorporalpunishment.org.

6. We wrześniu 2000 r. Komitet zorganizował pierwszy z dwóch dni ogólnej dyskusji na temat przemocy wobec dzieci. Podczas tego dnia skupiono się na stanie przemocy wobec dzieci, po czym przyjęto szczegółowe zalecenia, w tym te dotyczące zakazania wszystkich kar cielesnych i wdrożenia publicznych kampanii informacyjnych „w celu podnoszenia świadomości i uczulania opinii publicznej na wagę problemu przypadków naruszania praw człowieka w tym zakresie i ich szkodliwy wpływ na dzieci oraz w celu podjęcia kwestii kulturowego przyzwolenia na przemoc wobec dzieci i promowania zamiast tego postawy typu «zero tolerancji» dla przemocy”²⁵⁹.

7. W kwietniu 2001 r. Komitet przyjął swój pierwszy komentarz ogólny dotyczący celów edukacji i powtórzył, że kara cielesna nie jest zgodna z Konwencją: „Dzieci nie tracą przysługujących im praw człowieka wraz z przekroczeniem murów szkolnych. Dlatego też edukacja musi zachodzić w warunkach zapewniających poszanowanie przyrodzonej godności dziecka, umożliwiając mu swobodne wyrażanie własnych poglądów zgodnie z artykułem 12, par. 1, oraz pozwalających mu na uczestniczenie w życiu szkolnym. Edukacja musi się także odbywać w sposób zapewniający poszanowanie wyraźnych ograniczeń w zakresie dyscypliny, o których mowa w artykule 28, ust. 2, oraz promujący środowisko szkolne bez przemocy. W swoich obserwacjach i wnioskach Komitet wielokrotnie podkreślał, że stosowanie kar cielesnych oznacza brak poszanowania dla przyrodzonej godności dziecka oraz wyraźnych ograniczeń w zakresie dyscypliny szkolnej (...)”²⁶⁰.

8. W zaleceniach przyjętych po drugim dniu ogólnej dyskusji na temat przemocy wobec dzieci w rodzinie i szkole, który miał miejsce we wrześniu 2001 r., Komitet wezwał Państwa „do uchwalenia lub uchylecia, w trybie pilnym, ich ustawodawstwa w celu zakazania wszelkich, choćby i najbliższych, form przemocy w rodzinie i w szkole, w tym tych stosowanych jako formę dyscypliny, zgodnie z postanowieniami Konwencji (...)”²⁶¹.

259 Komitet Praw Dziecka, Dzień ogólnej dyskusji na temat przemocy wobec dzieci, Raport z dwudziestej piątej sesji, wrzesień/październik 2000, CRC/C/100, par. 666–688.

260 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 1 – *Cele edukacji*, 17 kwietnia 2001 r., CRC/GC/2001/1, par. 8.

261 Komitet Praw Dziecka, Dzień ogólnej dyskusji na temat przemocy wobec dzieci w rodzinie i w szkole, Raport z dwudziestej ósmej sesji, wrzesień/październik 2001, CRC/C/111, par. 701–745.

9. Kolejnym wynikiem dni ogólnej dyskusji w Komitecie w 2000 r. i 2001 r. było zalecenie dotyczące skierowania się do Sekretarza Generalnego ONZ, za pośrednictwem Zgromadzenia Ogólnego, z wnioskiem o przeprowadzenie dogłębnego międzynarodowego badania na temat przemocy wobec dzieci. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dokonało tego w 2001 r.²⁶² W kontekście badania ONZ, przeprowadzonego między 2003 r. a 2006 r., podkreślona została potrzeba zakazania wszelkich obecnie zalegalizowanych form przemocy wobec dzieci, a także własna głęboka obawa ze strony dzieci wiążąca się z niemalże uniwersalną powszechnością stosowania kar cielesnych w rodzinie, a także jej niezmienną legalnością w wielu Państwach – w szkołach i innych instytucjach oraz systemach karnych w przypadku dzieci, które weszły w konflikt z prawem.

III DEFINICJE

10. „Dziecko” definiowane jest, tak jak w Konwencji, jako „każda istota ludzka w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”²⁶³.

11. Komitet definiuje karę „cielesną” lub „fizyczną” jako każdą karę z zastosowaniem siły fizycznej, której celem jest spowodowanie bólu lub dyskomfortu w jakimkolwiek – choćby i najmniejszym – stopniu. Większość z nich obejmuje bicie dzieci (wymierzenie im „lania”, „klapsa”, „policzka”) dłonią lub narzędziem – bitem/biczem/pejczem, kijem, pasem, butem, łyżką drewnianą itd. Mogą jednak także polegać na przykład kopaniu, potrząsaniu lub rzucaniu dzieckiem, drapaniu, szczypaniu, gryzieniu, ciągnięciu za włosy lub uszy, zmuszaniu dzieci do przebywania w niewygodnej pozycji, przypalaniu, poparzeniu lub zmuszaniu do zjedzenia/połknięcia czegoś (na przykład mycie ust dzieci mydłem lub zmuszanie dzieci do połykania ostrych przypraw). W opinii Komitetu kara cielesna zawsze jest poniżająca. Ponadto istnieją także inne niefizyczne formy kar, które również są okrutne i poniżające, a tym samym niezgodne z Konwencją. Obejmują one na przykład kary polega-

262 Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Nr 56/138.

263 Artykuł 1.

jące na umniejszaniu, poniżaniu, dyskredytowaniu, straszeniu dziecka, grożeniu mu, uczynieniu z dziecka kozła ofiarnego lub naśmiewaniu się z dziecka.

12. Kary cielesne i inne okrutne lub poniżające formy karania dzieci stosowane są w różnych środowiskach, w tym w domu i rodzinie, we wszystkich formach opieki alternatywnej, szkołach i innych instytucjach edukacyjnych oraz w systemach sprawiedliwości – zarówno jako kary nałożone przez sądy, jak i kary stosowane w instytucjach karnych i innych – w przypadku pracy dzieci i w danej społeczności.

13. Odrzucając jakiegokolwiek uzasadnienie dla stosowania przemocy i poniżania jako formy karania dzieci, Komitet w żadnym stopniu nie odrzuca koncepcji dyscypliny pozytywnej. Zdrowy rozwój dzieci zależy od odpowiedniego ukierunkowania dzieci i udzielania im rad przez rodziców i innych dorosłych w miarę rozwoju dziecka, których celem jest wspieranie dziecka w jego rozwoju na odpowiedzialnego obywatela społeczeństwa.

14. Komitet uznaje, że rodzicielstwo i opieka nad dziećmi, w szczególności małymi dziećmi, wymagają częstych fizycznych działań i interwencji mających na celu zapewnienie im ochrony. Różni się to jednak znacznie od celowego stosowania siły w ramach kary, obejmującego spowodowanie bólu, dyskomfortu lub poniżenia w jakimkolwiek stopniu. Jako dorośli sami znamy różnicę między działaniem ochronnym z zastosowaniem siły fizycznej a naruszeniem czyjejs nietykalności osobistej w celu wymierzenia mu kary; rozróżnienie to w odniesieniu do działań obejmujących dzieci nie jest wcale trudniejsze. Prawo we wszystkich Państwach, bezpośrednio lub pośrednio, zezwala na stosowanie niezbędnej, nie mającej na celu wymierzenia kary siły do zapewnienia ludziom ochrony.

15. Komitet uznaje, że istnieją okoliczności wyjątkowe, w których nauczyciele i inne osoby, na przykład pracujące z dziećmi w instytucjach oraz z dziećmi, które weszły w konflikt z prawem, mogą zetknąć się z niebezpiecznym zachowaniem, w przypadku którego zastosowanie racjonalnych środków przymusu do kontroli takiego zachowania będzie uzasadnione. Tutaj także należy jednak dokonać rozróżnienia między zastosowaniem siły z potrzeby zapewnienia ochrony dziecku lub innym a stosowaniem siły jako kary. Zawsze musi obowiązywać zasada mówiąca o stosowaniu jak najmniejszej, niezbędnej siły przez możliwie naj-

krótszy czas. Niezbędne są szczegółowe wytyczne i szkolenia, zarówno w celu zminimalizowania potrzeby stosowania przymusu, jak i dopilnowania, że wszelkie stosowane metody są bezpieczne i proporcjonalne w stosunku do sytuacji, i że nie obejmują celowego zadawania bólu jako formy kontroli.

IV STANDARDY W ZAKRESIE PRAW CZŁOWIEKA I STOSOWANIA KAR CIELESNYCH WOBEC DZIECI

16. Przed przyjęciem Konwencji o prawach dziecka, Międzynarodowa karta praw człowieka – Powszechna deklaracja praw człowieka, Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych oraz Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych gwarantowały prawo „każdego” do poszanowania jego godności ludzkiej i integralności fizycznej oraz równej ochrony w ramach prawa. Stwierdzając zobowiązanie Państw do zakazania i eliminowania wszystkich kar cielesnych i wszystkich innych okrutnych lub poniżających form karania, Komitet zauważa, że Konwencja o prawach dziecka opiera się na tym fundamencie. Godność każdej jednostki ludzkiej jest podstawową zasadą przewodnią międzynarodowego prawa dotyczącego praw człowieka.

17. Preambuła Konwencji o prawach dziecka potwierdza, zgodnie z zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, stwierdzenie powtórzone w preambule Powszechnej deklaracji praw człowieka, że „uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków rodziny ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości oraz pokoju na świecie”. Preambuła Konwencji przypomina także, że w Powszechnej deklaracji praw człowieka Narody Zjednoczone „proklamowały, iż dzieci mają prawo do szczególnej troski i pomocy”.

18. Artykuł 37 Konwencji zobowiązuje Państwa do zapewnienia, aby „żadne dziecko nie podlegało torturowaniu bądź okrutnemu, nieludzkiemu czy poniżającemu traktowaniu lub karaniu”. Zapis ten uzupełnia i rozszerza artykuł 19, który wymaga, aby Państwa „podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opie-

ką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem”. Nie ma tu żadnych wątpliwości: określenie „wszelkie formy przemocy fizycznej bądź psychicznej” nie pozostawiają w ogóle miejsca na jakikolwiek poziom zalegalizowanej przemocy wobec dzieci. Kary cielesne i inne okrutne lub poniżające formy kary stanowią jakąś formę przemocy, a Państwa muszą podjąć wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej, aby je wyeliminować.

19. Dodatkowo artykuł 28, ust. 2 Konwencji odnosi się do dyscypliny w szkole i wymaga od Państw-Stron, że „będą podejmowały wszelkie właściwe środki zapewniające, aby dyscyplina szkolna była stosowana w sposób zgodny z ludzką godnością dziecka i niniejszą Konwencją”.

20. Artykuł 19 oraz artykuł 28, ust. 2 nie odnoszą się bezpośrednio do kary cielesnej. W działaniach przygotowawczych poprzedzających Konwencję nie odnotowano dyskusji na temat kary cielesnej podczas sesji roboczych. Konwencja jednak, podobnie jak wszystkie instrumenty praw człowieka, musi być traktowana jak instrument żywy, którego interpretacja postępuje wraz z upływem czasu. W ciągu 17 lat od uchwalenia Konwencji rozpowszechnienie kar cielesnych stosowanych wobec dzieci w ich domach, szkołach i innych instytucjach jest bardziej widoczne, także dzięki raportom składanym zgodnie z Konwencją, badaniom i działaniom realizowanym między innymi przez organizacje pozarządowe i krajowe instytucje zajmujące się prawami człowieka.

21. Po ich uwidocznieniu wyraźny staje się fakt, że praktyka stosowania kar cielesnych stoi w bezpośredniej sprzeczności z równymi i niezbywalnymi prawami dzieci do poszanowania ich godności ludzkiej i integralności fizycznej. Odmienna natura dzieci, ich początkowy stan zależności i rozwoju, wyjątkowy potencjał jako jednostki ludzkiej oraz ich wrażliwość wymagają większej – a nie mniejszej – ochrony prawnej i innej przed wszystkimi formami przemocy.

22. Komitet podkreśla, że eliminowanie pełnych przemocy i poniżających form karania dzieci, poprzez reformowanie prawa i inne niezbędne środki, stanowi bezpośrednie, niekwestionowane zobowiązanie Państw-Stron. Zauważa też, że inne organy powołane w ramach traktatów międzynarodowych, w tym Komitet Praw Człowieka, Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych oraz Komitet Przeciwno Torturom, podzielają ten sam pogląd w swoich obserwacjach i wnioskach do raportów Państw-Stron w ramach odnośnych instrumentów, zalecając zakaz

i stosowanie innych środków przeciwko karom cielesnym w szkołach, systemach karnych i, w niektórych przypadkach, w rodzinie. Na przykład Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych w swoim Komentarzu Ogólnym nr 13 (1999) – *Prawo do edukacji* stwierdził: „W opinii Komitetu kara cielesna jest niezgodna z podstawową zasadą przewodnią międzynarodowego prawa dotyczącego praw człowieka zagwarantowanego w preambułach Powszechnej deklaracji praw człowieka i obu paktów: godność jednostki ludzkiej. Pozostałe aspekty dyscypliny szkolnej mogą także być niezgodne z dyscypliną szkolną, w tym publiczne poniżenie”²⁶⁴.

23. Kara cielesna jest także potępiana przez krajowe mechanizmy praw człowieka. Europejski Trybunał Praw Człowieka w serii swoich orzeczeń stopniowo coraz bardziej potępia stosowanie kar cielesnych wobec dzieci, najpierw w systemie karnym, następnie szkołach, w tym w szkołach prywatnych, a ostatnio także w domu²⁶⁵. Europejski Komitet Praw Społecznych, który monitoruje przestrzeganie postanowień Europejskiej karty społecznej i zmienionej Europejskiej karty społecznej przez kraje będące członkami Rady Europy, stwierdził, że – aby zapewnić zgodność z obiema wersjami karty – kraje członkowskie powinny w swoim prawodawstwie wprowadzić zakaz stosowania wszelkich form przemocy wobec dzieci, zarówno w szkole, innych instytucjach, jak i w domu czy gdziekolwiek indziej²⁶⁶.

24. Zgodnie z opinią doradcą Międzamykańskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącą „Statusu prawnego i praw człowieka w przypadku dzieci” (2002), Państwa-Strony Amerykańskiej konwencji praw człowieka

264 Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Komentarz Ogólny nr 13 – *Prawo do edukacji* (art. 13), 1999, par. 41.

265 Kary cielesne zostały potępione w serii decyzji Europejskiej Komisji Praw Człowieka oraz orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; w szczególności patrz: *Tyrer przeciwko Wielkiej Brytanii*, 1978; *Campbell i Cosans przeciwko Wielkiej Brytanii*, 1982; *Costello-Roberts przeciwko Wielkiej Brytanii*, 1993; *A. przeciwko Wielkiej Brytanii*, 1998. Decyzje Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dostępne są na stronie: <http://www.echr.coe.int/echr>.

266 Europejski Komitet Praw Społecznych, ogólne obserwacje dotyczące artykułu 7, par. 10 oraz artykułu 17. *Wnioski XV-2 (Conclusions XV-2)*, cz. 1, Wstęp ogólny (*General Introduction*), s. 26, 2001; od tego czasu Komitet opublikował wnioski, z których wynika, że część krajów członkowskich Rady Europy nie przestrzega tych postanowień, ponieważ nie wprowadzono w nich zakazu stosowania wszelkich form kar cielesnych w rodzinie i innych środowiskach. W 2005 r. Komitet ten wydał decyzje w sprawie zbiorowych skarg złożonych na podstawie ww. kart i stwierdził brak zgodności z postanowieniami kart w trzech krajach członkowskich, w których nie zakazano stosowania kar cielesnych. Więcej informacji na stronie: http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/ oraz w opracowaniu *Eliminating corporal punishment: a human rights imperative for Europe's children*, Council of Europe Publishing [wydawnictwo Rady Europy] 2005.

„są zobowiązane (...) przyjąć wszystkie pozytywne środki wymagane do zapewnienia dzieciom ochrony przed złym traktowaniem, w ich relacjach zarówno z władzami publicznymi, jak i z jednostkami czy podmiotami porządowymi”. Trybunał przytacza postanowienia Konwencji o prawach dziecka, wnioski Komitetu Praw Dziecka oraz orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka odnoszące się do zobowiązań Państw-Stron do ochrony dzieci przed przemocą, w tym w rodzinie. Trybunał dochodzi do wniosku, że „Państwo ma obowiązek przyjąć pozytywne środki, tak aby w pełni zapewnić skuteczną realizację praw dziecka”²⁶⁷.

25. Afrykańska Komisja Praw Człowieka i Ludów monitoruje wdrażanie Afrykańskiej karty praw człowieka i ludów. W swojej decyzji z 2003 r. dotyczącej indywidualnego komunikatu w sprawie kary „chłosty” nałożonej na uczniów, Komisja uznała, że kara ta stanowiła naruszenie artykułu 5 Afrykańskiej karty, który zakazuje okrutnych, nieludzkich lub poniżających kar. Komisja nakazała rządowi tego kraju nowelizację prawa, zakazania kary w postaci „chłosty” i podjęcia odpowiednich środków w celu zapewnienia ofiarom rekompensaty. W swojej decyzji Komisja stwierdza: „Nikt, a w szczególności rządy poszczególnych krajów, nie mają prawa stosować przemocy fizycznej w stosunku do osób, które popełniły wykroczenie. Takie prawo byłoby jednoznaczne z usankcjonowaniem tortur nakładanych przez państwo w ramach Karty, co jest niezgodne z samym charakterem tego traktatu o prawach człowieka”²⁶⁸. Komitet Praw Dziecka z zadowoleniem odnotowuje, że w wielu krajach trybunały konstytucyjne i sądy wyższej instancji wydają decyzje potępiające stosowanie kar cielesnych wobec dzieci w niektórych lub we wszystkich środowiskach, w większości przypadków powołując się przy tym na Konwencję o prawach dziecka²⁶⁹.

267 Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka, Opinia Doradcza OC-17/2002 z 28 sierpnia 2002 r., par. 87 oraz 91.

268 Afrykańska Komisja Praw Człowieka i Ludów, *Curtis Francis Doebbler przeciwko Sudanowi*, Komentarz nr 236/2000 (2003); patrz: par. 42.

269 Przykładowo w 2002 r. Sąd Apelacyjny w Fidzi uznał karę cielesną w szkołach i systemie karnym za niezgodną z konstytucją. W swoim orzeczeniu sąd stwierdził: „Prawa dzieci nie są w żadnym stopniu mniej ważne niż prawa dorosłych. Republika Fidzi ratyfikowała Konwencję o prawach dziecka. Nasza konstytucja także gwarantuje podstawowe prawa wszystkim osobom. Rząd zobowiązany jest przestrzegać zasad poszanowania praw wszystkich jednostek, społeczności i grup. Ze względu na swój status dzieci potrzebują szczególnej ochrony. Nasze instytucje edukacyjne powinny być miejscami azylu, pokoju i twórczego rozwoju, a nie miejscami strachu, złego traktowania i naruszania godności ludzkiej uczniów” (Sąd Apelacyjny w Fidzi, *Naushad Ali przeciwko państwu*, 2002 r.). W 1996 r. najwyższy sąd we Włoszech, czyli Najwyższy Sąd Kasacyjny w Rzymie, wydał

26. Kiedy na podstawie raportów niektórych Państw Komitet Praw Dziecka poruszył kwestię wyeliminowania kar cielesnych, przedstawiciele rządowych krajów czasami sugerowali, że kara cielesna w pewnym „rozsądnym” lub „umiarkowanym” stopniu może być uzasadniona jako będąca w „najlepiej pojętym interesie” dziecka. Komitet przyjął, jako ważną zasadę ogólną, postanowienie Konwencji mówiące o tym, że najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka powinno być sprawą nadrzędną we wszystkich działaniach dotyczących dzieci (artykuł 3 ust. 1). W artykule 18 Konwencji gwarantuje także, że jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem największej troski rodziców. Jednocześnie jednak interpretacja najlepiej pojętych interesów dziecka musi być zgodna z całą Konwencją, w tym ze zobowiązaniem do ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy i do przyjmowania poglądów dziecka z należytą wagą; nie można jej wykorzystywać do usprawiedliwiania praktyk, w tym kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania, które stoją w sprzeczności z godnością ludzką dziecka i jego prawem do integralności fizycznej.

27. W preambule Konwencji potwierdzono, że rodzina jest „podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci”. Konwencja wymaga od Państw poszanowania i wspierania rodzin. Nie ma tu żadnej sprzeczności pomiędzy zobowiązaniami Państw do zapewnienia pełnej ochrony zarówno godności ludzkiej i fizycznej integralności dzieci w rodzinie, jak i pozostałych członków rodziny.

28. Zgodnie z artykułem 5, Państwa zobowiązane są szanować odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców dziecka „do zapewnienia mu, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwości odpowied-

decyzję zakazującą stosowania wszelkich form kar cielesnych przez rodziców. W orzeczeniu sąd stwierdził: „(...) Stosowanie przemocy do celów edukacyjnych nie może być już uznawane za zgodne z prawem. Istnieją ku temu dwa powody: po pierwsze, nadrzędna waga, jaką [włoski] system prawny przywiązuje do ochrony godności jednostki. Dotyczy to także osób «małoletnich», którym teraz przysługują prawa i które nie są już tylko przedmiotem ochrony ze strony rodziców lub, co gorsza, przedmiotem do dyspozycji rodziców. Drugim powodem jest to, że cel edukacyjny, czyli harmonijny rozwój osobowości dziecka, gwarantujący, że zrozumie ono i przyjmie takie wartości jak pokój, tolerancja i współzycie, nie może zostać osiągnięty przez stosowanie środków opartych na przemocy, które stoją w sprzeczności z zakładanymi celami edukacji” (Cambria, Cass, sez. VI, 18 Marzo 1996 [Najwyższy Sąd Kasacyjny, VI Wydział Karny, 18 marca 1996 r.], Foro It II 1996, 407 (Włochy). Patrz także: Trybunał Konstytucyjny Republiki Południowej Afryki (2000), *Christian Education South Africa [Chrześcijańska organizacja szkolna w RPA] przeciwko Ministrowi Edukacji*, CCT4/00; 2000 (4) SA757 (CC); 2000 (10) BCLR 1051 (CC), 18 sierpnia 2000 r.

niego ukierunkowania go i udzielania mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznanych mu w niniejszej Konwencji”. Tutaj także interpretacja „odpowiedniego” ukierunkowania i udzielania dziecku rad musi być zgodna z całą Konwencją i nie pozostawia miejsca na próby uzasadniania pełnych przemocy lub innych okrutnych lub poniżających form dyscypliny.

29. Niektórzy zwracają uwagę na religijne uzasadnienie stosowania kar cielesnych, wskazując na to, że pewne interpretacje tekstów religijnych nie tylko uzasadniają ich stosowanie, ale wręcz nakładają obowiązek ich stosowania. Wolność przekonań religijnych gwarantuje wszystkim osobom Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych (artykuł 18), ale praktykowanie religii lub przekonań musi się odbywać w zgodzie z poszanowaniem godności ludzkiej i integralności fizycznej innych osób. Wolność praktykowania własnej religii lub przekonań może zostać prawnie ograniczona w celu zagwarantowania ochrony podstawowych praw i wolności innych. Komitet stwierdza, że w niektórych Państwach dzieci, w niektórych przypadkach od bardzo wczesnego wieku, w innych od momentu, w którym uznaje się, że osiągnęły dojrzałość, mogą zostać skazane na kary stanowiące skrajne przypadki przemocy, w tym ukamienowanie czy amputację, nałożone zgodnie z niektórymi interpretacjami prawa religijnego. Tego typu kary stanowią wyraźne pogwałcenie Konwencji i innych międzynarodowych standardów praw człowieka, co także podkreśla zarówno Komitet Praw Człowieka, jak i Komitet Przeciwko Torturom, i muszą zostać zakazane.

V ŚRODKI I MECHANIZMY NIEZBĘDNE DO WYELIMINOWANIA KAR CIELESNYCH I INNYCH OKRUTNYCH LUB PONIŻAJĄCYCH FORM KARANIA

1. Środki ustawodawcze

30. Zapis artykułu 19 Konwencji wzmacnia zapis artykułu 4 i wyraźnie wskazuje na potrzebę ustanowienia środków ustawodawczych i innych do wywiązania się przez Państwa z ich zobowiązania do ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy. Komitet z zadowoleniem stwierdza, że w wielu Państwach Konwencja lub jej zasady zostały wpisane w obowiązujące w nich prawo krajowe. Wszystkie Państwa dysponują prawem

karnym chroniącym obywateli przed napaścią. W konstytucjach i/lub ustawodawstwie w wielu z nich obecne są zapisy odzwierciedlające międzynarodowe standardy praw człowieka i postanowienia artykułu 37 Konwencji o prawach dziecka, które potwierdzają prawo „każdego człowieka” do ochrony przed torturowaniem bądź okrutnym, nieludzkim czy poniżającym traktowaniem lub karaniem. Wiele z nich zawiera także prawa zapewniające szczególną ochronę konkretnie dzieciom, zgodnie z którymi „złe traktowanie”, „krzywdzenie” czy „okrucieństwo” stanowią przestępstwo. Na podstawie raportów Państw Komitet stwierdza jednak, że takie zapisy w ustawodawstwie nie chronią ogólnie dzieci przed wszelkimi formami kar cielesnych i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami karania, w rodzinie i innych środowiskach.

31. Na podstawie raportów Komitet zauważa, że w wielu Państwach istnieją wyraźne postanowienia prawne w kodeksach prawa karnego i/lub cywilnego (rodzinnego), które zapewniają rodzicom i innym opiekunom obronę lub uzasadnienie dla stosowania pewnego stopnia przemocy w ramach „dyscyplinowania” dzieci. Na przykład w prawie angielskim od wieków funkcjonuje obrona stosowania „legalnego”, „rozsądnego” lub „umiarkowanego” bicia lub ukarania, podobnie jak „prawa do ukarania” w prawie francuskim. W pewnym okresie w wielu Państwach tak samo broniono prawa uzasadniającego bicie żon przez mężów oraz niewolników, służących czy praktykantów/terminatorów przez ich panów. Komitet podkreśla, że Konwencja wymaga usunięcia wszelkich zapisów (z prawa stanowionego czy prawa opartego na precedensach), które dopuszczają jakiegokolwiek stopień przemocy wobec dzieci (na przykład „rozsądne” lub „umiarkowane” bicie lub ukaranie), w domu/rodzinie czy innych środowiskach.

32. W niektórych Państwach szkoły i inne instytucje są upoważnione do stosowania kar cielesnych, a specjalne przepisy regulują, jak i przez kogo mogą one zostać wymierzone. W mniejszości są Państwa, w których kary cielesne wymierzane trzcinką lub batem są wciąż uznawane jako kara nakładana na małoletnich przestępców przez sądy. Komitet wielokrotnie powtarzał, że Konwencja wymaga uchylecia wszystkich tego typu zapisów.

33. Komitet zauważa, że – chociaż w ustawodawstwie niektórych Państw nie ma zapisów wyraźnie broniących lub uzasadniających stosowanie kar cielesnych – tradycyjne podejście do wychowania dzieci wska-

zuje, że kary cielesne są dozwolone. Czasami podejście to znajduje swoje odzwierciedlenie w decyzjach sądu (w których rodzice, nauczyciele lub inni opiekunowie zostali oczyszczeni z zarzutów o napaść lub złe traktowanie na takiej podstawie, że skorzystali ze swojej wolności lub prawa do umiarkowanego „ukarania” dziecka).

34. W świetle tradycyjnego przyzwolenia na pełne przemocy i poniżające formy karania dzieci coraz większa liczba Państw dochodzi do wniosku, że samo uchylanie pozwolenia na kary cielesne i innych mechanizmów broniących czy uzasadniających ich stosowanie jest niewystarczające. Ponadto w prawodawstwie cywilnym lub karnym potrzebny jest wyraźny zakaz kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania, aby wyraźnie podkreślić, że uderzenie, bicie lub dawanie „klapsa” dzieciom jest tak samo niezgodne z prawem jak podobne zachowanie wobec dorosłych oraz że prawo karne dotyczące napaści na drugiego człowieka znajduje tutaj takie samo zastosowanie, niezależnie od tego, czy przemoc ta nazywana będzie formą „dyscypliny” czy „rozsądnego ukarania”.

35. Dopiero gdy prawo karne jest w pełni stosowane w przypadkach napaści na dzieci, dziecko jest chronione przed karami cielesnymi, niezależnie od tego, gdzie się znajduje i kto jest sprawcą. W opinii Komitetu jednak (przy uwzględnieniu tradycyjnego przyzwolenia na kary cielesne) niezbędne jest, aby odnośne prawodawstwo w poszczególnych dziedzinach – na przykład w prawie rodzinnym, prawie dotyczącym edukacji, prawie dotyczącym wszelkich form opieki alternatywnej i systemów sprawiedliwości, prawie pracy – w wyraźny sposób zakazywało stosowania kar cielesnych w odnośnych środowiskach. Ponadto duże znaczenie mają też zawodowe kodeksy etyczne i wytyczne dla nauczycieli, opiekunów i innych, jak również karty czy regulaminy obowiązujące w instytucjach, podkreślające nielegalność kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania.

36. Na podstawie raportów Komitet wyraża także obawę, że kary cielesne i inne okrutne lub poniżające formy karania są stosowane w przypadkach pracy dzieci, w tym w kontekście domowym. Komitet powtarza, że Konwencja i inne obowiązujące instrumenty praw człowieka chronią dziecko przed wyzyskiem ekonomicznym i przed każdą pracą, która może być niebezpieczna, zakłóca edukację dziecka lub jest szkodliwa dla jego rozwoju, oraz że wymagają pewnych zabezpieczeń zapewniających skuteczną realizację tej ochrony. Komitet podkreśla, że niezbędne jest zaka-

zanie kar cielesnych i wszelkich innych okrutnych lub poniżających form karania we wszystkich sytuacjach, w których pracują dzieci.

37. Zgodnie z artykułem 39 Konwencji Państwa zobowiązane są podejmować wszelkie właściwe kroki dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą „jakiegokolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania lub jakiegokolwiek innej formy okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania albo karania”. Kary cielesne i inne poniżające formy karania mogą w poważnym stopniu zaszkodzić fizycznemu, psychologicznemu i społecznemu rozwojowi dziecka, które będzie wymagać odpowiedniego leczenia lub innej opieki i postępowania. Taka rehabilitacja czy reintegracja musi się odbywać w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu szacunku i godności dziecka oraz musi obejmować odpowiednie osoby z rodziny i środowiska dziecka. Planowanie i zapewnienie opieki oraz leczenia wymaga interdyscyplinarnego podejścia. Poglądy dziecka należy przy tym traktować z należytą wagą, z uwzględnieniem wszystkich aspektów leczenia i jego rewizji.

2. Realizacja zakazu kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania

38. Komitet uważa, że realizacja zakazu wszelkich kar cielesnych wymaga podnoszenia świadomości, udzielania porad i szkolenia (patrz: par. 45 i nast. poniżej) wszystkich zaangażowanych osób. Należy przy tym zapewnić, że prawo działa w najlepiej pojętym interesie dzieci dotkniętych tym problemem – w szczególności jeżeli sprawcami są rodzice lub inne bliskie osoby z rodziny. Pierwszym celem reformy prawa prowadzącej do zakazania kar cielesnych wobec dzieci w obrębie rodziny jest prewencja: zapobieganie przemocy wobec dzieci poprzez zmianę podejścia i praktyki, podkreślanie prawa dzieci do takiej samej ochrony i zapewnienie jednoznacznych podstaw ochrony dziecka oraz promowania pozytywnych wzorców wychowywania dzieci, wolnych od przemocy i opartych na uczestnictwie.

39. Doprowadzenie do wyraźnego i bezwarunkowego zakazu wszelkich kar cielesnych będzie wymagało różnego rodzaju reform w poszczególnych Państwach-Stronach. Niezbędne może być wprowadzenie konkretnych prze-

pisów w odnośnych dziedzinach prawa dotyczących edukacji, wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich i wszelkich form opieki alternatywnej. Należy jednak przy tym wyraźnie podkreślić, że przepisy prawa karnego odwołujące się do napaści dotyczą także kar cielesnych, w tym tych stosowanych w rodzinie. Być może trzeba to dodatkowo zaznaczyć osobnym zapisem w kodeksie karnym poszczególnych Państw-Stron. Możliwe jest jednak także włączenie do prawa cywilnego lub rodzinnego przepisu, który będzie zakazywał stosowania wszelkich form przemocy, w tym kar cielesnych. Na podstawie takiego przepisu rodzice ani inni opiekunowie nie będą mogli stosować tradycyjnej linii obrony, mówiąc, że mają prawo do („rozsądnego” lub „umiarkowanego”) stosowania kar cielesnych, w sytuacji gdy zostanie przeciwko nim wszczęte postępowanie na podstawie przepisów kodeksu karnego. W prawie rodzinnym również należy w pozytywny sposób podkreślić, że odpowiedzialnością i obowiązkiem rodziców jest odpowiednie ukierunkowanie dzieci i udzielanie im rad bez stosowania przemocy w jakiegokolwiek formie.

40. Zasada zapewnienia takiej samej ochrony dzieciom i dorosłym przed napaścią, w tym w rodzinie, nie oznacza, że wszystkie przypadki stosowania kar cielesnych wobec dzieci przez ich rodziców, które wyjdą na światło dzienne, powinny prowadzić do wszczęcia postępowania sądowego przeciwko rodzicom. Zasada *de minimis*, zgodnie z którą prawo nie zajmuje się kwestiami błahymi, gwarantuje, że przypadki drobnych napaści, do jakich dochodzi między ludźmi dorosłymi, trafiają do sądu tylko w bardzo wyjątkowych okolicznościach; to samo dotyczy podobnych, mało istotnych sytuacji dotyczących dzieci. Państwa muszą opracować skuteczne mechanizmy zgłaszania takich przypadków i ich rozpatrywania. Podczas gdy wszystkie zgłoszenia przemocy wobec dzieci muszą zawsze zostać odpowiednio zbadane, a dzieci muszą mieć zapewnioną ochronę przed istotną szkodą, celem zakazu kar cielesnych jest powstrzymanie rodziców przed stosowaniem przemocy, kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania poprzez interwencje zapewniające wsparcie i edukację, a nie poprzez karanie i stosowanie sankcji.

41. Status dziecka, jego zależność od innych i wyjątkowa intymność relacji rodzinnych powodują, że decyzje o wszczęciu postępowania sądowego przeciwko rodzicom lub o jakiegokolwiek innej formalnej interwencji w rodzinie powinny być podejmowane z bardzo dużą ostrożnością. Ściąganie rodziców w większości przypadków raczej nie jest w najlepiej po-

jętym interesie dzieci. W opinii Komitetu ściganie rodziców i wszelkie inne interwencje formalne (na przykład decyzja o odebraniu dziecka lub usunięciu sprawcy z jego środowiska) powinny być wdrażane tylko wtedy, gdy zostaną uznane zarówno za niezbędne w celu zapewnienia dziecku ochrony przed istotną szkodą, jak i za będące w najlepiej pojętym interesie danego dziecka. Należy przy tym z należytą wagą przyjąć poglądy dziecka, stosownie do jego wieku i dojrzałości.

42. Doradztwo i szkolenia wszystkich osób zaangażowanych w systemy ochrony dziecka, w tym pracowników policji, prokuratury i sądownictwa, powinny podkreślać takie podejście do egzekwowania prawa. Udzielane wytyczne powinny także zwracać uwagę na to, że artykuł 9 Konwencji wymaga, aby do oddzielenia dziecka od rodziców dochodziło tylko wtedy, gdy jest to konieczne dla najlepiej pojętego interesu dziecka, i musi podlegać sądowej rewizji, zgodnie z obowiązującymi prawami i procedurami, z uwzględnieniem wszystkich zainteresowanych i reprezentowanych w danej sytuacji stron, w tym dziecka. Jeżeli separacja dziecka zostanie uznana za uzasadnioną, należy rozważyć inne możliwości niż umieszczenie dziecka poza rodziną, w tym usunięcie sprawcy, zawieszenie kary itd.

43. Wszędzie tam, gdzie – pomimo zakazu oraz pozytywnej edukacji i programów szkoleniowych – dochodzi do przypadków stosowania kar cielesnych poza domem rodzinnym (na przykład w szkole, innych instytucjach i formach opieki alternatywnej) rozsądną reakcją może być wdrożenie postępowania sądowego. Groźba wdrożenia postępowania dyscyplinarnego lub zwolnienia także powinna odstraszać sprawców od takiego działania. Informacje na temat zakazu wszelkich kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karanania oraz sankcji, jakie mogą zostać nałożone na ich sprawcę, powinny być także szerzone wśród dzieci i wszystkich osób pracujących z dziećmi oraz na rzecz dzieci, we wszystkich środowiskach. Monitorowanie systemów dyscyplinarnych i leczenie dzieci muszą stanowić część trwałego nadzoru nad wszystkimi instytucjami i przypadkami umieszczenia dzieci w placówkach zgodnie z Konwencją. Dzieci i ich przedstawiciele we wszystkich tego typu przypadkach muszą mieć bezpośredni i poufny dostęp do doradztwa i wsparcia w zakresie kwestii dotyczących dzieci oraz procedur składania skarg i zażaleń, a tym samym do sądów, oraz do niezbędnej pomocy prawnej i innej. Instytucje i placówki powinny wymagać zgłaszania i weryfikacji incydentów przemocy.

3. Działania edukacyjne i inne środki

44. Artykuł 12 Konwencji podkreśla istotę przywiązywania należytej wagi do poglądów dzieci na temat opracowywania i wdrażania działań edukacyjnych i innych środków w celu wyeliminowania kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania.

45. Z uwagi na szeroko rozpowszechnione tradycyjne przyzwolenie na kary cielesne, samo ich zakazanie nie spowoduje niezbędnych zmian w podejściu i praktyce. Potrzebne jest kompleksowe podnoszenie świadomości na temat prawa dzieci do ochrony i gwarantujących to prawo regulacji prawnych. Zgodnie z artykułem 42 Konwencji Państwa zobowiązują się do szerzenia informacji o zasadach i postanowieniach Konwencji zarówno wśród dorosłych, jak i dzieci, wykorzystując do tego celu będące w ich dyspozycji środki.

46. Ponadto Państwa muszą dopilnować, że wśród rodziców, opiekunów, nauczycieli i wszystkich innych osób pracujących z dziećmi i rodzinami stale promuje się pozytywne, wolne od przemocy relacje i edukację. Komitet podkreśla, że Konwencja wymaga eliminacji nie tylko kar cielesnych, ale wszelkich innych okrutnych lub poniżających form karania dzieci. Konwencja nie może w szczegółowy sposób nakazać rodzicom, jak mają budować relacje ze swoimi dziećmi lub ukierunkowywać swoje dzieci. Konwencja określa jednak ramy zasad, jakimi należy kierować się w relacjach zarówno w rodzinie, jak i pomiędzy nauczycielami, opiekunami i innymi a dziećmi. Należy szanować potrzeby rozwojowe dzieci. Dzieci uczą się nie tylko w oparciu o to, co mówią im dorośli, ale także na podstawie ich działań. Jeżeli dorośli najbliższej związani z dzieckiem stosują przemoc i poniżanie w swoich relacjach z dzieckiem, wykazują brak szacunku dla praw człowieka, dziecko wyciąga z tego brutalną i niebezpieczną naukę, że takie postępowanie jest uzasadnione i stanowi sposób na rozwiązanie konfliktu lub doprowadzenie do zmiany zachowania.

47. Konwencja zapewnia dziecku status indywidualnej jednostki ludzkiej, osoby, której przysługują prawa człowieka. Dziecko nie jest własnością rodziców ani Państwa, ani nie jest jedynie przedmiotem ich uwagi. W tym duchu artykuł 5 wymaga, aby rodzice (lub, w odpowiednich przypadkach, członkowie dalszej rodziny lub środowiska) zapewнили dziecku, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwość ukierunkowania go i udzielenia mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznaných mu

w Konwencji. Artykuł 18, który podkreśla główną odpowiedzialność rodziców lub opiekunów dziecka za wychowanie i rozwój dziecka, stwierdza, że „jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski”. Zgodnie z artykułem 12, Państwa mają zapewnić dziecku prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów „we wszystkich sprawach dotyczących dziecka”, przy czym poglądy te muszą być przyjęte z należytą wagą, stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka. Podkreśla to potrzebę odpowiedniego rodzaju rodzicielstwa, opieki i nauczania dziecka w taki sposób, który zapewnia poszanowanie jego prawa do uczestnictwa w tym procesie. W Komentarzu Ogólnym nr 1 – *Cele edukacji* Komitet podkreśla wagę edukacji „ukierunkowanej na dziecko, przyjaznej dziecku i rozwijającej jego zdolności i możliwości”²⁷⁰.

48. Komitet zauważa, że obecnie istnieje wiele przykładów materiałów i programów promujących pozytywne, wolne od przemocy formy rodzicielstwa i edukacji, skierowanych do rodziców, innych opiekunów i nauczycieli, a opracowanych przez rządy, agencje ONZ, organizacje pozarządowe i inne²⁷¹. Mogą one zostać odpowiednio dopasowane do stosowania w różnych Państwach i sytuacjach. W procesie podnoszenia świadomości i edukowania opinii publicznej bardzo wartościową rolę mogą odegrać środki masowego przekazu. Kwestionowanie tradycyjnego polegania na karach cielesnych i innych okrutnych lub poniżających formach dyscypliny wymaga ciągłego działania. Promowanie wolnych od przemocy form rodzicielstwa i edukacji powinno stanowić podstawę wszystkich kontaktów między Państwem a rodzicami i dziećmi, w instytucjach świadczących usługi zdrowotne, edukacyjne i opieki społecznej, w tym tych, w których dzieci przebywają od najmłodszego wieku, w ośrodkach pobytu dziennego i szkołach. Powinno ono także być włączone w początkowe szkolenia i kursy doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz wszystkich osób pracujących z dziećmi w ramach systemu opieki i wymiaru sprawiedliwości.

270 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 1 – *Cele edukacji*, 17 kwietnia 2001 r., CRC/GC/2001/1, par. 11.

271 Jako jeden z przykładów Komitet poleca opracowany przez UNESCO podręcznik *Eliminating corporal punishment: the way forward to constructive child discipline* [Eliminowanie kar cielesnych: krok w stronę konstruktywnej dyscypliny dziecka], UNESCO Publishing, Paryż 2005. Pozycja ta zawiera zestaw zasad konstruktywnej dyscypliny wywodzących się z Konwencji. Zawiera także odniesienia do internetowych materiałów i programów dostępnych na całym świecie.

49. Komitet proponuje, aby Państwa zwracały się między innymi do UNICEF i UNESCO z prośbą o udzielenie wsparcia technicznego w zakresie podnoszenia świadomości, edukacji opinii publicznej i szkoleń w celu promowania podejścia wolnego od przemocy.

4. Monitorowanie i ewaluacja

50. W Komentarzu Ogólnym nr 5 – *Działania ogólne służące wprowadzeniu w życie Konwencji o prawach dziecka* Komitet podkreśla potrzebę systematycznego monitorowania przez Państwa-Strony realizacji praw dzieci, poprzez opracowanie odpowiednich wskaźników i gromadzenie wystarczających i rzetelnych danych²⁷².

51. W związku z powyższym Państwa-Strony powinny monitorować swoje postępy w zakresie eliminowania kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania, a tym samym w zakresie realizowania prawa dzieci do ochrony. Niezbędne są rozmowy z dziećmi, ich rodzicami i innymi opiekunami, w warunkach zagwarantowania poufności i obowiązywania odpowiednich zabezpieczeń etycznych, tak aby móc dokładnie ocenić częstość występowania tych form przemocy w rodzinie oraz podejścia do nich. Komitet zachęca wszystkie Państwa do przeprowadzania/zlecania takich badań, w możliwie największym zakresie, na reprezentatywnych grupach populacji, w celu uzyskania informacji w punkcie początkowym, a następnie w regularnych odstępach czasowych, tak aby zmierzyć postępy. Wyniki takich badań mogą także dostarczyć cennych wytycznych na temat opracowania uniwersalnych i skierowanych do grup docelowych kampanii podnoszących świadomość i szkoleń dla osób zawodowo pracujących z dziećmi lub na rzecz dzieci.

52. W Komentarzu Ogólnym nr 5 Komitet podkreśla także wagę niezależnego monitorowania realizacji założeń Konwencji w tym zakresie, na przykład przez komisje parlamentarne, organizacje pozarządowe, instytucje akademickie, stowarzyszenia zawodowe, grupy młodzieżowe i inne niezależne instytucje zajmujące się prawami człowieka (patrz także: Komentarz Ogólny nr 2 – *Rola niezależnych krajowych instytucji zajmujących*

²⁷² Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 5 (2003) – *Działania ogólne służące wprowadzeniu w życie Konwencji o prawach dziecka*, par. 2.

się prawami człowieka w ochronie i promocji praw dziecka)²⁷³. Wszystkie te organizacje mogą pełnić ważną rolę w monitorowaniu realizacji prawa dzieci do ochrony przed wszelkimi karami cielesnymi i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami karania.

VI WYMAGANIA DOTYCZĄCE RAPORTÓW W RAMACH KONWENCJI

53. Komitet oczekuje, że w swoich okresowych raportach składanych zgodnie z Konwencją Państwa będą zawierać informacje na temat środków podjętych w celu zakazania wszelkich kar cielesnych i innych okrutnych lub poniżających form karania w rodzinie i wszystkich innych środowiskach oraz zapobiegania im, w tym na temat odnośnych działań zmierzających do podnoszenia świadomości i promowania pozytywnych, wolnych od przemocy relacji oraz ewaluacji Państwa w zakresie postępów w dążeniu do zapewnienia pełnego poszanowania praw dzieci do ochrony przed wszelkimi formami przemocy. Komitet zachęca także agencje ONZ, krajowe instytucje zajmujące się prawami człowieka, organizacje pozarządowe i inne kompetentne ciała do dostarczania mu istotnych informacji na temat statusu prawnego i częstości występowania kar cielesnych oraz postępów w dążeniu do ich wyeliminowania.

273 Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 2 (2002) – *Rola niezależnych krajowych instytucji zajmujących się prawami człowieka w ochronie i promocji praw dziecka*.

3. KOMENTARZ OGÓLNY NR 13 (2011)

Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy

KOMITET PRAW DZIECKA

I WSTĘP

1. Artykuł 19 Konwencji stwierdza, co następuje:

„1. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub nadużyć, zaniedbania bądź niedbałego traktowania lub wyzysku, a w tym wykorzystywania w celach seksualnych dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

2. Tego rodzaju środki ochronne powinny zawierać, tam gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również inne formy działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe, ingerencji sądu”.

2. Uzasadnienie niniejszego komentarza ogólnego

Komitety Praw Dziecka (zwany dalej: Komitetem) prezentuje niniejszy komentarz ogólny do artykułu 19 Konwencji o Prawach Dziecka (zwanej dalej: Konwencją) z powodu alarmującego rozmiaru i intensywności zjawiska przemocy stosowanej wobec dzieci. Należy powszechnie wzmocnić oraz zastosować na większą skalę środki zmierzające do wyeliminowania zjawiska przemocy w celu efektywnego zakończenia tych praktyk, które zagrażają rozwojowi dzieci oraz potencjalnym możliwościom rozwiązywania konfliktów przez społeczeństwa bez stosowania przemocy.

3. Omówienie

Komentarz ogólny opiera się na fundamentalnych założeniach i obserwacjach:

a) „Żadna forma przemocy wobec dzieci nie jest usprawiedliwiona; można uniknąć każdego rodzaju przemocy wobec dzieci”²⁷⁴;

b) podejście do opieki nad dzieckiem oraz jego ochrony oparte na prawach dziecka wymaga zmiany paradygmatu w kierunku respektowania i promowania godności ludzkiej oraz fizycznej i psychicznej integralności dziecka, jako istoty posiadającej prawa, a nie postrzegania go w kategoriach przede wszystkim „ofiary”;

c) pojęcie godności oznacza, że każde dziecko jest uznawane, respektowane i chronione jako posiadające prawa oraz jako unikalna i cenna istota ludzka z wyjątkową osobowością, odrębnymi potrzebami, zainteresowaniami oraz prywatnością;

d) zasada praworządności powinna mieć w pełni zastosowanie do dzieci w takim samym stopniu jak do dorosłych;

e) prawa dzieci do bycia wysłuchanym oraz do posiadania własnych poglądów muszą być systematycznie przestrzegane z należytą wagą w każdym procesie podejmowania decyzji, a ich upoważnienie i uczestnictwo powinno być kluczowe przy tworzeniu strategii i programów opieki oraz ochrony dziecka;

f) prawo dziecka mówiące o poszanowaniu najlepszego interesu, które musi być w pierwszej kolejności brane pod uwagę we wszystkich sprawach dotyczących i mających na niego wpływ, zwłaszcza gdy jest ono ofiarą przemocy oraz w zakresie wszystkich środków prewencji;

g) powszechne zapobieganie wszelkim formom przemocy poprzez publiczną opiekę zdrowotną, edukację, opiekę socjalną oraz inne metody ma nadrzędne znaczenie;

h) Komitet uznaje, że główną odpowiedzialnością rodziny, włączając dalszą rodzinę, jest zapewnienie opieki i ochrony oraz zapobieganie przemocy. Pomimo to, Komitet uznaje również, że większość przypadków przemocy ma kontekst rodzinny, a interwencja i wsparcie wymagane jest tam, gdzie dziecko staje się ofiarą biedy i cierpienia, czyli w rodzinach;

274 Raport niezależnego eksperta dla badań Narodów Zjednoczonych na temat przemocy wobec dzieci (A/61/299), par. 1.

i) Komitet zdaje sobie sprawę również z rozpowszechnionej i intensywnej przemocy stosowanej wobec dzieci w instytucjach państwowych oraz przez osoby związane z tymi instytucjami – w szkołach, ośrodkach opiekuńczych, domach opieki dziennej, aresztach policyjnych oraz organach wymiaru sprawiedliwości, która może mieć formę tortur oraz zabijania dzieci, jak również przemocy stosowanej wobec dzieci często wykorzystywanych przez uzbrojone grupy oraz państwowe siły wojskowe.

4. Definicja przemocy

Na potrzeby niniejszego komentarza ogólnego „przemoc” rozumiana jest jako „wszelkie formy fizycznej i psychicznej przemocy, krzywdy lub nadużyć, zaniedbania lub niedbałego traktowania, maltretowania lub wyzysku, włączając wykorzystywanie w celach seksualnych, jak wymieniono w artykule 19, par. 1 Konwencji. To pojmowanie przemocy obejmuje wszelkie formy krzywdzenia dzieci wyszczególnione w artykule 19, par. 1, zgodnie z terminologia użytą w opracowaniu Narodów Zjednoczonych z 2006 roku na temat przemocy wobec dzieci, choć inne pojęcia użyte dla określenia rodzajów cierpienia (krzywda, nadużycie, zaniedbanie lub niedbałe traktowanie, maltretowanie lub wyzysk) mają taką samą wagę²⁷⁵. W mowie potocznej pojęcie przemoc rozumiane jest jako wyrządzanie fizycznej oraz/lub zamierzonej krzywdy. Jednak Komitet kładzie nacisk na to, że pojmowanie przemocy w niniejszym komentarzu ogólnym nie może być interpretowane w jakikolwiek sposób, aby zminimalizować wpływ oraz potrzebę zajmowania się psychicznymi oraz/lub niezamierzonymi formami wyrządzania krzywdy (takimi jak między innymi zaniedbanie oraz psychiczne znęcanie się).

5. Obowiązki państwa oraz odpowiedzialność rodziny i innych uczestników

Odniesienia do „Państw-Stron” związane są z obowiązkami Państw-Stron do przyjęcia odpowiedzialności nie tylko na poziomie krajowym, ale również na poziomie regionalnym i gminnym. Te specjalne obowiązki

²⁷⁵ Tłumaczenia Konwencji na inne języki mogą nie obejmować właściwego ekwiwalentu angielskiego pojęcia „przemoc”.

obejmują właściwą dbałość oraz obowiązek przeciwdziałania przemocy lub łamaniu praw człowieka, obowiązek chronienia dzieci będących ofiarami oraz świadkami łamania praw człowieka, obowiązek przesłuchania oraz ukarania odpowiedzialnych, a także obowiązek zadośćuczynienia łamaniu praw człowieka. Bez względu na to, czy dochodzi do przemocy, Państwa-Strony mają faktyczny i czynny obowiązek wspierania i pomocy rodzicom oraz innym opiekunom w celu zapewnienia warunków życia niezbędnych dla optymalnego rozwoju dziecka, w miarę ich możliwości, także finansowych oraz z uwzględnieniem rozwijającej się zdolności dziecka (art. 18 oraz 27). Co więcej, Państwa-Strony muszą zapewnić, że wszelkie osoby, które w związku z wykonywanym zawodem są odpowiedzialne za przeciwdziałanie, ochronę oraz podejmowanie działań przeciwdziałających przemocy oraz są zatrudnione w organach wymiaru sprawiedliwości, spełniają potrzeby dzieci oraz przestrzegają ich praw.

6. Ewolucja komentarza ogólnego do nr 13

Niniejszy komentarz ogólny korzysta z istniejących wytycznych udostępnionych przez Komitet w przeglądzie sprawozdań Państw-Stron oraz powiązanych obserwacji podsumowujących, rekomendacji z dwudniowych obrad generalnych, przeprowadzonych w 2000 oraz 2001 roku, Komentarza Ogólnego nr 8 (2006) na temat prawa dziecka do ochrony przed karą cielesną oraz innymi okrutnymi lub poniżającymi rodzajami kary, a także odnosi się w innych komentarzach ogólnych do tematu przemocy. Niniejszy komentarz ogólny zwraca uwagę na rekomendacje z raportu sporządzonego w 2006 roku przez niezależnego eksperta dla badań Narodów Zjednoczonych dotyczących przemocy wobec dzieci (A/16/299) i wzywa Państwa-Strony do niezwłocznego wdrożenia tych rekomendacji. Zwraca uwagę na szczegółowe wytyczne dostępne w wytycznych dotyczących alternatywnej opieki nad dziećmi²⁷⁶. Korzysta również z ekspertyz oraz doświadczeń agencji Narodów Zjednoczonych, rządów, organizacji pozarządowych (NGO), organizacji wspólnotowych, agencji rozwoju oraz samych dzieci w celu praktycznego wdrożenia artykułu 19²⁷⁷.

276 Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 64/142, załącznik.

277 Patrz: Wytyczne dotyczące sprawiedliwości w sprawach dotyczących dzieci będących ofiarami i świadkami przestępstwa (Rezolucja Rady Gospodarczej i Społecznej 2005/20, załącznik).

7. Artykuł 19 w kontekście

Komitet uznaje, że:

a) artykuł 19 jest jednym z postanowień zawartych w Konwencji bezpośrednio odnoszącym się do przemocy. Komitet uznaje również bezpośrednie odniesienie do artykułu 19 Protokołu fakultatywnego dotyczącego handlu dziećmi, prostytucji dzieci oraz pornografii dziecięcej oraz Protokołu fakultatywnego w sprawie udziału dzieci w konfliktach zbrojnych. Jednak Komitet utrzymuje, że artykuł 19 stanowi główne postanowienie w omawianiu i strategiach mających na celu zajmowanie się i wyeliminowanie wszelkich rodzajów przemocy w kontekście Konwencji w szerszym zakresie;

b) artykuł 19 jest mocno powiązany z szerokim zakresem postanowień Konwencji poza tymi, które odnoszą się bezpośrednio do przemocy. Oprócz artykułów zawierających prawa zdefiniowane, jako zasady Konwencji (patrz rozdział V niniejszego komentarza ogólnego), wdrożenie artykułu 19 musi być osadzone w kontekście artykułów 5, 9, 18 oraz 27;

c) prawa dzieci do poszanowania ich godności ludzkiej, fizycznej oraz psychicznej integralności, a także równej ochrony na mocy prawa uznawane są również w innych międzynarodowych i regionalnych dokumentach dotyczących praw człowieka;

d) wdrożenie artykułu 19 wymaga współpracy pomiędzy organami, mechanizmami oraz agencjami Narodów Zjednoczonych zajmującymi się prawami człowieka na poziomie krajowym, regionalnym oraz międzynarodowym;

e) konieczna jest współpraca zwłaszcza ze Specjalnym Reprezentantem Sekretarza Generalnego do spraw przemocy wobec dzieci, który odpowiedzialny jest za promowanie wdrożenia rekomendacji z opracowania Narodów Zjednoczonych na temat przemocy wobec dzieci przy ścisłej współpracy z Państwami członkowskimi oraz wieloma partnerami, w tym agencjami i organizacjami Narodów Zjednoczonych, organizacjami służb cywilnych oraz dziećmi, w celu zabezpieczenia praw dzieci do wolności od wszelkich form przemocy.

8. Rozpowszechnianie

Komitet rekomenduje Państwom-Stronom rozpowszechnianie niniejszego komentarza ogólnego wśród rządów oraz struktur administracyjnych, rodziców, innych opiekunów, dzieci, wyspecjalizowanych organizacji, wspólnot oraz społeczeństwa obywatelskiego ogólnie. Należy użyć wszystkich kanałów rozpowszechniania, włączając media drukowane, Internet oraz

dziecięce środki komunikacji. Będzie to wymagało tłumaczenia na stosowne języki obce, w tym język migowy, Braille'a oraz przystosowanie do łatwego czytania dla dzieci niepełnosprawnych. Wymaga to również dostosowania do właściwego środowiska kulturowego oraz udostępnienie wersji łatwych w odbiorze dla dzieci, przeprowadzenie warsztatów i seminariów, wdrożenie wsparcia dostosowanego do wieku i niepełnosprawności dla omówienia skutków oraz najlepszego sposobu wdrożenia, a także włączenia do programu szkoleń dla wszystkich profesjonalistów pracujących dla dzieci i z nimi.

9. Wymogi dotyczące raportowania zgodnie z postanowieniami Konwencji

Komitet zwraca uwagę Państwom-Stronom na wymogi dotyczące raportowania przedstawione w zarysie w wytycznych dotyczących raportowania właściwego dla traktatu (KPD/K/58/Rew. 2 oraz odnośny 1), w Komentarzu Ogólnym nr 8 (par. 53) oraz w obserwacjach końcowych Komitetu przyjętych po rozmowach z reprezentantami Państw-Stron. Niniejszy komentarz ogólny konsoliduje i określa oczekiwane sposoby, za pomocą których Państwa-Strony mają dostarczyć informacji w raportach przedstawionych zgodnie z artykułem 44 Konwencji. Komitet zaleca również, aby Państwa-Strony zawarły informacje na temat postępu wdrażania rekomendacji ze sprawozdania Narodów Zjednoczonych w sprawie przemocy wobec dzieci (a/61/299, par. 116). Raportowanie powinno zawierać prawa i regulacje mające zakazywać przemocy oraz stosownego interweniowania, jeśli zjawisko przemocy jest obecne oraz środki zapobiegania przemocy, działania budzące świadomość oraz promowanie pozytywnych, niewykorzystujących przemocy relacji. W raportach należy również wyszczególnić, kto odpowiada za dziecko i rodzinę na każdym etapie ingerencji (włączając zapobieganie) – co obejmuje ta odpowiedzialność, na jakim etapie oraz w jakich okolicznościach mogą ingerować osoby wykwalifikowane oraz w jaki sposób mogą współpracować różne sektory.

10. Dodatkowe źródła informacji

Komitet zachęca również agencje Narodów Zjednoczonych, narodowe instytucje zajmujące się prawami człowieka, sektor NGO oraz inne kompetentne organy do dostarczania stosownych informacji na temat statusu prawnego i występowania wszelkich form przemocy oraz postępu w działaniach zmierzających do jej wyeliminowania.

II CELE

11. Niniejszy komentarz ogólny ma na celu:

a) ukierunkowanie Państw-Stron co do zrozumienia obowiązków wynikających z artykułu 19 Konwencji, związanych z zakazaniem, przeciwdziałaniem oraz reagowaniem na wszelkie rodzaje fizycznej oraz psychicznej przemocy, krzywdy oraz nadużycia, zaniedbania bądź niedbałego traktowania, maltretowania lub wyzysku dzieci, w tym wykorzystywania seksualnego, kiedy są pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) lub jakiegokolwiek innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem, w tym urzędników państwowych;

b) wyznaczenie środków legislacyjnych, sądowych, administracyjnych, społecznych oraz edukacyjnych, które muszą stosować Państwa-Strony;

c) usunięcie odrębnych, fragmentarycznych i reaktywnych inicjatywy skierowanych na opiekę i ochronę dzieci, które mają ograniczony wpływ na zapobieganie i wyeliminowanie wszelkich form przemocy;

d) promowanie holistycznego podejścia do wdrażania artykułu 19 w oparciu o ogólne spojrzenie Konwencji na zabezpieczenie praw dzieci do przetrwania, godności, dobrobytu, zdrowia, rozwoju, uczestnictwa oraz braku dyskryminacji, których zapewnienie jest zagrożone przez zjawisko przemocy;

e) zapewnienie Państwom-Stronom oraz innym interesariuszom podstawy do rozwoju skoordynowanych ram dla wyeliminowania przemocy poprzez złożone środki wychowania i ochrony dzieci w oparciu o prawa dziecka;

f) podkreślenie potrzeby szybkiego działania przez Państwa-Strony w celu spełnienia swoich obowiązków wynikających z artykułu 19.

III PRZEMOC W ŻYCIU DZIECI

12. Wyzwania

Komitet uznaje i przyjmuje wiele inicjatyw rozwijanych przez rządy oraz inne mające na celu przeciwdziałanie i reagowanie na przemoc wobec dzieci. Mimo tych wysiłków, obecne inicjatywy nie są wystarczające. Ramy prawne w większości Państw stale nie mogą zabronić wszelkich form przemocy wobec dzieci, a tam, gdzie istnieją prawa, ich egzekwowa-

nie nie zawsze jest stosowne. Szeroko rozpowszechnione społeczne i kulturowe postawy oraz praktyki potępiają przemoc. Wpływ podejmowanych kroków jest ograniczony brakiem wiedzy, danych oraz zrozumienia zjawiska przemocy wobec dzieci i jego pierwotnych przyczyn, działaniami polegającymi na reagowaniu koncentrującym się na symptomach i konsekwencjach, a nie na przyczynach, oraz strategiami, które są fragmentaryczne, a nie ujednolicone. Zasoby przeznaczone na rozwiązywanie tego problemu nie są odpowiednie.

13. Imperatyw – prawa człowieka

Zajęcie się oraz wyeliminowanie powszechnego występowania oraz przypadków zjawiska przemocy wobec dzieci jest obowiązkiem Państw-Stron, które przyjęły Konwencję. Zabezpieczenie oraz promowanie fundamentalnych praw dzieci do poszanowania ich godności ludzkiej oraz fizycznej i psychicznej integralności poprzez zapobieganie wszelkim formom przemocy jest ważne dla promowania całego zbioru praw zawartych w Konwencji. Wszystkie inne argumenty przedstawione tutaj wzmacniają, ale nie zastępują nadrzędnej zasady związanej z prawami człowieka. Strategie i systemy mające na celu zapobieganie oraz reagowanie na zjawisko przemocy muszą dlatego przyjąć prawa dziecka, a nie podejście związane z dobrobytem (patrz par. 53 w celu uzyskania dodatkowej informacji).

14. Rozwój społeczny oraz udział dzieci

Szanujące, wspierające, wolne od przemocy środowisko, w którym wychowywane jest dziecko wspomaga rozwój indywidualnej osobowości oraz sprzyja rozwojowi społecznych, odpowiedzialnych oraz aktywnie zaangażowanych obywateli w społecznościach lokalnych oraz większych społeczeństwach. Badania pokazują, że dzieci, które nie doświadczyły przemocy oraz które rozwijają się w zdrowy sposób, są mniej podatne na zachowania agresywne, zarówno w dzieciństwie, jak i gdy staną się dorośli. Zapobieganie przemocy w jednym pokoleniu zmniejsza prawdopodobieństwo jej występowania w kolejnym. Wdrożenie artykułu 19 jest dlatego kluczową strategią dla zmniejszenia i zapobiegania wszelkim formom przemocy w społeczeństwach oraz dla promowania „postępu społecznego i lepszych standardów życia” oraz „wolności, sprawiedliwości oraz pokoju na świecie” dla „ludzkiej rodziny”, w której dzieci mają miejsce oraz znaczenie równe dorosłym (preambuła Konwencji).

15. Przetrawianie i rozwój – niszczący wpływ przemocy wobec dzieci

Przemoc ma bardzo negatywny wpływ na przetrwanie dzieci oraz ich „fizyczny, mentalny, duchowy, moralny i społeczny rozwój” (art. 27, ust.1), jak opisano poniżej:

a) powszechnie wiadomo, że przemoc wobec dzieci oraz ich złe traktowanie mają swoje konsekwencje dla zdrowia – krótko- i długookresowo. Obejmują one: obrażenia śmiertelne, obrażenia niepowodujące śmierci (mogą prowadzić do niepełnosprawności); problemy ze zdrowiem fizycznym (w tym trudności rozwojowe, późniejsze choroby płuc, serca i nerek oraz infekcje przenoszone drogą płciową); defekty umysłowe (w tym wpływające na wyniki w nauce i pracy zawodowej); konsekwencje psychiczne i emocjonalne (poczucie odrzucenia i porzucenia, zaburzone poczucie przywiązania, trauma, lęk, niepokój, brak poczucia bezpieczeństwa oraz brak poczucia własnej wartości); problemy ze zdrowiem umysłowym (takie jak niepokój oraz skłonności depresyjne, halucynacje, trudności z zapamiętywaniem oraz próby samobójcze) oraz skłonności do zachowań ryzykownych (takie jak stosowanie używek i wczesna inicjacja seksualna);

b) konsekwencje rozwojowe i behawioralne (takie jak wagarowanie, agresywne, antyspołeczne, samodestrukcyjne zachowania oraz destrukcyjne relacje międzyludzkie) mogą prowadzić między innymi do zaniku relacji, usunięcia ze szkoły oraz wejścia w konflikt z prawem. Istnieją dowody na to, że doświadczenia związane z przemocą zwiększają ryzyko dalszego poczucia bycia ofiarą oraz akumulacji doświadczeń przemocowych, włączając późniejszą intymną relację z partnerem, w której obecna jest przemoc²⁷⁸.

c) wpływ na dzieci, a zwłaszcza młodzież, strategii państwowych określanych jako kateryczne lub „zero tolerancji” w odpowiedzi na przemoc wobec dzieci jest wysoce destrukcyjne, tak samo jak podejście oparte na karach, które – uznając dzieci za ofiary – reaguje na przemoc, stosując przemoc w zwiększonym zakresie. Takie strategie są często wynikiem obaw dotyczących bezpieczeństwa publicznego obywateli i osób wysoko postawionych, które rozpowszechniane są w środkach masowego przekazu. Strategie państwowe dotyczące bezpieczeństwa publicznego muszą starannie rozważyć pierwotne przyczyny przewinień dzieci, aby przerwać błędne koło zwalczania przemocy przemocą.

278 Patrz: Paulo Sergio Pinheiro, niezależny ekspert Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych do zbadania przemocy wobec dzieci, *Światowy Raport na temat przemocy wobec dzieci*, Genewa 2006, s. 63–66.

16. Koszt przemocy wobec dzieci

Ludzkie, społeczne i ekonomiczne koszty związane z odmawianiem dzieciom prawa do ochrony są ogromne i nieakceptowalne. Bezpośrednie koszty mogą być związane z opieką zdrowotną, usługami prawnymi, utratą dobrobytu socjalnego oraz alternatywną opieką. Koszty niebezpośrednie mogą obejmować potencjalne trwale obrażenia oraz niepełnosprawność, koszty psychiczne lub inne rzutujące na jakość życia ofiary, przerwy w nauce lub jej porzucenie, straty w produktywności w dalszym życiu dziecka. Obejmują one również koszty związane z systemem wymiaru sprawiedliwości jako skutkiem popełnienia przestępstwa przez dzieci, które doświadczyły przemocy. Koszty społeczne powstałe w wyniku braku równowagi demograficznej spowodowanej dyskryminacyjną eliminacją dziewczynek przed ich urodzeniem są wysokie i mogą wpływać na zwiększenie przemocy wobec dziewczynek, włączając porwania, wczesne małżeństwa zawierane pod przymusem, handel dla celów seksualnych oraz przemoc na tle seksualnym.

IV ANALIZA PRAWNA ARTYKUŁU 19, PARAGRAF 1

A. ARTYKUŁ 19, PARAGRAF 1

1. „WSZELKIE FORMY”

17. Brak wyjątków

Komitet stale podtrzymuje stanowisko, że wszelkie formy przemocy wobec dzieci, bez względu na to, czy lekkie czy nie, nie są akceptowalne. Stwierdzenie „wszelkie formy przemocy fizycznej bądź psychicznej” nie pozostawia miejsca dla jakiegokolwiek stopnia, w sensie prawnym, przemocy wobec dzieci. Częstotliwość, poziom krzywdy oraz zamiar wyrażenia krzywdy nie są istotne dla definicji przemocy. Państwa-Strony mogą odnosić się do takich czynników w strategiach interwencyjnych w celu określenia proporcjonalnej reakcji w najlepiej pojętym interesie dziecka, ale przepisy nie mogą naruszać bezwzględnego prawa dziecka do poszanowania godności ludzkiej oraz integralności psychicznej i fizycznej poprzez opisanie niektórych form przemocy za prawnie oraz/lub społecznie akceptowalne.

18. Potrzeba definicji opartych na prawach dziecka

Państwa-Strony muszą ustanowić standardy narodowe dotyczące dobrobytu dziecka, zdrowia oraz rozwoju, ponieważ zabezpieczenie tych warunków jest bezwzględnym celem wychowania i ochrony dzieci. Jasne, działające definicje prawne różnych form przemocy zarysowanych w artykule 19 są wymagane, aby zakazać wszelkich form przemocy we wszystkich miejscach. Definicje te muszą brać pod uwagę wytyczne zawarte w niniejszym komentarzu ogólnym, muszą być wystarczająco klarowne, aby mogły być zastosowane w różnych kulturach i społeczeństwach. Wysiłki podejmowane dla wprowadzenia jednolitych, międzynarodowych definicji (w celu usprawnienia zbierania danych oraz transgranicznej wymiany doświadczeń) powinny być promowane.

19. Formy przemocy – omówienie

Poniższa niewyczerpana lista form przemocy ma zastosowanie do wszystkich dzieci we wszystkich miejscach, a także przemocy rówieśniczej. Dzieci mogą doświadczać przemocy z rąk dorosłych, ale przemoc może być również obecna wśród dzieci. Co więcej, niektóre dzieci same wyrządzają sobie krzywdę. Komitet uznaje, że różne formy przemocy często pojawiają się jednocześnie i mogą poszerzać kategorie przyjęte tutaj dla ułatwienia. Zarówno chłopcy, jak i dziewczęta są narażone na wszelkie formy przemocy, ale przemoc często zawiera element odnoszący się do płci. Na przykład dziewczęta w większym stopniu doświadczają przemocy na tle seksualnym w domach niż chłopcy, a chłopcy stykają się częściej – i doświadczają przemocy w jego obrębie – z systemu wymiaru sprawiedliwości (patrz również par. 72(b) na temat genderowego wymiaru przemocy).

20. Zaniedbanie lub niedbałe traktowanie

Zaniedbanie oznacza brak zapewnienia fizycznych i psychicznych potrzeb, ochrony przed niebezpieczeństwem lub opieki medycznej, rejestracji urodzenia i innych usług, gdy osoby odpowiedzialne za opiekę nad dziećmi dysponują środkami, wiedzą oraz dostępem do tych usług. Obejmuje ono również:

a) zaniedbanie fizyczne: zła opieka przed skrzywdzeniem dziecka²⁷⁹, w tym wynikająca z braku uwagi, braku zapewnienia dziecku podstawowo-

²⁷⁹ 126 Państwa-Strony mają obowiązek wspierać opiekunów prawnych, aby przeciwdziałać wypadkom [art. 19 oraz art. 24, ust. 2(e)].

wych potrzeb, w tym stosownego pożywienia, schronienia, ubrania oraz podstawowej opieki medycznej;

b) psychiczne i emocjonalne zaniedbanie: w tym brak wsparcia emocjonalnego i miłości, chroniczny brak uwagi poświęconej dziecku, opiekunowie będący „nieodpornymi w znaczeniu psychicznym” poprzez niedostrzeganie znaków i sygnałów wysyłanych przez dzieci, wystawienie na przemoc wobec partnera, używanie alkoholu i narkotyków;

c) zaniedbywanie zdrowia psychicznego i fizycznego dzieci: odmawianie potrzebnej opieki medycznej;

d) zaniedbanie edukacyjne: niestosowanie się do prawa wymagającego od opiekunów zapewnienia edukacji dzieci poprzez uczęszczanie do szkoły lub podobnych placówek oraz

e) porzucenie: praktyka, która jest bardzo niepokojąca i może wpłynąć na dysproporcje wśród dzieci między innymi nieślubnymi oraz dziećmi z niepełnosprawnością w niektórych społeczeństwach²⁸⁰.

21. Przemoc psychiczna

„Przemoc psychiczna”, jak określa to Konwencja, jest często opisana jako psychiczne maltretowanie, nadużycia psychiczne, nadużycia słowne oraz emocjonalne lub zaniedbanie dotyczące zaspokojenia potrzeb. Przemoc psychiczna to:

a) wszelkie formy utrzymujących się szkodliwych interakcji z dzieckiem, na przykład mówienie dzieciom, że są bezwartościowe, niekochane, niechciane, zagrożone lub że są potrzebne dla zaspakajania potrzeb innych;

b) straszenie, terroryzowanie oraz grożenie; wyzyskiwanie i przekupywanie; odtrącanie i odrzucanie; izolowanie, ignorowanie i faworyzowanie;

c) nieodwzajemnianie reakcji emocjonalnych; zaniedbywanie zdrowia umysłowego, potrzeb medycznych i edukacyjnych;

d) obrażanie, wyzywanie, poniżanie, ublizanie, wyszydzenie oraz ranienie uczuć dziecka;

e) wystawianie na zjawisko przemocy domowej;

f) umieszczanie w odosobnieniu, izolacja lub w poniżających i uwłaczających warunkach uwięzienia oraz

²⁸⁰ W wielu krajach dzieci są porzucane, ponieważ rodzice oraz opiekunowie prawni żyją w ubóstwie i nie mają środków na wychowanie dzieci. Zgodnie z definicją, zaniedbanie jest brakiem opieki, gdy rodzice mają środki do zaspokojenia potrzeb dzieci. Komitet często nawoływał Państwa-Strony, aby „pomóc rodzicom oraz opiekunom prawnym w zakresie sprawowania ich odpowiedzialności związanej z wychowaniem dzieci” (art. 18, ust. 2 Konwencji).

g) psychiczne znęcanie się oraz „otrząsiny”²⁸¹ przez dorosłych lub inne dzieci, w tym poprzez technologie informacyjne i komunikacyjne, takie jak telefony komórkowe oraz Internet (zwane cyberprzemocą).

22. Przemoc fizyczna

Przemoc fizyczna obejmuje przemoc fizyczną ze skutkiem śmiertelnym oraz niepowodującą śmierci. Komitet uznał, że przemoc fizyczna obejmuje:

- a) wszelkie kary cielesne oraz inne formy tortur, okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub kary oraz
- b) fizyczne znęcanie się oraz „otrząsiny” przez dorosłych i inne dzieci.

23. Dzieci z niepełnosprawnością mogą podlegać różnym formom przemocy fizycznej, takich jak:

- a) przymusowa sterylizacja, zwłaszcza dziewcząt;
- b) przemoc pod pozorem leczenia (na przykład leczenie elektrowstrząsami oraz metodą szoku elektrycznego, używaną jako „terapia awersyjna” w celu kontrolowania zachowania dzieci);
- c) celowe powodowanie niepełnosprawności dzieci dla celu ich wyzykiwania do żebrania na ulicach lub gdzie indziej.

24. Kara cielesna

W Komentarzu Ogólnym nr 8 (par. 11) Komitet zdefiniował „cielesną” lub „fizyczną” karę jako karę, w której używa się siły fizycznej w celu zamierzonego zadania bólu lub dyskomfortu, niezależnie od tego, czy jest on lekki czy nie. Obejmuje uderzenia („klapsy”, „klepięcie”, „trzepnięcie”) dzieci ręką lub narzędziem – batem, kijem, paskiem, butem, drewnianą łyżką itp. Może jednak obejmować na przykład kopnięcie, potrząsanie lub rzucanie dzieckiem, drapanie, szczypanie, uderzanie, ciągnięcie za włosy lub targanie za uszy, chłostanie, zmuszanie dzieci do pozostania w niekomfortowej pozycji, podpalanie, oparzenia lub zmuszanie do jedzenia. W opinii Komitetu kara cielesna jest bezspornie poniżająca. Inne szczególne formy kary cielesnej wyszczególnione są w raporcie niezależnego eksperta sprawozdania Narodów Zjednoczonych na temat przemocy wobec dzieci (A/61/299, par. 56, 60 oraz 62).

²⁸¹ „Otrząsiny” odnoszą się do rytuału lub innych aktywności obejmujących nękanie, przemoc oraz poniżanie, które wykorzystuje się jako sposób inicjacji osoby w grupie.

25. Wykorzystywanie oraz wyzysk na tle seksualnym

Wykorzystywanie na tle seksualnym oraz wyzysk obejmują:

a) nakłanianie oraz zmuszanie dzieci do angażowania się w niezgodne z prawem lub krzywdzące psychicznie aktywności seksualne²⁸²;

b) wykorzystywanie dzieci do wyzysku seksualnego dla korzyści finansowych; wykorzystywanie dzieci w materiałach audio-video o charakterze seksualnym;

c) prostytutcja dzieci, niewolnictwo seksualne w turystyce, handel (w obrębie państwa i pomiędzy państwami) oraz sprzedaż dzieci dla celów seksualnych i zmuszanie do małżeństwa.

Wiele dzieci doświadcza wiktyimizacji, która nie jest związana z siłą fizyczną lub wymuszeniem, ale która mimo to jest psychicznie nachalna, wyzyskująca oraz traumatyczna.

26. Tortury oraz niehumanitarne lub poniżające traktowanie lub karanie

Obejmuje przemoc we wszelkich formach wobec dzieci w celu uzyskania zeznań, ukarania dzieci poza prawem za bezprawne lub niechciane zachowanie lub w celu zmuszenia dzieci do wykonania czynności wbrew ich woli, zazwyczaj stosowane przez policję lub urzędników egzekwujących prawo, personel domów opieki lub innych placówek lub osoby, które mają władzę nad dziećmi, w tym osoby uzbrojone niezwiązane z instytucjami państwowymi. Ofiarami są często dzieci, które są marginalizowane, wykluczone lub dyskryminowane oraz niemające opieki ze strony osób dorosłych odpowiedzialnych za ochronę ich praw oraz najlepiej pojętego interesu. Obejmuje to dzieci będące w konflikcie z prawem, dzieci ulicy, nieletnich oraz dzieci z innych kręgów kulturowych i dzieci bez opieki. Brutalność takich czynności często powoduje uraz psychiczny i fizyczny trwający całe życie oraz stres społeczny.

282 Wykorzystywanie seksualne obejmuje wszystkie czynności seksualne narzucone dziecku przez osobę dorosłą, przeciwko którym dziecko jest chronione na mocy prawa karnego. Za czynności seksualne uznaje się również wykorzystywanie dziecka przez inne dziecko, jeśli dziecko napastujące jest dużo starsze niż ofiara lub używa siły, groźby lub innej formy wywierania nacisku. Czynności seksualne pomiędzy dziećmi nie są uznawane za wykorzystywanie seksualne, jeśli wiek dzieci przekracza limit zdefiniowany przez Państwo-Stronę jako dozwolony na podejmowanie czynności o charakterze seksualnym.

27. Przemoc wśród dzieci

Obejmuje przemoc fizyczną, psychiczną oraz seksualną, często nękanie dzieci przez inne dzieci lub grupy dzieci, co wpływa na fizyczną i psychiczną integralność dzieci oraz dobre samopoczucie w krótkim okresie, ale często również ma poważne skutki dla ich rozwoju, edukacji i integracji społecznej średnio- lub długookresowo. Również przemoc wśród młodocianych gangów zbiera swoje znaczące żniwo wśród dzieci – zarówno będące ofiarami, jak i uczestnikami. Mimo że dzieci są sprawcami, kluczowa jest rola dorosłych, którzy podejmują próby właściwego reagowania i przeciwdziałania tego rodzaju przemocy, zapewniając, aby podejmowane działania nie potęgowały przemocy poprzez stosowanie podejścia związanego z karami lub używaniem przemocy dla jej zwalczania.

28. Wyrządzanie sobie krzywdy

Zjawisko powyższe obejmuje problemy z jedzeniem, stosowanie używek i ich nadużywanie, samookaleczenie, myśli samobójcze, próby samobójcze oraz samobójstwo. Komitet zwraca szczególną uwagę na zjawisko samobójstw wśród osób młodocianych.

29. Krzywdzące praktyki

Obejmują one (ale nie ograniczają się tylko do poniższych form):

- a) karę cielesną oraz inne formy okrutnej lub poniżającej kary;
- b) obrzezanie kobiet;
- c) amputacje, złamania, okaleczenia, przypalanie i napiętnowanie;
- d) brutalne i poniżające rytuały inicjacyjne; przymusowe dożywianie dziewcząt; tuczenie; testy dziewictwa (badanie genitaliów dziewcząt);
- e) przymusowe oraz wczesne małżeństwa;
- f) przestępstwa „honorowe”; czyny przemocowe związane z „przeniesieniem kary” (kiedy spory pomiędzy różnymi grupami rozwiązywane są przy użyciu dzieci uczestniczących stron); śmierć oraz przemoc związaną z przejściem posagu;
- g) oskarżenia o czary oraz podobne brutalne praktyki, takie jak egzorcyzm;
- h) wulwektomię oraz wyrywanie zębów.

30. Przemoc w środkach masowego przekazu

Środki masowego przekazu, zwłaszcza tabloidy i dziennikarstwo żerujące na sensacji, mają tendencję do epatowania szokującymi zjawiskami, kreu-

jąc w rezultacie schematyczny i stereotypowy obraz dzieci, w szczególności dotyczący dzieci lub młodzieży wykluczonej, które często przedstawiane są jako agresywne lub popełniające przestępstwa jedynie dlatego, że zachowują się lub ubierają inaczej. Takie generowanie stereotypów wyznacza sposób postępowania strategii państwowych opartych na podejściu związanym ze stosowaniem kar, w tym również przemocy, jako reakcja na domniemane lub faktyczne wykroczenia powodowane przez dzieci i młodocianych.

31. Przemoc obecna w narzędziach technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)²⁸³

Zagrożenia związane z ochroną dzieci w odniesieniu do TIK obejmują następujące obszary:

a) wykorzystywanie dzieci na tle seksualnym poprzez przedstawianie obrazów dzieci w wersji audio-video udostępnianych w Internecie i innych narzędziach TIK;

b) proces produkowania, tworzenia, zezwalania na robienie, dystrybuowanie, pokazywanie, posiadanie lub reklamowanie niemoralnych zdjęć lub obrazów o charakterze zdjęć („morfing”) oraz filmów video z dziećmi oraz filmów przedstawiających dzieci lub pewne grupy dzieci w niegodziwy sposób;

c) dzieci jako użytkownicy TIK:

- i. jako odbiorcy informacji dzieci mogą być wystawione na potencjalnie lub realnie krzywdzące reklamy, spam, materiały sponsorowane, informacje osobiste oraz treści o charakterze agresywnym, przepelnione przemocą, nienawiścią, stereotypami, rasizmem, pornografią²⁸⁴, niepożądane oraz/lub wprowadzające w błąd;
- ii. jako dzieci utrzymujące kontakt z innymi przez TIK mogą być wyszydzane, dręczone lub prześladowane („kuszenie” dziecka) oraz/lub przymuszane, oszukiwane lub zachęcane do spotkań z obcymi poza Internetem, wyszukiwane w celach angażowa-

283 Technologie informacyjne, takie jak Internet czy telefony komórkowe mają duży potencjał jako pozytywne narzędzia, dzięki którym można zapewnić bezpieczeństwo poprzez zgłoszenie przypadków przemocy lub niedbałego traktowania. Środowisko pełne opieki powinno być stworzone poprzez regulacje i monitoring technologii informacyjnych, w tym nauczanie dzieci bezpiecznego korzystania z tych technologii. Z ang. *Information and Communication Technologies (ICT)*.

284 Wystawienie na pornografię może doprowadzić do wzrostu nadużyć dziecka w stosunku do innego dziecka, ponieważ dziecko obcuje z pornografią próbuje tego, co widziało, na innych młodszych dzieciach lub na tych, które są w łatwy sposób dostępne lub nad którymi ma kontrolę.

nia się w czynności seksualne oraz/lub dostarczania informacji o charakterze osobistym;

- iii. jako uczestnicy dzieci mogą brać udział w wyszydaniu i nękanii innych, grać w gry mające negatywny wpływ na ich rozwój psychiczny, tworzyć i ściągać niestosowne materiały o zabarwieniu seksualnym, dostarczać mylnych informacji i porad oraz/lub ściągać nielegalnie materiały, uprawiać hazard, włamywać się do komputerów, wyłudzać pieniądze oraz/lub angażować się w terroryzm²⁸⁵.

32. Instytucjonalne i systemowe naruszanie praw dziecka

Władze państwowe każdego szczebla, odpowiedzialne za ochronę dzieci przed wszelkimi formami przemocy, mogą pośrednio lub bezpośrednio krzywdzić poprzez brak skutecznych środków do wdrażania obowiązków wynikających z Konwencji. Takie zaniechania obejmują nieprzyjęcie lub niezwyfikowanie systemu prawnego lub innych postanowień, niewłaściwe wdrożenie praw lub innych regulacji oraz niewystarczające zapewnienie zasobów materialnych, technicznych i ludzkich, niezdolność do określenia, zapobiegania oraz reagowania na przemoc wobec dzieci. Zaniechaniem jest również brak wyposażenia środków i programów w odpowiednie narzędzia do monitorowania, oceny i ewaluacji postępu lub efektów działań mających na celu zlikwidowanie zjawiska przemocy wobec dzieci. Podejmując pewne działania osoby wykwalifikowane mogą również naruszać prawo dzieci do wolności od przemocy, na przykład kiedy wykonują swoje obowiązki w sposób nieznaający najlepiej pojętego interesu dziecka, jego opinii oraz celów rozwojowych.

2. „POZOSTAJĄCYCH POD OPIEKĄ”

33. Definicja „opiekunów prawnych”

Komitet uznaje, że – uwzględniając rozwijającą się zdolność oraz autonomię dziecka – wszystkie istoty ludzkie poniżej 18. roku życia pozostają

285 Przyjęte z tabeli sporządzonej w ramach projektu EUKids Online, cytowane w AUPs w kontekście: *Ustanowienie bezpiecznych i odpowiedzialnych zachowań w sieci*, Becta 2009, s. 6. Patrz również: Deklaracja z Rio de Janeiro oraz Wezwanie do działania zmierzającego do zapobiegania oraz zakończenia wyzysku seksualnego dzieci i młodocianych, dostępne pod linkiem <http://iicongressomundial.net/congresso/arquivos/Rio%20Declaration%20and%20Call%20for%20Action%20-%20FINAL%20Version.pdf>.

lub powinny mimo wszystko pozostać pod czyjąś opieką. W stosunku do dzieci istnieją trzy możliwości: samodzielne²⁸⁶, pod opieką opiekuna prawnego właściwego lub pełnomocnika lub *de facto* pod opieką państwa. Definicja „opiekunów prawnych”, zgodnie z artykułem 19, par. 1, jako „rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem”, obejmuje tych, którzy sprawują jasną, uznaną prawnie etyczną oraz/lub kulturową odpowiedzialność za bezpieczeństwo, zdrowie, rozwój oraz dobrobyt dziecka – przede wszystkim rodzice, przybrani rodzice, rodzice adopcyjni, opiekunowie w świetle islamskiego prawa kafalah, opiekunowie z urzędu, dalsza rodzina oraz członkowie wspólnoty; personel szkolny, wczesnoszkolny, związany z edukacją; opiekunowie dzieci zatrudnieni przez rodziców; trenerzy sportu i rekreacji – w tym opiekunowie grup młodzieżowych; opiekunowie lub nadzorcy w miejscu pracy; personel w instytucjach – na przykład dorośli odpowiedzialni w placówkach opieki zdrowotnej, domach poprawczych oraz miejscach opieki czasowej lub stałej. W przypadku dzieci bez opieki odpowiedzialne jest *de facto* państwo.

34. Definicja miejsca opieki

Miejsca opieki to miejsca, w których dzieci spędzają czas pod opieką ich głównych „stałych” opiekunów prawnych (takich jak rodzice czy urzędnicy państwowi) lub pełnomocnika bądź „tymczasowych” opiekunów (takich jak nauczyciele lub liderzy grup młodzieżowych) w określonym czasie – krótkookresowo, długookresowo, kilkakrotnie lub tylko jednorazowo. Dzieci często i płynnie przemieszczają się pomiędzy miejscami opieki, ale za ich bezpieczeństwo w tym czasie odpowiada główny opiekun – bezpośrednio lub w sposób skoordynowany i we współpracy z pełnomocnikiem (na przykład w drodze do szkoły i z niej. Uznaje się, że dzieci pozostają pod opieką opiekuna głównego lub pełnomocnika, nie będąc fizycznie pod nadzorem – na przykład bawiąc się poza zasięgiem wzroku lub surfując w Internecie. Standardowe miejsca opieki obejmują domy rodzinne, szkoły oraz instytucje edukacyjne, ośrodki wczes-

286 W odniesieniu do wcześniejszych rekomendacji Komitetu skierowanych do Państw-Stron, aby podnieść dozwolony wiek do zawierania małżeństwa do 18. roku życia dla dziewcząt i chłopców (Komentarz Ogólny nr 4 w sprawie zdrowia i rozwoju młodocianych w kontekście Konwencji praw dziecka, par. 20), oraz biorąc pod uwagę ich szczególną skłonność do bycia źle traktowanymi, Komitet uznaje, że artykuł 19 ma zastosowanie również do dzieci poniżej 18. roku życia, które osiągnęły samodzielność poprzez wczesne zawarcie małżeństwa oraz/lub zostały do niego zmuszone.

noszkolne, placówki pozaszkolne, związane ze spędzaniem wolnego czasu, sportowe, kulturalne i rekreacyjne, instytucje religijne oraz miejsca modlitwy. W ośrodkach medycznych, rehabilitacyjnych oraz opiekuńczych, w miejscu pracy oraz związanym z wymiarem sprawiedliwości dzieci są pod opieką profesjonalistów lub pracowników sektora publicznego, którzy muszą przestrzegać zasady najlepiej pojętego interesu dziecka oraz przestrzegać praw dzieci do ochrony, dobrobytu oraz rozwoju. Trzecim rodzajem miejsca, w którym bezpieczeństwo, dobrobyt i rozwój musi być zapewniony, jest okolica sąsiedztwa, wspólnota oraz obozy i miejsca schronienia dla uchodźców i ludzi zmuszonych do przemieszczenia się w wyniku konfliktu oraz/lub klęski żywiołowej²⁸⁷.

35. Dzieci bez jednoznacznych opiekunów głównych lub pełnomocników

Artykuł 19 ma zastosowanie również do dzieci bez opiekuna głównego lub pełnomocnika, lub innej osoby, której została powierzona odpowiedzialność za ochronę i dobrobyt dziecka, takie jak na przykład dzieci w domach, w których głową rodziny jest starsze dziecko, dzieci ulicy, dzieci migrujących rodziców lub dzieci pozostające bez opieki poza ich krajem pochodzenia²⁸⁸. Państwo-Strona ma obowiązek przyjąć na siebie odpowiedzialność, jako *de facto* opiekun lub jeden ze „sprawujących opiekę nad dzieckiem”, nawet jeśli dzieci nie przebywają fizycznie w miejscach opieki, takich jak domy zastępcze, domy dziecka lub placówki nadzorowane przez sektor NGO. Państwo-Strona musi „zapewnić dziecku taką opiekę i ochronę, jaka jest konieczna dla jego dobra” (art. 3, par. 2) oraz „zapewnić alternatywną opiekę dziecku czasowo lub stale pozbawionemu możliwości pozostania w środowisku rodzinnym” (art. 20). Istnieje wiele sposobów, aby zagwarantować prawa tych dzieci, najlepiej w miejscach o charakterze rodzinnym, które muszą być poddane skrupulatnej kontroli z uwzględnieniem możliwości wystąpienia ryzyka wystawienia tych dzieci na zjawisko przemocy.

36. Sprawcy przestępstw

Dzieci mogą doświadczać przemocy ze strony opiekunów głównych lub pełnomocników oraz/lub innych, którym opiekun zapewnia ochronę

²⁸⁷ Sprawozdanie Narodów Zjednoczonych na temat przemocy wobec dzieci opisuje miejsca, w których dochodzi do przemocy wobec dzieci; zob. również szczegółowe wytyczne dostępne w Wytycznych na temat alternatywnej opieki nad dziećmi.

²⁸⁸ Jak zdefiniowano w Komentarzu Ogólnym nr 6 (2005), par. 7.

(na przykład sąsiedzi, rówieśnicy oraz obcy). Co więcej, dzieci narażone są na ryzyko przemocy w wielu miejscach, gdzie osoby wykwalifikowane oraz urzędnicy państwowi często nadużywają swojej władzy nad dziećmi – takie jak szkoły, domy dziecka, komendy policji czy instytucje związane z wymiarem sprawiedliwości. Wszystkie te okoliczności zawierają się w pojmowaniu artykułu 19, który nie ogranicza się jedynie do przemocy ze strony opiekunów prawnych w kontekście osobistym.

3. „BĘDĄ PODEJMOWAŁY”

37. „Będą podejmowały” to sformułowanie niepozostawiające żadnej swobody działania Państwom-Stronom. Zgodnie z tym Państwa-Strony mają obowiązek podjąć „wszelkie możliwe starania” dla pełnego zastosowania tego prawa wobec dzieci.

4. „WSZELKIE MOŻLIWE STARANIA W DZIEDZINIE USTAWODAWCZEJ, ADMINISTRACYJNEJ, SPOŁECZNEJ ORAZ WYCHOWAWCZEJ”

38. Ogólne starania dotyczące wdrażania i monitorowania

Komitet zwraca uwagę Państw-Stron na Komentarz Ogólny nr 5 (2003) dotyczący ogólnych środków realizacji Konwencji o prawach dziecka²⁸⁹. Komitet odsyła również Państwa-Strony do Komentarza Ogólnego nr 2 (2002) na temat roli niezależnych, narodowych instytucji praw człowieka w promocji i ochronie praw dziecka. Te działania zmierzające do wdrożenia i monitorowania są kluczowe dla wprowadzenia w życie zapisów artykułu 19.

39. „Wszelkie możliwe (...) starania”

Określenie „możliwe” odnosi się do szerokiego zakresu działań ze wszystkich sektorów rządowych, które muszą zostać podjęte w sposób skuteczny, aby przeciwdziałać i reagować na wszelkie formy przemocy. Należy stworzyć zintegrowany, spójny, interdyscyplinarny i skoordynowany

²⁸⁹ Patrz zwłaszcza par. 9 (zakres wymaganych działań), 13 i 15 (odnośnie wycofania i uprawnienia ograniczeń) oraz 66 i 67 (propagowanie Konwencji).

wany system, który zawiera wszystkie działania określone w artykule 19, par. 1, w ramach wszelkich możliwych rodzajów interwencji wyszczególnionych w par. 2. Odrębne programy i działania, które nie są włączone do zrównoważonych i skoordynowanych strategii rządowych oraz infrastruktury, będą miały ograniczone efekty. Udział dziecka jest kluczowy w rozwoju, monitorowaniu oraz ewaluacji działań tu zarysowanych.

40. Środki legislacyjne odnoszą się zarówno do legislacji, w tym budżetu, jak i do działań związanych z wprowadzaniem w życie i uprawomocnieniem. Obejmują one prawa krajowe, regionalne, gminne oraz wszelkie stosowne regulacje, które definiują ramy, systemy, mechanizmy oraz rolę i odpowiedzialność wspomnianych agencji i kompetentnych urzędników.

41. Państwa-Strony, które jeszcze tego nie uczyniły, muszą:

a) ratyfikować Protokół fakultatywny do Konwencji oraz inne międzynarodowe i regionalne dokumenty dotyczące praw człowieka, które zapewniają ochronę dzieci, w tym Konwencję praw osób niepełnosprawnych oraz jej Protokół fakultatywny oraz Konwencję w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania;

b) dokonać przeglądu i wycofać deklaracje oraz ograniczenia odnośnie założeń i celu Konwencji lub będące w jakikolwiek sposób sprzeczne z prawem międzynarodowym;

c) wzmocnić współpracę z organami traktatowymi i innymi mechanizmami związanymi z prawami człowieka;

d) dokonać przeglądu i zmienić prawo krajowe zgodnie z zapisami artykułu 19 oraz jego wdrożeniem w holistycznym pojęciu Konwencji, ustanowić wszechstronną strategię na temat praw dziecka oraz zapewnić bezwzględny zakaz stosowania wszelkich form przemocy wobec dzieci w każdym miejscu oraz skuteczne i stosowne sankcje wobec wszystkich sprawców²⁹⁰;

e) w odpowiedni sposób rozporządzać środkami budżetowymi na działania związane z wdrażaniem systemu legislacyjnego oraz wszelkich innych środków mających przyczynić się do wyeliminowania przemocy wobec dzieci;

²⁹⁰ W kontekście „sankcji” pojęcie „sprawcy” nie obejmuje dzieci, które same wyrządzają sobie krzywdę. Kontakt z dziećmi, które wyrządzają krzywdę innym dzieciom, musi być wychowawczy i terapeutyczny.

- f) zapewnić ochronę dzieciom, które są ofiarami lub świadkami przemocy oraz w skuteczny sposób zapewnić im zadośćuczynienie i odszkodowanie;
- g) zapewnić stosowną legislację, która umożliwia dzieciom opiekę w odniesieniu do mediów i TIK;
- h) ustanowić i wprowadzić w życie programy społeczne dla promowania możliwie pozytywnego wychowania dziecka za pomocą zintegrowanych usług, koniecznego wsparcia dla dzieci oraz opiekunów;
- i) egzekwowanie prawa i procedur w sposób przyjazny dziecku, w tym środków zaradczych dostępnych dla dzieci, kiedy ich prawa są łamane;
- j) ustanowić i wspierać niezależne, narodowe instytucje do spraw praw dziecka.

42. Działania administracyjne powinny odzwierciedlać obowiązki rządowe w zakresie ustanowienia strategii, programów, monitorowania oraz nadzorowania systemów wymaganych do ochrania dziecka przed wszelkimi formami przemocy. Obejmują one:

- a) na krajowym oraz regionalnym poziomie rządów:
 - i. ustanowienie rządowego punktu ogniskowego w celu koordynowania strategii i usług związanych z ochroną dzieci;
 - ii. zdefiniowanie ról, odpowiedzialności oraz powiązań pomiędzy interesariuszami a komitetami kierującymi agencjami wewnętrznymi w celu skutecznego zarządzania nimi, monitorowania oraz rozliczania organów wdrażających na poziomie krajowym i regionalnym;
 - iii. zapewnienie, że proces decentralizacji usług zabezpieczy ich jakość, odpowiedzialność oraz sprawiedliwą dystrybucję;
 - iv. wprowadzenie w życie uporządkowanego oraz transparentnego procesu budżetowania w celu najlepszego wykorzystania przydzielonych środków na ochronę dzieci, w tym prewencję;
 - v. ustanowienie wszechstronnego oraz wiarygodnego krajowego systemu zbierania danych, aby zapewnić systematyczny monitoring oraz ewaluację mechanizmów (analizy wpływu), usług, programów oraz efektów opartych o wskaźniki opracowane zgodnie z uniwersalnymi standardami, oraz dostosowane i sporządzone dla osiągnięcia ustanowionych lokalnie celów oraz priorytetów;

- vi. wspieranie niezależnych, narodowych instytucji zajmujących się prawami człowieka oraz promowanie ustanowienia właściwych pełnomocników praw dzieci, takich jak rzecznicy praw dziecka, tam, gdzie ich jeszcze nie ma²⁹¹;
- b) na poziomie instytucji rządowych, profesjonalnych oraz związanych ze społeczeństwem obywatelskim:
 - i. rozwijanie i wdrażanie (poprzez uczestnictwo, które sprzyja własności i trwałości):
 - strategii dotyczących ochrony dzieci w ramach jednej agencji oraz między agencjami,
 - profesjonalnych standardów etycznych, protokołów, memorandum rozumienia i standardów opieki dla wszystkich usług i miejsc związanych z opieką nad dzieckiem (w tym placówkach opieki dziennej, szkołach, szpitalach, klubach sportowych oraz domach dziecka etc.);
 - ii. udział szkolnictwa na poziomie akademickim oraz instytucji szkoleniowych w inicjatywach związanych z ochroną dziecka;
 - iii. promowanie dobrych programów badawczych.

43. Działania społeczne powinny odzwierciedlać zaangażowanie rządu w wypełnianie praw ochrony dziecka oraz zapewnić podstawowe i skierowane na poszczególnych odbiorców usługi. Mogą one być zainicjowane i wdrażane zarówno przez Państwo, jak i aktorów społeczeństwa obywatelskiego odpowiedzialnych wobec państwa.

Takie działania obejmują:

- a) działania związane ze strategiami społecznymi w celu zredukowania ryzyka oraz zapobiegania przemocy wobec dzieci, na przykład:
 - i. działania integrujące opiekę oraz ochronę dziecka z głównym nurtem systemów strategii społecznych;
 - ii. identyfikację oraz przeciwdziałanie występowaniu czynników oraz okoliczności, które utrudniają grupom narażonym dostęp do usług oraz pełnego cieszenia się swoimi prawami (w tym dzieci z innych kręgów kulturowych, pochodzące z grup mniejszościowych, dzieci z niepełnosprawnością oraz inne);
 - iii. strategie redukcji ubóstwa, włączając wsparcie finansowe i społeczne dla rodzin zagrożonych;

291 Patrz: Komentarz Ogólny nr 2, zwłaszcza par. 1, 2, 4 oraz 19.

- iv. zdrowie i bezpieczeństwo publiczne, strategie związane z zapewnieniem domu, zatrudnienia oraz edukacji;
 - v. ulepszony dostęp do usług związanych ze zdrowiem, opieką społeczną oraz wymiarem sprawiedliwości;
 - vi. planowanie przestrzenne miast w sposób przyjazny dziecku;
 - vii. zmniejszenie zapotrzebowania na oraz dostępu do alkoholu, nielegalnych narkotyków oraz broni;
 - viii. współpraca z mediami oraz przemysłem TIK w celu zaplanowania, promowania oraz wdrażania globalnych standardów opieki i ochrony dzieci;
 - ix. rozwój wytycznych dotyczących ochrony dzieci przed informacjami i materiałami produkowanymi przez media nierespektujące godności ludzkiej oraz integralności dziecka, zlikwidowanie języka stygmatyzującego, zaprzestanie rozpowszechniania raportów wiktyimizujących na temat zająć w rodzinie lub w inny sposób wpływających na dziecko oraz promowanie profesjonalnych metod dochodzeniowych w oparciu o użycie zróżnicowanych źródeł, które mogą być kontrolowane przez wszystkie zaangażowane strony;
 - x. szanse dla dzieci do wyrażania swoich poglądów oraz oczekiwań w mediach nie tylko w programach dotyczących dzieci, ale również zaangażowanie w produkcję oraz transmisje wszelkich rodzajów informacji, w tym również jako reporterów, analityków oraz komentatorów w celu wspierania stosownego obrazu dzieci oraz dzieciństwa publicznie;
- b) programy społeczne dla wspierania dziecka oraz jego rodziny i innych opiekunów w celu zapewnienia możliwie pozytywnego wychowania dziecka, na przykład:
- i. dla dzieci: opieka nad dzieckiem, rozwój we wczesnym okresie oraz programy opieki pozaszkolnej; grupy i kluby dziecięce i młodzieżowe; doradztwo dla dzieci mających trudności (w tym samookaleczających się); całodobowa bezpłatna infolinia z wykwalifikowanym personelem; usługi rodzin zastępczych, które podlegają okresowym kontrolom;
 - ii. dla rodzin i innych opiekunów: wspólnotowe grupy oparte na obustronnej pomocy zajmujące się wyzwaniem psychospołecznymi oraz ekonomicznymi (na przykład grupy rodziców oraz gru-

py dotyczące mikrokredytów); programy opieki socjalnej wspomagające standardy życia rodzin, włączając bezpośrednie zasiłki dla dzieci w pewnym wieku; doradztwo dla opiekunów mających trudności ze znalezieniem zatrudnienia, domu oraz/lub wychowaniem dziecka; programy terapeutyczne (w tym grupy wzajemnego wsparcia) pomagające opiekunom z problemami związanymi z przemocą domową, uzależnieniem od alkoholu i narkotyków lub innymi problemami psychicznymi.

44. Działania edukacyjne powinny podejmować zagadnienia postaw, tradycji, obyczajów oraz praktyk behawioralnych, które tolerują oraz promują przemoc wobec dzieci. Powinny zachęcać do otwartej dyskusji na temat przemocy, angażując przy tym media oraz społeczeństwo. Powinny wspierać umiejętności życiowe dziecka, wiedzę i uczestnictwo oraz rozwijać umiejętności opiekunów i profesjonalistów w kontaktach z dziećmi. Mogą być inicjowane i wdrażane zarówno przez Państwa, jak i członków społeczeństwa obywatelskiego odpowiedzialnych wobec Państwa.

Szczególne przykłady obejmują (ale nie ograniczają się do poniższych):

a) dla wszystkich interesariuszy: programy publicznej informacji, w tym kampanie budzące świadomość, poprzez liderów opiniotwórczych oraz media – promowanie pozytywnego wychowywania dziecka, zwalczanie negatywnych postaw społecznych oraz praktyk, które tolerują lub zachęcają do przemocy; rozpowszechnianie zapisów Konwencji, niniejszego komentarza ogólnego oraz raportów Państw-Stron w sposób przyjazny dziecku i w dostępnej dla niego formie; wspieranie działań wychowawczych i doradczych na temat ochrony w kontekście TIK;

b) dla dzieci: zapewnienie właściwych, dostępnych oraz dostosowanych do wieku informacji na temat umiejętności życiowych, samodzielnej ochrony oraz specyficznych zagrożeń, w tym tych związanych z TIK, pokazywanie sposobów rozwijania pozytywnych relacji z rówieśnikami i zwalczanie przemocy; wzmocnienie dotyczące praw dziecka w pojęciu ogólnym – w szczególności na temat prawa do bycia wysłuchanym i do traktowania poglądów dzieci w poważny sposób – na zajęciach szkolnych oraz w inny sposób;

c) dla rodzin i wspólnot: edukacja na temat pozytywnego wychowania dziecka dla rodziców oraz opiekunów; zapewnienie stosownych i dostęp-

nych informacji na temat szczególnych zagrożeń oraz jak słuchać dzieci i traktować ich opinię w poważny sposób;

d) dla osób wykwalifikowanych oraz instytucji (rządowych oraz służb cywilnych);

e) zapewnienie początkowego oraz ogólnego i zadaniowego szkolenia (włączając międzysektorowe, jeśli to konieczne) na temat praw dziecka z artykułu 19 oraz jego zastosowania w praktyce, dla wszystkich osób wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych pracujących z dziećmi oraz dla nich (w tym nauczycieli na wszystkich poziomach systemu edukacji, pracowników socjalnych, lekarzy, pielęgniarek oraz innych pracowników służby zdrowia, psychologów, prawników, sędziów, policjantów, pracowników więziennych oraz stażystów, dziennikarzy, pracowników środowiskowych, opiekunów w domach dziecka, służbach cywilnych oraz urzędników, pracowników przytułków oraz liderów religijnych oraz tradycji);

f) rozwijanie uznanych oficjalnie programów certyfikacji we współpracy z instytucjami edukacyjnymi i szkoleniowymi oraz kręgami profesjonalistów w celu uregulowania i uznania takich szkoleń;

g) zapewnianie, że Konwencja jest częścią programu edukacyjnego każdej osoby wykwalifikowanej, która ma pracować z dziećmi i dla nich;

h) wspieranie szkół przyjaznych dziecku oraz innych inicjatyw, które obejmują między innymi poszanowanie dla uczestnictwa dzieci;

i) promowanie badań na temat opieki nad dzieckiem i jego ochrony.

B. ARTYKUŁ 19, UST. 2

„TEGO RODZAJU ŚRODKI OCHRONNE POWINNY ZAWIERAĆ”

45. Zakres interwencji

Holistyczny system ochrony dziecka wymaga zapewnienia wszechstronnych i zintegrowanych działań na różnych etapach, zdefiniowanych w artykule 19, ust. 2, biorących pod uwagę tradycje społeczne i kulturalne oraz system prawny danego Państwa-Strony²⁹².

²⁹² Szczegółowe wytyczne dostępne w Wytycznych na temat alternatywnej opieki nad dzieckiem powinny również zostać na każdym etapie uwzględnione.

46. Prewencja

Komitet w zdecydowany sposób podkreśla, że ochrona dziecka musi zaczynać się od proaktywnego zapobiegania wszelkim formom przemocy oraz w wyraźny sposób zakazywać wszelkich form przemocy. Państwa mają obowiązek podjąć wszelkie działania konieczne dla zapewnienia, że dorośli odpowiedzialni za opiekę, ukierunkowanie oraz wychowanie dzieci będą przestrzegać oraz chronić prawa dziecka. Zapobieganie obejmuje zdrowie publiczne oraz inne środki służące pozytywnemu promowaniu pełnego szacunku wychowania dziecka bez przemocy, dla wszystkich dzieci oraz zwalczania pierwotnych przyczyn przemocy na poziomie dziecka, rodziny, sprawcy, wspólnoty, instytucji oraz społeczeństwa. Nacisk na ogólną (podstawową) oraz ukierunkowaną (wtórną) prewencję musi pozostać nadrzędny w każdym momencie rozwoju oraz wdrażania systemów ochrony dziecka. Środki prewencyjne gwarantują najlepsze długookresowe rezultaty. Jednak koncentrowanie się na prewencji nie zwalnia Państw z obowiązku reagowania na zjawisko przemocy, jeśli ono wystąpi.

47. Środki prewencyjne obejmują (ale nie ograniczają się do poniższych):

a) dla wszystkich interesariuszy:

- i. stawianie czoła postawom, które podważają idee tolerancji i akceptują przemoc we wszystkich formach, w tym ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, religię, pochodzenie etniczne lub społeczne, niepełnosprawność lub inne nierówności;
- ii. rozpowszechnianie informacji dotyczących holistycznego i pozytywnego podejścia zawartego w Konwencji na temat ochrony dziecka poprzez kreatywne kampanie publiczne, szkoły oraz edukację dzieci, rodziny, wspólnoty oraz inicjatywy edukacyjne instytucji, osób i grup wykwalifikowanych, sektor NGO oraz społeczeństwo;
- iii. rozwijanie partnerstwa ze wszystkimi sektorami społeczeństwa, w tym samymi dziećmi, NGO oraz mediami;

b) dla dzieci:

- i. rejestracja dzieci dla ułatwienia im dostępu do usług i procedur naprawczych;
- ii. wspieranie dzieci, aby same mogły bronić siebie i swoich rówieśników, dzięki byciu świadomym swoich praw, oraz rozwój

umiejętności społecznych, jak również dostosowanych do wieku strategii umacniającymi ich pozycję;

- iii. wdrażanie programów mentoringu, które angażują zaufanych i odpowiedzialnych dorosłych w życiu dzieci potrzebujących dodatkowego wsparcia wykraczającego poza to, które dostarczają im opiekunowie;

c) dla rodzin i wspólnot:

- i. wspieranie rodziców oraz opiekunów, aby zrozumieli i wdrożyli dobre metody wychowawcze, oparte na wiedzy o prawach dziecka, jego rozwoju oraz technikach pozytywnej dyscypliny w celu wspierania zdolności rodziny do zapewnienia opieki w bezpiecznym środowisku;
- ii. zapewnienie przed- i perinatalnej opieki, programy wizyt domowych, programy kontroli jakości wczesnego rozwoju dziecka, programy pomocy finansowej dla grup wykluczonych społecznie;
- iii. wzmacnianie powiązań pomiędzy usługami związanymi ze zdrowiem psychicznym, leczeniem uzależnień oraz usługami związanymi z ochroną dziecka;
- iv. zapewnienie programów opieki tymczasowej oraz ośrodków wspierania rodziny dla rodzin znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji;
- v. zapewnienie schronienia oraz ośrodków kryzysowych dla rodziców (głównie kobiet), które doświadczyły przemocy domowej oraz ich dzieci;
- vi. zapewnienie pomocy dla rodziny poprzez zastosowanie środków promujących jedność rodziny oraz zapewnienie dzieciom pełnego korzystania i cieszenia się przysługującymi im prawami w miejscach prywatnych, powstrzymywanie się od nieuzasadnionego ingerowania w prywatne relacje dzieci i rodzin, w zależności od okoliczności²⁹³;

d) dla osób wykwalifikowanych i instytucji (rząd oraz społeczeństwo obywatelskie):

293 Szczegółowe wytyczne dostępne w Wytycznych na temat alternatywnej opieki nad dzieckiem powinny również zostać na każdym etapie uwzględnione. Międzyamerykański Sąd Praw Człowieka, *Valasquez Rodriguez przeciwko Hondurasowi*, wyrok z 10 stycznia 1989 r., seria C, nr 3, par. 172.

- i. określenie możliwości prewencyjnych i strategii informacyjnych i praktyk w oparciu o badania oraz zbieranie danych;
- ii. wdrożenie, w drodze procesu partycypacyjnego, strategii oraz procedur ochrony w oparciu o prawa dzieci oraz profesjonalne standardy etyczne i standardy opieki;
- iii. zapobieganie przemocy w miejscach związanych z opieką i wymiarem sprawiedliwości, między innymi rozwijanie i wdrażanie usług opartych na społeczności, w celu wykorzystania instytucji oraz uznanie aresztu jako ostatecznego środka używanego jedynie w najlepiej pojętym interesie dziecka.

48. Identyfikacja²⁹⁴

Identyfikacja obejmuje czynniki ryzyka dla poszczególnych osób lub grup dzieci i opiekunów (w celu stworzenia ukierunkowanych inicjatyw prewencyjnych) oraz zidentyfikowanie oznak rzeczywistego maltretowania (w celu rozpoczęcia właściwych interwencji najszybciej jak to możliwe). Wymaga to od wszystkich, którzy kontaktują się z dziećmi, świadomości wystąpienia czynników ryzyka oraz wskazań wszelkiej formy przemocy oraz tego, że otrzymali wytyczne na temat interpretacji takich wskazań i posiadają wiedzę, chęć i umiejętności do podjęcia stosownych kroków (w tym zapewnienie natychmiastowej ochrony). Dzieci muszą mieć możliwość sygnalizowania pojawiających się problemów, zanim osiągną rozmiary kryzysu, a dorośli powinni rozpoznać i zareagować na te problemy, nawet jeśli dziecko o to w wyraźny sposób nie prosi. Szczególnej uwagi wymagają marginalizowane grupy dzieci, które są w większym stopniu narażone ze względu na ich alternatywne metody komunikowania się, brak mobilności oraz/lub przyjęty pogląd, że są niekompetentne, jak w przypadku dzieci niepełnosprawnych. Należy zapewnić stosowne warunki, aby zagwarantować im możliwość komunikacji i sygnalizowania problemów na takich samych prawach jak inni.

49. Raportowanie²⁹⁵

Komitet stanowczo zaleca, aby wszystkie Państwa-Strony rozwijały bezpieczne, dobrze promowane, poufne oraz dostępne mechanizmy wspie-

²⁹⁴ Par. 48 może również mieć zastosowanie w procesach informacyjnych i zwyczajowych systemów sprawiedliwości.

²⁹⁵ Patrz również: Wytyczne na temat sprawiedliwości w sprawach związanych z dziećmi będącymi ofiarami oraz świadkami przestępstwa.

rania dzieci, ich reprezentantów oraz innych do raportowania przemocy wobec dzieci, w tym przy użyciu całodobowej, bezpłatnej infolinii oraz innych TIK. Ustanowienie mechanizmów związanych z raportowaniem obejmuje:

- a) zapewnienie odpowiedniej informacji w celu usprawnienia procesu składania zażaleń;
- b) uczestnictwo w dochodzeniach i postępowaniach sądowych;
- c) rozwijanie protokołów odpowiadających różnym okolicznościom oraz powszechne udostępnienie informacji, w tym również dzieciom;
- d) ustanowienie powiązanych usług dla dzieci i rodzin oraz
- e) szkolenie i zapewnienie stałego wsparcia dla kadry w celu otrzymywania i przekazywania informacji uzyskiwanych poprzez system raportowania.

Mechanizmy raportowania powinny być zespolone oraz powinny być odbierane jako pomocne poprzez udostępnianie publicznej opieki zdrowotnej oraz wsparcia socjalnego, a nie nastawione na reagowanie za pomocą kar. Należy respektować prawa dziecka do bycia wysłuchanym oraz do poważnego traktowania opinii dziecka. W każdym państwie raportowanie przypadków, podejrzeń oraz ryzyka wystąpienia przemocy powinno być wymagane przynajmniej od osób wykwalifikowanych pracujących bezpośrednio z dziećmi. Kiedy raporty są przedstawiane w dobrej wierze, należy podjąć wszelkie kroki dla zapewnienia ochrony osobie składającej raport.

50. Skierowanie

Osoba otrzymująca raport powinna być wyposażona w klarowne wytyczne oraz przejść szkolenie na temat tego, kiedy i w jaki sposób przekierować sprawę do danej agencji, która będzie odpowiedzialna za dalsze koordynowanie działań. Następnie wyszkoleni pracownicy i administratorzy przekazują sprawę na poziomie międzysektorowym tam, gdzie uzna się, że dzieci potrzebują ochrony (natychmiastowej lub długookresowej) oraz specjalistycznego wsparcia. Osoby wykwalifikowane pracujące w ramach systemu ochrony dzieci powinny być wyszkolone w zakresie współpracy z różnymi agencjami oraz zgodnie z protokołem współpracy. Proces ten będzie obejmował:

- a) partycypacyjną, multidyscyplinarną ocenę krótko- i długookresowych potrzeb dziecka, opiekunów i rodziny, z należyтым uwzględnieniem opinii dziecka oraz opiekunów i rodziny;
- b) przekazanie wyników oceny dziecku, opiekunom oraz rodzinie;

- c) skierowanie dziecka oraz rodziny w celu skorzystania z szerokiego zakresu usług, dzięki którym te potrzeby zostaną zaspokojone oraz
- d) kontynuacja i ewaluacja zasadności interwencji.

51. Rozpatrywanie

Rozpatrywanie przypadków przemocy, niezależnie od tego, czy są one zgłoszone przez dziecko, reprezentanta lub osobę postronną, musi być prowadzone przez osoby wykwalifikowane – przeszkolone w zakresie przypisanych zadań oraz kompleksowej wiedzy oraz wymaga podejścia pełnego wrażliwości dla dziecka oraz w oparciu o prawa dziecka. Stanowcza i uwzględniająca wrażliwość dziecka procedura związana z rozpatrywaniem sprawy pomoże w zapewnieniu, że przemoc zostanie zidentyfikowana we właściwy sposób oraz pomoże w dostarczeniu dowodów potrzebnych w postępowaniach administracyjnych, cywilnych, karnych oraz związanych z ochroną dziecka. Należy zwrócić szczególną uwagę na to, by unikać narażania dziecka na dalszą krzywdę w czasie procesu dochodzeniowego. W tym celu wszystkie strony mają obowiązek wysłuchać i nadać należytego znaczenia opiniom dziecka.

52. Leczenie

Leczenie jest jedną z wielu usług potrzebnych dla „promowania fizycznego i psychicznego powrotu do zdrowia i reintegracji ze społeczeństwem” dla dzieci, które doświadczyły przemocy, oraz musi odbywać się „w środowisku, które sprzyja utrzymaniu zdrowia, szacunku dla samego siebie oraz godności dziecka” (art. 39). W tym celu należy zwrócić uwagę na:

- a) wysłuchanie i nadanie należytego znaczenia opiniom dziecka;
- b) bezpieczeństwo dziecka;
- c) ewentualną potrzebę umieszczenia go w bezpiecznym miejscu oraz
- d) przewidywalne skutki ewentualnych interwencji na długookresowe dobre samopoczucie, zdrowie oraz rozwój. Po zdiagnozowaniu u dzieci doświadczeń związanych z przemocą może być konieczne korzystanie przez nich z usług i wsparcia medycznego, psychologicznego, specjalnego i prawnego oraz długotrwała kontrola. Powinien być również udostępniony pełen zakres usług, w tym również spotkania grupowe rodzin oraz podobne praktyki. Konieczne są również usługi dla sprawców przemocy i ich leczenie, zwłaszcza dzieci. Dzieci agresywne wobec innych dzieci są często pozbawione pełnej opieki rodziny oraz środowiska społecznego. Muszą

być postrzegane jako ofiary warunków, w których wzrastały – przepełnionych frustracją, nienawiścią i agresją. Należy nadać działaniom edukacyjnym największą wagę i podjąć je dla rozwijania wśród dzieci postaw prospołecznych, kompetencji i pozytywnych zachowań. Jednocześnie należy przywrócić się warunkom życiowym tych dzieci w celu promowania dbałości o nie i wsparcia ich oraz innych dzieci w rodzinie i sąsiedztwie. Jeśli chodzi o dzieci, które same zadają sobie krzywdę, zjawisko to uznaje się za efekt poważnych zaburzeń psychicznych i może być rezultatem doznawanej przemocy. Zadawanie sobie krzywdy nie powinno być objęte systemem karnym. Interwencje muszą być oparte na wspieraniu, a nie na karaniu.

53. Kontynuacja

Należy zawsze mieć jasność co do:

- a) tego, kto sprawuje odpowiedzialność za dziecko i rodzinę od momentu zgłoszenia i przekierowania sprawy poprzez jej kontynuację;
- b) celów wszystkich podejmowanych kroków, które muszą być w pełni omówione z dzieckiem i innym odpowiednim interesariuszem;
- c) szczegółów, terminów wdrożenia oraz proponowanego czasu trwania interwencji oraz
- d) mechanizmów oraz dat przeglądów, monitoringu oraz ewaluacji działań. Istotna jest kontynuacja interwencji pomiędzy jej etapami, a może to być najlepiej osiągnięte poprzez proces zarządzania przypadkiem. Efektywna pomoc wymaga, aby zaplanowane w procesie partycypacyjnym działania przebiegały bez opóźnień. Kontynuacja musi być rozumiana w kontekście artykułu 39 (powrót do zdrowia i ponowna integracja), artykułu 25 (okresowe kontrole leczenia i nowego miejsca pobytu), artykułu 6, ust. 2 (prawo do rozwoju) oraz artykułu 29 (cele edukacji, których intencją i zamierzeniem jest rozwój). Kontakt dziecka z obojgiem rodziców powinien być zapewniony zgodnie z artykułem 9, ust. 3, jeśli nie jest to sprzeczne z interesem dziecka.

54. Udział wymiaru sprawiedliwości²⁹⁶

Za każdym razem i we wszystkich przypadkach należy respektować zasady właściwego procesu. Ochrona oraz dalszy rozwój dziecka i jego naj-

²⁹⁶ Patrz również: Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie sprawiedliwości przyjaznej dziecku, przyjęte 17 listopada 2010 r.; Wytyczne na temat sprawiedliwości w sprawach z udziałem dzieci będących ofiarami i świadkami przestępstwa; Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 65/213.

lepiej pojętego interesu (oraz najlepiej pojętego interesu dzieci, tam gdzie istnieje ryzyko ponownego dokonania przestępstwa przez sprawcę) muszą przede wszystkim stanowić nadrzędny cel przy podejmowaniu decyzji, pamiętając o tym, aby interwencja była najmniej inwazyjna i dostosowana do okoliczności. Co więcej, Komitet rekomenduje poszanowanie następujących zagwarantowanych praw:

a) dzieci i ich rodzice powinni zostać w odpowiednim czasie i stosownie poinformowane przez system sprawiedliwości lub inne uprawnione władze (takie jak policja, instytucje związane ze sprawami emigracji lub jednostki świadczące usługi edukacyjne, socjalne lub zdrowotne);

b) dzieci będące ofiarami przemocy powinny być traktowane w sposób przyjazny i delikatny w czasie trwania całego procesu, przy uwzględnieniu ich osobistej sytuacji, potrzeb, wieku, płci, niepełnosprawności i stopnia dojrzałości oraz z pełnym poszanowaniem ich fizycznej, psychicznej i moralnej integralności;

c) udział wymiaru sprawiedliwości powinien mieć charakter prewencyjny, tam gdzie to możliwe, proaktywnie zachęcając do sięgania po pozytywne zachowania oraz zakazanie zachowań negatywnych. Udział wymiaru sprawiedliwości powinien być elementem skoordynowanego i zintegrowanego podejścia międzysektorowego, wspierającego i ułatwiającego innym wykwalifikowanym osobom pracę z dziećmi, opiekunami, rodzinami i społecznościami oraz usprawniać dostęp do pełnego zakresu usług związanych z opieką i ochroną dzieci;

d) we wszystkich postępowaniach z udziałem dzieci-ofiar należy stosować zasadę szybkiego postępowania, przy poszanowaniu praworządności.

55. Udział wymiaru sprawiedliwości może nastąpić w formie:

a) zróżnicowanych i poddanych mediacji sposobów reagowania, takich jak wsparcie grupowe, mechanizmy alternatywnego rozwiązywania sporów, sprawiedliwość naprawcza, umowy, na podstawie których dziecko pozostaje pod opieką dalszej rodziny lub bliskich znajomych [*kith and kin agreements*] (gdzie procesy te odbywają się z poszanowaniem praw człowieka, w zaufaniu oraz są kierowane przez wykwalifikowanych facylitatorów);

b) interwencji sądowych wobec młodocianego przestępcy lub rodziny, prowadzących do szczególnych działań związanych z ochroną dziecka;

c) procedur prawa karnego, które należy stanowczo zastosować w celu ukrócenia rozpowszechnionej praktyki *de jure* lub *de facto* bezkarności, zwłaszcza uczestników związanych z sektorem państwowym;

d) postępowań dyscyplinarnych lub administracyjnych przeciwko wykwalifikowanym pracownikom za niedbałe lub niewłaściwe postępowanie z przypadkami domniemanego maltretowania dzieci (czy to wewnątrz postępowania w kontekście osób wykwalifikowanych za nieprzestrzeganie standardów etycznych lub zasad opieki, bądź postępowania zewnętrzne);

e) wyroków sądowych w celu dokonania zadośćuczynienia oraz zrehabilitowania dzieci, które doświadczyły przemocy w jej różnych formach.

56. Tam, gdzie to stosowne, należy powołać wyspecjalizowane sądy dla nieletnich i rodzin oraz procedury karne dla dzieci, które są ofiarami przemocy. Może to obejmować powołanie wyspecjalizowanych jednostek w obrębie policji, referatu sądowego i biura oskarżyciela z możliwością zapewnienia zakwaterowania podczas procesu sądowego w celu zagwarantowania równego i sprawiedliwego uczestnictwa dzieci z niepełnosprawnością. Wszystkie wykwalifikowane osoby pracujące z dziećmi i dla nich oraz mające do czynienia z tego typu przypadkami powinny odbyć interdyscyplinarne szkolenie na temat praw i potrzeb dzieci z różnych grup wiekowych oraz procedur z nimi związanych. Wprowadzając w życie multidyscyplinarne podejście, należy respektować zasady poufności. Decyzja o odseparowaniu dziecka od jego rodzica(ów) lub środowiska rodzinnego może być podjęta tylko dla najlepiej pojętego interesu dziecka (art. 9 oraz art. 20, ust. 1). Jednak w sprawach związanych z przemocą, w których sprawcą jest główny opiekun, w zakresie gwarantowanych praw dziecka wyliczonych powyżej oraz w zależności od jej rozmiaru i innych czynników, działania interwencyjne o charakterze edukacyjnym i społecznym oraz podejście naprawcze są często lepiej widziane od udziału wymiaru sprawiedliwości opartego o kary. Należy udostępnić skuteczne formy zadośćuczynienia, w tym odszkodowanie dla ofiar oraz umożliwić dostęp do mechanizmów naprawczych i apelacji bądź niezależnych mechanizmów związanych ze składaniem zażaleń.

57. Skuteczne procedury

Takie działania ochronne, o jakich mowa w artykule 19, ust. 1 i 2, oraz zintegrowane w ramach tworzenia nowego systemu (patrz par. 71) wyma-

gają „skutecznych procedur” dla ich wdrożenia, jakości, znaczenia, dostępności, efektu oraz wydajności. Takie procedury powinny obejmować:

- a) współpracę między sektorami, wspomaganą protokołami i memorandumami wyjaśniającymi, jeśli to konieczne;
- b) rozwój i wdrażanie stałego i systematycznego zbierania danych i analiz;
- c) rozwój i wdrażanie agendy badań oraz
- d) opracowanie mierzalnych celów i wskaźników w odniesieniu do strategii, procesów oraz efektów dla dzieci i rodzin.

58. Wskaźniki efektów powinny się koncentrować na pozytywnym rozwoju i dobrobycie dziecka, jako osoby posiadającej prawa, a w mniejszym stopniu na przypadkach, występowaniu i rodzajach lub zakresie przemocy. Identyfikując główne przyczyny przemocy oraz zalecając działania naprawcze, należy wziąć pod uwagę kontrole zgonów wśród dzieci, obrażeń śmiertelnych, kontrole dochodzeniowe oraz systematyczne. Badanie musi korzystać z istniejącej międzynarodowej i krajowej wiedzy na temat ochrony dziecka oraz czerpać ze współpracy międzynarodowej i interdyscyplinarnej w celu maksymalizacji komplementarności (patrz również par. 72 (j) na temat zaufania w odniesieniu do krajowego programu koordynacyjnego).

V INTERPRETACJA ARTYKUŁU 19 W SZERSZYM KONTEKŚCIE KONWENCJI

59. Definicja podejścia zgodnego z prawami dziecka

Należy ustalić i opowiadać się za tym, że szacunek dla godności, życia, przetrwania, dobrobytu, zdrowia, rozwoju, uczestnictwa oraz braku dyskryminacji dziecka, jako osoby posiadającej prawa, powinien stać się nadrzędnym celem strategii Państw-Stron dotyczących dziecka. Najlepiej realizuje się to poprzez przestrzeganie, ochronę i korzystanie ze wszystkich praw opisanych w Konwencji (oraz jej Protokole fakultatywnym). Wymaga to zmiany paradygmatu – od podejścia, w którym dzieci są postrzegane i traktowane jak obiekty potrzebujące pomocy, na takie, w którym cieszą się one prawami i przysługuje im nienegocjowane prawo do ochrony. Podejście oparte o prawa dziecka posuwa do przodu realizację praw dzieci, jak to określono

w Konwencji, poprzez wzrost zdolności osób odpowiedzialnych do wypełniania swoich obowiązków w zakresie szanowania, chronienia oraz realizowania praw (art. 4) i zdolności posiadaczy praw do ich egzekwowania, z każdorazowym uwzględnieniem zasady niedyskryminowania (art. 2), najlepiej pojętego interesu dziecka (art. 3, par. 1), prawa do życia, przetrwania oraz rozwoju (art. 6) oraz szacunku dla opinii dziecka (art. 12). Dzieci mają również prawo do korzystania ze wskazówek i porad na temat wykonywania przysługujących im praw udzielanych przez opiekunów, rodziców i członków społeczeństwa, z uwzględnieniem zwiększających się zdolności dzieci (art. 5). Takie podejście do praw dziecka ma charakter holistyczny i kładzie nacisk na wspieranie mocnych stron oraz zasobów dziecka, oraz wszelkich systemów społecznych, których jest ono częścią: rodziny, szkoły, wspólnoty, instytucji, systemów religijnych i kulturowych.

60. Artykuł 2 (niedyskryminowanie)

Komitet podkreśla, że Państwa-Strony powinny podejmować odpowiednie kroki dla zapewnienia każdemu dziecku prawa do ochrony przed wszelkimi formami przemocy „w żaden sposób nie dyskryminując dziecka, jego rodzica lub opiekuna prawnego ze względu na rasę, kolor, płeć, język, religię, poglądy polityczne i inne, pochodzenie narodowościowe, etniczne lub społeczne, majątek, niepełnosprawność, urodzenie lub inny status”. Obejmuje to dyskryminację wywołaną uprzedzeniem wobec dzieci wykorzystywanych seksualnie, dzieci ulicy bądź dzieci będących w konflikcie z prawem lub związaną z ubiorem lub sposobem bycia dzieci. Państwa-Strony muszą zająć się dyskryminacją grup narażonych oraz marginalizowanych, jak to określono w par. 72 (g) niniejszego komentarza ogólnego oraz dołożyć wszelkich starań w celu zapewnienia takim dzieciom prawa do ochrony na takich samym zasadach jak w przypadku innych dzieci.

61. Artykuł 3 (najlepiej pojęty interes dziecka)

Komitet podkreśla, że rozumienie najlepiej pojętego interesu dziecka musi być spójne z przesłaniem całej Konwencji, włączając obowiązek ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy. Nie należy jej wykorzystywać do usprawiedliwiania praktyk, takich jak kara cielesna oraz inne formy brutalnej i poniżającej kary, która narusza godność ludzką oraz prawo do integralności fizycznej. Opinia osoby dorosłej na temat najlepiej

pojętego interesu dziecka nie może być nadrzędna wobec obowiązku poszanowania wszelkich praw dziecka objętych Konwencją. Komitet utrzymuje, że najlepiej pojętemu interesowi dziecka służą zwłaszcza:

a) zapobieganie wszelkim formom przemocy oraz promowanie pozytywnego wychowywania dziecka, podkreślając potrzebę wdrożenia prewencji jako nadrzędnej zasady w działaniach ramowych koordynowanych na poziomie krajowym;

b) stosowne inwestowanie w zasoby ludzkie, finansowe i techniczne poświęcone na wprowadzenie w życie uwzględniającego prawa dziecka i zintegrowanego systemu wsparcia i ochrony dziecka.

62. Artykuł 6 (życie, przetrwanie oraz rozwój)

Ochrona przed wszelkimi formami przemocy musi być pojmowana nie tylko w znaczeniu prawa dziecka do „życia” oraz „przetrwania”, ale również w znaczeniu „rozwoju”, który musi być interpretowany zgodnie z całościowym celem ochrony dziecka. Zatem obowiązek Państwa-Strony obejmuje wszechstronną opiekę przed przemocą i wyzyskiem, które zagrażają prawu dziecka do życia, przetrwania oraz rozwoju. Komitet oczekuje, aby Państwa-Strony interpretowały „rozwój” w najszerszym jego znaczeniu – jako holistyczne pojęcie, obejmujące rozwój fizyczny, umysłowy, duchowy, moralny, psychiczny oraz społeczny. Celem działań związanych z wdrażaniem powinno być osiągnięcie optymalnego rozwoju wszystkich dzieci.

63. Artykuł 12 (prawo do bycia wysłuchanym)

Komitet uważa, że uczestnictwo dziecka promuje ochronę, a ochrona dziecka jest kluczem do uczestnictwa. Prawo dziecka do bycia wysłuchanym rozpoczyna się, już kiedy dziecko jest bardzo małe, gdy jest szczególnie narażone na przemoc. Opinie dziecka muszą być wzięte pod uwagę i rozpatrzone z należytą uwagą, jako obowiązkowy krok w procesie ochrony dziecka. Prawo dziecka do bycia wysłuchanym ma szczególne znaczenie w sytuacjach związanych z przemocą (patrz: Komentarz Ogólny nr 12 (2009), par. 118). W odniesieniu do rodziny i wychowywania dziecka, Komitet wyraził opinię, że prawo to odgrywa prewencyjną rolę w stosunku do wszelkich form przemocy w domu i w rodzinie. Dalej Komitet podkreśla znaczenie uczestnictwa dziecka w tworzeniu strategii prewencyjnych w znaczeniu ogólnym i w szkole, zwłaszcza w zapobieganiu zastraszaniu i innym for-

mom przemocy w szkole. Należy wspierać wszelkie inicjatywy i programy, które mają na celu wzmacnianie własnych zdolności dzieci do eliminowania przemocy. Biorąc pod uwagę, że doświadczenie związane z przemocą jest z natury obezwładniające, należy podejmować działania z dużą ostrożnością, aby interwencje zmierzające do ochrony dziecka nie wpływały na nie negatywnie, lecz przyczyniały się do jego szybkiego powrotu do zdrowia i do społeczeństwa poprzez starannie uproszczone uczestnictwo. Komitet zauważa, że zwłaszcza grupy marginalizowane oraz/lub dyskryminowane napotkają na bariery utrudniające im uczestnictwo. Zniesienie tych barier jest szczególnie ważne dla ochrony dzieci, ponieważ to właśnie one mają najwięcej doświadczeń związanych z przemocą.

64. Kolejne dwa artykuły Konwencji mają również znaczenie dla jej całościowego pojmowania, co nadaje im szczególne znaczenia przy wdrażaniu artykułu 19.

65. Artykuł 4 (stosowne kroki)

Artykuł 4 zobowiązuje Państwa-Strony do podejmowania wszelkich stosownych kroków w celu wprowadzenia w życie wszystkich praw zawartych w Konwencji, włączając artykuł 19. Stosując artykuł 4 Konwencji, należy zauważyć, że prawo do ochrony przed wszelkimi formami przemocy wymienionymi w artykule 19 jest obywatelskim prawem i wolnością. Dlatego wdrożenie artykułu 19 jest bezwłocznym i bezwzględnym obowiązkiem Państw-Stron. W świetle artykułu 4, bez względu na sytuację gospodarczą, Państwa-Strony muszą podjąć wszelkie możliwe kroki w celu stosowania praw dzieci, zwracając szczególną uwagę na grupy najbardziej wykluczone (patrz Komentarz Ogólny nr 5, par. 8). Artykuł podkreśla, że należy użyć dostępnych zasobów w maksymalnym zakresie.

66. Artykuł 5 (kierowanie w sposób odpowiadający rozwijającym się zdolnościom)

Wdrożenie artykułu 19 wymaga uznania oraz wyznawania nadrzędnego znaczenia rodziców, dalszej rodziny, opiekunów prawnych oraz członków społeczności w procesie opieki i ochrony dzieci oraz zapobieganiu przemocy. Podejście to jest zgodne z artykułem 5, który promuje poszanowanie odpowiedzialności, praw i obowiązków opiekunów co do zapew-

nienia, w sposób odpowiadający rozwijającym się zdolnościom dziecka, odpowiedniego kierowania w korzystaniu przez dziecko z jego praw uznanych przez Konwencję (włączając artykuł 19) (patrz również par. 72(d) na temat prymatu rodzin w kontekście krajowego programu koordynującego oraz innych artykułów istotnych dla rodzin).

67. Inne istotne artykuły

Konwencja zawiera wiele artykułów, które w wyraźny lub mniej wyraźny sposób odnoszą się do przemocy i ochrony dzieci. Artykuł 19 należy odczytywać w połączeniu z tymi artykułami. Te obszernie odniesienia ukazują potrzebę uwzględnienia wszechobecnego zagrożenia wobec wprowadzenia w życie praw dziecka ze strony przemocy we wszelkich możliwych formach oraz zapewnienia ochrony dzieciom we wszystkich sytuacjach życiowych i rozwojowych.

VI KRAJOWY PROGRAM KOORDYNUJĄCY DO ZWALCZANIA PRZEMOCY WOBEC DZIECI

68. Poza krajowymi planami działań

Komitet uznaje, że wiele krajowych planów działań, przyjętych przez Państwa-Strony w celu wdrożenia praw dziecka, zawiera działania zmierzające do zakazania, zapobiegania oraz wyeliminowania wszelkich form przemocy wobec dzieci. Te plany działań, o ile przyczyniają się do stosowania praw dziecka, napotkały mimo wszystko na wiele trudności przy ich wdrażaniu, monitorowaniu, ewaluacji i kontynuacji. Na przykład często nie były połączone z ogólnymi strategiami rozwojowymi, programami, budżetami czy mechanizmami koordynującymi. Aby ustanowić bardziej wykonalne i elastyczne instrumenty, Komitet proponuje stworzenie „skoordynowanych ram w odniesieniu do przemocy wobec dzieci” zbierających wszystkie środki działające w oparciu o prawa dziecka, w celu ich ochrony przed wszelkimi formami przemocy oraz wspierania troskliwego środowiska²⁹⁷. Taki program koordynujący może być użyty zamiast krajowych planów działań, tam gdzie one jeszcze nie istnieją lub nie są właści-

²⁹⁷ Patrz również: rekomendacje niezależnego eksperta sprawozdania Narodów Zjednoczonych na temat przemocy wobec dzieci (A/61/299), par. 96.

we. Tam, gdzie zostały one skutecznie wdrożone, program koordynujący może mimo wszystko uzupełniać te działania, pobudzać dyskusję oraz generować nowe idee i zasoby dla polepszenia ich funkcjonowania.

69. Krajowy program koordynujący działania w sprawie przemocy wobec dzieci

Program krajowy może zapewnić wspólne ramy odniesienia oraz mechanizmy komunikacji pomiędzy ministerstwami oraz państwem i członkami społeczeństwa obywatelskiego na wszystkich szczeblach w odniesieniu do potrzebnych środków, poprzez cały zestaw działań, na każdym etapie interwencji zdefiniowanej w artykule 19. Może promować elastyczność i kreatywność oraz rozwijać i wdrażać inicjatywy prowadzone jednocześnie przez rząd oraz społeczeństwo, ale będące mimo wszystko w ogólnym, spójnym i skoordynowanym systemie. W poprzednich rekomendacjach i komentarzach ogólnych, włączając Komentarz Ogólny nr 5 w sprawie ogólnych środków wdrażania, Komitet zalecił już Państwom-Stronom rozwinięcie planów i strategii dotyczących poszczególnych aspektów Konwencji (na przykład wymiaru sprawiedliwości wobec młodocianych sprawców lub wczesnego dzieciństwa). Właśnie w tym kontekście Komitet rekomenduje rozwijanie krajowego programu koordynującego w sprawie ochrony przed wszelkimi formami przemocy, włączając wszechstronne środki prewencyjne.

70. Różne punkty wyjścia

Komitet przyznaje, że ochrona dzieci przed wszelkimi formami przemocy jest wysoce wymagająca w wielu krajach oraz że Państwa-Strony tworzą i wdrażają działania, biorąc pod uwagę istniejącą infrastrukturę prawną, instytucjonalną oraz usługową, obyczajowość kulturową i kompetencje zawodowe, jak również poziom zasobów.

71. Proces rozwoju krajowych programów koordynujących

Nie ma jednego modelu programu zapobiegania wszelkim formom przemocy. Niektóre państwa zainwestowały w odrębny system ochrony dzieci, a inne preferują zintegrowanie problemów ochrony z głównym systemem wdrażania praw dziecka. Doświadczenie pokazuje, że proces rozwijania systemu jest istotny dla jego pomyślnego wprowadzania w życie. Wymagane jest również umiejętne uproszczenie dla zapewnienia uczestnictwa i przy-

jęcia przez wysokich przedstawicieli wszystkich grup interesariuszy, przypuszczalnie na drodze multidyscyplinarnych grup roboczych dysponujących odpowiednią władzą do podejmowania decyzji, które spotykają się regularnie i są przygotowane do ambitnych zadań. System ochrony i zapobiegania wszelkim formom przemocy powinien korzystać z mocnych stron formalnych i nieformalnych struktur, usług i organizacji. Należy zidentyfikować i naprawić wszystkie luki w oparciu o obowiązki zarysowane w artykule 19 oraz w szerszym zakresie – w Konwencji i innych międzynarodowych regionalnych dokumentach dotyczących praw człowieka oraz wytyczne ze sprawozdania Narodów Zjednoczonych na temat przemocy wobec dzieci, niniejszy komentarz ogólny oraz dodatkowe materiały popierające wdrożenie. Planowanie krajowe powinno być transparentnym i integrującym procesem, w pełni udostępnionym opinii publicznej i odbywającym się przy pełnym udziale rządu, organizacji pozarządowych, ekspertów naukowych i praktyków, rodziców i dorosłych. Powinno być dostępne i zrozumiałe zarówno dla dzieci, jak i dorosłych. Krajowy program koordynujący powinien być w pełni finansowany, włączając zasoby ludzkie i techniczne, oraz uwzględniony, jeśli to możliwe, w krajowym budżecie odnoszącym się do spraw dzieci.

72. Elementy, które należy wprowadzić do krajowego programu koordynującego

Następujące elementy powinny być wprowadzone do działań (legislacyjnych, administracyjnych, socjalnych i edukacyjnych) oraz różnych etapów interwencji (od prewencji przez powrót do zdrowia i społeczeństwa):

A. Podejście uwzględniające prawa dziecka. Podejście to oparte jest na deklaracji dziecka, jako osoby posiadającej prawa, a nie beneficjenta życzliwych działań dorosłych. Obejmuje to szanowanie i zachęcanie do doradztwa i współpracy, i pośredniczenie, z dziećmi w procesie projektowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji programu koordynującego oraz szczególnych środków z nim związanych, mając na względzie wiek oraz rozwijającą się osobowość dziecka lub dzieci.

B. Wymiary płciowe przemocy wobec dzieci. Państwa-Strony powinny zapewnić, że strategie oraz działania uwzględniają różne zagrożenia, z jakimi mogą się spotkać chłopcy lub dziewczynki w odniesieniu do różnych form przemocy w różnych miejscach. Państwa powinny zająć się wszelkimi formami dyskryminacji na tle płci, jako częścią wszechstronnej

strategii przeciwdziałania przemocy. Obejmuje to problemy stereotypów na tle płci, brak równowagi sił, nierówności i dyskryminację, która wspiera i utrwała sięganie po przemoc oraz przymus w domach, szkołach i placówkach edukacyjnych, we wspólnotach, w miejscu pracy, w instytucjach oraz w szerszym rozumieniu – w społeczeństwie. Należy aktywnie zachęcać mężczyzn i chłopców jako strategicznych partnerów i sprzymierzeńców, i przy udziale dziewcząt i kobiet, muszą mieć możliwości zwiększania wzajemnego szacunku oraz zrozumienia, jak powstrzymać dyskryminację ze względu na płeć oraz jej agresywne okazywanie.

C. Nadrzędna (ogólna) prewencja. Patrz par. 42 niniejszego komentarza ogólnego, aby uzyskać więcej informacji.

D. Nadrzędna rola rodzin w strategiach opieki i ochrony dziecka²⁹⁸. Rodziny (włączając dalsze rodziny oraz inne formy ustaleń dotyczących opieki związanej z rodziną) dysponują największym potencjałem do ochrony dzieci i zapobiegania przemocy. Rodziny mogą również pomagać i umacniać pozycję dziecka, tak aby było samo w stanie się obronić. Potrzeba wzmocnienia życia rodzinnego, wspierania rodzin oraz pracy z rodzinami nad różnymi wyzwaniami musi być dlatego nadrzędnym działaniem w zakresie ochrony dziecka na każdym etapie interwencji, zwłaszcza prewencji (poprzez ustanowienie dobrej opieki nad dzieckiem) i wczesnej interwencji. Jednak Komitet uznaje również, że wiele doświadczeń przemocowych u dzieci, włączając wykorzystywanie seksualne, ma miejsce w kontekście rodziny oraz podkreśla konieczność interweniowania w przypadku rodzin, w których dzieci są narażone na obcowanie z przemocą ze strony jej członków.

E. Odporność i czynniki zabezpieczające. Kluczowe jest zrozumienie zjawiska odporności i czynników zabezpieczających, takich jak wewnętrzne i zewnętrzne mocne strony oraz wsparcie, które promują bezpieczeństwo osobiste i zmniejszają wykorzystywanie oraz zaniedbanie wraz z jego negatywnymi efektami. Czynniki zabezpieczające obejmują stabilną rodzinę, troskliwe wychowywanie dziecka przez dorosłych, którzy zaspakajają fizyczne i psychiczne potrzeby dziecka; pozytywną dyscyplinę bez sięgania po środki przemocy; bezpieczne przywiązanie dziecka do co najmniej jednej osoby dorosłej; wspierające relacje z rówieśnikami i innymi (włączając nauczycieli); środowisko społeczne, które sprzyja postawom i zachowaniom prospołecznym, bez użycia przemocy oraz niedys-

298 Patrz również: Wytyczne na temat alternatywnej opieki nad dziećmi.

kryminującym; wysoki poziom spójności społecznej; rozwijanie powiązań społecznych i kontaktów sąsiedzkich.

F. Czynniki ryzyka. Należy podejmować proaktywne, dostosowane do potrzeb działania w celu zredukowania czynników ryzyka, na które mogą być narażone dzieci lub grupy dzieci w kontekście ogólnym lub wyszczególnionym. Obejmuje to czynniki ryzyka związane z rodzicami – stosowanie używek, problemy ze zdrowiem psychicznym i izolacja społeczna, jak również czynniki ryzyka związane z rodziną – ubóstwo, bezrobocie, dyskryminacja i marginalizacja. Na poziomie ogólnym wszystkie dzieci w wieku do 18. roku życia uznaje się za podatne na działalność takich czynników aż do zakończenia ich rozwoju neurologicznego, społecznego, psychicznego oraz fizycznego. Niemowlęta i małe dzieci są bardziej narażone ze względu na niedojrzałość związaną z rozwojem mózgu i całkowitą zależnością od dorosłych. Zarówno dziewczęta, jak i chłopcy narażeni są na ryzyko, ale przemoc często zawiera element płciowy.

G. Dzieci w sytuacjach potencjalnie groźnych. Grupy dzieci narażone na przemoc obejmują (ale nie ograniczają się) dzieci: niemieszkające z biologicznymi rodzicami, ale w innych placówkach opieki alternatywnej; niezarejestrowane po urodzeniu; żyjące na ulicy; podejrzane lub będące w konflikcie z prawem; niepełnosprawne fizycznie; z zaburzeniami odczuwania, z problemami w nauce; z zaburzeniami psychicznymi; z chorobami wrodzonymi, nabytymi oraz/lub chronicznymi lub poważnymi problemami behawioralnymi, związanymi z pochodzeniem kulturalnym²⁹⁹ lub przynależnością do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych; gejów, lesbijek, osób transseksualnych i transgenderowych; zagrożone szkodliwymi praktykami związanymi z tradycją; wcześniej zawierające małżeństwa (zwłaszcza dziewczęta, i zwłaszcza te, ale nie wyłącznie, które są zmuszane do wychodzenia za mąż); wykonujące niebezpieczne dla dzieci prace, włączając najgorsze jej formy; będące w drodze, jako emigranci i uchodźcy, które są przemieszczane oraz/lub porwane;

²⁹⁹ W niektórych społecznościach, w odróżnieniu od rodzin pochodzących z europejskiego kręgu kulturowego, „zaniedbanie”, a nie „nadużycie” jest główną przyczyną usunięcia dziecka z rodziny. Interwencje i usługi wsparcia bez sięgania po karę, ukierunkowane na przyczynę (taką jak ubóstwo, sytuacja mieszkaniowa czy historia rodzinna) są często dużo bardziej stosowne. Należy podjąć kroki, aby zająć się problemem dyskryminacji przy zapewnianiu usług oraz zakresu możliwych i interwencji dostępnych dla osób pochodzących z innych kręgów kulturowych lub mniejszości etnicznych.

takie, które już doświadczyły przemocy; takie, które doświadczają lub są świadkami przemocy w domach i społecznościach; w miejskich środowiskach o niskim poziomie społeczno-ekonomicznym z łatwym dostępem do broni, alkoholu i narkotyków; żyjące na obszarach częstego występowania klęsk żywiołowych i wypadków lub w toksycznym środowisku; niedożywione; będące pod opieką innych dzieci; dotknięte AIDS/HIV lub same zarażone HIV; będące opiekunami lub głowami rodziny; dzieci rodziców niepełnoletnich; niechciane, urodzone przedwcześnie lub z ciąży mnogiej; hospitalizowane bez właściwego nadzoru lub kontaktu ze strony opiekunów prawnych; wystawione na działanie TIK bez zachowania środków ostrożności, nadzoru lub upoważnienia do własnej ochrony. Dzieci znajdujące się w sytuacjach szczególnych są bardzo narażone na przemoc, kiedy – w wyniku konfliktów społecznych lub ekonomicznych, katastrof naturalnych oraz innych złożonych i stale utrzymujących się sytuacji szczególnych, przewrotu społecznego – zostają oddzielone od swoich opiekunów prawnych, a troskliwe i bezpieczne środowiska rozpadają się, a nawet zostają zniszczone.

H. Alokacja zasobów. Zasoby ludzkie, finansowe i techniczne, które są potrzebne w wielu sektorach, muszą być przydzielone w maksymalnym możliwym zakresie. Należy stworzyć i wdrożyć rozbudowany system monitorujący, aby zapewnić efektywność w zakresie przydziałów budżetowych i ich skutecznego wykorzystania.

I. Mechanizmy koordynujące. Mechanizmy muszą być zarysowane w wyraźny sposób, aby zapewnić efektywną koordynację na poziomie centralnym, regionalnym i lokalnym, pomiędzy różnymi sektorami oraz społeczeństwem, włączając grupy badań empirycznych. Mechanizmy te muszą być wspierane przez środki administracyjne zarysowane powyżej.

J. Odpowiedzialność. Należy zapewnić, że Państwa-Strony, agencje krajowe i międzynarodowe oraz odpowiedni interesariusze ze strony społeczeństwa ustalają i stosują, w proaktywny i kooperatywny sposób, standardy, wskaźniki, narzędzia i systemy monitorowania, pomiaru i ewaluacji dla wypełnienia swoich obowiązków i zobowiązań dotyczących ochrony dzieci przed przejawami przemocy. Komitet stale podtrzymuje swoje wsparcie dla systemu odpowiedzialności – w tym zwłaszcza poprzez zbieranie danych, analizy, tworzenie wskaźników, monitoring i ewaluację, jak również wspieranie niezależnych instytucji do spraw praw człowieka.

Komitet zaleca, żeby Państwa-Strony publikowały roczny raport na temat postępu w zakresie zakazu zapobiegania oraz wyeliminowania przemocy, przekazywania go do parlamentu dla rozważenia i omówienia oraz zachęca wszystkich istotnych interesariuszy do ustosunkowania się do informacji w nim zawartych.

VII ZASOBY DO WDROŻENIA ORAZ POTRZEBA MIĘDZYNARODOWEJ WSPÓŁPRACY

73. Obowiązki Państw-Stron

W świetle obowiązków Państw-Stron wynikających z artykułu 4 i 19, Komitet między innymi stwierdza, że ograniczenia zasobów nie mogą usprawiedliwiać niezdolności Państw-Stron do podjęcia jakichkolwiek, lub wystarczających, kroków wymaganych dla ochrony dzieci. Dlatego wzywa się Państwa-Strony do przyjęcia obszernego, strategicznego i określonego w czasie programu koordynującego ochronę i opiekę prawną nad dzieckiem. Komitet podkreśla zwłaszcza konieczność konsultowania się z dziećmi przy rozwijaniu tych strategii, programów i działań.

74. Źródła wsparcia

W kontekście różnych punktów wyjścia, o których mowa w par. 70, oraz rozumiejąc, że budżet na poziomie krajowym oraz zdecentralizowanym powinien być głównym źródłem finansowania strategii dotyczących opieki i ochrony dziecka, Komitet zwraca uwagę Państw-Stron na sposoby współpracy międzynarodowej i pomocy zarysowane w artykułach 4 i 45 Konwencji. Komitet wzywa swoich partnerów do wspierania, zarówno finansowego, jak i technicznego, programów ochrony dziecka, włączając szkolenia, które w pełni uwzględniają wymogi określone w artykule 19 oraz w szerszym zakresie w Konwencji.³⁰⁰ Państwa-Strony zapewniające współpracę rozwojową; instytucje sponsorujące (w tym Bank Świa-

³⁰⁰ Patrz: Komentarz Ogólny nr 5 (par. 61, 62 oraz 64) na temat: potrzeba propagowania praw dziecka w obrębie współpracy międzynarodowej oraz pomocy technicznej; potrzeba współpracy i pomocy zgodnie z Konwencją oraz przy pełnym promowaniu jej wdrożenia; alokacja istotnej części międzynarodowej pomocy oraz wsparcia zwłaszcza dla dzieci; oraz potrzeba zdecydowanego uwzględnienia praw dziecka w dokumentach dotyczących strategii zredukowania ubóstwa oraz w ogólnosektorowym podejściu do rozwoju.

towy, środki prywatne i fundacje); agencje i organizacje Narodów Zjednoczonych oraz inne międzynarodowe i regionalne organy i organizacje. To finansowe i techniczne wsparcie powinno być zapewnione systematycznie poprzez silną i sprawiedliwą współpracę na poziomie krajowym i międzynarodowym. Programy ochrony dzieci tworzone w oparciu o ich prawa powinny być jednym z głównych komponentów przy wspieraniu zrównoważonego rozwoju w krajach otrzymujących wsparcie międzynarodowe. Komitet zachęca również takie organy do kontynuowania pracy z Komitetem, Specjalnym Reprezentantem Sekretarza Generalnego do spraw przemocy wobec dzieci oraz innymi międzynarodowymi i regionalnymi mechanizmami zajmującymi się prawami człowieka, dla dążenia do realizacji celu.

75. Zasoby potrzebne na poziomie międzynarodowym

Potrzebne są również inwestycje w następujące dziedziny, na poziomie międzynarodowym, aby wspierać Państwa-Strony w wypełnianiu swoich obowiązków w związku z artykułem 19:

a) zasoby ludzkie: ulepszona komunikacja, współpraca i wymiana indywidualna w obrębie i pomiędzy profesjonalnymi stowarzyszeniami (na przykład medycznymi, związanymi ze zdrowiem psychicznym czy pomocą socjalną, prawnymi, edukacyjnymi, związanymi z maltretowaniem dzieci, naukowymi/akademickimi, organizacjami/instytucjami zajmującymi się prawami dziecka i szkoleniami); ulepszona komunikacja i współpraca w obrębie i pomiędzy grupami społecznymi (na przykład społecznościami badawczymi, sektorem NGO, organizacjami prowadzonymi przez dzieci, organizacjami wyznaniowymi, organizacjami osób niepełnosprawnych, grup wspólnotowych i młodzieżowych, indywidualnymi ekspertami zaangażowanymi w rozwój i wymianę wiedzy i praktyki);

b) zasoby finansowe: ulepszona koordynacja, monitoring i ewaluacja pomocy darczyńców; dalszy rozwój analiz kapitału finansowego i ludzkiego dla ekonomistów, badaczy oraz Państw-Stron w celu dokonania pełnego pomiaru kosztów wdrożenia holistycznego systemu ochrony dzieci (z naciskiem przede wszystkim na prewencję) w odniesieniu do kosztów ponoszonych w wyniku bezpośrednich i pośrednich (włączając międzypokoleniową) skutków przemocy na poziomie jednostki, wspólnoty, krajowym lub nawet międzynarodowym; oraz przeglądów dokonywanych

przez międzynarodowe instytucje finansowe „swoich strategii oraz działań pod kątem wpływu, jaki mogą one mieć na dzieci”³⁰¹;

c) zasoby techniczne: wskaźniki, systemy, modele oparte na dowodach (włączając model legislacyjny), narzędzia, wytyczne, protokoły i standardy działania do użytku społeczeństwa i osób wykwalifikowanych, z wytycznymi na temat ich przyjęcia w różnych kontekstach; platforma do systematycznego przesyłu i dostępu do informacji (wiedza i praktyka); ustalona w sposób uniwersalny jasność i przejrzystość w tworzeniu budżetu związanego z prawami dziecka i ochroną dziecka, jak również monitoring efektów ochrony dzieci podczas całego cyklu gospodarczego oraz trudnych okoliczności (pomoc techniczna powinna być ustanowiona na określony czas, za pomocą informacji, modeli oraz stosownego szkolenia).

76. Regionalna i międzynarodowa współpraca transgraniczna

Oprócz pomocy rozwojowej, potrzebna jest również współpraca w celu zajęcia się problemami ochrony dzieci wykraczającymi poza granice jednego państwa, takimi jak: ruch transgraniczny dzieci – samych lub z rodzicami – dobrowolny lub pod przymusem (na przykład z powodu konfliktu, głodu, klęski żywiołowej lub epidemii), które mogą nieść ze sobą ryzyko krzywdy; transgraniczny handel dziećmi przeznaczonymi do pracy, wyzysku na tle seksualnym, adopcji, usunięcia jakiejś części ciała lub innych przyczyn; konflikt, który zamyka granicę i zagraża bezpieczeństwu dziecka oraz dostępowi do systemu ochrony, nawet jeśli dziecko pozostaje w kraju pochodzenia, oraz katastrofy, które dotyczą kilka państw w tym samym czasie. Aby ochronić dzieci dotknięte problemami transgranicznej ochrony dzieci (na przykład cyberprzestępstwa lub wniesienie oskarżenia poza krajem zamieszkania sprawcy wykorzystywania seksualnego dzieci w turystyce i handlarzy dziećmi lub rodzinami) wymaga szczególnej legislacji, strategii, programów i partnerstwa, niezależnie od tego, czy dzieci te znajdują się w tradycyjnie pojętych relacjach opiekuńczych czy *de facto* państwo jest opiekunem prawnym, jak w przypadku samotnych dzieci.

301 A/61/299, par. 117.

4. Rekomendacja 1666 (2004)

w sprawie ogólnoeuropejskiego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy

1. Zgromadzenie Parlamentarne odnotowuje, że – według Europejskiego Komitetu Praw Społecznych – państwa członkowskie, by wypełnić zobowiązania określone w Europejskiej karcie społecznej oraz zrewidowanej Europejskiej karcie społecznej, muszą zakazać stosowania wszelkich form kar cielesnych i innych form poniżającego karania lub traktowania dzieci. Pięciu państwom nie udało się spełnić tych wymagań, ponieważ nie wprowadziły w sposób skuteczny zakazu stosowania wszelkich form kar cielesnych. Z tego samego powodu złożona została skarga zbiorowa przeciwko pięciu innym państwom.
2. Zgromadzenie odnotowuje również, że Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził w kolejnych wyrokach, że kary cielesne naruszają prawa dzieci gwarantowane na mocy Europejskiej konwencji praw człowieka. Sprawy te dotyczyły pierwotnie kar cielesnych stosowanych w instytucjach dla młodocianych przestępców, potem objęły także szkoły, w tym prywatne, i wreszcie – środowisko rodziny. Co więcej, zarówno Europejska Komisja Praw Człowieka do roku 1998 oraz Trybunał podkreślają, że zakazanie stosowania wszelkich form kar cielesnych nie narusza prawa do prywatności czy życia rodzinnego lub swobody religijnej.
3. Zgromadzenie zauważa, że wszystkie państwa członkowskie ratyfikowały Konwencję NZ o prawach dziecka, która nakłada na nie obowiązek chronienia dzieci przed wszelkimi formami fizycznej lub psychicznej przemocy ze strony dorosłych, którzy się nimi opiekują. Komitet Praw Dziecka, który nadzoruje stosowanie się do zapisów Konwencji, konsekwentnie interpretował je jako narzucające państwom członkowskim obowiązek zarówno zakazania wszelkich form kar cielesnych wobec dzieci, jak i rozpowszechniania i edukowania społeczeństw w tym zakresie.

4. Zgromadzenie z zadowoleniem obserwuje współczesną globalną inicjatywę na rzecz wyeliminowania wszelkich kar cielesnych wobec dzieci i pragnie zaoferować swe wsparcie, podobnie jak zrobiły to już UNICEF, UNESCO, Wysoki Komisarz NZ ds. Praw Człowieka, Komisarz ds. Praw Człowieka Rady Europy, Europejska Sieć Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) oraz liczne krajowe i międzynarodowe instytucje praw człowieka oraz organizacje pozarządowe w całej Europie.
5. Zgromadzenie uznaje, że jakakolwiek kara cielesna wobec dziecka łamie jego fundamentalne prawo do ludzkiej godności i nietykalności cielesnej. Fakt, że kary cielesne są wciąż legalne w niektórych państwach członkowskich, stanowi naruszenie również fundamentalnego prawa dzieci do ochrony prawnej takiej samej, jaką mają dorośli. Uderzenie istoty ludzkiej jest w europejskim społeczeństwie niedopuszczalne, a dzieci to istoty ludzkie. Społeczna i prawna akceptacja kar cielesnych wobec dzieci musi się skończyć.
6. Zgromadzenie z niepokojem zauważa, że jak dotąd niewielka tylko część z czterdziestu pięciu państw członkowskich wprowadziła oficjalnie zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci w rodzinie i wszelkich innych okolicznościach. Wszystkie państwa zakazały stosowania kar cielesnych w szkołach, także prywatnych, i innych instytucjach edukacyjnych, jednak niekoniecznie zakaz ten obejmuje ośrodki opiekuńczo-wychowawcze i wszystkie pozostałe formy opieki nad dziećmi. Zakazy te nie są także respektowane powszechnie i na zasadzie reguły.
7. Zgromadzenie zachęca więc Komitet Ministrów Rady Europy do zainicjowania wspólnej, skoordynowanej kampanii we wszystkich państwach członkowskich na rzecz całkowitego zniesienia kar cielesnych dla dzieci. Zgromadzenie odnotowuje, że Radzie Europy udało się skutecznie wyeliminować karę śmierci i wzywa teraz organizację do podobnego działania, dzięki któremu Europa stanie się strefą wolną od kar cielesnych wobec dzieci.
8. Zgromadzenie zachęca Komitet Ministrów i inne zainteresowane organy Rady Europy do opracowania strategii, w tym udzielenia pomocy technicznej, które pomogą osiągnąć ten cel we współpracy z państwami członkowskimi, a zwłaszcza do:

- i. podniesienia świadomości dzieci oraz tych, którzy żyją i mieszkają z nimi oraz opinii publicznej, na temat całkowitego zakazu stosowania kar cielesnych i innych form upokarzającego, nie-ludzkiego i poniżającego traktowania dzieci;
 - ii. ogólnego uświadomienia dzieci w zakresie ich fundamentalnych praw, w szczególności ich prawa do godności ludzkiej i nietykalności fizycznej;
 - iii. promowania pozytywnych, pozbawionych przemocy sposobów wychowywania dzieci i rozwiązywania konfliktów wśród przyszłych i teraźniejszych rodziców i wszystkich innych ludzi, którzy mają dzieci pod swoją opieką oraz w społeczeństwie ogólnie;
 - iv. oferowania dzieciom i młodym ludziom możliwości wyrażania swych opinii i angażowania się w planowanie i realizację działań na rzecz wyeliminowania kar cielesnych;
 - v. upewnienia się, że rodzice, zwłaszcza ci, którzy doświadczają trudności w wychowywaniu dzieci, otrzymają stosowne wsparcie i pomoc;
 - vi. oferowania dzieciom usług poufnego doradztwa, porad i reprezentacji prawnej, tak by dzieci mogły odpowiedzieć na doznawaną przemoc;
 - vii. zagwarantowania skutecznej i odpowiedniej ochrony dzieciom, które są szczególnie narażone na szkodliwe i poniżające kary, jak np. dzieci niepełnosprawne lub dzieci żyjące pod opieką instytucji i zakładów penitencjarnych;
 - viii. zagwarantowania, że kary cielesne oraz inne szkodliwe i poniżające formy dyscypliny wobec dzieci będą objęte definicją przemocy domowej czy rodzinnej oraz że strategie zwalczania kar wobec dzieci opartych na przemocy będą integralną częścią strategii przeciwko przemocy domowej czy rodzinnej.
9. Wreszcie, Zgromadzenie zachęca Komitet Ministrów do wydania zalecenia państwu członkowskiemu, aby:
- i. wdrażały odpowiednie akty prawne zakazujące kar cielesnych wobec dzieci, zwłaszcza w rodzinie;
 - ii. monitorowały skuteczność zakazu poprzez regularne badania opinii dzieci w zakresie ich doświadczeń związanych z przemocą domową, przemocą w szkole i w innych miejscach, sku-

- teczność ochrony dzieci oraz doświadczenia rodziców związane z przemocą wobec dzieci i ich stosunek do niej;
- iii. zagwarantowały, że stosowne wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz wnioski Europejskiego Komitetu Praw Społecznych będą w pełni stosowane.

5. Rekomendacja CM/Rec (2009) 10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą

(Przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 18 listopada 2009 r. na zebraniu 1070.bis Zastępców Ministrów)

RADA EUROPY KOMITET MINISTRÓW

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy, Powołując się na III Szczyt Rady Europy (Warszawa, 16–17 maja 2005 r.) oraz powzięte na nim zobowiązanie, aby podjąć szczególne działania mające na celu zwalczanie wszelkich form przemocy wobec dzieci;

Powołując się na Strategię na lata 2009–2011 *Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi*, nadającą Radzie Europy rolę regionalnego inicjatora i koordynatora narodowych i regionalnych inicjatyw w walce przeciwko przemocy wobec dzieci oraz europejskiego forum uzupełniającego dla zaleceń zawartych w *Studium o przemocy wobec dzieci* Sekretarza Generalnego ONZ;

Powołując się na paneuropejską, informacyjną kampanię przeciwko karom cielesnym wobec dzieci *Podnieś rękę przeciwko biciu dzieci*, rozpoczętą przez Radę Europy 15 czerwca 2008 r. w Zagrzebiu w Chorwacji;

Zważywszy, że dobro oraz dobre samopoczucie dzieci są fundamentalnymi wartościami wspólnymi dla wszystkich państw członkowskich i że muszą być bezsprzecznie promowane;

Uznając, że przemoc wobec dzieci stanowi złamanie praw dziecka, zagrożenie dla rozwoju dziecka i ogranicza możliwość korzystania z jego podstawowych praw;

Zauważając, że przemoc wobec dzieci istnieje w każdym państwie bez względu na płeć, przynależność rasową, kolor skóry, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowych, stan majątkowy, cenzus urodzenia, orientację seksualną, stan zdrowia, upośledzenie czy inne cechy tożsamości;

Zważywszy, że wrażliwość i delikatna natura dzieci oraz ich zależność od dorosłych w procesie dorastania i rozwoju wymaga większego nakładu w środki zapobiegania przemocy i ochronę dzieci ze strony rodzin, społeczeństwa i państwa;

Mając na względzie Europejską konwencję o ochronie praw człowieka (ETS nr 5), gwarantującą każdemu w granicach jurysdykcji państw członkowskich, w tym dzieciom, prawo do ochrony przed torturami i niehumanitarnym lub upokarzającym traktowaniem lub stosowaniem kar, prawo do wolności i bezpieczeństwa oraz prawo do uczciwego procesu;

Mając na względzie zrewidowaną Europejską kartę społeczną (ETS nr 163), a zwłaszcza jej postanowienia dotyczące praw dzieci do ochrony przed zaniedbaniem, przemocą i wykorzystywaniem;

Mając na uwadze Europejską konwencję o wykonywaniu praw dzieci (ETS nr 160), Konwencję w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (CETS nr 197), Konwencję Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS nr 201) oraz inne stosowne instrumenty prawne Rady Europy;

Mając na względzie następujące zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich: Zalecenie CM/Rec (2009) 5 w sprawie środków chroniących dzieci przed szkodliwymi treściami i promujących ich aktywny udział w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym, Zalecenie CM/Rec (2008) 11 w sprawie europejskich zasad dla nieletnich przestępców podlegających sankcjom lub środkom alternatywnym, Zalecenie Rec (2006) 19 w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa, Zalecenie Rec (2006) 12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego, Zalecenie

Rec (2006) 5 w sprawie Planu działania Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczesnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podniesienie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006–2015, Zalecenie Rec (2005) 5 w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, Zalecenie Rec (2002) 5 w sprawie ochrony kobiet przed przemocą oraz Zalecenie Rec (2001) 16 w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym;

Mając na względzie następujące zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnej Rady Europy: Zalecenie 1854 (2009) w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz ich pełnego i aktywnego udziału w społeczeństwie, Zalecenie 1828 (2008) w sprawie przypadków zaginięcia nowonarodzonych dzieci w związku z nielegalną adopcją w Europie, Zalecenie 1815 (2007) w sprawie prostytucji – jakie stanowisko przyjąć?, Zalecenie 1778 (2007) w sprawie ofiar wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć oraz Zalecenie 1666 (2004) w sprawie ogólnoeuropejskiego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci;

Mając także na uwadze Konwencję ONZ o prawach dziecka, a zwłaszcza jej artykuł 19, nakładający na państwa wyraźny obowiązek ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy, zawsze i w każdych okolicznościach;

Zwracając należytą uwagę na inne stosowne instrumenty i zobowiązania narodowe w tej dziedzinie, w tym na Deklarację i Plan działania z Rio de Janeiro na rzecz zapobiegania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci i nastolatków i położenia mu kresu (2008);

Powołując się na zalecenia *Studium o przemocy wobec dzieci* Sekretarza Generalnego ONZ, w szczególności w sprawie opracowania wielopłaszczyznowej i systematycznej struktury mającej na celu zwalczanie przemocy wobec dzieci, wdrożonej do narodowego procesu planowania poprzez narodowe strategie, politykę lub plan i wyznaczenie głównego podmiotu, najlepiej na szczeblu ministerialnym, którego zadaniem byłoby wdrażanie środków zapobiegających przemocy i jej zwalczanie;

Dążąc do promowania zintegrowanych strategii narodowych mających na celu zabezpieczenie praw dziecka oraz ochronę dzieci przed wszelkimi formami przemocy, zgodnie z ideą wywodzącą się z Konwencji ONZ

o prawach dziecka, standardów Rady Europejskiej, opracowanych z udziałem dzieci,

Zaleca, aby rządy państw członkowskich, honorując swoje międzynarodowe zobowiązania i mając należyty szacunek dla swoich indywidualnych narodowych, regionalnych i lokalnych struktur oraz stosownych obowiązków:

- a. włączały w odpowiedni sposób w swe ustawodawstwo, politykę i działalność oraz wdrażały zasady lub, odpowiednio, działania przewidziane w wytycznych polityki Rady Europy na temat zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą, opisanych w Załączniku nr 1 do niniejszej Rekomendacji;
- b. promowały wdrażanie i stosowanie wytycznych w sferach niepodlegających bezpośrednio odpowiedzialności lub kompetencji władz publicznych, lecz które mimo to mają pewien wpływ lub mogą odegrać pewną rolę w tej kwestii;
- c. zapewniły jak najszersze rozpowszechnienie niniejszej rekomendacji poprzez kampanie edukacyjne oraz współpracę ze społeczeństwem cywilnym, niezależnymi instytucjami zajmującymi się prawami dziecka, mediami, sektorem prywatnym, dziećmi i rodzinami;
- d. współpracowały z Radą Europy przy opracowywaniu, wdrażaniu i monitorowaniu strategii narodowych za pośrednictwem głównych instytucji zajmujących się prawami dziecka oraz eliminacją przemocy wobec dzieci;
- e. współpracowały ze Specjalnym Reprezentantem Sekretarza Generalnego ONZ ds. przemocy wobec dzieci i go wspierały.

ZAŁĄCZNIKI

Spis treści³⁰²

Załącznik I Wytyczne i polityka Rady Europy w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą

1. Streszczenie

³⁰² Wszystkie cytowane dokumenty Komitetu Ministrów i Zgromadzenia Parlamentarnego pochodzą od Rady Europy.

2. Cele, zakres, definicje i zasady
 - 2.1. Cele
 - 2.2. Zakres i definicje
 - 2.3. Zasady
3. Zintegrowane działania na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym
 - 3.1. Zintegrowane strategie krajowe ochrony dzieci przed przemocą
 - 3.2. Działania na szczeblu regionalnym i lokalnym
4. Budowanie kultury szacunku dla praw dziecka
 - 4.1. Edukacja i świadomość społeczna
 - 4.2. Profesjonalne szkolenia
 - 4.3. Media i społeczeństwo informacyjne
5. Struktury
 - 5.1. Struktury prawne
 - 5.2. Struktury polityczne
 - 5.3. Struktury instytucjonalne
6. Mechanizmy i usługi przyjazne dzieciom
 - 6.1. Zasady ogólne
 - 6.2. Standardy opieki nad dziećmi
 - 6.3. Niezależne monitorowanie
 - 6.4. Zgłaszanie przypadków przemocy
 - 6.5. Procedury przekazywania przypadków przemocy do dalszego rozpatrzenia
 - 6.6. Powrót do zdrowia, rehabilitacja i ponowna integracja społeczna
 - 6.7. Wymiar sprawiedliwości
7. Badania i dane
8. Współpraca międzynarodowa

Załącznik II Glosariusz terminów

Załącznik III Międzynarodowe dokumenty traktujące o zabezpieczeniu praw dziecka i ochronie dzieci przed przemocą

Załącznik IV Pozostała działalność i publikacje

Załącznik I do Rekomendacji CM/Rec (2009) 10

Wytyczne i polityka Rady Europy w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą

1. Streszczenie

Zgodnie z zaleceniami Komisji Narodów Zjednoczonych ds. praw dziecka oraz *Studium o przemocy wobec dzieci* Sekretarza Generalnego ONZ, niniejsze wytyczne promują koncepcję rozwoju oraz wdrażania holistycznej, ogólnopaństwowej struktury mającej na celu zabezpieczenie praw dziecka oraz eliminację przemocy wobec dzieci.

Wytyczne odnoszą się do definicji „dziecka” i „przemocy” zawartej w artykułach 1 i 19 lub, odpowiednio, do Konwencji ONZ o ochronie praw dziecka (zwanej dalej: KOPD).

Wytyczne opierają się na ośmiu zasadach ogólnych (ochrona przed przemocą, prawo do życia i zapewnienia warunków życia w maksymalnym zakresie, równe traktowanie, równość płci, dopuszczanie dzieci do głosu, obowiązki państwa, obowiązki i udział podmiotów trzecich, dobro dziecka) oraz czterech zasadach szczegółowych (wielowymiarowa natura przemocy, zintegrowane podejście, współpraca międzysektorowa, podejście multipartnerskie). Powyższe wytyczne stanowią ideę przewodnią niniejszego dokumentu, w tym rozdziałów dotyczących zintegrowanych działań na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, środków edukacji i zwiększania świadomości, struktur prawnych, politycznych i instytucjonalnych, badań i zbierania danych.

Wytyczne wspomagają promowanie kultury szacunku dla praw dziecka w oparciu o dogłębną wiedzę na temat praw dziecka oraz zrozumienie słabości i potencjału dzieci. Główna grupa docelowa obejmuje wszystkich tych, którzy zawodowo zajmują się dziećmi.

Najistotniejsze zalecenia wytycznych wzywają do opracowania zintegrowanej strategii narodowej będącej narzędziem ochrony dzieci przed przemocą. Strategię pojmuje się jako wielopłaszczyznową, systematyczną strukturę w pełni zintegrowaną z narodową polityką promocji i ochrony praw dziecka, w wyznaczonych ramach czasowych, mającą realistyczne cele, koordynowaną i monitorowaną przez jeden podmiot (o ile to możliwe oraz zgodnie z wewnętrznymi przepisami państwa), wspieraną odpowiednimi zasobami ludzkimi i finansowymi oraz opartą na obecnym stanie wiedzy naukowej.

Wytyczne zachęcają do tworzenia usług i mechanizmów przyjaznych dzieciom. Rozumie się je jako środki zabezpieczające prawa dziecka i działające w najlepszym interesie dziecka. Istotnym zaleceniem jest wezwanie do obowiązkowego zgłaszania przypadków przemocy wobec dzieci przez wszystkie osoby zawodowo zajmujące się dziećmi.

Wytyczne zalecają wzmocnienie współpracy międzynarodowej w celu zapobiegania przemocy wobec dzieci na szczeblu ogólnoeuropejskim.

2. Cele, zakres, definicje i zasady

2.1. Cele

Celem niniejszych wytycznych jest:

- a. ochrona praw dzieci, zwłaszcza tych, które są ofiarami przemocy;
- b. zapobieganie wszelkim formom przemocy wobec dzieci i zwalczanie tych form;
- c. promowanie przyjmowania, implementacji i monitorowania zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą;
- d. umacnianie współpracy międzynarodowej mającej na celu zabezpieczenie praw dziecka oraz ochronę dzieci przed przemocą.

2.2. Zakres i definicje³⁰³

1. „Dziecko” oznacza każdą osobę w wieku poniżej 18 lat, włącznie z dziećmi będącymi ofiarami, świadkami i sprawcami przemocy.
2. Zgodnie z artykułem 19 KOPD, „przemoc” definiuje się jako wszelkie formy fizycznej i psychicznej przemocy, krzywdzenia i wykorzystywania, zaniedbywania i lekceważącego traktowania, maltretowania i wykorzystywania, włącznie z wykorzystywaniem seksualnym³⁰⁴. Definicja ta obejmuje również narażanie dzieci na przemoc w domu i poza nim. Przemoc występuje nie tylko w relacjach pomiędzy dorosłym i dzieckiem, lecz także w relacjach pomiędzy samymi dziećmi.

303 Patrz także: Załącznik II Glosariusz terminów.

304 Patrz także: Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii oraz Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne.

2.3. Zasady

Zasady ogólne

Ochrona przed przemocą

Wszystkie dzieci mają prawo do ochrony przed wszelkimi formami fizycznej czy psychicznej przemocy, krzywdzenia i maltretowania, zaniedbywania i lekceważącego traktowania, złego traktowania i wykorzystywania, włącznie z wykorzystywaniem seksualnym, gdy znajdują się pod opieką rodzica(ów), prawnego opiekuna(ów) lub innej osoby sprawującej pieczę nad dzieckiem³⁰⁵.

Prawo do życia i zapewnienia warunków życia i rozwoju w maksymalnym zakresie

Każde dziecko ma wrodzone prawo do życia oraz warunków życia i rozwoju w maksymalnym możliwym zakresie³⁰⁶.

Równe traktowanie

Wszystkie dzieci, bez względu na ich płeć, przynależność rasową, kolor skóry, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, status majątkowy, cenzus urodzenia, stan zdrowia, niepełnosprawność lub inną cechę tożsamości, powinny być chronione przed wszelkimi formami przemocy i mieć zapewnioną taką opiekę i pomoc, która zagwarantuje im najlepsze warunki życia i rozwoju w maksymalnym możliwym zakresie.

Równość płci

Przemoc na tle różnic płci należy traktować jako obiekt zintegrowanego podejścia do przemocy i należy poświęcić należytą uwagę różnym ryzykom, na które narażeni są dziewczynki i chłopcy w obliczu przemocy, oraz różnym konsekwencjom tej przemocy wobec chłopców i dziewczynek.

Dopuszczanie dzieci do głosu

1. Dzieci mają prawo do swobodnego wypowiedzania się w sprawach mających wpływ na ich życie, a ich poglądom należy nadać odpowiednią

305 Artykuł 19 KOPD.

306 Op. cit., artykuł 6.

wagę w zależności od wieku i stopnia dojrzałości dziecka³⁰⁷. Dopuszczanie dzieci do głosu oznacza w szczególności:

- a. wspieranie dzieci w wyrażaniu poglądów oraz szanowanie i uwzględnianie poglądów dziecka w sytuacjach, które mają na nie wpływ;
 - b. wysłuchanie dziecka w toku jakiegokolwiek postępowania sądowego, administracyjnego lub pozasądowego.
2. Dzieci powinny być uprawnione, w zależności od ich zdolności rozumienia oraz za ich świadomą zgodą, do rzeczywistego uczestniczenia w procesie planowania, wdrażania oraz oceny polityki i programów zapobiegających przemocy, i aktywnie w te procesy zaangażowane. Państwo oraz inne stosowne podmioty winny z uwagą wysłuchać poglądów dzieci, mając świadomość, że perspektywa, w jakiej dziecko postrzega sprawę, może wpłynąć na jakość branych pod uwagę rozwiązań.

Obowiązki państwa

1. Nadrzędnym obowiązkiem państwa jest utrzymywanie praw dziecka w mocy oraz ochrona dzieci, w granicach swej jurysdykcji, przed wszelkimi, nawet łagodnymi formami przemocy, w każdym przypadku i w każdych okolicznościach³⁰⁸. Państwa powinny zainwestować w politykę i programy uzasadnione naukowo, kierując się najlepszym interesem dziecka, i które będą narzędziami badawczymi czynników przyczyniających się do powstawania przemocy oraz skutecznego reagowania na akty przemocy.
2. Uznając kluczową rolę jaką odgrywa rodzina w rozwoju i zapewnieniu dobrobytu dzieci oraz w zabezpieczeniu ich praw, włącznie z prawem do ochrony przed wszelkimi formami przemocy, państwo powinno wspierać rodziny w ich roli wychowawczej poprzez:
 - a. zapewnienie sieci łatwo dostępnych, elastycznych i wysokiej jakości usług z zakresu opieki nad dziećmi³⁰⁹;
 - b. ułatwianie godzenia życia rodzinnego i zawodowego w korzystny dla rodziny sposób;

307 Op. cit., artykuł 12.

308 Ibidem, artykuł 19.

309 Patrz: Zalecenie Rec (2002) 8 Komitetu Ministrów w sprawie dziennej opieki nad dzieckiem.

- c. tworzenie programów umożliwiających rodzicom podniesienie ich umiejętności wychowawczych i budowanie zdrowego i pozytywnego środowiska rodzinnego³¹⁰;
- d. dostrzeganie i wdrażanie aspektu praw dziecka na wszystkich poziomach procesu budżetowego.

Udział i obowiązki innych podmiotów

Obowiązek zapobiegania przemocy wobec dzieci ciąży także na wszystkich służbach, instytucjach i podmiotach zawodowo zajmujących się pracą z dziećmi i na ich rzecz, rodzicach, dalszej rodzinie, środkach masowego przekazu, sektorze prywatnym, wspólnotach religijnych i społeczeństwie obywatelskim.

Najlepszy interes dziecka

We wszystkich działaniach mających wpływ na dzieci, włącznie z tymi służącymi ich ochronie przed wszelkimi formami przemocy, priorytetem winien być najlepszy interes dziecka.

Zasady szczegółowe

1. Przemoc wobec dzieci jest wielowymiarowa. Takie podejście zakłada, że aby akt przemocy nastąpił, powtórzył się lub skończył, zaistnieć musi jednocześnie kilka czynników. Wymaga to całościowego podejścia do okoliczności, w których zaistniał akt przemocy, uwzględnienia współzależności między tymi czynnikami, zamiast analizy pojedynczej relacji przyczynowo-skutkowej.
2. Zapobieganie przemocy wymaga współpracy i koordynacji międzysektorowej. W szczególności oznacza to potrzebę koordynacji między głównymi ministerstwami rządów, między prowincjami (województwami) i regionami oraz pomiędzy rządem i społeczeństwem obywatelskim.
3. Przemoc wobec dzieci wymaga zintegrowanego (systemowego, holistycznego) podejścia. Podejście takie zakłada, że w równym stopniu należy uwzględnić czynniki różnych kategorii (czynniki kulturowe, psychologiczne, pedagogiczne, behawioralne, fizyczne, polityczne, soc-

³¹⁰ Patrz: Zalecenie Rec (2006) 19 Komitetu Ministrów w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa.

joekonomiczne itd.). Oznacza to, że wszystkie programy i działania mające na celu zapobieganie przemocy i ochronę dzieci przed przemocą, w szerokim kontekście propagowania praw dziecka, powinny być stosowane w przestrzeni interdyscyplinarnej i międzysektorowej. Rozdziały niniejszego dokumentu, pozostając w tym duchu, są wzajemnie powiązane i powinny być odczytane jako całość.

4. Podejście multipartnerskie jest niezbędne w procesie eliminacji przemocy wobec dzieci, ponieważ jest to działanie, które wykracza poza kompetencje podmiotów i służb rządowych, obejmując także wszystkich członków społeczeństwa takich jak instytucje rządowe, władze lokalne, organizacje pozarządowe, podmioty zawodowo zajmujące się dziećmi, środki masowego przekazu, rodziny i dzieci. W procesie planowania, wdrażania i oceny programów i działań na rzecz ochrony dzieci przed przemocą priorytetem winno być:
 - a. budowanie stosunków partnerskich pomiędzy rodzinami a państwem w oparciu o zaufanie i szacunek dla odmienności kultur i tradycji;
 - b. angażowanie się w prawdziwy dialog z dziećmi i sukcesywne budowanie kultury szacunku dla poglądów dzieci, w tym informowanie ich o wynikach procedur i wyjaśnianie, w jaki sposób uwzględniono ich poglądy.

3. Zintegrowane działanie na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym

3.1. Zintegrowane strategie narodowe ochrony dzieci przed przemocą

1. Idea struktury multidyscyplinarnej i systemowej (zwanej dalej „strategią”) zintegrowanej z krajowym procesem planowania, wywodząca się z KOPD i łącząca w działaniu wszystkich partnerów, stanowi najskuteczniejszą i najbardziej zrównoważoną w czasie odpowiedź na przemoc wobec dzieci. Istotą strategii jest kombinacja skutecznych i wszechstronnych środków prewencyjnych pierwotnych, wtórnych oraz trzeciego stopnia³¹¹, które skupiają się na dziecku, rodzinie, są

³¹¹ Działania prewencyjne w społeczeństwie ogólnie nazywane są prewencją pierwotną. Zapobiega ona przemocy poprzez działanie w tak obszernych dziedzinach jak zdrowie czy edukacja i zmniejsza czynniki ryzyka takie jak bezrobocie czy odrzucenie społeczne. Dzieci, które wykazują duży stopień ryzyka zagrożenia przemocą lub jej stosowania wobec innych, stają się

- multidyscyplinarne i zorientowane na spełnienie potrzeb rodzin i dzieci. Strategia powinna obejmować realistyczne i określone w czasie cele, być wspierana odpowiednimi zasobami ludzkimi i finansowymi, opierać się na aktualnym stanie wiedzy naukowej (uwzględniając skuteczność poszczególnych działań) i podlegać regularnej ocenie.
2. Strategia powinna polegać na międzysektorowej współpracy i koordynacji obejmującej resorty ochrony zdrowia, edukacji oraz opieki społecznej, a także instytucje odpowiedzialne za planowanie budżetu i przyznawanie funduszy, organy ścigania i wymiar sprawiedliwości. Na szczeblu krajowym główna instytucja, na której spoczywa obowiązek ochrony dzieci przed przemocą, powinna przyjąć kluczową rolę koordynatora i monitora (o ile to możliwe i zgodne z wewnętrznymi przepisami prawa). Jej zdolność do angażowania różnych resortów w szeroko zakrojone działanie jest decydująca dla powodzenia strategii na dłuższą metę.
 3. Wszystkie podmioty zaangażowane w propagowanie i ochronę praw dziecka, takie jak władze państwowe, regionalne i lokalne, rodziny, niezależne instytucje zajmujące się prawami człowieka, podmioty zajmujące się zawodowo pracą z dziećmi i dla nich, społeczeństwo obywatelskie oraz środki masowego przekazu powinny uczestniczyć w tworzeniu strategii, jej wdrażaniu i w procesie jej oceny. Dzieci należy nie tylko wysłuchać, lecz także dać im prawo do uczestniczenia w tym multipartnerskim działaniu, za ich wyraźną zgodą i stosownie do stopnia ich dojrzałości. Aby dzieci mogły faktycznie uczestniczyć w tych działaniach, należy uruchomić stosowne zasoby.
 4. Należy opracować metodologie planowania postępu i oceny działań przewidywanych strategią na wszystkich poziomach, włącznie ze szczeblem międzysektorowym. Oceny należy przeprowadzać w regularnych odstępach czasu, tak aby można było ustalić politykę i środki odpowiednie do użycia w przeciwdziałaniu przemocy.
 5. Informacja o wdrażaniu strategii powinna być szeroko rozpowszechniona. Widoczność działań podjętych przeciwko przemocy powinna

obiektem prewencji wtórnej. Jej przykłady obejmują działania na rzecz dzieci osób uzależnionych od alkoholu lub narkotyków itd. Prewencja trzeciego stopnia zmierza do zapobiegania, odwracania skutków lub ograniczania konsekwencji przemocy już dokonanej. Skupia się ona na rehabilitacji i reintegracji ofiar i sprawców.

być zwiększona poprzez między innymi dyskusję na jej temat na wybranych forach na szczeblu państwowym, regionalnym i lokalnym.

3.2. Działania na szczeblu regionalnym i lokalnym

1. Lokalne działania mające na celu zapobieganie przemocy są szczególnie istotne ze względu na bezpośredniość relacji z dziećmi i rodzinami jako odbiorcami usług. To na tym szczeblu właśnie osoby zainteresowane otrzymują pomoc adekwatną do swoich potrzeb.
2. Podczas gdy władze państwowe wyznaczają ogólne standardy jakości usług, to właśnie władze regionalne i miejskie mają obowiązek utrzymywać te standardy i zorganizować sieć mechanizmów i usług przyjaznych dzieciom. Zakres obowiązków władz regionalnych i lokalnych obejmuje także zbieranie danych na temat przemocy wobec dzieci; opracowanie, stosowanie i nadzorowanie środków prewencyjnych; przyznawanie funduszy oraz lokali itd.
3. Władze państwowe i regionalne powinny zapewnić władzom lokalnym odpowiednie wsparcie w zakresie finansowania, szkolenia, narzędzi oceny oraz w kontynuacji programów zapobiegających przemocy. Współpraca i koordynacja między tymi szczeblami są niezbędne, aby stale podnosić jakość dostarczanych usług i optymalnie zarządzać zasobami.
4. Należy wspierać społeczne interwencje mające na celu zapobieganie przemocy wobec dzieci i angażujące wszystkie resorty i wszystkich partnerów. Takie interwencje można skutecznie realizować poprzez otwarte platformy, instytucje doradcze oraz sieci umożliwiające nawiązanie dialogu pomiędzy, na przykład, władzami miejskimi, usługami z zakresu ochrony zdrowia i pomocy społecznej, szkołami, lokalnymi sądami, policją, związkami zrzeszającymi imigrantów, wspólnotami, organizacjami religijnymi oraz rodzinami i dziećmi³¹².
5. Współpraca oraz koordynacja pomiędzy władzami samorządowymi i regionalnymi powinna być wzmocniana między innymi poprzez wymianę doświadczeń i dobrych rozwiązań.
6. Należy promować odpowiednio koordynowane i monitorowane zaangażowanie sektora prywatnego oraz organizacji pozarządowych.

312 Patrz także: poradnik *Preventing school violence: a handbook for local partnerships*, Council of Europe 2005.

7. W obliczu powszechnej i zakrojonej na tak wielką skalę decentralizacji i prywatyzacji w sektorze usług z zakresu opieki społecznej w Europie, możliwości włączenia się władz regionalnych i lokalnych do procesu wdrażania strategii powinna być szacowane z wielką starannością.

4. Budowanie kultury szacunku dla praw dziecka

Strategia powinna przyjąć za swój główny cel zmianę perspektywy, z jakiej postrzegane są dzieci i dzieciństwo oraz przemoc wobec dzieci. Cel ten można osiągnąć tylko wtedy, gdy wszystkie sektory społeczne będą miały pełną świadomość praw dziecka i szkodliwego wpływu przemocy na dzieci; gdy wesprze się kulturę i praktykę organizowania się w tym zakresie i gdy wiedza specjalistów będzie miała wspólny mianownik umożliwiający większą i szerzej zakrojoną ochronę dzieci; gdy zmieni się sposób myślenia, także poprzez środki przekazu i technologie komunikacyjne; kiedy uwzględną się społeczne i ekonomiczne uwarunkowania leżące u podstaw zjawiska przemocy – innymi słowy, jest to możliwe tylko wtedy, gdy tkanka społeczeństwa przesiąknie prawdziwą kulturą poszanowania praw dziecka.

4.1. Edukacja i świadomość społeczna

1. Obowiązkiem państwa jest szerzenie na szeroką skalę informacji o prawach dziecka w środowisku zarówno dzieci, jak i dorosłych poprzez odpowiednie i skuteczne środki przekazu³¹³. Oznacza to w szczególności:
 - a. włączanie praw dziecka do szkolnych programów nauczania oraz promowanie podejścia propagującego prawa dziecka w sektorze edukacji na wszystkich poziomach;
 - b. organizowanie regularnych i ciągłych szkoleń z zakresu praw dziecka dla wszystkich tych, którzy pracują dla dzieci i z nimi;
 - c. podnoszenie świadomości społecznej na temat praw dziecka poprzez środki masowego przekazu i kampanie medialne, w tym na temat prawa do ochrony przed wszelkimi formami przemocy, prawa do poszanowania ludzkiej godności i integralności fizycznej oraz prawa do głosu i traktowania z należytą powagą.
2. W społeczeństwie należy propagować wyraźny i jednoznaczny brak tolerancji wobec wszelkich form przemocy wobec dzieci, nawet tych łagodnych. Nastawienie społeczne wywodzące się z norm społecznych

313 Artykuł 42 KOPD.

i kulturowych, które akceptują, przyzwalają na przemoc lub ją popierają, włącznie ze stereotypową nierównością płci, dyskryminacją rasową lub etniczną, akceptacją kar fizycznych i innych szkodliwych tradycyjne praktyki powinny być publicznie potępiane i eliminowane. Należy rozpowszechniać wiedzę na temat szkodliwego wpływu wszelkich form przemocy na dzieci. Należy krzewić świadomość obowiązków państwa i indywidualnej odpowiedzialności za potępienie i zapobieganie przemocy oraz za udzielanie pomocy ofiarom wśród dzieci.

3. Należy poszerzać wiedzę rodziców i opiekunów na temat praw dziecka oraz zasad pozytywnego rodzicielstwa wszelkimi możliwymi sposobami, włącznie z zachęcaniem do uczestnictwa w programach promujących pozytywne rodzicielstwo.

4.2. Szkolenia profesjonalne

1. Szkolenie osób zawodowo zajmujących się pracą z dziećmi stanowi ważną i długoterminową inwestycję w rozwój i dobrobyt dzieci. Tak więc państwo i społeczeństwo powinny cenić te zawody, przyznając im konieczne publiczne i prywatne wsparcie moralne, finansowe i inne.
2. Obowiązkiem państwa jest krzewienie kultury praw dziecka i odpowiedzialności za dzieci wśród wszystkich specjalistów, którzy w swej pracy mają kontakt z dziećmi (na przykład pracownicy społeczni, opiekunowie zastępczy, policjanci, sędziowie, nauczyciele, dyrektorzy szkół, wychowawcy młodzieży, osoby zatrudnione w więziennictwie i instytucjach opieki nad dziećmi, pracownicy imigracyjni i akcji humanitarnych, trenerzy sportowi itd.) W celu szerzenia wiedzy o prawach dziecka należy włączyć stosowne kursy do programów nauczania szkół wyższych i innych uczelni.
3. Wszyscy specjaliści zawodowo zajmujący się dziećmi powinni znać KOPD oraz metodologie i podejścia, włącznie z tymi, które umożliwiają efektywne słuchanie dzieci, i powinni być szkoleni do pracy w środowisku zróżnicowanym etnicznie, kulturowo, religijnie i językowo.
4. Wszyscy specjaliści powinni posiadać umiejętności zapobiegania, wykrywania i reagowania w skuteczny sposób na przemoc wobec dzieci. Państwowe przepisy dotyczące programów nauczania powinny uwzględniać prowadzenie obowiązkowych, stałych szkoleń w zakresie zapobiegania, rozpoznawania, oceny i zgłaszania przemocy wobec dzieci oraz zabezpieczenie opieki nad dziećmi i jej kontynuację. W pro-

gramie szkolenia należy kłaść nacisk na wszechstronność podejścia do problemu i priorytetowo traktować umiejętność rozpoznania potencjalnych zagrożeń dla dobrobytu dziecka.

5. Specjalistom pracującym z dziećmi szczególnej troski i dla nich (jak dzieci niepełnosprawne) należy oferować szkolenia specjalistyczne³¹⁴.
6. Mając na uwadze często trudne pod względem fizycznym i psychicznym środowisko, w którym świadczone są usługi dla dzieci dotkniętych przemocą, pracownikom tych służb należy zapewnić odpowiednie wsparcie w postaci nadzoru, doradztwa, szkoleń uzupełniających oraz możliwości organizowania stowarzyszeń zawodowych.

4.3. Media i społeczeństwo informacyjne

1. Wolne i niezależne media, przy pełnym respektowaniu ich regulacji własnych, mogą odgrywać silną rolę w budowaniu kultury poszanowania praw dziecka i działać jak naturalny partner w procesie implementacji strategii. Należy zachęcać media do edukowania zarówno dzieci, jak i dorosłych w zakresie praw dziecka, promowania aktywności dzieci, zachęcania do stosowania pozytywnych zasad rodzicielskich, wzmacniania dialogu międzykulturowego i międzywyznaniowego oraz promowania pokojowych wartości w społeczeństwie³¹⁵.
2. Państwo ponosi największą odpowiedzialność za ochronę dzieci przed szkodliwym wpływem treści przekazywanych w środkach masowego przekazu oraz za promowanie aktywnego uczestnictwa dzieci w środowisku informacyjno-komunikacyjnym³¹⁶.

314 Patrz także: Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych oraz Zalecenie Rec (2006) 5 Komitetu Ministrów w sprawie Planu działania Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006–2015.

315 Patrz także: Zalecenie nr R (97) 19 Komitetu Ministrów w sprawie przedstawiania przemocy w mediach elektronicznych oraz Zalecenie 1466 (2000) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy *Edukacja medialna*.

316 Patrz: Zalecenie CM/Rec (2009) 5 na temat środków chroniących dzieci przed szkodliwymi treściami i promujących ich aktywny udział w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym, Zalecenie CM/Rec (2008) 6 w sprawie środków promocji poszanowania wolności słowa i informacji w związku z filtrami internetowymi, Deklaracja Komitetu Ministrów w sprawie ochrony godności, bezpieczeństwa i prywatności dzieci korzystających z Internetu z 2008 r., Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *K.U. przeciwko Finlandii*, 2009, skarga nr 2872/02 i decyzja o dopuszczalności w sprawie *Perrin przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5446/03.

3. W związku z obecnością obrazów przemocy oraz rozpowszechnianiem treści potencjalnie szkodliwych dla dzieci, podmioty odpowiedzialne za media powinny w pełni przyjąć na siebie obowiązki i odpowiedzialność, które wiążą się z korzystaniem z ich praw do wolności słowa. Można to osiągnąć poprzez usunięcie lub zablokowanie nieodpowiedniego materiału lub poprzez opracowanie zautomatyzowanych systemów kontroli treści, przyjęcie kodeksu postępowania i standardów oceny treści, ustanowienie mechanizmów kontroli, tworzenie systemów składania zażaleń na treści itd.³¹⁷
4. Aby wyjść naprzeciw oczekiwaniom rodziców i dzieci związanym z łatwo dostępnymi, bezpiecznymi i wiarygodnymi usługami internetowymi, należy zachęcać dostawców usług internetowych do dostarczania informacji na temat potencjalnych zagrożeń dla praw, bezpieczeństwa i prywatności online ich klientów³¹⁸. Należy także umacniać współpracę z organami ścigania przy prowadzonych śledztwach i dochodzeniach kryminalnych³¹⁹.
5. Biorąc pod uwagę ogromny wpływ gier komputerowych online na prawa i wrażliwość dzieci, należy zachęcać twórców gier i wydawców do regularnego stosowania polityki i środków oceny bezpieczeństwa dziecka³²⁰.
6. Należy zachęcać środki masowego przekazu do budowania stosunków partnerskich z wszystkimi odpowiednimi podmiotami, tak aby:
 - a. rozwijać wiedzę dzieci na temat środków masowego przekazu³²¹;
 - b. pracować z ekspertami ds. bezpieczeństwa dzieci, decydentami politycznymi, służbami społecznymi i organami ścigania nad rozwojem, wprowadzaniem i monitorowaniem nowych technologii ochrony dzieci przed przemocą w Internecie;
 - c. podnosić świadomość pracowników środków masowego przekazu na temat praw dziecka oraz przemocy wobec dzieci.

317 Patrz także: Zalecenie Rec (2001) 8 w sprawie regulacji własnych dotyczących treści w cyberprzestrzeni.

318 Wytoczne Rady Europy w sprawie udzielania pomocy dostawcom usług internetowych w rzeczywistym zrozumieniu i przestrzeganiu głównych praw człowieka i podstawowych wolności w społeczeństwie informacyjnym, w szczególności w związku z artykułem 10 Europejskiej konwencji o prawach człowieka (2008 r.).

319 Europejski Trybunał Praw Człowieka, *K.U. przeciwko Finlandii*, 2009.

320 Patrz: Wytoczne Rady Europy w sprawie udzielania pomocy dostawcom usług internetowych..., op. cit.

321 Patrz: Zalecenie Rec (2006) 12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego.

7. Rodzice i nauczyciele ponoszą szczególną odpowiedzialność za dostęp do mediów i korzystanie z nich przez dzieci w domu i szkole. Odpowiedzialność tę mogą przyjąć na różny sposób, między innymi poprzez selekcję mediów, stymulację kluczowych postaw u dzieci, ograniczenie dostępu do treści, które mogą negatywnie wpłynąć na fizyczny, emocjonalny lub mentalny stan dzieci itd.
8. Należy stanowczo popierać i wspierać tworzenie mediów przez dzieci i z nimi w celu eliminacji przemocy.

5. Struktury

5.1. Struktury prawne

Zgodność z KOPD i innymi standardami międzynarodowymi

1. Wszystkie państwa członkowskie Rady Europy są stronami KOPD i są obowiązane wcielać w życie jej zapisy i działać zgodnie z wytycznymi w niej zasadami. Wszystkie zastrzeżenia niezgodne z zasadami i celami KOPD powinny być wycofane.
2. Na poziomie globalnym i regionalnym przyjęte zostały różne narzędzia służące zabezpieczeniu praw dziecka i ochronie dzieci przez różnymi formami przemocy³²². Należy zdecydowanie zachęcać do zapoznawania się z tymi dokumentami. Po ich ratyfikowaniu, traktaty te należy skutecznie wdrażać i monitorować, a prawa państwowe, rozporządzenia lokalne, polityki, przepisy, plany i programy powinny być z nimi zgodne.

Prewencja

Państwowe struktury prawne powinny na pierwszym miejscu stawiać zapobieganie przemocy i zabezpieczanie praw dziecka poprzez podejmowanie takich działań jak:

- a. niezwłoczne rejestrowanie dzieci po urodzeniu zgodnie z przepisami prawa państwowego i zobowiązaniami państwa wynikającymi ze stosownych traktatów międzynarodowych w tym zakresie³²³;

³²² Niewyczerpana lista stosownych traktatów międzynarodowych znajduje się w załączniku III. Załącznik IV przedstawia listę zaleceń przyjętych przez organy Rady Europy (Komitet Ministrów, Zgromadzenie Parlamentarne oraz Kongres Władz Lokalnych i regionalnych Rady Europy).

³²³ Artykuł 7 KOPD.

- b. wyznaczenie granicy wieku uprawniającej do zawarcia małżeństwa, która byłaby stosowana zarówno wobec chłopców, jak i dziewczynek;
- c. wyznaczanie granicy wieku uprawniającego do współżycia seksualnego;
- d. zakaz zatrudniania osób skazanych za przestępstwa przemocy, w tym seksualne, wobec dzieci na stanowiskach związanych z nadzorem dzieci;
- e. opracowanie programów interwencji, środków oceny i zapobiegania ryzykom wystąpienia przemocy wobec dzieci;
- f. stworzenie systemu umożliwiającego pełną kontrolę osób pracujących z dziećmi pod każdym względem, który umożliwiłby odpowiednią równowagę pomiędzy prawem dziecka do ochrony przed przemocą i prawem każdego człowieka do zachowania dobrego imienia³²⁴;
- g. wcielanie do prawa państwowego obowiązku respektowania prawa dziecka do bycia wysłuchanym i obowiązku przykładania stosownej wagi do poglądów dziecka.

Zakaz przemocy

Państwo ma absolutny obowiązek zabezpieczenia prawa dziecka do ochrony przed wszelkimi formami przemocy, jakkolwiek by nie były łagodne. Należy zastosować odpowiednie środki prawne, administracyjne, społeczne i edukacyjne w celu zakazania wszelkiej przemocy wobec dzieci w każdym przypadku i we wszystkich okolicznościach oraz zapewnić dzieciom ochronę w granicach jurysdykcji państwa. Formy obrony prawnej i uprawnień dla wszelkich form przemocy, włącznie z tymi, które stosuje się w celach wychowawczych, w celu utrzymania dyscypliny lub stosowania kar, powinny być uchylone.³²⁵ Zakaz powinien bezwzględnie dotyczyć:

- a. wszelkich form przemocy i wykorzystywania seksualnego, korupcji dzieci i nagabywania dzieci w celach seksualnych;
- b. wszelkich form wykorzystywania dzieci, w tym dziecięcej prostytucji i pornografii, seksturystyki dziecięcej, handlu, sprzedaży dzieci,

324 Patrz np. sprawa w Europejskim Trybunale Praw Człowieka *White przeciwko Szwecji*, 2006, i *Leander przeciwko Szwecji*, 1987.

325 Patrz: Europejski Trybunał Praw Człowieka, decyzja o dopuszczalności w sprawie *Siedem osób przeciwko Szwecji*, 1982, skarga nr 8811/79; Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Tyler przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 1978; *Campell i Cosans przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 1982; *A. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 1998; decyzja o dopuszczalności w sprawie *Philip Williamson i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 2000, skarga nr 55211/00.

- nielegalnej adopcji, zmuszania do pracy lub innych usług, niewolnictwa i podobnych praktyk, usuwania organów, w jakimkolwiek celu i jakiegokolwiek formie³²⁶;
- c. wszelkich form wykorzystywania dzieci poprzez użycie nowoczesnych technologii;
 - d. wszelkich tradycyjnych lub zwyczajowych praktyk takich jak zawieranie wczesnych lub wymuszonych małżeństw, zabójstwa honorowe lub okaleczanie żeńskich narządów płciowych;
 - e. narażania dzieci na treści szkodliwe lub brutalne, bez względu na pochodzenie tych treści i ich sposób podania;
 - f. wszelkich form przemocy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych³²⁷;
 - g. wszelkich form przemocy w szkołach;
 - h. wszelkich kar cielesnych i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania dzieci zarówno pod względem fizycznym, jak i psychicznym³²⁸;
 - i. narażania dzieci na przemoc w rodzinie i warunkach domowych.

Rola podmiotów zbiorowych

Należy zastosować środki prawne lub inne, tak aby zagwarantować, by osoby prawne mogły być pociągnięte do odpowiedzialności za przestępstwa lub wykroczenia zgodnie z artykułem 26 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS nr 201).

Sankcje i inne środki

1. Przestępstwa z użyciem przemocy, w tym seksualne, wobec dzieci powinny być karalne poprzez zastosowanie skutecznych, proporcjonal-

³²⁶ Patrz także: Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (CETS nr 197, 2005/2008 r.), Konwencja Rady Europy w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i molestowaniem seksualnym (CETS nr 201), artykuły 32, 34, 35, 36 KOPD i Protokół z Palermo, jak również Konwencja Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia (ILO C. 138) i Konwencja dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci (ILO C. 182).

³²⁷ Patrz: Zalecenie CM/Rec (2005) 5 Komitetu Ministrów w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

³²⁸ Patrz przypis 22. Patrz także: Europejski Komitet Praw Społecznych, Uwagi ogólne do artykułów 7 (ust. 10) i 17, wnioski XV-2, t. 1, *Wprowadzenie ogólne*, s. 26.

nych i odstraszących sankcji i innych środków, z uwzględnieniem ciężaru popełnionego przestępstwa³²⁹.

2. Osobom skazanym za przestępstwa z użyciem przemocy wobec dzieci, w tym seksualne, jak również osobom podejrzanym w toku dochodzenia kryminalnego, należy umożliwić dostęp do skutecznych programów interwencyjnych i środków umożliwiających zapobieganie i minimalizowanie ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa³³⁰.
3. Zgodnie z zasadami integracji społecznej, edukacji społecznej i zapobiegania ponownemu popełnieniu przestępstwa, należy zintegrować wszystkie systemy wymiaru sprawiedliwości zajmujące się dziećmi-sprawcami przemocy z szerszą inicjatywą społeczną, w dążeniu do zapewnienia całościowego podejścia do problemu i ciągłości opieki nad takimi dziećmi (zasada zaangażowania społecznego i ciągłości opieki)³³¹.
4. Państwowy system prawny, zgodnie ze swymi podstawowymi zasadami, powinien zapewniać możliwość nienakładania kar na dzieci-ofiary przemocy za ich udział w nielegalnych czynnościach, w takim stopniu, w jakim zostały do tego zmuszone.

Okoliczności obciążające

Uciekanie się do przemocy wobec dzieci powinno być traktowane jako okoliczność obciążająca w procesie ustalania wymiaru kary. Inne okoliczności, jakie należy wziąć pod uwagę w takim zakresie, w jakim nie stanowią części składowej przestępstwa, powinny obejmować wykorzystywanie swojej pozycji jako osoby obdarzonej przez dziecko zaufaniem, pozycji władzy lub mającej wpływ na dziecko, lub relacji opartej na ekonomicznej lub jakiegokolwiek innej zależności, oraz przynależność do organizacji przestępczej³³².

Jurysdykcja

1. Należy podjąć środki legislacyjne lub inne w celu ustalenia jurysdykcji obejmującej przestępstwa z użyciem przemocy, w tym seksualne, popeł-

329 Patrz np. artykuł 27 Konwencji Rady Europy w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i molestowaniem seksualnym.

330 Np. op. cit, artykuły 15, 16 i 17.

331 Patrz: Zalecenie CM/Rec (2008) 11 Komitetu Ministrów w sprawie europejskich zasad dla nieletnich przestępców podlegających sankcjom lub środkom alternatywnym.

332 Patrz także: artykuł 28 Konwencji Rady Europy w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i molestowaniem seksualnym.

- nione przeciwko dzieciom, które są obywatelami państwa lub których miejsce stałego zamieszkania leży w granicach terytorium tego państwa.
2. W zależności od wymogów postulowanych w traktatach międzynarodowych, należy podjąć środki legislacyjne lub inne w celu ustalenia jurysdykcji obejmującej przestępstwa z użyciem przemocy, w tym seksualne, popełnione przeciwko dzieciom za granicą przez obywateli państwa lub osoby, których miejsce stałego zamieszkania leży w granicach terytorium tego państwa³³³. Aby zapewnić skuteczność ustawodawstwa eksterytorialnego, odpowiedzialności karnej sprawców oraz wymierzania kar, należy znieść zasadę podwójnej przestępczości oraz ułatwić wzajemną pomoc prawną.

Przedawnienie

W odniesieniu do przestępstw wymienionych w artykule 33 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych termin przedawnienia powinien być przedłużony o okres niezbędny do skutecznego wszczęcia postępowania po osiągnięciu przez dziecko wieku pełnoletniości i współmierny do ciężaru popełnionego przestępstwa.

Egzekwowanie prawa

Przepisy zabezpieczające prawa dziecka i chroniące dzieci przed wszelkimi formami przemocy powinny być w pełni i w odpowiedni sposób egzekwowane. Aby to uskutecznić, przepisy prawa powinny być popierane przez stosowne instytucje, w tym niezależne instytucje państwowe działające na rzecz praw dziecka i niezależne mechanizmy monitoringu, zasoby ludzkie i finansowe oraz wszystkie stosowne sektory i specjalistów branżowych³³⁴.

5.2. Struktury polityczne

Państwowa polityka na rzecz praw dziecka

1. Istnienie państwowej polityki na rzecz praw dziecka jest czynnikiem kluczowym dla możliwości egzekwowania praw dziecka do ochrony

333 Patrz: op. cit., artykuł 25.

334 Patrz: prawo precedensowe Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w tym *A. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 1998, i *Z. i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 2001, które nakłada na państwa obowiązek zapewnienia stosownej ochrony prawnej dzieciom przed nieludzkim i poniżającym traktowaniem, w przeciwieństwie do artykułu 3 Europejskiej konwencji praw człowieka.

przed wszelkimi formami przemocy. Taka polityka inicjuje, promuje i koordynuje procesy zmierzające do wcielenia przepisów i zasad KOPD do polityki rządowej i wszystkich działań publicznych na rzecz dzieci we wszystkich możliwych aspektach.

2. Wszystkie polityki państwowe dotyczące dobra dzieci (polityka społeczna, polityka ochrony zdrowia, polityka edukacyjna, mieszkaniowa itd.) powinny mieć udział w promowaniu i ochronie praw dziecka. Priorytetowo należy traktować polityki zmierzające do eliminowania nierówności, biedy i marginalizacji; przyznawania wsparcia rodzinom; zajmujące się bezrobociem i różnicami w dochodach; zajmujące się tolerancją społeczną, przekonaniami i wartościami, które popierają przemoc; podnoszące jakość sieci usług społecznych; ułatwiające włączenie się społeczne migrantów i ich rodzin. Polityki i środki opracowane w powiązanych ze sobą dziedzinach życia powinny być odpowiednio koordynowane, a skutki ich oddziaływania powinny je wzajemnie umacniać.
3. Politykę opartą na badaniach, wiedzy naukowej oraz własnych doświadczeniach dzieci należy rozwijać, aby móc wykrywać przemoc wobec dzieci i reagować na nią. Należy zwrócić szczególną uwagę na ochronę grup wrażliwych, takich jak dzieci niepełnosprawne³³⁵, dzieci, które przebywały lub przebywają w państwowych placówkach opieki³³⁶, dzieci z rodzin zastępczych, dzieci porzucone³³⁷, dzieci pozostawione bez opieki lub odseparowane³³⁸, dzieci będące uchodźcami lub poszukujące azylu³³⁹, dzieci należące do mniejszości, dzieci żyjące i/lub pracujące na ulicy³⁴⁰, dzieci żyjące w skrajnej biedzie lub na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania lub gdzie panuje segregacja rasowa³⁴¹, dzie-

335 Patrz: Zalecenie Rec (2006) 5 Rady Ministrów cytowane powyżej oraz *Zabezpieczenie niepełnosprawnych dorosłych i dzieci przed wykorzystywaniem*, Rada Europy, 2003.

336 Patrz: Zalecenie Rec (2005) 5 Rady Ministrów cytowane powyżej.

337 Patrz: Zalecenie 1601 (2003) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie podnoszenia jakości życia porzuconych dzieci w instytucjach.

338 Patrz: Zalecenia CM/Rec (2008) 4 Komitetu Ministrów w sprawie wzmocnienia integracji dzieci migrantów i dzieci pochodzenia imigracyjnego oraz CM/Rec (2007) 9 w sprawie programów pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki.

339 Patrz: Zalecenie 1703 (2005) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie ochrony i pomocy dla dzieci oddzielonych od rodzin lub opiekunów i szukających azylu.

340 Patrz: Zalecenie 253 (2008) Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy w sprawie integracji społecznej dzieci żyjących i/lub pracujących na ulicach.

341 Patrz: *Młodzież i wyłączenie na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania: przyczyny przemocy* (*Trends in social cohesion* nr 8, Rada Europy 2004).

ci biorące udział w konfliktach zbrojnych i sytuacjach kryzysowych³⁴², dzieci skazane lub pozostające w konflikcie z prawem³⁴³ itd.

Polityka dziecięca i rodzinna

1. Ogólnym celem polityki dziecięcej i rodzinnej powinno być:
 - a. udzielanie wsparcia rodzinom w wypełnianiu ich obowiązków wychowawczych;
 - b. zapobieganie, w takim stopniu jak to możliwe, odseparowaniu dzieci od ich rodzin;
 - c. tworzenie alternatywnych dla placówek opiekuńczo-wychowawczych rozwiązań w zakresie opieki rodzinnej lub wspólnotowej, które służyłyby najlepszym interesom dziecka, oraz
 - d. w przypadkach separacji i, odpowiednio, w celu zapewnienia stałego kontaktu pomiędzy dzieckiem a jego rodzicami, wspieranie procesu ponownego zjednoczenia się rodziny tam, gdzie leży to w najlepszym interesie dziecka.
2. Propagowanie pozytywnych i pokojowych form wychowawczych powinno być głównym założeniem polityki dziecięcej i rodzinnej. Pozytywne rodzicielstwo oznacza takie postępowanie rodziców, które szanuje prawa dziecka i jego najlepszy interes, pielęgnuje dzieci, daje im prawa, prowadzi i uznaje jako osoby same w sobie. Pozytywne rodzicielstwo nie polega na pobłażaniu, lecz na wyznaczaniu granic, których dzieci potrzebują, aby mogły w pełni wykorzystać swój potencjał³⁴⁴.
3. Ośrodki opiekuńczo-wychowawcze powinny być wykorzystywane tylko w najlepszym interesie dziecka, jako ostateczność, na najkrótszy możliwy czas, i kierować się w pierwszej kolejności skuteczną integracją i lub reintegracją dziecka ze społeczeństwem³⁴⁵. Dzieci mogą

342 Patrz: Zalecenie 1561 (2002) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie działań społecznych na rzecz dzieci wojny w Europie południowo-wschodniej oraz Rezolucja 1587 (2007) w sprawie dzieci żyjących w dotkniętych w przeszłości konfliktami regionach na Bałkanach, Rezolucja 1215 (2000) w sprawie kampanii przeciwko werbowaniu dzieci do armii i ich uczestnictwu w konfliktach zbrojnych oraz Rezolucja 1212 (2000) w sprawie gwałtów w czasie konfliktu zbrojnego.

343 Zalecenie Rec (2008) 11 Rady Ministrów cytowane powyżej.

344 Patrz: Zalecenie Rec (2006) 19 Komitetu Ministrów w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa.

345 Patrz: artykuł 9 KOPD, projekt wytycznych ONZ dotyczących odpowiedniego stosowania i warunków alternatywnej opieki nad dziećmi, oraz Zalecenie Rec (2005) 5 Komitetu Ministrów cytowane powyżej.

być umieszczane w takich ośrodkach tylko w celu zaspokojenia ich potrzeb, które zostały uznane jako nadrzędne w wyniku multidyscyplinarnej oceny.

5.3. Struktury instytucjonalne

1. Zrównoważone struktury instytucjonalne konieczne do realizacji celów strategii powinny obejmować następujące kluczowe elementy:
 - a. instytucja na szczeblu krajowym (o ile to możliwe oraz zgodnie z przepisami prawa państwowego), której przede wszystkim powierzony został obowiązek ochrony dzieci przed przemocą. Władze te powinny spełniać funkcję koordynatora i monitora w zakresie wdrażania strategii i przyjąć ogólną odpowiedzialność w przypadkach zaistnienia przemocy wobec dzieci;
 - b. każda instytucja publiczna przyczyniająca się do ochrony dzieci powinna obrać wyraźnie określoną rolę zgodną z ogólnymi celami strategii. Zwierzchnictwa instytucji powinny mieć wyraźny obowiązek współpracy z koordynującą je jednostką i wszystkimi innymi instytucjami i podmiotami włącznie ze społeczeństwem obywatelskim. Zwierzchnictwa różnych instytucji oraz zakresy obowiązków ich pracowników powinny mieć wspólny mianownik;
 - c. należy ustanowić niezależną instytucję praw człowieka w oparciu o zasady paryskie³⁴⁶ mającą na celu propagowanie i ochronę praw dziecka (na przykład specjalny rzecznik praw obywatelskich/ komisarz do spraw praw dziecka powołany na mocy prawa, działający niezależnie lub jako jednostka centralna w istniejącej instytucji praw człowieka). Instytucji takiej powinno się przyznać takie prawa, jakie są niezbędne jej zwierzchnictwu do wywiązywania się ze swych obowiązków w skuteczny sposób, włącznie z prawem do wysłuchania każdej osoby; uzyskania wszelkich informacji i/lub dokumentów niezbędnych do oceny zdarzenia podlegającego kompetencji tej instytucji; dostępu do ośrodków opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci w każdej sytuacji; wysuwania inicjatyw i sugerowania środków, także prawnych; przeprowadzania kampanii informacyjnych w społeczeństwie; rozpowszechniania informacji na temat praw dziecka, zwłaszcza w środowisku dzieci, oraz

346 Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 48/134 z dnia 20 grudnia 1993.

- monitorowania działań władz. Instytucja ta powinna być wyposażona w odpowiednią infrastrukturę, fundusze (włącznie z tymi przeznaczonymi specjalnie na prawa dziecka, w ramach działalności instytucji w różnych środowiskach), pracowników oraz tereny i nieruchomości. Instytucja ta powinna być związana z procesem projektowania, oceny i kontynuacją strategii;
- d. zbieranie, analiza, zarządzanie i rozpowszechnianie danych na temat przemocy i promowanie badań w celu wsparcia procesu tworzenia i wdrażania strategii powinny być koordynowane przez organ taki jak monitor praw dziecka, państwowy urząd statystyczny lub instytut badawczy;
 - e. wszystkie instytucje świadczące usługi z zakresu opieki nad dziećmi powinny być mianowane i zarejestrowane przez kompetentny urząd publiczny na mocy stosownych przepisów prawa oraz na podstawie minimalnych państwowych standardów dla tego rodzaju usług. Należy zorganizować mechanizmy nadzoru i kontroli wewnętrznej, aby zapewnić utrzymanie wyznaczonych standardów;
 - f. należy zachęcać wszystkie instytucje, służby i instytucje odpowiedzialne za opiekę i ochronę dzieci do przyjmowania kodeksów etycznego postępowania, wprowadzających zakaz, prewencję i potępienie wszelkich form przemocy wobec dzieci, a także oczekiwać, że będą one tych norm w pełni przestrzegały. Należy stworzyć wzorcowe opisy stanowisk dla każdej specjalizacji branżowej. Powinny one zawierać obowiązek respektowania praw dziecka i zgłaszania aktów przemocy kompetentnym władzom;
 - g. należy ustanowić niezbędne związki między instytucjami na szczeblach krajowym, regionalnym i lokalnym oraz budować efektywne partnerstwo oparte na jasnym podziale kompetencji uzgodnionym na mocy umów o współpracy;
 - h. społeczeństwo obywatelskie powinno stać się integralną częścią struktury instytucjonalnej i należy zachęcać podmioty takie jak instytucje praw człowieka, środowiska branżowe, dzieci i organizacje dziecięce do uczestnictwa w projektowaniu strategii, jej wdrażaniu, ocenie i kontynuacji.

6. Mechanizmy i usługi przyjazne dzieciom

6.1. Zasady ogólne

1. Pierwszym celem instytucji, usługodawców i zakładów odpowiedzialnych za opiekę, edukację i ochronę dzieci powinno być zapewnienie w jak największym możliwym zakresie warunków do życia, rozwoju i dobrobytu dzieci³⁴⁷.
2. Wszystkie dzieci powinny mieć dostęp do wysokiej jakości usług dostosowanych do ich potrzeb. Należy szeroko promować wykorzystanie multidyscyplinarnego modelu usługi, obejmującego pomoc w zakresie dobrobytu, zdrowia, edukacji, zdrowia psychicznego i poradnictwa rodzinnego. Modele te powinny opierać się na współpracy międzysektorowej, odpowiednio wykwalifikowanym personelu, zintegrowanym programie działania oraz zcentralizowaną strukturą wdrażania.
3. Usługi związane z zapobieganiem przemocy, ochroną dzieci i opieką nad ofiarami należy szeroko udostępniać zwłaszcza na szczeblu lokalnym. Należy przygotować do wdrożenia procedury i mechanizmy włącznie z tymi umożliwiającymi wymianę odpowiednich informacji i dobrych praktyk poprzez zawieranie umów i podpisywanie protokołów międzyresortowych.

6.2. Standardy opieki nad dziećmi

1. Należy ustanowić przepisy dla wszystkich instytucji, usługodawców i zakładów odpowiedzialnych za opiekę, edukację i ochronę dzieci, wyznaczające standardy i kierujące się najlepszym interesem i pełnym rozwojem dziecka³⁴⁸. Należy umacniać postawę respektującą te standardy poprzez organizowanie szkoleń dla personelu, wewnętrzną kontrolę i regularny, niezależny nadzór. Jakikolwiek pogwałcenie praw dziecka w takich placówkach powinno być karane zgodnie z odpowiednimi i skutecznymi procedurami.
2. Należy zastosować specjalne wymogi dla wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich oraz placówek świadczących zinstytucjonalizowaną opiekę, aby zagwarantować, że prawa dziecka będą w pełni chronione, dzieci

347 Patrz: artykuł 6 KOPD.

348 Patrz także; artykuł 3 KOPD, projekt wytycznych ONZ dotyczących odpowiedniego stosowania i warunków alternatywnej opieki nad dziećmi, oraz Zalecenie Rec (2002) 8 Komitetu Ministrów cytowane powyżej.

będą mogły prowadzić życie na wysokim poziomie i będą miały szansę uczestniczenia we wszystkich tych zajęciach, w których normalnie uczestniczą ich rówieśnicy³⁴⁹.

3. Należy stworzyć system umożliwiający dogłębną, wszechstronną kontrolę osób pracujących z dziećmi, który umożliwiłby zachowanie odpowiedniej równowagi pomiędzy prawem dziecka do ochrony przed przemocą i prawem każdego człowieka do zachowania dobrego imienia.

6.3. Niezależne monitorowanie

1. Wszystkie instytucje, usługi i zakłady odpowiedzialne za sprawowanie opieki, edukację i ochronę dzieci powinny podlegać regularnej, niezależnej kontroli w celu:
 - a. zapewnienia środków ochrony prawnej zarówno dzieciom, jak i monitorowanego personelu;
 - b. zweryfikowania słuszności i właściwości poniesionych wydatków publicznych;
 - c. zapewnienia pomocy przy egzekwowaniu praw dziecka i przepisów dotyczących opieki społecznej.
2. Monitoring powinien być przeprowadzany przez niezależny organ wyznaczony na mocy prawa i obsadzony personelem specjalnie do tego przeszkolonym.

6.4. Zgłaszanie przypadków przemocy

1. Edukacja w zakresie praw dziecka oraz wiedza i pojęcie władz na temat tego, komu można zgłaszać przypadki przemocy to dwa podstawowe czynniki, bez których zgłaszanie przemocy zarówno przez dzieci, jak i dorosłych na większą skalę nie byłoby możliwe. Mechanizm zgłaszania, aby był naprawdę skuteczny, powinien mieć charakter przyjazny dzieciom i stanowić część większego systemu obejmującego procedury zgłaszania przypadków przemocy i przekazywania zgłoszeń do dalszego postępowania oraz procedury pomocnicze. Taki system powinien respektować prawa dziecka i oferować dzieciom (a także, w razie potrzeby, ich rodzinom) możliwość niezwłocznego skorzystania z niezbędnych środków ochrony, włącznie z ochroną ich prywatności.

349 Patrz: także Zalecenie Rec (2003) 20 Komitetu Ministrów dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli organów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich oraz Zalecenie Rec (2005) 5 cytowane powyżej.

2. Zgłaszanie przypadków przemocy powinno być obowiązkowe dla wszystkich pracowników wszelkich służb opieki nad dziećmi, włącznie z tymi, którzy wykonując zadania dla organizacji i podmiotów prywatnych, reprezentują państwo. Tam, gdzie obowiązek zgłaszania został już wprowadzony, stopień, w jakim różne podmioty spełniają to zobowiązanie, powinien być badany i poddawany stałej kontroli.
3. Aby stymulować procedury zgłaszania przypadków przemocy przez pracowników opieki, można zastosować zmiany legislacyjne, tak aby:
 - a. chronić tych, którzy dokonują zgłoszenia lub wnoszą skargi z tytułu błędnej oceny ryzyka przemocy;
 - b. uchylić wymóg uzyskania zgody rodziców lub opiekunów na złożenie skargi;
 - c. zagwarantować, że przepisy o poufności nie wstrzymają zgłoszenia w sytuacji, kiedy dziecko wyraża na to zgodę lub gdy jego zdolność zrozumienia sytuacji została uznana za niedostateczną, oraz gdy pracownicy opieki uznali, że zgłoszenie lub przekazanie sprawy do dalszego postępowania leży w najlepszym interesie dziecka.
4. Dzieci i ich rodziny powinny mieć dostęp do informacji, także w formie przyjaznej dzieciom, o tym, jakie czyny i czynności stanowią akty przemocy, jak na przykład przemoc szkolna i rówieśnicza, oraz komu i jak należy zgłaszać takie przypadki. Dziecko powinno mieć możliwość dokonania zgłoszenia bez zgody rodzica lub opiekuna.
5. Każdy usługodawca, instytucja lub zakład odpowiedzialny za opiekę, edukację i ochronę dzieci powinien świadczyć usługi, które są łatwo dostępne i szeroko reklamowane, przy jednoczesnym poszanowaniu prywatności dziecka; podmioty te powinny mieć obowiązek natychmiastowego i pełnego sprawdzenia każdego zarzutu popełnienia czynu przemocy. Wszystkie dzieci, włącznie z tymi, które pozostają pod nadzorem prawnym, jak również dzieci niepełnosprawne³⁵⁰, ich rodzice i opiekunowie powinni być poinformowani o procedurach składania skarg. Procedura powinna umożliwiać uzyskanie dostępu do środków wsparcia przy jednoczesnej ochronie dziecka-ofiary przed napiętnowaniem.

350 Nie tylko dzieci z niepełnosprawnością fizyczną, jak na przykład upośledzenie wzroku, lecz także dzieci niepełnosprawne umysłowo. Patrz informacje na temat formatu „łatwego do czytania” dostosowanego do osób niepełnosprawnych umysłowo na stronie <http://www.osmhi.org/?page=139>.

6. Należy udostępnić dzieciom szukającym poufnego i profesjonalnego poradnictwa niezależną, poufną, dobrze rozreklamowaną, bezpłatną linię telefoniczną, poprzez którą będzie można także zgłosić akt przemocy.
7. Mechanizmy natychmiastowego reagowania powinny być tworzone na szczeblu lokalnym dla ofiar przemocy, w tym ofiar seksualnego wykorzystywania, niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wszelkich form przemocy w domu i rodzinie. Należy udostępnić dzieciom, rodzinom i innym osobom pozostającym w kontakcie z dziećmi dane kontaktowe i teadresowe takich usługodawców.

6.5. Procedury przekazywania zgłoszeń do dalszego postępowania

1. Należy wyraźnie określić procedury dalszego postępowania dla dzieci-ofiar przemocy oraz zasady współpracy międzyresortowej (tj. współpracy między służbami opieki społecznej, szkolnictwem, służbą zdrowia, policją, organami ścigania oraz organizacjami społecznymi i prywatnymi). Procedury te powinny być wszczęte po dokonaniu całościowej oceny każdego indywidualnego przypadku przemocy i sytuacji każdej ofiary, ze szczególnym uwzględnieniem opinii samej ofiary oraz, jeśli leży to w najlepszym interesie dziecka, z uwzględnieniem opinii rodziców lub opiekunów dziecka.
2. Należy zachęcać dzieci do mówienia o swoich doświadczeniach z przemocą odpowiednim władzom, także poprzez udostępnienie im niezależnych usług wsparcia.
3. Dzieci-ofiary należy objąć opieką niezwłocznie, a dla ofiar przemocy w domu i rodzinie należy zapewnić ochronę ze strony pokojowego opiekuna także względem sytuacji innych dzieci w tym domu.

6.6. Powrót do zdrowia, rehabilitacja i ponowna integracja społeczna

1. Państwo powinno przedsięwziąć wszelkie stosowne środki wspierające proces powrotu do zdrowia fizycznego i psychicznego oraz rehabilitacji dzieci-ofiar i świadków przemocy³⁵¹ oraz, w razie potrzeby, ich rodzin. Usługi takie powinny być świadczone niezwłocznie i w sposób, który chroni zdrowie dziecka i poszanowanie jego własnej godności.
2. W procesie wdrażania środków opieki i reintegracji dzieci-sprawców przemocy należy kierować się najlepszym interesem dziecka, w gra-

351 Patrz: artykuł 39 KOPD i Zalecenie Rec (2003) 20 Rady Ministrów cytowane powyżej.

nicach ciężaru popełnionego czynu (zasada proporcjonalności) oraz z uwzględnieniem wieku, dobra fizycznego i psychicznego, stopnia rozwoju, cech i uwarunkowań osobistych (zasada indywidualizacji), zgodnie, w razie potrzeby, z wynikami badań psychologicznych, psychiatrycznych lub społecznych³⁵².

3. Usługi na rzecz powrotu do zdrowia, rehabilitacji i ponownej integracji społecznej dzieci-ofiar, świadków lub sprawców przemocy powinny cechować się podejściem multidyscyplinarnym i międzyinstytucjonalnym, postrzegającym dziecko w szerszym kontekście jako członka rodziny, wspólnoty i w kontekście kulturowego pochodzenia dziecka. Należy dążyć do utrzymania właściwej równowagi pomiędzy usługami o charakterze ogólnym i specjalistycznym, jak również pomiędzy programami zajmującymi się czynnikami indywidualnymi i aspektami relacji międzyludzkich, jak i aspektami ogólnospołecznymi.

6.7. Wymiar sprawiedliwości³⁵³

1. Postępowanie sądowe i pozasądowe powinno być prowadzone w najlepszym interesie dziecka i z pełnym poszanowaniem praw dziecka, włącznie z prawem do ochrony przed wszelkimi formami przemocy.
2. Aby zapewnić ochronę praw dziecka i działań w jego uzasadnionym, najlepszym interesie podczas postępowania, dzieciom należy zagwarantować prawo do reprezentacji, darmowych i niezależnych usług prawnych oraz usług wsparcia. Należy dołożyć wszelkich starań, by dostępne środki zaradcze były skuteczne oraz by wyroki i decyzje sądowe były faktycznie wprowadzone w życie.
3. Postępowania sądowe i pozasądowe z udziałem dzieci powinny toczyć się sprawnie, być traktowane jak priorytetowe i doprowadzane do zakończenia bez nieuzasadnionej zwłoki. Należy także promować silniejszą współpracę i koordynację pomiędzy wszystkimi stronami procesu sądowego.
4. Postępowania sądowe i pozasądowe powinny respektować prawa dziecka do bycia wysłuchanym i do należytego uwzględnienia opinii dziecka. Aby umożliwić dzieciom skuteczny udział w postępowaniu,

352 Patrz: Zalecenie Rec (2008) 11 Rady Ministrów cytowane powyżej.

353 W 2009 r. Grupa Specjalistów ds. Wymiaru Sprawiedliwości Przyjaznego Dzieciom (Group of Specialists on Child-Friendly Justice) opracowała projekt Wytycznych Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci. Wytyczne zostaną przyjęte przez Komitet Ministrów jako zalecenie w roku 2010.

należy informować dzieci o ich prawach proceduralnych w sposób w pełni uwzględniający ich wiek i stopień dojrzałości oraz umożliwić im uzyskanie wsparcia ze strony niezależnego przedstawiciela.

5. Aby zapewnić dzieciom-ofiarom i świadkom przestępstw przemocy pełne wsparcie, należy zagwarantować im możliwość specjalnej ochrony, dostępu do procedur i korzystania z usług odpowiednich placówek, a w szczególności:
 - a. postępowanie sądowe nie powinno pogłębiać traumy, której doświadczyło dziecko. Tam, gdzie to stosowne, w następstwie odpowiedzi wymiaru sprawiedliwości należy uruchomić niezwłocznie odpowiednie usługi wsparcia;
 - b. prywatność dzieci i ich rodzin powinna być chroniona przez cały czas trwania postępowania³⁵⁴. Tam, gdzie stosowne, należy podjąć odpowiednie środki bezpieczeństwa, tak aby uniknąć spowolnienia, ryzyka odwetu lub ponownej wiktyimizacji dzieci-ofiar i świadków przemocy i ich rodzin.
6. Granica wieku odpowiedzialności karnej powinna być określona przepisami prawa i ustanowiona odpowiednio wysoko, z uwzględnieniem czynników związanych z dojrzewaniem dziecka. W przypadku sprawców przemocy pierwszeństwo przed wymiarem kar i represji powinny mieć cele rehabilitacyjne i resocjalizacyjne, z należyтым uwzględnieniem skutecznego bezpieczeństwa publicznego, stosownych praw człowieka oraz środków ochrony prawnej dla dzieci-ofiar³⁵⁵.
7. Należy ustanowić metody alternatywne dla zinstytucjonalizowanej służby opieki nad dziećmi-sprawcami przemocy, takie jak zarządzenia dotyczące pomocy, poradnictwa i nadzoru; doradztwo, nadzór kuratorski, opieka zastępcza oraz programy szkoleniowe edukacyjne i szkolenia zawodowe. Ogólnym celem tych środków powinno być ułatwienie dzieciom procesu socjalizacji i reintegracji z rodziną, wspólnotą i społeczeństwem.
8. Dzieci-sprawcy przemocy powinny być pozbawione wolności tylko w sytuacji, gdy jest to konieczne, tylko w ostateczności, na najkrótszy możliwy czas i w miejscu specjalnie do tego przeznaczonym. Warunki skazania powinny być zgodne z KOPD i innymi stosownymi standar-

354 Patrz: Europejski Trybunał Praw Człowieka, *V. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 1999.

355 Patrz: Zalecenie Rec (2008) 11 Rady Ministrów cytowane powyżej.

dami oraz uwzględniać indywidualne potrzeby dziecka³⁵⁶. Dzieci pozbawione wolności w jakiegokolwiek formie powinny być odseparowane od dorosłych, chyba że takie odseparowanie zostało uznane za sprzeczne z ich najlepszym interesem³⁵⁷.

7. Badania i dane

1. Znalezienie skutecznej strategii ochrony dzieci przed przemocą zależy od dostępności i właściwej analizy danych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym. Opracowanie krajowego programu badań stanowi najodpowiedniejszy sposób propagowania zintegrowanego i systemowego podejścia w procesie zbierania danych, ich analizy, rozpowszechniania i badania. Podejście to między innymi obejmuje:

Badania

- a. ramowe studium zjawiska przemocy wobec dzieci jako wstęp do jakiegokolwiek procesu planowania;
- b. regularne, etyczne badania obejmujące wywiady z dziećmi i osobno z ich rodzicami lub opiekunami przeprowadzane poufnie i w atmosferze zaufania w celu jak najdokładniejszego zbadania zjawiska przemocy, którego rzeczywiście doświadczyły dzieci;
- c. zakrojone na szeroką skalę badania obserwacyjne przyczyn i podstaw przemocy i wzajemnej zależności od siebie ich różnych form;
- d. opracowanie ujednoliconej metodologii opartej na wspólnym zestawie kryteriów pozwalającej na zidentyfikowanie grup dzieci narażonych na przemoc;
- e. ciągłe badania mające na celu dokładne ustalenie natury ryzyka, na które narażone są dzieci w Internecie oraz poznanie w jaki sposób to ryzyko zmienia się na przestrzeni czasu i jak można je zminimalizować odpowiednio interweniując;
- f. badanie czynników ochronnych, zwłaszcza dziecięcych mechanizmów obronnych;
- g. badanie dorosłych i dziecięcych sprawców przemocy w celu opracowania kryteriów i parametrów ich oceny i traktowania;

356 Patrz: Zalecenie Rec (2006) 2 i CM/Rec (2008) 11 Rady Ministrów cytowane powyżej.

357 Op. cit., patrz także: Reguły ONZ w sprawie ochrony nieletnich pozbawionych wolności (Reguły Hawańskie), Wzorcowe reguły minimum dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (Reguły Pekkańskie).

- h. badania mające na celu ustalenie, co jest najbardziej skuteczne w ochronie dzieci przed przemocą i ocenę istniejących form reagowania, włącznie z metodologiami oceny służb i programów prewencyjnych oraz opracowaniem kryteriów jakościowych;
- i. badania mające na celu ustalenie wysokości kosztów społecznych przemocy wobec dzieci.

Monitorowanie statystyczne

- a. regularne badania statystyczne prowadzone na podstawie ustalonej metodologii na temat przemocy wobec dzieci na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym we wszystkich okolicznościach. Dane powinny być uporządkowane według kategorii: płeć, wiek, forma przemocy, środowisko miejskie lub wiejskie, charakterystyka rodziny, poziom wykształcenia oraz pochodzenie narodowe, społeczne i etniczne;
- b. zbieranie danych ilościowych i jakościowych dotyczących czasu trwania i wyników postępowań sądowych z udziałem dzieci, włącznie środków ochrony zapewnionych dzieciom-ofiarom przemocy.

Utworzenie krajowych baz danych³⁵⁸

- a. dotyczących urodzeń i śmierci dzieci, włącznie z ustaleniem procedury badającej śmierć lub poważne obrażenia dziecka;
- b. dotyczących wstąpienia dziecka do instytucji opiekuńczej, jej opuszczenia lub zmiany oraz wszystkich alternatywnych form opieki i ośrodków pozbawienia wolności, włącznie z rejestrowaniem wszystkich przypadków przemocy wobec dzieci w tych instytucjach;
- c. dotyczących osób skazanych za brutalne akty przemocy wobec dzieci włącznie z zebraniem ich profilu genetycznego DNA³⁵⁹.

Koordinacja

- a. wyznaczenie (o ile to możliwe i zgodnie z możliwościami państwa) pojedynczego organu władzy, najlepiej monitorującego prawa dziecka, państwowej agencji statystycznej lub instytutu badaw-

358 Zgodnie z zasadami ochrony danych.

359 Patrz: artykuł 37 Konwencji Rady Europy w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i molestowaniem seksualnym.

- czego, który koordynowałby oraz rozpowszechniał dane na temat dzieci na skalę krajową oraz prowadził międzynarodową wymianę informacji;
- b. aktywnego udziału wszystkich podmiotów związanych z ochroną dzieci w zbieraniu danych.
 2. Wszystkie instytucje, usługi i zakłady prowadzące nabór personelu na stanowiska pracy z dziećmi i dla nich powinny mieć łatwy, ale odpowiednio kontrolowany dostęp do danych osobowych osób skazanych za brutalne przestępstwa z użyciem przemocy wobec dzieci.
 3. Przetwarzanie danych osobowych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym powinno być zgodne z przyjętymi międzynarodowymi standardami i zabezpieczeniami natury etycznej³⁶⁰.
 4. Należy ustanowić jednolite, międzynarodowe standardy ułatwiające prowadzenie badań porównawczych danych na szczeblu międzynarodowym.

8. Współpraca międzynarodowa

1. Państwa członkowskie Rady Europy powinny współpracować ze sobą, zgodnie z niniejszymi wytycznymi oraz poprzez zastosowanie odpowiednich instrumentów i uzgodnień międzynarodowych i regionalnych, poczynionych na podstawie jednolitego i wspólnie uchwalonego prawa oraz wewnętrznych przepisów, w najszerszym możliwym zakresie, w celu:
 - a. zapobiegania wszelkim formom przemocy wobec dzieci i ich zwalczania;
 - b. zapewnienia ochrony i pomocy dzieciom-ofiarom i świadkom przemocy;
 - c. dochodzenia i ścigania za przestępstwa kryminalne z użyciem przemocy wobec dzieci.
2. Państwa członkowskie powinny zapewniać sobie nawzajem w największym możliwym zakresie środki wzajemnej pomocy w toczących się postępowaniach w sprawie przestępstw z udziałem przemocy wobec dzieci, takich jak uprowadzenie dziecka, handel dziećmi, wykorzystywanie seksualne i niegodziwe traktowanie w celach seksualnych.

³⁶⁰ Patrz: Konwencja o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS nr 108) oraz Protokół dodatkowy do Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych dotyczących organów nadzoru i transgranicznych przepływów danych (ETS nr 181).

3. Aby usprawnić proces wdrażania niniejszych wytycznych, państwa członkowskie powinny zacieśnić, tam gdzie to konieczne, współpracę ze stosownymi organami międzyrządowymi, strukturami transnarodowymi i innymi organizacjami międzynarodowymi.
4. Każde państwo członkowskie powinno dokładać wszelkich starań, aby integrować odpowiednio prewencję i eliminację wszelkich form przemocy wobec dzieci z rozwojem programów pomocy na rzecz państw trzecich.

Załącznik II do Rekomendacji CM/Rec (2009) 10

Glosariusz terminów

Najlepszy interes dziecka: Założenie, że sprawą nadrzędną we wszystkich działaniach dotyczących dzieci jest najlepsze zabezpieczenie dobra dziecka, jest ideą zawartą w artykule 3 KOPD. Idea ta wysuwa się na prowadzenie jako jedna z głównych zasad KOPD, obok artykułów 2, 6 i 12 i nabiera szczególnego znaczenia w sytuacjach, w których bardziej szczegółowe zapisy konwencji nie mają zastosowania. Artykuł 3, ust. 1 podkreśla, że rządy oraz służby publiczne i prywatne muszą upewnić się co do wpływu, jaki ich działania mają na dzieci, tak aby zagwarantować, że najlepszy interes dziecka jest priorytetem, stawiając dzieci na pierwszym miejscu i budując społeczeństwa przyjazne dzieciom. Artykuł 3, ust. 2 nakłada na państwa ogólny, czynny obowiązek zapewnienia ochrony i opieki niezbędnej dla dobra dziecka we wszelkich okolicznościach, z jednoczesnym poszanowaniem praw i obowiązków rodziców. Artykuł 3, ust. 3 stawia wymóg ustalenia norm przez „kompetentne władze” dla wszystkich instytucji, służb i innych jednostek działających na rzecz dzieci oraz wymóg przestrzegania tych norm (*Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* UNICEF, 2002).

Przemoc szkolna i rówieśnicza to powtarzające się, agresywne zachowanie mające na celu świadome wyrządzenie fizycznej lub psychicznej krzywdy innej osobie. Ten rodzaj przemocy polega na tym, że osoba zachowująca się w ten sposób pragnie uzyskać władzę nad inną osobą (V. Besag, *Bullies and Victims in Schools*, 1989). Zachowanie to może obejmować wyzywanie, przemoc słowną, werbalną lub na piśmie, wyłączenie z aktywności, wyłączenie z wydarzeń społecznych, wykorzystywanie fizyczne lub

przymuszanie (K.S. Whitted, D.R. Dupper, *Best Practises for Preventing or Reducing Bullying in Schools. Children and Schools*, t. 27, nr 3, lipiec 2005). Osoby mogą zachowywać się w ten sposób, aby zbudować wizerunek siebie jako osoby popularnej, twardej lub w celu zwrócenia na siebie uwagi. Mogą też zachowywać się tak z powodu zazdrości lub ponieważ same są prześladowane w ten sposób (L.M. Crothers, E.M. Levinson, *Assessment of Bullying: A review of methods and instruments, Journal of Counselling and Development*, 84(4), 2004).

Wykorzystywanie dzieci: Termin „wykorzystywanie” obejmuje w swym minimalnym znaczeniu wykorzystywanie prostytutki innych lub inne formy wykorzystywania seksualnego, zmuszanie do pracy lub usług, niewolnictwo i podobne praktyki, niewolę lub usuwanie organów (artykuł 3 Protokołu dodatkowego o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu handlu ludami, zwłaszcza kobietami i dziećmi do Konwencji ONZ w sprawie międzynarodowej przestępczości zorganizowanej).

Pornografia dziecięca oznacza jakikolwiek materiał, który wizualnie przedstawia dziecko zaangażowane w sposób rzeczywisty lub symulowany w czynność seksualną lub wizualne przedstawienie organów płciowych dziecka do celów seksualnych. Przestępstwa związane z pornografią dziecięcą obejmują następujące czyny popełnione umyślnie, bez upoważnienia: a) produkcja pornografii dziecięcej; b) oferowanie lub udostępnianie pornografii dziecięcej; c) dystrybucja lub przekazywanie pornografii dziecięcej; d) produkcja pornografii dziecięcej do celów własnych lub na potrzeby innych osób; e) posiadanie materiałów z pornografią dziecięcą oraz f) świadome pozyskiwanie dostępu do pornografii dziecięcej za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych (artykuł 20 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, CETS nr 201; patrz także: Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii).

Prostytucja dziecięca oznacza wykorzystanie dziecka do czynności seksualnych w zamian za wynagrodzenie pieniężne lub inne lub obietnicę takiego wynagrodzenia, bez względu na to, czy taką płatność, obietnica czy wynagrodzenie otrzymało dziecko czy osoba trzecia. Przestępstwa związane z prostytucją dziecięcą obejmują następujące czyny popełnione umyślnie: a) werbowanie dzieci do prostytucji lub doprowadzenie dziecka

do wzięcia udziału w prostytucji; b) zmuszanie dziecka do prostytucji lub czerpanie zysków lub wykorzystywanie dziecka w tym celu w inny sposób; c) uciekanie się do prostytucji dziecięcej (artykuł 19 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, CETS nr 201; patrz także: Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii).

Handel dziećmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, ukrywanie lub odbieranie dziecka w celu wykorzystania go, nawet jeśli nie oznacza to użycia środków określonych w ust. (a) niniejszego artykułu (groźba użycia siły lub inne formy przymuszania, uprowadzenia, oszustwa, podstęp, nadużycia siły lub wykorzystania słabości, lub dawanie lub otrzymywanie korzyści majątkowych lub innych w celu uzyskania zgody osoby mającej kontrolę) – artykuł 3 Protokołu dodatkowego o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu handlu ludźmi, zwłaszcza kobietami i dziećmi do Konwencji ONZ w sprawie międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Patrz także: definicja „handel ludźmi” poniżej.

Kara fizyczna to forma przemocy definiowana jako jakakolwiek kara z użyciem siły fizycznej i mająca na celu spowodowanie u dziecka nawet lekkiego bólu lub dyskomfortu (szczegółowa definicja – patrz Komitet Praw Dziecka ONZ, Komentarz Ogólny nr 8 Komitetu Praw Dziecka, ust. 11).

Deprawacja dzieci oznacza świadome nakłanianie dziecka, które według prawa państwowego nie osiągnęło wieku przyzwolenia na czynności seksualne, do bycia świadkiem wykorzystywania seksualnego lub czynności seksualnych, nawet bez udziału dziecka [artykuł 22, Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS nr 201)].

Szkodliwe tradycyjne praktyki: Każda wspólnota społeczna na świecie kultywuje specyficzne tradycyjne praktyki i wierzenia, z których niektóre są dla jej członków korzystne, a niektóre mogą być krzywdzące dla poszczególnych grup społecznych, na przykład dla kobiet. Szkodliwe tradycyjne praktyki obejmują okaleczanie żeńskich narządów płciowych; wczesne małżeństwa; dzieciobójstwo dziewczynek; zabójstwa honorowe; wczesne ciążę etc. [Patrz: Factsheet nr, 23, *Harmful Traditional Practices Affecting the Health of Women and Children (Tradycyjne praktyki szkodliwe dla zdrowia kobiet i dzieci)*, www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet23en.pdf].

Mobbing: to grupowa forma przemocy szkolnej i rówieśniczej. Polega ona na zmuszaniu się przeciwko komuś z wykorzystaniem takich taktyk jak rozpowszechnianie plotek, insynuacji, kompromitacja, izolacja, zastraszanie oraz, przede wszystkim, budowanie wrażenia, że osoba będąca obiektem tych praktyk jest sama wszystkim winna. Jak w wielu tego typu uwłaczających sytuacjach sprawcy utrzymują, że ofiara „sama sobie na to zasłużyła” (G.P. Elliot, *School Mobbing and Emotional Abuse*, www.selfgrowth.com/articles/Elliott9.html).

Monitoring do działania władz mające na celu zapewnienie, że przepisy dotyczące dobra dziecka są utrzymywane w mocy. Działania składają się z trzech odrębnych elementów: a) przyjmowanie uchwał i praw przez władze centralne; b) świadczenie usług w zakresie opieki nad dziećmi przez instytucje na szczeblu miejskim oraz c) sprawowanie monitoringu przez niezależny organ na szczeblu lokalnym. Monitoring może być prowadzony zarówno w formie inspekcji zapowiedzianych, jak i niezapowiedzianych, lub w formie audytu systemu zarządzania. Utworzenie znormalizowanego krajowego rygoru działań monitorujących ułatwia zbieranie danych statystycznych na temat dobrobytu dziecka w kraju oraz przyczynia się do usprawnienia procesu decyzyjnego władz państwowych.

Zaniedbanie oznacza niezaspokajanie fizycznych i emocjonalnych potrzeb dziecka przez rodziców lub opiekunów, którzy posiadają wszystkie niezbędne do tego środki, wiedzę, włącznie z dostępem do odpowiednich usług; lub niezapewnienie dziecku ochrony przed narażeniem na niebezpieczeństwo (Światowy raport WHO na temat przemocy wobec dzieci *World Report on Violence against Children*, Genewa 2002).

Przedstawienie pornograficzne z udziałem dziecka: Przesłanki związane z udziałem dziecka w przedstawieniu pornograficznym obejmują następujące umyślnie popełnione czyny: a) werbowanie dziecka do udziału w przedstawieniach pornograficznych lub doprowadzanie do udziału dziecka w takich przedstawieniach; b) przymuszanie dziecka do udziału w przedstawieniach pornograficznych, czerpanie z takich przedstawień zysków lub inna forma wykorzystywania dziecka do tego celu; c) świadome uczęszczanie na przedstawienia pornograficzne z udziałem dzieci [artykuł 21, Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS nr 201)].

Przemoc psychiczna dotyczy obrażania, wyzywania, ignorowania, izolowania, odrzucenia, stosowania gróźb, manipulacji, obojętności emocjonalnej oraz deprecjonowania, bycia świadkiem przemocy domowej i innego zachowania mogącego mieć ujemny wpływ na rozwój psychologiczny i dobro dziecka (Światowy raport na temat przemocy wobec dzieci Sekretarza Generalnego ONZ).

Seksturystyka oznacza podróże organizowane przez przemysł turystyczny lub bez jego udziału lecz wykorzystujące jego struktury i systemy, mające za nadrzędny cel doprowadzenie do utworzenia stosunków natury seksualnej pomiędzy turystą a mieszkańcami danego terytorium (Światowa Organizacja Turystyki ONZ, Stanowisko dotyczące zorganizowanej seksturystyki, 1995).

Wykorzystywanie seksualne: Przeszypstwa związane z wykorzystywaniem seksualnym obejmują następujące czyny popełnione umyślnie: a) angażowanie się w czynności seksualne z udziałem dziecka, które, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego, nie osiągnęło wieku przyzwolenia na czynności seksualne (nie dotyczy to czynności i kontaktów seksualnych pomiędzy samymi nieletnimi) i b) angażowanie się w czynności seksualne z udziałem dziecka z użyciem przymusu, siły lub gróźb; lub gdy sprawca świadomie wykorzystuje zaufanie dziecka, swój autorytet lub wpływ na dziecko, także w relacjach rodzinnych; lub gdy wykorzystuje się szczególną, wyjątkową sytuację dziecka, spowodowaną zwłaszcza niepełnosprawnością fizyczną lub psychiczną dziecka, lub relację zależności (artykuł 18, Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, CETS nr 201).

Sprzedaż dzieci oznacza jakikolwiek czyn lub transakcję, w której dziecko zostaje przekazane przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie osób za opłatą lub jakimkolwiek innym wynagrodzeniem (artykuł 2 Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii).

Nagabywanie dzieci do celów seksualnych: Przeszypstwa związane z nagabywaniem dzieci do celów seksualnych obejmują świadome składanie przez osobę dorosłą za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych propozycji spotkania dziecku, które według krajowego prawa nie osiągnęło jeszcze wieku uprawniającego do czynności seksualnych,

w celu zaangażowania w czynności seksualne z udziałem dziecka lub produkcję pornografii dziecięcej, i gdy w następstwie takiej propozycji dokonano czynów materialnych prowadzących do realizacji takiego spotkania [artykuł 23 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS nr 201)].

Handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, ukrywanie lub odbieranie osoby w celu wykorzystania, z użyciem gróźb, siły lub innych form przymuszania, uprowadzenia, oszustwa, podstępny, nadużycia siły lub wykorzystania słabości lub dawanie, lub otrzymywanie płatności lub korzyści w celu uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad ofiarą w celu jej wykorzystania. „Wykorzystywanie” oznacza, w podstawowym znaczeniu, wykorzystywanie prostytutki innych lub inne formy wykorzystywania seksualnego, zmuszanie do pracy lub innych usług, niewolnictwo lub podobne praktyki, zniewolenie lub usuwanie organów. Zgoda ofiary „handlu ludźmi” na zamierzone wykorzystanie jest bez znaczenia w sytuacji, gdy dopuszczono się któregośkolwiek z czynów opisanych powyżej. Werbowanie, transport, przekazywanie, ukrywanie lub odbieranie dziecka w celu wykorzystania go są uznawane za „handel ludźmi”, nawet jeśli nie wiążą się z jakimikolwiek środkami opisanymi powyżej (artykuł 4, Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, CETS nr 197).

Załącznik III do Rekomendacji CM/Rec (2009) 10

Międzynarodowe dokumenty traktujące o zabezpieczeniu praw dziecka i ochronie dzieci przed przemocą

Traktaty Narodów Zjednoczonych

- Konwencja o prawach dziecka, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 44/25, Aneks, 44 UN GAOR Supl. nr 49 poz. 167, 44. Sesja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, Dok. ONZ A/44/49 (1989 r.), weszła w życie 2 września 1990 r.
- Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie zaangażowania dzieci w konflikty zbrojne, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 54/263, Aneks I, 54 UN GAOR Supl. nr 49 poz. 7, 54. Sesja

Zgromadzenia Ogólnego ONZ, Dok. ONZ A/54/49, t. III (2000 r.), weszła w życie 12 lutego 2002 r.

- Protokół fakultatywny do Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 54/263, Aneks II, 54 UN GAOR Supl. nr 49 poz. 6, 54. Sesja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, Dok. ONZ A/54/49, t. III (2000 r.), weszła w życie 18 stycznia 2002 r.
- Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, przyjęty i otwarty do podpisu, ratyfikacji i przystąpienia rezolucją 2200A (XXI) Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1966 r., wszedł w życie 23 marca 1976 r., zgodnie z artykułem 49
- Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, przyjęty i otwarty do podpisu, ratyfikacji i przystąpienia rezolucją 2200A (XXI) Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1966 r., wszedł w życie 3 stycznia 1976 r., zgodnie z artykułem 27
- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta i otwarta do podpisu, ratyfikacji i przystąpienia rezolucją 39/46 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1966 r., weszła w życie 26 czerwca 1987 r., zgodnie z artykułem 27.1
- Międzynarodowa konwencja w sprawie zniesienia wszelkich form dyskryminacji rasowej, przyjęta rezolucją 2106 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 21 grudnia 1965 r., weszła w życie 4 stycznia 1969 r., zgodnie z artykułem 19
- Międzynarodowa konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników – migrantów i członków ich rodzin, przyjęta rezolucją 45/158 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 18 grudnia 1990 r.
- Konwencja w sprawie zniesienia wszelkich form dyskryminacji kobiet, Nowy Jork, 18 grudnia 1979 r., przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, obowiązuje jako traktat międzynarodowy od 3 września 1981 r.
- Konwencja praw osób niepełnosprawnych, przyjęta rezolucją 61/106 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 2006 r.; weszła w życie w maju 2008 r.
- Konwencja dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci (ILO nr 182), t. 38 ILM poz. 1207 (1999 r.), weszła w życie 19 listopada 2000 r.

- Konwencja dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia (ILO nr 138), przyjęta w dniu 26 czerwca 1973 r., weszła w życie 19 czerwca 1976 r.
- Protokół dodatkowy o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu handlu ludami, zwłaszcza kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję ONZ w sprawie międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty i otwarty do podpisu, ratyfikacji i przystąpienia rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 55/25 z 15 listopada 2000 r.

Traktaty Rady Europy

- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (ETS nr 5, 1950/1953)
- Europejska karta społeczna (ETS nr 35, 1961/1965)
- Europejska karta społeczna (zrewidowana) (ETS nr 163, 1996/1999)
- Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (ETS nr 126, 1987/1989)
- *Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse* – Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS nr 201, 2007)
- Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (CETS nr 197, 2005/2008)
- *Convention on Contact concerning Children* – Konwencja w sprawie kontaktów z dziećmi (ETS nr 192, 2003/2005)
- Konwencja o cyberprzestępczości (ETS nr 185, 2001/2004)
- Protokół dodatkowy do Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych dotycząca organów nadzoru i transgranicznych przepływów danych (ETS nr 181, 2001/2004)
- *European Convention on the Exercise of Children's Rights* – Europejska konwencja o wykonywaniu praw dzieci (ETS nr 160, 1996/2000)
- Konwencja o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS nr 108, 1981/1985)
- *European Convention on Recognition and Enforcement of Decisions concerning Custody of Children and on Restoration of Custody of Children* – Europejska konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orze-

czeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz przywracaniu pieczy nad dzieckiem (ETS nr 105, 1980/1983)

- Europejska konwencja o przysposobieniu dzieci (ETS nr 58, 1967/1968)
- Europejska konwencja o przysposobieniu dzieci (zrewidowana) (ETS nr 202, 2008)

Haska Konferencja Prywatnego Prawa Międzynarodowego

- Konwencja haska dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (sporządzona 25 października 1980 r., weszła w życie 1 grudnia 1983 r.)
- Konwencja haska o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dzieci (sporządzona 19 października 1996 r., weszła w życie 1 stycznia 2002 r.)
- Konwencja haska o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego (sporządzona 29 maja 1993 r., weszła w życie 1 maja 1995 r.)
- Konwencja haska o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych wobec dzieci (sporządzona 24 października 1956 r., weszła w życie 1 stycznia 1962 r.)
- *Convention concerning the recognition and enforcement of decisions relating to maintenance obligations towards children* – Konwencja haska o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń odnoszących się do obowiązków alimentacyjnych wobec dzieci (sporządzona 15 kwietnia 1958 r., weszła w życie 1 stycznia 1962 r.)

Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy

- Zalecenie CM/Rec (2009) 5 w sprawie środków ochrony dzieci przed szkodliwą treścią i szkodliwym zachowaniem oraz promowania ich aktywnego uczestnictwa w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym
- Zalecenie CM/Rec (2008) 11 w sprawie europejskich zasad dla nieletnich przestępców podlegających sankcjom lub środkom alternatywnym
- Zalecenie CM/Rec (2008) 6 w sprawie środków promocji poszanowania wolności słowa i informacji w związku z filtrami internetowymi
- Zalecenie CM/Rec (2008) 4 w sprawie wzmocnienia integracji dzieci migrantów i dzieci pochodzenia imigracyjnego

- Zalecenie CM/Rec (2007) 13 w sprawie wprowadzania problematyki płci do głównego nurtu w edukacji
- Zalecenie CM/Rec (2007) 9 w sprawie programów pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki
- Zalecenie Rec (2006) 19 w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa
- Zalecenie Rec (2006) 12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego
- Zalecenie Rec (2006) 5 Komitetu Ministrów w sprawie Planu działania Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie w latach 2006–2015
- Zalecenie Rec/CM (2006) 2 w sprawie europejskich zasad więziennictwa
- Zalecenie Rec (2006) 1 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie roli krajowych rad młodzieżowych w rozwoju polityki dotyczącej młodzieży
- Zalecenie CM/Rec (2005) 5 Komitetu Ministrów w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych
- Zalecenie Rec (2004) 13 w sprawie uczestniczenia młodych ludzi w życiu lokalnym i regionalnym
- Zalecenie Rec (2003) 20 dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli organów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich
- Zalecenie Rec (2002) 12 w sprawie edukacji demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego
- Zalecenie Rec (2002) 8 w sprawie dziennej opieki nad dzieckiem
- Zalecenie Rec (2002) 5 w sprawie ochrony kobiet przed przemocą
- Zalecenie Rec (2001) 16 w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym
- Zalecenie Rec (2001) 10 w sprawie Europejskiego Kodeksu Polityki Policyjnej
- Zalecenie Rec (2001) 8 w sprawie regulacji własnych dotyczących treści w cyberprzestrzeni
- Zalecenie Rec (2000) 11 w sprawie przeciwdziałania handlowi ludźmi w celu wykorzystywania seksualnego

- Zalecenie nr R (98) 8 w sprawie uczestnictwa dzieci w życiu rodzinnym i społecznym
- Zalecenie nr R (97) 19 w sprawie przedstawiania przemocy w mediach elektronicznych
- Zalecenie nr R (97) 13 dotyczące zastraszania świadków i praw obrony
- Zalecenie nr R (94) 14 w sprawie spójnych i zintegrowanych zasad polityki rodzinnej
- Zalecenie nr R (93) 2 w sprawie medyczno-społecznych aspektów wykorzystywania dzieci
- Zalecenie nr R (91) 11 dotyczące wykorzystywania seksualnego, pornografii i prostytucji dzieci i młodych osób oraz handlu nimi
- Zalecenie nr R (91) 9 w sprawie środków nadzwyczajnych w sprawach rodzinnych
- Zalecenie nr R (90) 2 w sprawie środków społecznych związanych z przemocą w rodzinie
- Zalecenie nr R (87) 6 w sprawie rodzin zastępczych
- Zalecenie nr R (85) 4 w sprawie przemocy w rodzinie
- Zalecenie nr R (79) 17 dotyczące ochrony dzieci przed niewłaściwym traktowaniem

Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy

- Rezolucja ResAP (2005) 1 w sprawie zabezpieczenia niepełnosprawnych dorosłych i dzieci przed wykorzystywaniem

Zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (lata 1987–2009)

- Zalecenie 1861 (2009) w sprawie kobietobójstwa
- Zalecenie 1854 (2009) w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz ich pełnego i aktywnego udziału w społeczeństwie
- Zalecenie 1849 (2008) w sprawie promowania kultury demokracji i praw człowieka poprzez edukację nauczycieli
- Zalecenie 1828 (2008) w sprawie przypadków zaginięcia nowonarodzonych dzieci w związku z nielegalną adopcją w Europie
- Zalecenie 1815 (2007) w sprawie prostytucji – jakie stanowisko przyjąć?
- Zalecenie 1778 (2007) w sprawie ofiar wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć

- Zalecenie 1703 (2005) w sprawie ochrony i pomocy dla dzieci oddzielonych od rodzin lub opiekunów i szukających azylu
- Zalecenie 1698 (2005) w sprawie praw dzieci w instytucjach: uzupełnienie do Rekomendacji 1601 (2003) Zgromadzenia Parlamentarnego
- Zalecenie 1666 (2004) w sprawie ogólnoeuropejskiego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci
- Zalecenie 1596 (2003) w sprawie sytuacji młodych migrantów w Europie
- Zalecenie 1632 (2003) w sprawie niepokoju nastolatków: społeczny i zdrowotny aspekt złego samopoczucia młodzieży
- Zalecenie 1601 (2003) w sprawie podnoszenia jakości życia porzuconych dzieci w instytucjach
- Zalecenie 1561 (2002) w sprawie działań społecznych na rzecz dzieci wojny w Europie południowo-wschodniej
- Zalecenie 1555 (2002) w sprawie wizerunku kobiety w środkach masowego przekazu
- Zalecenie 1551 (2002) w sprawie budowania społeczeństwa XXI wieku z dziećmi i dla nich: uzupełnienie Europejskiej strategii na rzecz dzieci [Zalecenie 1286 (1996)]
- Zalecenie 1545 (2002) w sprawie kampanii przeciwko handlowi kobietami
- Zalecenie 1532 (2001) w sprawie dynamicznej polityki społecznej na rzecz dzieci i nastolatków w miejscowościach i miastach
- Zalecenie 1526 (2001) w sprawie kampanii przeciwko handlowi małoletnimi na rzecz zablokowania szlaku wschodnioeuropejskiego: przypadek Mołdawii
- Zalecenie 1523 (2001) w sprawie niewolnictwa domowego
- Zalecenie 1501 (2001) w sprawie odpowiedzialności rodziców i nauczycieli w zakresie edukacji dzieci
- Zalecenie 1466 (2000) w sprawie edukacji medialnej
- Zalecenie 1460 (2000) w sprawie powołania europejskiego rzecznika praw dziecka
- Zalecenie 1459 (2000) w sprawie planu działania na rzecz dzieci z Kosowa
- Zalecenie 1449 (2009) w sprawie nielegalnej migracji z południa rejonu Morza Śródziemnomorskiego do Europy
- Zalecenie 1443 (2000) w sprawie adopcji międzynarodowej: respektowanie praw dziecka

- Zalecenie 1398 (1999) w sprawie sytuacji dzieci w Albanii
- Zalecenie 1371 (1998) w sprawie wykorzystywania i zaniedbywania dzieci
- Zalecenie 1336 (1997) w sprawie walki z wykorzystywaniem dzieci do pracy jako kwestii priorytetowej
- Zalecenie 1286 (1996) w sprawie europejskiej strategii na rzecz dzieci
- Zalecenie 1121 (1990) w sprawie praw dzieci
- Zalecenie 1065 (1987) w sprawie handlu dziećmi i innych formy wykorzystywania dzieci

Rezolucje Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (lata 1996–2009)

- Rezolucja 1654 (2009) w sprawie kobietobójstwa
- Rezolucja 1624 (2008) w sprawie zapobiegania pierwszej formie przemocy wobec dzieci: porzuceniu dziecka przy urodzeniu
- Rezolucja 1587 (2007) w sprawie dzieci żyjących w dotkniętych w przeszłości konfliktami regionach na Bałkanach
- Rezolucja 1579 (2007) w sprawie prostytucji – jakie stanowisko przyjąć?
- Rezolucja 1530 (2007) w sprawie dzieci-ofiar: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć
- Rezolucja 1337 (2003) w sprawie migracji w związku z handlem kobietami i prostytucją
- Rezolucja 1307 (2002) w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci: zero tolerancji
- Rezolucja 1291 (2002) w sprawie uprowadzania dzieci za granicę przez jednego z rodziców
- Rezolucja 1247 (2001) w sprawie okaleczania żeńskich narządów płciowych
- Rezolucja 1215 (2000) w sprawie kampanii przeciwko werbowaniu dzieci do armii i ich uczestnictwu w konfliktach zbrojnych
- Rezolucja 1212 (2000) w sprawie gwałtów w czasie konfliktu zbrojnego
- Rezolucja 1099 (1996) w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci

Rekomendacje Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy

- Zalecenie 253 (2008) w sprawie integracji społecznej dzieci żyjących i/lub pracujących na ulicach
- Zalecenie 242 (2008) w sprawie integracji i uczestniczenia młodych ludzi w życiu na poziomie lokalnym i regionalnym

- Zalecenie 241 (2008) *Dziecko w mieście*
- Zalecenie 135 (2003) w sprawie partnerstwa lokalnego na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy w szkole
- Zalecenie 53 (1999) w sprawie polityk na rzecz dzieci, nastolatków i rodzin z ubogich środowisk

Inne dokumenty Rady Europy

- Wytyczne dotyczące praw człowieka dla dostawców usług internetowych, Rada Europy (2008 r.)
- Wytyczne dotyczące praw człowieka dla dostawców gier internetowych online, Rada Europy (2008 r.)
- Deklaracja Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie ochrony godności, bezpieczeństwa i prywatności dzieci korzystających z Internetu (6 luty 2008 r.)
- Zalecenia i wytyczne dotyczące promowania integracji ze społecznościami lokalnymi dzieci niepełnosprawnych oraz deinstytucjonalizacji oraz pomocy rodzinom w sprawowaniu opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi, Rada Europy (2008 r.)
- H. Brown, *Zabezpieczenie niepełnosprawnych dorosłych i dzieci przed wykorzystywaniem*, Wydawnictwo Rady Europy, Strasburg 2003, ISBN 92-871-4919-4

Załącznik IV do Rekomendacji CM/Rec (2009) 10

Pozostała działalność i publikacje

Międzynarodowe deklaracje/plany działań/wytyczne

- Pakt z Rio de Janeiro na rzecz zapobiegania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci i nastolatków i położenia mu kresu, III Światowy kongres w sprawie zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej, Rio de Janeiro, 25–28 listopada 2008 r.
- Studium o przemocy wobec dzieci Sekretarza Generalnego ONZ, 29 sierpnia 2006 r.
- *Stop przemocy wobec dzieci. Zaczynj działać od razu!*, raport podsumowujący konsultacje regionalne dla Studium ONZ o przemocy wobec dzieci, 5–7 lipca 2005 r., Lublana, Słowenia

- Ogólnoświatowe zobowiązanie z Jokohamy przyjęte na II Światowym kongresie przeciwko seksualnemu wykorzystywaniu dzieci, Jokohama, Japonia, 17–20 grudnia 2001 r.
- Deklaracja i Plan działania przyjęte na I Światowym kongresie przeciwko seksualnemu wykorzystywaniu dzieci, Sztokholm, Szwecja, 27–31 sierpnia 1996 r.
- Deklaracja warszawska i Plan działania przyjęte na II Szczycie Szefów Państw i Rządów Rady Europy, Warszawa, 16–17 maja 2005 r.
- Deklaracja końcowa i Plan działania przyjęte na II Szczycie Szefów Państw i Rządów Rady Europy, Strasburg, 10–11 października 1997 r.
- Zobowiązanie i Plan działania przyjęte przez przedstawicieli z Europy i Azji Środkowej na konferencji *Ochrona dzieci przez wykorzystywaniem seksualnym*, Budapeszt, 20–21 listopada 2001 r.
- Reguły ONZ w sprawie ochrony nieletnich pozbawionych wolności, 1990 r.
- Wzorcowe reguły minimum dotyczące środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności (Reguły Tokijskie, 1990 r.)
- Wzorcowe reguły minimum dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (Reguły Pekinśkie, 1985 r.)
- *Świat dla dzieci*, dokument wieńczący prace Zgromadzenia Ogólnego ONZ, przyjęty dnia 10 maja 2002 r.

Inne publikacje

- V. Besag, *Bullies and Victims in Schools*, 1989 r.
- L.M. Crothers, E.M. Levinson, *Assessment of Bullying: A review of methods and instruments*, *Journal of Counselling and Development*, 84(4), 2004 r.
- K.S. Whitted, D.R. Dupper, *Best Practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools*. *Children and Schools*, t. 27, nr 3, lipiec 2005 r.

6. Wykaz wystąpień Rzecznika Praw Dziecka dotyczących problemu przemocy wobec dzieci w latach 2008–2009, poprzedzających wprowadzenie zakazu kar cielesnych do polskiego systemu prawnego

Rzecznik Praw Dziecka

Warszawa, 12 lutego 2008 r.

ZBA/500/15-1/08/MD

Pan
prof. dr hab. Zbigniew Ćwiąkalski
Minister Sprawiedliwości

W związku z informacją uzyskaną w dniu 25 stycznia br. od Rzecznika Praw Obywatelskich – Pana Janusza Kochanowskiego – o skierowaniu do Pana Ministra wystąpienia poruszającego problem stosowania kar cielesnych wobec dzieci oraz praktyki działania organów sprawiedliwości w przypadku spraw dotyczących czynu z art. 217 kk, w których pokrzywdzonymi są osoby poniżej 18. roku życia, chciałabym przedstawić swoje stanowisko w przedmiotowej sprawie.

Na wstępie chciałabym podkreślić, że w obowiązującym stanie prawnym – polskie ustawodawstwo zakazuje stosowania kar cielesnych, zarówno wobec dorosłych, jak i dzieci. Zakaz stosowania kar fizycznych wynika z art. 40 Konstytucji RP i stanowi normę konstytucyjną. Odnosi się on moim zdaniem w jednakowym stopniu do bicia dzieci przez rodziców, opiekunów czy wychowawców. Konstytucja RP w art. 30 nakazuje również władzom publicznym poszanowanie i ochronę godności człowieka, która jest źródłem jego wolności i praw. W kodeksie karnym przewidziano odpowiedzialność karną za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim, a także za naruszanie nietykalności cielesnej człowieka (art. 207, 217 kk).

Niepokojące są zatem dane statystyczne przedstawione w ww. wystąpieniu Rzecznika Praw Obywatelskich, które wskazują, że za karcenie fi-

zyczne osób małoletnich osoby dorosłe nie ponoszą żadnej odpowiedzialności, ponieważ ich zachowanie nie jest traktowane jako wypełniające znamiona art. 207 lub 217 kk.

Wnoszę zatem do Pana Ministra podobnie jak Rzecznik Praw Obywatelskich o podjęcie działań mających na celu dokładne zbadanie wskazanego problemu i będę również wdzięczna za przedstawienie Pana stanowiska w przedmiotowej sprawie.

Jednocześnie chciałabym dodać, iż w lipcu 2007 roku, w związku z listem Komisarza Praw Człowieka Rady Europy – Pana Thomasa Hammarberga – do ówczesnego Prezesa Rady Ministrów Jarosława Kaczyńskiego, dotyczącym braku w polskim prawie wyraźnego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci, przedstawiłam swoje stanowisko w przedmiotowej sprawie.

Jako Rzecznik Praw Dziecka dostrzegam wagę problemu przemocy w rodzinach. Krzywdzenie dziecka odciska piętno na jego wszystkich sferach rozwojowych. Ma konsekwencje dla zdrowia fizycznego, rozwoju umysłowego, stanu psychicznego oraz umiejętności współżycia z innymi ludźmi.

Od początku istnienia instytucji, czyli od 2000 r., Rzecznik zwracał uwagę właściwym organom na konieczność zwiększenia ochrony przed stosowaniem kar cielesnych wobec dzieci.

Jednym z podjętych działań w kierunku zabezpieczenia praw ofiar przemocy było uchwalenie ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493). Rzecznik Praw Dziecka brał czynny udział w pracach komisji sejmowych nad tą ustawą.

Celem wprowadzenia tych przepisów jest wzmocnienie działań organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego zmierzających do przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz do podniesienia świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków takiej przemocy. Ustawa przewiduje w stosunku do sprawcy m.in. nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z ofiarą przemocy, zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego, a także możliwości poddania sprawcy leczeniu.

Od 2001 r. Rzecznik Praw Dziecka apelował o zmianę art. 95 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, która nałożyłaby na rodziców obowiązek szanowania przyrodzonej godności dziecka. W roku 2007 komisja sejmowa podczas prac nad projektem nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego na wniosek Rzecznika Praw Dziecka rozszerzyła ww. przepis dotyczący władzy rodzicielskiej o poszanowanie godności i praw dziecka.

Działania rodziców w różnych sferach przysługującej im władzy rodzicielskiej, a przede wszystkim w ramach pieczy nad dzieckiem, powinny być podejmowane z respektowaniem godności dziecka. Nakaz uznania godności dziecka miał stanowić jedno z wyodrębnionych kryteriów oceny prawidłowości wykonywania władzy rodzicielskiej. Jednak ww. projekt nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie został uchwalony przez Sejm poprzedniej kadencji w związku z jego wcześniejszym rozwiązaniem.

Uważam, że nie można zaniechać działań legislacyjnych w tym przedmiocie. Kodeks rodzinny i opiekuńczy jest najwłaściwszym miejscem, gdzie w sposób jasny i precyzyjny należy wskazać, iż władza rodzicielska nie może być wykonywana z naruszeniem godności dziecka. Natomiast jeżeli rodzice lub opiekunowie prawni karzą fizycznie swoje dzieci, należy podjąć z nimi pracę o charakterze psychologiczno-terapeutycznym.

Na ogół lepszym rozwiązaniem w przypadku nadużywania wykonywania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem i fizycznego krzywdzenia go jest poddanie rodziców ograniczeniom i kontroli w sprawowaniu tej władzy w trybie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, niż karanie ich w trybie kodeksu karnego. Natomiast w przypadkach drastycznych czy w sytuacjach, gdy krzywdzenia dziecka inaczej przerwać nie można, ingerencja prawa karnego jest jak najbardziej uzasadniona, przy czym wyrokiem skazującym towarzyszyć powinno pozbawienie władzy rodzicielskiej czy opieki nad dzieckiem i zakaz osobistej styczności z nim.

Wszelkie przepisy prawne, które mogłyby być egzekwowane w ramach obowiązującego prawa (art. 207 i 217 kk) lub też zostać wprowadzone, są jednak niewystarczające w obliczu zjawiska przemocy względem dziecka. Uważam, że bardzo ważna jest edukacja społeczeństwa, zwrócenie uwagi na problem przemocy w rodzinach oraz promowanie dobrych wzorców rodzicielskich. Konieczne jest pokazanie rodzicom negatywnych konsekwencji stosowania kar oraz różnorodnych właściwych sposobów komunikowania się z dziećmi. Należy prowadzić działania uświadamiające na szeroką skalę, edukować rodziców, którzy często po prostu nie są przygotowani do pełnienia funkcji wychowawczej wobec swoich dzieci.

Rzecznik Praw Dziecka opowiada się za podnoszeniem społecznej świadomości w zakresie szkodliwych skutków stosowania kar cielesnych. Szeroko zakrojone kampanie edukacyjne połączone z działaniami na rzecz wzmocnienia więzów rodzinnych powinny być priorytetem, jeżeli dążymy

do rzeczywistej, a nie tylko pozorowanej zmiany społecznego stosunku do problemu karcenia dzieci. Kluczową zatem kwestią jest podnoszenie świadomości rodziców w zakresie alternatywnych metod wychowawczych.

W ramach działań edukacyjnych w dniu 24 maja 2007 r. ogłosiłam inaugurację ogólnopolskiej kampanii społecznej „Kochaj. Nie Krzywdź. Pomóż”, zorganizowanej we współpracy z Fundacją Mederi – pomóżmy dzieciom. Honorowy patronat na kampanią objęli Minister Zdrowia i Komendant Główny Policji. Kampania prowadzona była na terenie całej Polski w postaci akcji bilbordowej, plakatuwej oraz rozpropagowania bardzo dużego nakładu ulotek, skierowanych do placówek opieki zdrowotnej w całym kraju oraz ośrodków pomocy społecznej i centrów pomocy rodzinie.

Kampania „Kochaj. Nie Krzywdź. Pomóż” miała na celu przeciwdziałanie przemocy wobec najmniejszych, całkowicie bezbronnych niemowląt i dzieci w wieku od 0 do 3 lat. Jej celem było zwrócenie uwagi społeczeństwa na rozpowszechniającą się agresję wobec małych dzieci i na zaniebdania wobec nich, często prowadzące do niewyobrażalnych dramatów. Następstwem przemocy jest Zespół Dziecka Krzywdzonego.

Zorganizowałam tę kampanię, aby uświadomić naszemu społeczeństwu, że przemoc wobec niemowląt i małych dzieci stanowi realne zagrożenie dla ich życia i zdrowia. A przecież możemy i powinniśmy jej zapobiegać. Dlatego będziemy promować dobre wzorce opieki nad najmłodszymi dziećmi, przypominać, że dziecko potrzebuje miłości rodzicielskiej, a prawidłowe więzi uczuciowe w rodzinie są warunkiem właściwego rozwoju i decydują o jego dalszych postawach społecznych i życiowych.

Podsumowanie kampanii nastąpiło w dniu 27 października 2007 r. na IV Konferencji Naukowej pt: „Rola i ograniczenia służby zdrowia w przeciwdziałaniu przemocy wobec dzieci. Współpraca interdyscyplinarna”.

W dniu 28 listopada 2007 r. wystosowałam do Prezesa Rady Ministrów – Pana Donalda Tuska – wystąpienie z wnioskami i postulatami, które wynikają z doświadczeń zgromadzonych podczas przeprowadzenia kampanii. Mam nadzieję, że ich efektem będzie wypracowanie skutecznych procedur szybkiego reagowania przez lekarzy, położne, pielęgniarki oraz służby społeczne na przemoc wobec najmłodszych dzieci.

Uważam także, że nasze przedsięwzięcie mogłoby zostać uwieńczone wypracowaniem i wpisaniem do polskiego ustawodawstwa zakazu stosowania wobec dzieci wszelkiej przemocy, w tym kar cielesnych.

Jednakże Rzecznik Praw Dziecka działa w granicach przyznanych mu kompetencji, które określa ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. Nr 6, poz. 69). Rzecznik nie posiada uprawnień do tworzenia projektów aktów prawnych i przedstawiania ich organom władzy ustawodawczej, może jedynie występować do właściwych organów o podjęcie inicjatywy ustawodawczej.

Przeprowadzenie zmian legislacyjnych w celu wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych oraz egzekwowanie tego prawa nie jest zadaniem łatwym i wymaga zaangażowania Rządu oraz Parlamentu Rzeczypospolitej Polskiej. Pomocne będzie zatem wzorowanie się na programach i doświadczeniach krajów, które z sukcesem zakazały stosowania kar cielesnych wobec dziecka.

Ewa Sowińska

Minister Sprawiedliwości

Warszawa, 14 marca 2008 r.

DL-P-I-4000-14/08

Pani
Ewa Sowińska
Rzecznik Praw Dziecka

W odpowiedzi na pismo ZBA/500/15-1/08/MD z dnia 12 lutego 2008 r., dotyczące podjęcia działań legislacyjnych w celu wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych przez rodziców wobec dzieci, uprzejmie informuję, co następuje.

Należy podzielić pogląd Rzecznika o potrzebie prowadzenia szeroko zakrojonej kampanii edukacyjnej mającej na celu podnoszenie świadomości społecznej w zakresie szkodliwych skutków stosowania kar cielesnych w stosunku do małoletnich oraz zwrócić uwagi na problemy przemocy w rodzinie.

W świetle zasad nowoczesnej pedagogiki, jak też obowiązujących standardów prawnych, stosowanie jakichkolwiek kar cielesnych wobec dzieci jest naganne, przy czym zauważyć należy, że ocena takich zdarzeń na płaszczyźnie prawa karnego musi być zróżnicowana w zależności od ich charakteru.

Odróżnić trzeba karcenie dzieci przez rodziców, w świetle doktryny prawa karnego oraz w powszechnym odbiorze społecznym uznane za dopuszczalne w rozsądnych granicach, od nadużycia tego prawa, które może stanowić formę karalnego znęcania się lub innego czynu zabronionego na szkodę małoletniego.

Zachowania przekraczające ramy karcenia są bowiem dostatecznie uregulowane w obowiązującym systemie prawnym. Mają tu zastosowanie nie tylko wymienione w piśmie Rzecznika przepisy art. 207 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553), w których pozycja osoby małoletniej jest w sposób wyraźny i szczególny wyeksponowana, ale również inne przepisy zabraniające pod groźbą kary określonych zachowań.

Każdą osobę, a więc także małoletniego poniżej 18. roku życia, obejmują ochroną prawną także przepisy rozdziału XIX tego kodeksu karnego traktujące o ściganych z urzędu przestępstwach przeciwko życiu i zdrowiu. Nie może być zatem mowy o bezkarności osób stosujących przemoc fizyczną wobec dzieci.

Kodeks karny nie jest jedynym aktem prawnym, którego zapisy zmierzają do ochrony dobra dziecka. Należy zaliczyć do nich ustawę z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59), w którym unormowane zostały ogólne zasady wzajemnych relacji między rodzicami i dziećmi, oraz ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr. 180, poz. 1493). Te akty prawne umożliwiają podejmowanie szeregu działań umożliwiających ujawnianie niewłaściwych zachowań dorosłych w stosunku do osób małoletnich oraz udzielanie pomocy małoletniemu i jego rodzinie.

Zgodnie z art. 95 kro dziecko, aż do uzyskania pełnoletniości, pozostaje pod władzą rodzicielską. Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka, zaś dziecko pozostające pod władzą rodzicielską winne jest rodzicom posłuszeństwo.

Podporządkowanie się woli rodziców powinno mieć charakter świadomy i swobodny, a nie odbywać się jedynie pod presją rodziców. Ustawodawca nie rozstrzyga jednak, jakie środki rodzice mają stosować, aby osiągnąć posłuszeństwo dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej, a w szczególności, czy mogą uciec się do karaniania fizycznego.

Zgodnie z art. 40 Konstytucji RP nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych. Nie mogą one być wprowadzane czy stosowane w ramach prawnie dopuszczalnego systemu kar, ale także w stosunkach międzyludzkich. Ponieważ art. 40 Konstytucji ma uniwersalny charakter i nie przewiduje żadnych ograniczeń zawartych w nim zakazów, znajdzie on także zastosowanie w warunkach życia rodzinnego, w stosunkach między rodzicami a dziećmi. Wobec dzieci nie mogą być zatem stosowane okrutne, nieludzkie czy poniżające traktowanie, jak też i kary cielesne.

Za takim pojmowaniem treści art. 40 przemawia także fakt, że Konstytucja wielokrotnie podkreśla rolę rodziny, wychowania młodego pokolenia, a także wprowadza ochronę praw dziecka. Dowodem tego jest powołanie instytucji Rzecznika Praw Dziecka (W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Zakamycze 2002.).

W rządowym projekcie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (druk sejmowy nr 3639 Sejmu IV Kadencji) zaproponowano przepis art. 5 o treści: „Osobom wykonującym władzę rodzicielską, opiekę lub pieczę nad małoletnim zabrania się stosowania form karcenia naruszających godność osób nieletnich.”

Celem tej propozycji było przełamanie zwyczajowego kontratypu, przyzwalającego na stosowanie kar cielesnych wobec dzieci, ubliżanie lub grożenie dziecku w ramach wykonywanej władzy rodzicielskiej lub opieki.

Zauważyć należy, że projektowany przepis art. 5 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w przedłożeniu rządowym nie wprowadzał kategorię zakazu stosowania karcenia, lecz zakaz stosowania takich jego form, które naruszają godność człowieka. W zamyśle projektodawcy przepis ten miał przełamać w świadomości społecznej przyzwolenie na traktowanie czynów polegających na naruszaniu nietykalności cielesnej, znieważaniu czy innych formach poniżania dziecka jako dopuszczalnych metod wychowawczych. Wszelkie takie zachowania wypełniają dyspozycję przepisów części szczególnej Kodeksu karnego, a fakt, że nie są składane doniesienia o ich popełnieniu wynika właśnie ze zwyczajowo ugruntowanego przyzwolenia na stosowanie takich metod wychowawczych.

Niestety, projektowany przepis spotkał się ze zdecydowaną krytyką posłów Ligi Polskich Rodzin już podczas pierwszego czytania projektu

ustawy na 97. posiedzeniu Sejmu w dniu 16 lutego 2005 r. W efekcie omawiana regulacja została odrzucona podczas prac podkomisji nad projektem ustawy.

Chciałbym jednocześnie zapewnić Panią Rzecznik, że działania legislacyjne w zakresie przestępstw godzących w dobra prawne, którymi są życie i zdrowie człowieka, oraz inne niezbędne zmiany w prawie są przedmiotem stałego zainteresowania i konsekwentnych działań ze strony Ministerstwa Sprawiedliwości.

W Ministerstwie Sprawiedliwości trwają prace, przy udziale Zespołu ekspertów, nad oceną obowiązujących przepisów Kodeksu karnego, Kodeksu wykroczeń, Kodeksu postępowania karnego oraz Kodeksu karnego wykonawczego. Prace te wykonywane są przy udziale Zespołu ekspertów.

W ich efekcie powstał projekt wprowadzający najpilniejsze, niezbędne oraz pożądane zmiany do ustaw karnych. Mają one na celu m.in. wyeliminowanie błędów wprowadzonych do kodyfikacji karnych w wyniku licznych nowelizacji, dostosowanie przepisów do standardów konstytucyjnych określonych w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego oraz do wymogów wynikających z członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Przygotowywana jest również nowelizacja art. 275 § 2 Kodeksu postępowania karnego, która przewiduje stosowanie dozoru Policji przez prokuratora ze zobowiązaniem podejrzanego o stosowanie przemocy w rodzinie do opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z ofiarą.

Prace legislacyjne dotyczą również Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

W opracowywanym projekcie proponowana jest m. in. zmiana brzmienia art. 85 § 1 kro, który stanowi, iż władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka z poszanowaniem jego godności i praw.

Należy uznać, że nakaz ten będzie miał walor nie tylko wychowawczy i normatywny, ale jednocześnie będzie stanowił granice dla akceptowanych przez prawo zachowań rodziców i opiekunów prawnych dzieci.

Z danych uzyskanych z Departamentu Organizacyjnego Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że w 2005 r. za czyny z art. 207 § 1 kk, w których pokrzywdzone były osoby małoletnie, skazano 4427 osób, za czyny z art. 207 § 2 kk – 24 osoby, zaś za czyny z art. 207 § 3 kk – 32 osoby. W 2006 r. skazano odpowiednio za czyny z art. 207 § 1 kk – 4374 osoby, za czyny

z art. 207 § 2 kk – 12 osób, zaś za czyny z art. 207 § 3 kk – 29 osób. Z danych za 2007 r. wynika, że za czyny z art. 207 § 1 kk, w których pokrzywdzone były osoby nieletnie, skazano 4374 osoby, za czyny z art. 207 § 2 kk – 12 osób, natomiast za czyny z art. 207 § 3 kk – 29 osób.

Końcowo należy podnieść, że wskazane w piśmie Rzecznika działania Komisarza Praw Człowieka Rady Europy podejmowane w odniesieniu do Polski w oparciu o statutowe formy wykonywania tej funkcji nie podejmowały w ogóle tematu stosowania kar cielesnych.

Ostatnia misja ewaluacyjna Komisarza w Polsce miała miejsce w 2007 roku. Sporządzony w jej wyniku okresowy raport na temat stanu przestrzegania praw człowieka w Polsce nie formułował zarzutu braku właściwych gwarancji w kontekście przestrzegania praw gwarantowanych EKPCz. W wyniku tego, w obszernej liście zaleceń adresowanych do Rządu RP, zagadnienie kar cielesnych nie znalazło żadnego odbicia.

Zbigniew Wrona
Podsekretarz Stanu

ZBIA/500/64-1/2008/KC

Pan
Donald Tusk
Prezes Rady Ministrów

Z żalem przyjąłem jednoznaczną krytykę projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw oraz decyzję Rady Legislacyjnej o nierekomendowaniu projektu do dalszych prac legislacyjnych.

Nie zgadzam się ze stwierdzeniem Rady Legislacyjnej, co do idei tworzenia lokalnych programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zdaniem Rady „wątpliwości budzi rozszerzenie zakresu działań organów władzy publicznej o tworzenie programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Z pewnością tworzenie takich programów pochłonie duże koszty, a ich skuteczność na dzień sporządzania opinii nie jest oczywiście przesądzona”.

W mojej ocenie budowa systemu przeciwdziałania przemocy w oparciu o struktury samorządowe jest jednym z warunków umożliwiających dziecku skuteczną ochronę przed krzywdzeniem.

Za całkowicie nieprawdziwe uważam wyciągnięte przez Radę Legislacyjną wnioski, że wprowadzenie do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zakazu fizycznego karania dzieci „wieliminuje z systemu wychowawczego kary, pozostawiając rodzicom wyłącznie nagrody”. Chcę zwrócić uwagę, iż art. 95 § 2 KRO nadal nakłada na dziecko obowiązek posłuszeństwa względem rodziców. Wychowanie dziecka powinno opierać się na systemie nagród, motywujących dziecko do określonych, pożądanych zachowań, i kar – mających na celu eliminowanie zachowań niepożądanych.

Projekt przedmiotowej ustawy zakłada wprowadzenie zakazu stosowania względem dziecka 3 rodzajów przemocy: kar fizycznych, zadawania cierpień psychicznych oraz poniżania dziecka.

Z punktu widzenia pedagoga nie mogę zgodzić się z twierdzeniem, że „bez stosowania elementów przymusu i przemocy nie sposób zapewnić nawet elementarnego bezpieczeństwa małemu dziecku”. Wprowadzenie zakazu stosowania „kar fizycznych, cierpień psychicznych oraz poniżania” w żaden sposób nie ingeruje w system wychowawczy, a jedynie wykluczy

z niego zachowania niepożądane, mające znamiona przemocy. Pochwała przemocy w jakiegokolwiek formie jest bardzo niebezpieczna.

Proponowane zmiany do Kodeksu postępowania karnego, mające na celu ochronę ofiar przemocy, tj. zakaz kontaktów sprawcy przemocy z osobą pokrzywdzoną czy nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z ofiarą, od dawna były popierane przez Rzecznika Praw Dziecka.

Zdaję sobie sprawę, że wprowadzenie do ustawodawstwa zakazu stosowania kar fizycznych oraz możliwości zawieszenia władzy rodzicielskiej w stosunku do rodzica podejrzanego o stosowanie przemocy bez szerokiej kampanii edukacyjnej może spowodować szereg negatywnych skutków. Działania uświadamiające na rzecz wzmacniania więzi rodzinnych, pomoc rodzicom w odpowiedzialnym wychowywaniu dzieci powinny być priorytetem, jeżeli dążymy do rzeczywistej zmiany społecznego stosunku do problemu karcenia dzieci.

Przywiązuję wielką wagę do przeciwdziałania zjawisku przemocy wobec dzieci, dlatego będę monitorował działania Rządu w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Doświadczenia wynikające ze sprawowania tak szczególnego urzędu, skłaniają mnie do stwierdzenia, iż jest to jeden z najbardziej dramatycznych problemów społecznych, wymagający podjęcia natychmiastowych środków zaradczych opartych zarówno o edukacyjne oddziaływania profilaktyczne, jak i istotne zmiany w prawie.

Marek Michalak

Minister Pracy i Polityki Społecznej

Warszawa, 7 stycznia 2009 r.

DPS-II-073-6887-1-MB/09

Pan
Marek Michalak
Rzecznik Praw Dziecka

Serdecznie dziękuję za stanowisko do wydanej przez Radę Legislacyjną opinii do projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu prze-

mocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, wyrażone w piśmie z dnia 3 grudnia 2008 r. znak: ZBIA/500/64-1/2008/KC.

Podobnie jak Pan Rzecznik, ja również sądzę, że krzywdzenie dzieci jest w obecnej chwili jednym z najbardziej dramatycznych problemów społecznych i wymaga podjęcia różnorodnych działań, tak o charakterze profilaktycznym, edukacyjnym, ale również zmian w polskim systemie prawa.

Dlatego też Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej podjęło inicjatywę dokonania zmian legislacyjnych, wprowadzając nowe mechanizmy i narzędzia w celu bardziej skutecznej walki z krzywdzeniem dzieci w Polsce.

Jednym z nich ma być możliwość odebrania opiekunom, przez pracowników socjalnych przy udziale Policji lub pracowników ochrony zdrowia, dziecka, gdy istnieje bezpośrednie zagrożenie jego życia lub zdrowia, zwłaszcza gdy opiekun dziecka znajduje się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem innych środków odurzających.

Kolejna zmiana w projekcie omawianej ustawy, która ma przede wszystkim wpłynąć na zmianę świadomości społeczeństwa, to przepis, zgodnie z którym świadkowie przemocy powinni zawiadomić o zdarzeniu Policję, prokuratora bądź też inną instytucję zajmującą się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

W trakcie prac legislacyjnych projektowane są również zmiany do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, zgodnie z którymi dla osób wykonujących władzę rodzicielską, opiekę lub pieczę nad małoletnim wprowadzony zostanie zakaz stosowania wszelkich form karcenia polegających na zadawaniu cierpień fizycznych lub psychicznych, naruszających godność małoletniego.

Mam nadzieję, że przyjęcie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej zmian omawianej ustawy w proponowanym przez Rząd kształcie w znacznym stopniu ograniczy zjawisko przemocy w rodzinie, zwłaszcza zapewni bezpieczeństwo dzieciom.

Obok trwających prac legislacyjnych w obszarze przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci, podejmowane są ogólnopolskie akcje uświadamiające społeczeństwu konieczność bezwzględnego reagowania na krzywdę dziecka.

Akcje te prowadzone są na szczeblu centralnym oraz lokalnym za pośrednictwem Marszałków Województw.

Celem ogólnopolskiej kampanii jest:

- zwiększenie społecznego zaangażowania w sprawy związane z przeciwdziałaniem przemocy – podnoszenie społecznej wrażliwości w odniesieniu do zjawiska przemocy w rodzinie,
- poszerzenie poziomu wiedzy obywateli na temat przemocy wobec dzieci,
- zmiana postaw rodziców wobec swoich dzieci,
- podniesienie profesjonalizacji pracowników pierwszego kontaktu.

Ogólnopolska akcja społeczna podzielona została na trzy etapy. Pierwszym z nich jest rozpoczęta we wrześniu kampania pod nazwą „KOCHAM – NIE BIJE”, która trwała do końca października.

Adresatami akcji były:

- osoby doznające przemocy,
- dzieci i młodzież,
- rodzice,
- przedstawiciele instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie,
- sprawcy przemocy.

W kampanii wykorzystane zostały przede wszystkim spoty telewizyjne, w których uczestniczyły znane postaci pokazujące, jak należy właściwie dbać o swoje dziecko.

W grudniu ubiegłego roku rozpoczęta została druga część kampanii pod nazwą „KOCHAM – REAGUJĘ”, która była skierowana do ogółu społeczeństwa, zachęcając je do reagowania na przypadki krzywdzenia dzieci.

W Kampanii wykorzystywane były:

- spoty telewizyjne,
- spoty radiowe,
- plakaty,
- ulotki,
- broszury,
- strona internetowa Krajowego Centrum Kompetencji,
- całodobowy telefon interwencyjny prowadzony przez Krajowe Centrum Kompetencji.

Opracowane przez partnerów zaangażowanych w kampanię (Krajowe Centrum Kompetencji oraz Fundację Dzieci Niczyje), a wyprodukowane przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej plakaty, ulotki i broszury

zostały przekazane Marszałkom Województw w celu dalszej dystrybucji materiałów do samorządów gminnych i powiatowych.

Natomiast od stycznia do końca kwietnia 2009 r. będzie trwała dwu-etapowa kampania edukacyjna skierowana do rodziców na temat wychowania bez przemocy. Styczeń–luty: pierwszy etap kampanii skierowany do ogółu rodziców. Marzec–kwiecień: drugi etap skierowany do rodziców dzieci w wieku do 3 lat. W kampanii zostaną wykorzystane:

- spoty telewizyjne,
- spoty radiowe,
- billboardy,
- plakaty,
- ulotki,
- broszury,
- strona internetowa.

Na poziomie lokalnym, przez Marszałków Województw, realizowane są Wojewódzkie Kampanie Społeczne, opracowane i dystrybuowane są informatory dla ofiar przemocy rodzinie. Samorząd wojewódzki jest również, w ramach kampanii, w trakcie realizacji interdyscyplinarnych szkoleń dla grup zawodowych stykających się z problematyką dziecka krzywdzonego, które mają podnieść profesjonalizację służb.

W realizację wszystkich działań, dla ich powodzenia, muszą być jednak zaangażowani przedstawiciele tak administracji rządowej, jak i samorządowej, i powinni oni być przekonani co do słuszności działań Rządu na rzecz zmniejszenia zjawiska krzywdzenia dzieci.

Nie wyobrażam sobie dalszych działań w omawianym obszarze bez wzmocnienia systemu profilaktyki, którą uznaję za najbardziej skuteczną formę reagowania i uprzedzania tragicznych zdarzeń. Koszty, i to nie tylko finansowe, przeznaczane na działania profilaktyczne, o których napisano w opinii Rady Legislacyjnej, są niewspółmierne z kosztami ponoszonymi wtedy, gdy często bywa za późno i nie można już skutecznie dziecku pomóc.

Tym bardziej cieszy mnie fakt tożsamego stanowiska w sprawie, wyrażonego przez Pana Rzecznika w przesłanym piśmie do Pana Donalda Tuska – Prezesa Rady Ministrów.

Mam nadzieję, że Biuro Rzecznika Praw Dziecka stanie się partnerem Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w realizacji różnych działań na

rzecz zmniejszenia zjawiska krzywdzenia dzieci, a Pan Rzecznik będzie orędownikiem dalszych moich działań.

Jolanta Fedak

ZBIA/500/67-1/2008/KC/AK

Pan
Donald Tusk
Prezes Rady Ministrów

W związku z osobistym zaangażowaniem Pana Premiera w problem przeciwdziałania przemocy wobec dzieci oraz z intensywnymi pracami Rządu RP w tym zakresie, przedstawiam uwagi dotyczące oceny systemu ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy.

Przeprowadzona w Biurze Rzecznika Praw Dziecka analiza dotychczasowych rozwiązań oraz istniejących form pomocy, wskazuje na wiele mankamentów w tym zakresie.

1. Brak spójnego systemu przeciwdziałania przemocy.

W polskim ustawodawstwie brakuje spójnego systemu ochrony dzieci przed przemocą, w tym zapewnienia pomocy dzieciom-ofiarom przestępstw. Brakuje modelowego wskazania przez szczebel centralny konieczności tworzenia zespołów interdyscyplinarnych, w zakresie pomocy dziecku i rodzinie, na poziomie lokalnym.

Wdrożenie systemowego planu przeciwdziałania przemocy uważam za najważniejszy warunek, umożliwiający skuteczne zagwarantowanie dzieciom ochrony przed skrzywdzeniem. Tylko kompleksowe podejście do tego problemu, a co za tym idzie przyjęcie rozwiązań chroniących dziecko przed przemocą, w każdych warunkach i w każdym środowisku, pozwoli we właściwy sposób walczyć z tym zjawiskiem.

Projekt ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zakłada powstanie w ramach gminnego systemu przeciwdziałania przemocy zespołów interdyscyplinarnych. Zadaniem tych zespołów – złożonych z przedstawicieli różnych służb, m.in.: Policji, prokuratury, pomocy społecznej, ochrony zdrowia – jest prowadzenie skoordynowanych działań w środowisku zagrożonym przemocą, inicjowanie interwencji oraz monitorowanie sytuacji rodzin, w których występuje ta patologia. Powstanie takiego systemu na szczeblu gminy uważam za warunek konieczny,

abyśmy mogli mówić o rzeczywistej pomocy dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

Zawarte w projekcie rozwiązania, m.in. wprowadzenie zakazu kontaktów sprawcy przemocy z osobą pokrzywdzoną oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego przez sprawcę przemocy wspólnie z ofiarą, od dawna były i są popierane przez Rzecznika Praw Dziecka.

Przestępstwo znęcania się nad osobą najbliższą (art. 207 kodeksu karnego) ma szczególny charakter. Ofiara, zamieszkując w jednym mieszkaniu czy domu ze sprawcą przemocy, jest narażona na ciągły z nim kontakt. Dlatego też w przypadkach przemocy domowej najważniejsze jest natychmiastowe odizolowanie sprawcy od ofiary.

Konsekwencje prawne i społeczne przemocy w rodzinie powinien ponosić jej sprawca. Nie można pozwalać na sytuacje, w której sprawca przemocy zostaje w domu, a ofiara, często z dziećmi – w obawie o własne życie i zdrowie – ucieka przed nim. Konieczne jest więc udoskonalenie systemu prawnego, które zapewniałoby nie tylko ściganie sprawców, ale również prawo ich ofiar do ochrony.

2. Brak koordynacji i współpracy wszystkich instytucji i organizacji zajmujących się problemem przemocy.

Jeżeli współpraca występuje, jest to najczęściej wynik indywidualnych inicjatyw osób, a nie instytucji. Działania służby zdrowia, oświaty, pomocy społecznej, Policji, sądów, kuratorów sądowych, organizacji pozarządowych są często równoległe i niezależne od siebie. Podejmowane próby rozwiązań systemowych, z budową lokalnych koalicji i programów przeciwdziałania przemocy, nie zmieniają całościowego obrazu sytuacji.

3. Podniesienie wieku ochrony małoletnich do 18. roku życia.

Wskazana jest również nowelizacja przepisów Kodeksu karnego, polegająca na podwyższeniu wieku małoletniego, który podlega ochronie – do 18. roku życia. Dotychczasowe przepisy zapewniają ochronę przed wykorzystywaniem seksualnym jedynie do 15. roku życia, zmiana taka ma na celu pełną ochronę dziecka przed wszelkimi formami wykorzystywania seksualnego. Zmiana byłaby zgodna z obowiązującymi standardami międzynarodowymi oraz postulatami instytucji międzynarodowych względem Polski.

Art. 19 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka nakazuje chronić dziecko przed wszelkimi formami wyzysku, w tym wykorzystywaniem dla celów seksualnych, zaś art. 34 stanowi zobowiązanie do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych, w szczególności nakłanianiem lub zmuszaniem dziecka do jakichkolwiek działań związanych z seksem, wykorzystywaniem dzieci do prostytucji lub innych zdrożnych praktyk, wykorzystywaniem dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach. Dziecko definiowane jest przez art. 1 Konwencji jako każda istota ludzka w wieku poniżej osiemnastu lat.

W ten sam sposób normuje ochronę dziecka przed wykorzystywaniem seksualnym art. 7 ust. 10 Europejskiej karty społecznej oraz Konwencja nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy. Kierując się tymi przesłankami prawnymi, Rzecznik Praw Dziecka od kilku lat opowiada się za objęciem małoletnich między 15. a 18. rokiem życia pełną ochroną przed wykorzystywaniem seksualnym.

4. Brak wyraźnego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci.

Obowiązujące w polskim porządku prawnym przepisy nie doprecyzowują zakazu bicia dzieci i brak ten został wskazany przez Komisarza Praw Człowieka Rady Europy oraz Komitet Praw Dziecka ONZ.

5. Zagrożenie bezpieczeństwa dzieci – najmłodszych konsumentów szczególnie narażonych na negatywne zjawiska rynkowe.

Należy chronić dzieci przed szkodliwymi skutkami reklam docierających do dzieci nie tylko poprzez media – coraz częściej różnorodne działania reklamowe mają miejsce na terenie przedszkoli i szkół.

Obowiązujące ustawodawstwo nie zawsze w należyty sposób chroni dobro osób małoletnich przed metodami stosowanymi przez twórców reklam i dlatego konieczne jest uregulowanie prawne w tym zakresie.

Moim zdaniem, zarówno przedszkole, jak i szkoła to nie miejsca do prowadzenia tego typu działalności. Dzieci są szczególnymi odbiorcami działań reklamowych. Zwykle nie potrafią racjonalnie oceniać informacji, które do nich docierają. Z tego względu kształtujący się w ich świadomości obraz świata zewnętrznego jest, w gruncie rzeczy, pozbawiony własnych krytycznych ocen. Dzieci powinny być chronione przed niewłaściwymi oddziaływaniami reklamy zgodnie z dyspozycją art. 36 Konwencji o prawach dziecka.

6. Brak przepisów, które stanowiłyby skuteczną ochronę dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym z użyciem nowych technologii.

Obecne przepisy nie ułatwiają, właściwym organom (zwłaszcza Policji), ścigania czynów, które stanowią stadium przygotowania, z użyciem nowych technologii, do popełnienia przestępstwa o charakterze seksualnym na szkodę dziecka (np. uwodzenie, szantaż, wprowadzenie w błąd w celu spotkania za pośrednictwem Internetu lub telefonii komórkowej). Konieczne wydaje się również umożliwienie organom ścigania stosowania prowokacji w wymienionych sprawach.

7. Brak regulacji umożliwiających efektywną walkę z treściami nieodpowiednimi dla dzieci, które pojawiają się w Internecie (pornografia, treści brutalne, drastyczne), oraz nakładających obowiązek współpracy na operatorów, administratorów oraz twórców w tym zakresie.

W chwili obecnej przedsiębiorcy telekomunikacyjni są zobowiązani do natychmiastowego usunięcia treści niezgodnych z prawem, takich jak pornografia dziecięca, rasizm czy ksenofobia. Nie istnieją natomiast narzędzia prawne, które umożliwiałyby skuteczne i szybkie usunięcie treści noszących znamiona cyberbullingu, propagowania anoreksji, namawiających do uczestnictwa w sekcie czy też treści drastycznych. Duża część przedsiębiorców usuwa tego typu treści, na żądanie właściwych organów, w obawie przed utratą dobrej reputacji. Mniejsze podmioty znalazły dla siebie wygodną niszę na rynku i często nie reagują na interwencje. Brakuje również regulacji, które zobowiązywałyby właścicieli stron internetowych oraz dostawców treści do odgradzenia i oznaczenia przekazów niebezpiecznych dla dzieci. Ponadto, obserwujemy z niepokojem, iż duża część serwisów dedykowanych dla dorosłych, zawierających materiały erotyczne lub pornograficzne, nie jest odpowiednio zabezpieczona przed przypadkową wizytą osoby niepełnoletniej.

Przedsiębiorcy nie będą w stanie zapobiec wszystkim patologiom, ale powinni brać współodpowiedzialność za negatywne zjawiska, które wiążą się ze świadczonymi przez nich usługami. Jedynie współpraca przedsiębiorców, organów państwa, szkoły oraz rodziców może przyczynić się do znacznego ograniczenia zagrożeń.

8. Nieuregulowanie zasad emisji reklam, zwiastunów kinowych przeznaczonych dla dorosłego widza przed emisją filmów adresowanych do małoletnich.

Obowiązujące przepisy prawne nie zobowiązują producentów, dystrybutorów filmów kinowych do przyporządkowywania kategorii wiekowej oraz wprowadzenia zakazu emisji przed seansami dla małoletnich widzów zapowiedzi i reklam przeznaczonych dla dorosłej publiczności

Przemoc wobec dzieci należy uznać za problem społeczny wymagający rozwiązań systemowych, którym należy zapewnić powszechność.

Uważam, że dobro dziecka wymaga podjęcia wszelkich niezbędnych działań profilaktycznych i prewencyjnych, by ochronić je przed przemocą i zapewnić szczęśliwe dzieciństwo.

Powyższa analiza istniejącego stanu rzeczy jednoznacznie wskazuje na brak regulacji na wielu obszarach, gdzie dziecko narażone jest na działania negatywnie wpływające na jego rozwój fizyczny, psychiczny i emocjonalny.

Wyrażam głęboką nadzieję, że przedstawione krytyczne uwagi dotyczące oceny systemu ochrony dziecka przed przemocą, zostaną uwzględnione w działaniach Rządu RP, a wprowadzenie systemowych rozwiązań przyczyni się do ograniczenia skali zjawiska stosowania przemocy wobec dzieci.

Marek Michalak

Minister Pracy i Polityki Społecznej

Warszawa, 6 lutego 2009 r.

BM-III-72-1-AB/09

DPS-IIA-700-6-2-MB/09

Pan

Marek Michalak

Rzecznik Praw Dziecka

Odpowiadając na pismo z dnia 29 grudnia 2008 r. znak: ZBIA/500/67/KC/AK przekazane do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów, w sprawie rozwiązań systemowych dotyczących przeciwdziałania przemocy wobec dzieci, udzielam następujących wyjaśnień:

Kwestie dotyczące sposobu przeciwdziałania przemocy w rodzinie uregulowane zostały w Ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493).

W ustawie tej po raz pierwszy zdefiniowano przemoc w rodzinie jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Z definicji tej wynika, że działania przedstawicieli różnych instytucji stykających się ze zjawiskiem przemocy w rodzinie na każdym szczeblu administracji publicznej ukierunkowane mają być na zwalczanie każdej z form przemocy w rodzinie, a więc: przemocy fizycznej, psychicznej i seksualnej.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie stanowi pierwszą próbę zmierzającą do kompleksowych, zintegrowanych i interdyscyplinarnych działań mających na celu zahamowanie zjawiska przemocy w rodzinie, zarówno poprzez realizację zadań profilaktycznych, jak również zadań ukierunkowanych na pomoc ofierze przemocy w rodzinie, a także oddziaływać na osobę stosującą przemoc.

Na podstawie upoważnienia zawartego w Ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, 25 września 2006 r. Rada Ministrów podjęła Uchwałę nr 162/2006 o wprowadzeniu w życie Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, który szczegółowo określa zadania konieczne do zrealizowania na rzecz zmniejszenia zjawiska przemocy w rodzinie.

Po kilku latach obowiązywania powyższych aktów, dostrzeżono konieczność dokonania zmian legislacyjnych w omawianym zakresie. Zmiany te mają przede wszystkim na celu stworzenie na szczeblu samorządów lokalnych spójnego systemu ochrony ofiar przemocy w rodzinie, w tym dzieci.

W projektowanej ustawie o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw dokonano zmian ukierunkowanych na:

- rozwój profilaktyki jako formy działań zapobiegających zjawisku przemocy w rodzinie,
- zmianę świadomości społeczeństwa,
- skuteczną ochronę ofiar przemocy, w tym w szczególności dzieci,
- stworzenie mechanizmów ułatwiających izolację sprawców od ofiar,

- zmianę postaw sprawców poprzez uczestnictwo w programach korekcyjno-edukacyjnych.

Uznano, że najbardziej skutecznymi działaniami w tym zakresie są działania profilaktyczne realizowane w najbliższym środowisku rodziny, a więc na terenie samorządów gminnych. Dlatego też samorządy, obok obecnie realizowanych zadań, będą miały do wykonania kolejne, w tym przede wszystkim konieczność opracowania i realizacji gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz obowiązek tworzenia zespołów interdyscyplinarnych.

Takie rozwiązanie wydaje się ze wszech miar słuszne. Tworzenie zespołów interdyscyplinarnych oraz praca w takiej formie jest wskazaniem do wspólnych działań przedstawicieli różnych służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Zgodnie z projektem ustawy w skład zespołu interdyscyplinarnego będą mogli wchodzić przedstawiciele:

- jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;
- gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;
- Policji;
- kuratorskiej służby sądowej;
- edukacji;
- ochrony zdrowia;
- organizacji pozarządowych,

a także przedstawiciele innych instytucji działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Projektowana regulacja określiła również zadania zespołów interdyscyplinarnych, do których należało będzie prowadzenie zintegrowanych i skoordynowanych działań przedstawicieli oraz specjalistów różnych służb i instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zespoły interdyscyplinarne będą realizowały działania określone w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a ich forma działania oparta będzie o zawarte pomiędzy instytucjami porozumienia.

Kolejnym rozwiązaniem służącym wspólnym działaniom na rzecz walki z przemocą, a w tym ochronie dzieci przed krzywdzeniem, jest rozszerzenie stosowania procedury „Niebieskie Karty” na innych niż obecnie przedstawicieli służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, m.in. na przedstawicieli ochrony zdrowia i oświaty.

Projektowane zmiany obejmują zarówno nowe uregulowania w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ale też w Kodeksie karnym, Kodeksie postępowania karnego, jak również w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Art. 96a kro nowej regulacji wprowadza zakaz stosowania kar cielesnych oraz wszelkich form karcenia polegających na zadawaniu cierpień psychicznych, które naruszają godność dziecka. Taka regulacja ma celu zmianę postaw społeczeństwa i wskazanie na inne metody wychowawcze.

Zmiany do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i innych ustaw, które obecnie są przed rozpatrzeniem przez Radę Ministrów, wkrótce trafią do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej celem prowadzenia dalszych prac legislacyjnych.

Mam nadzieję, że wprowadzenie w życie zaproponowanych rozwiązań przyczyni się do polityki zerowej tolerancji dla sprawców przemocy, a także konieczności poniesienia przez sprawcę wszelkich negatywnych konsekwencji swego czynu oraz bardziej skutecznej ochrony ofiar przed przemocą.

W piśmie kierowanym do Prezesa Rady Ministrów podniósł Pan Rzecznik kwestie dotyczące przemocy wobec dzieci w szerszym kontekście. Dotyczą one między innymi propozycji zmiany przepisów Kodeksu karnego poprzez podwyższenie wieku małoletniego, który podlega ochronie przed wykorzystywaniem seksualnym, oraz wprowadzenie mechanizmów prawnych, które stanowiłyby skuteczną ochronę dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym z użyciem nowych technologii.

Odnosząc się do powyższego, informuję, że Polska podpisała Konwencję Rady Europy z dnia 25 października 2007 r. o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych. Do chwili obecnej konwencja ta nie została ratyfikowana przez żadne państwo i nie weszła w życie, niemniej w krajach europejskich trwają prace nad jej wdrożeniem. Prace takie są prowadzone również w Ministerstwie Sprawiedliwości.

W toku prac nad konwencją stwierdzono, że nie jest możliwa międzynarodowa harmonizacja tak zwanego *age of consent*, czyli wieku przyzwolenia, którego osiągnięcie pozwala obywatelowi zgodnie z prawem uczestniczyć dobrowolnie w czynnościach seksualnych. Kwestia ta została pozostawiona wewnętrznym regulacjom każdego państwa. W Polsce wiek

ten jest określony na 15 lat, podczas gdy np. w projektowanym kodeksie karnym czeskim został on ustalony na 14 lat. Podniesienie tego wieku do 18 lat nie wydaje się celowe. Należy bowiem brać pod uwagę realia społeczne, a w szczególności fakt, że obniża się wiek inicjacji seksualnej. Ewentualne podwyższenie do lat 18 granicy wieku małoletniego wiąże się również z dodatkową trudnością, jaką jest udowodnienie sprawy, że był świadom rzeczywistego wieku ofiary. Trudność taka pojawiłaby się również w wypadku podniesienia do lat 18 granicy wieku małoletniego w przypadku czynów takich jak np. posiadanie pornografii dziecięcej (art. 202 § 4a kk).

W chwili obecnej kwestie te są przedmiotem analizy w Ministerstwie Sprawiedliwości w związku z pracami nad implementacją zapisów powołanej konwencji do polskiego porządku prawnego.

Ponadto należy zauważyć, że w Sejmie trwają aktualnie prace nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy o Policji (druk sejmowy nr 1276), przewidującym m.in., że zgwałcenie małoletniego poniżej 15 lat lub własnego bądź przysposobionego dziecka stanie się zbrodnią, zagrożoną karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. Projekt przewiduje też, że kazirodztwo (dopuszczenie się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry – niezależnie od wieku ofiary) będzie podlegać karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

W zakresie ochrony dziecka przed wykorzystywaniem seksualnym z użyciem nowych technologii, projekt przewiduje nowelizację Kodeksu karnego, w tym:

- wprowadzenie w projektowanym art. 202a kk nowego typu przestępstwa, polegającego na nawiązywaniu kontaktu z małoletnim poniżej 15 lat za pośrednictwem systemu teleinformacyjnego lub sieci telekomunikacyjnej i podejmowaniu czynności zmierzających do spotkania z nim, w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 kk, art. 200 kk lub produkowania bądź utrwalania treści pornograficznych z jego udziałem. Zmiana ta wynika z konieczności dostosowania polskiego prawa do postanowień Konwencji Rady Europy z Lanzarote o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym

traktowaniem w celach seksualnych, podpisanej przez Polskę w dniu 25 października 2007 r. [vide: art. 23 konwencji (nagabywanie dzieci dla celów seksualnych – grooming: zachęcanie dziecka do udziału w czynności seksualnej np. poprzez obietnicę nagrody, dyskusowanie na temat intymnych zachowań, prezentowanie treści o charakterze pornograficznym w celu przełamania oporu czy też zahamowań dotyczących sfery seksualnej)].

Określone w projektowanym art. 202a kk przestępstwo zostanie dopisane do katalogu przestępstw, które mogą być objęte kontrolą operacyjną zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2007 r. Nr 43, poz. 277 z późn. zm.). Konieczność dokonania przedmiotowej zmiany wiąże się z potrzebą zapewnienia możliwości podejmowania skutecznych działań w zakresie zwalczania tego typu przestępstw;

- zmianę art. 202 § 5 kk poprzez nadanie mu następującego brzmienia: „Sąd może orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw określonych w § 1–4a, chociażby nie stanowiły własności sprawcy”.

Projektowana ustawa przewiduje również zmianę art. 19 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, mającą na celu umożliwienie Policji stosowanie kontroli operacyjnej w razie podejrzenia popełnienia czynu z art. 202a kk. Kontrola operacyjna polega na kontrolowaniu treści korespondencji, kontrolowaniu zawartości przesyłek i stosowaniu środków technicznych umożliwiających uzyskiwanie w sposób niejawnny informacji i dowodów oraz ich utrwalanie, a w szczególności treści rozmów telefonicznych i innych informacji przekazywanych za pomocą sieci telekomunikacyjnych. Dokonana nowelizacja powinna znacznie ułatwić wykrywanie przestępstw określonych w projektowanym art. 202a kk.

Przedstawiając powyższe informacje, pragnę jednocześnie stwierdzić, że Ministerstwo Sprawiedliwości przykładą wielką wagę do ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy i w dalszym ciągu prowadzić będzie prace legislacyjne zmierzające do udoskonalenia tej ochrony.

Jeśli chodzi o działania podejmowane w zakresie ochrony dzieci przebywających w placówkach oświatowych przed niewłaściwymi oddziaływaniami reklamy, uprzejmie informuję, że w obowiązującej podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego

w poszczególnych typach szkół położony jest nacisk na ochronę dzieci przed „szkodliwymi skutkami reklam docierających do dzieci nie tylko poprzez media, lecz również przez różnorodne działania, które mają miejsce na terenie przedszkoli i szkół”.

W zakresie wychowania przedszkolnego dziecko jest uczone odczytywania przeznaczenia rzeczy oraz przekazywana jest mu wiedza o zdrowym stylu życia. Zdobywa umiejętność oceniania zachowań służących i zagrażających zdrowiu. Jest ono zatem, adekwatnie do etapu rozwoju, przygotowywane do kontaktu z działaniami reklamowymi różnych producentów i oswojane z powszechnością ich występowania. Wskazywanie dziecku w sposób dla niego odpowiedni zachowań oraz produktów sprzyjających zdrowiu powinno przyczynić się do kształtowania postawy dbałości o własne bezpieczeństwo. W procesie wychowania przedszkolnego dużą rolę przywiązuje się do tworzenia okazji kształcących u dziecka umiejętność rozumienia rzeczywistości, w tym społeczno-kulturowej poprzez poznawanie zasad organizacji życia społecznego. Jeżeli dziecko zostanie w sposób łagodny, ale i konsekwentny, zaznajomione z mechanizmami reklamowymi, to jego podatność na ich oddziaływanie będzie znacząco mniejsza. Takie działania wymagają współpracy rodziców z nauczycielem wychowania przedszkolnego, w celu wspomagania nabywanych przez dziecko umiejętności. Na tym etapie rozwoju ważne jest umożliwienie dziecku dokonywania wyborów i przeżywania pozytywnych efektów własnych działań oraz poprzez przekaz osobowy nauczyciela wprowadzanie dziecka w świat wartości uniwersalnych, takich jak: dobro, prawda, miłość i piękno. Ukształtowanie postawy poczucia odpowiedzialności, podejmowania prób samooceny sprzyja ochronie zdrowia, która obecnie w dużym stopniu zależy od postawy wobec reklam.

W szkole podstawowej i gimnazjalnej uczniowie kształcą umiejętność wykorzystywania zdobywanej wiedzy, aby w ten sposób lepiej przygotować się do funkcjonowania w warunkach współczesnego świata. Podstawa programowa na tym etapie edukacyjnym kładzie nacisk na umiejętność poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł. Należą do nich także informacje reklamowe pojawiające się w różnych formach przekazu, dlatego uczniowie przygotowani do właściwego odbioru reklamy powinni umieć odnieść się do niej w sposób asertywny.

Nauczyciele w pracy wychowawczej wspierają rodziców, dlatego też przyczyniają się do tego, by uczniowie stawali się coraz bardziej samo-

dzielni w dążeniu do dobra w jego wymiarze indywidualnym i społecznym, jak również do tego, by byli bardziej odpowiedzialni.

Precyzyjnie określone treści nauczania dotyczące reklamy znajdują się w ramach ścieżki międzyprzedmiotowej pn. Edukacja prozdrowotna. Celem głównym tej edukacji jest kształtowanie zdrowego stylu życia, w tym również ochrona zdrowia przed szkodliwymi skutkami reklam. Został tu położony nacisk na świadome i odpowiedzialne korzystanie z prawa konsumenta oraz właściwy stosunek do reklamy żywności. W ten sposób zaplanowano osiągnięcie u ucznia umiejętności rozpoznawania czynników chroniących i czynników ryzyka wpływających na zdrowie i rozwój oraz podejmowanie działań na rzecz ochrony zdrowia.

Natomiast zadaniem ścieżki międzyprzedmiotowej Edukacja czytelnicza i medialna jest przygotowanie ucznia do odbioru informacji rozposzechnianych przez media oraz przygotowanie do świadomego i odpowiedzialnego korzystania ze środków masowej komunikacji. Dzięki takiej wiedzy uczeń, młody konsument, zostaje wyposażony w bariery obronne, gdyż nie poddaje się bezmyślnie atrakcyjnej formie reklam. Wie, że celem reklamy jest nakłonienie do nabycia towaru lub skorzystania z określonej usługi, lecz odczytując w tym przekazie funkcję perswazyjną, może się skutecznie jej oddziaływaniu oprzeć.

W zakresie szkoły ponadgimnazjalnej ochrona przed szkodliwymi wpływami reklam została ujęta w sposób odmienny. Na tym etapie edukacyjnym uczeń jest już świadomym uczestnikiem życia kulturalnego i społecznego. Szkoła zapewnia uczniowi w szczególności rozwijanie zdolności dostrzegania różnego rodzaju związków i zależności oraz traktowanie wiadomości przedmiotowych, stanowiących wartość poznawczą samą w sobie, w sposób integralny, prowadzący do lepszego rozumienia świata, ludzi i siebie. Ugruntowana na lekcjach biologii postawa odpowiedzialności za zdrowie swoje i innych, jak również umiejętność rozpoznawania zagrożeń dla zdrowia człowieka i znajomość zasad działania na rzecz własnego zdrowia powinny zaowocować dokonywaniem świadomych wyborów uczniów związanych m.in. z odżywianiem, higieną, rozrywką. Powinny uchronić przed lekkomyślnymi zakupami czy zachowaniami, do których nakłaniają często reklamy. Rzetelna wiedza w zakresie funkcji reklamy jako tekstu kultury, zdobyta na lekcjach języka polskiego, również skłania do racjonalnej oceny wartości promowanych produktów.

Merytoryczne wiadomości na temat funkcjonowania reklamy we współczesnym świecie zdobywa uczeń szkoły ponadgimnazjalnej na lekcjach Wiedzy o kulturze oraz Podstaw przedsiębiorczości. Postawę samokontroli kształtuje nauczanie Etyki. Pogłębienie wiedzy o realizacji zachowań prozdrowotnych oraz znajomość głównych czynników sprzyjających i zagrażających zdrowiu oraz bezpieczeństwu człowieka wpajane jest w ramach Edukacji prozdrowotnej na tym etapie edukacyjnym.

Edukacja czytelnicza i medialna zwraca szczególną uwagę na rozumienie natury i roli mediów we współczesnej cywilizacji. W sposób szczególnie kształtuje postawę krytyczną wobec odbioru treści komunikatów medialnych. Do zadań szkoły należy dostarczanie materiałów do krytycznej analizy przekazów informacyjnych (np. prasa, telewizja, reklama zewnętrzna). W treściach nauczania jako najistotniejsza dla omawianego problemu jest następująca treść: Media publiczne i prywatne – zadania i interesy. Rynkowość mediów i jej społeczne skutki. Wpływ mediów na różne aspekty życia człowieka. Warto również zwrócić uwagę na psychologiczny aspekt niebezpiecznego wpływu reklam, który został ujęty w treści: Zagrożenia dla psychicznego i moralnego rozwoju człowieka płynące z mediów. Różne formy uzależnień medialnych.

Jeśli chodzi o zwalczanie pedofilii i pornografii dziecięcej, z uwagi na złożoność procesu wykrywczego, sposoby uzyskiwania i gromadzenia materiału dowodowego, jak również specyficzny charakter postępowania z pokrzywdzonym i świadkami, wiąże się z koniecznością podjęcia rozwiązań systemowych ukierunkowanych na rozpoznawanie i skuteczne zwalczanie tego typu przestępczości. W związku z powyższym, w ramach polskich organów ścigania powołane zostały stosowne struktury zajmujące się zwalczaniem przedmiotowego procederu.

Decyzją nr 488 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 września 2006 roku powołany został Centralny Zespół dw. z Handlem Ludźmi, Pedofilią i Pornografią Dziecięcą Komendy Głównej Policji, do którego zadań należy między innymi koordynacja i nadzór nad działalnością zespołów do walki z pedofilią i pornografią dziecięcą powołanych w komendach wojewódzkich Policji/Komendzie Stołecznej Policji w obszarze zwalczania przestępczości pedofilskiej (w tym bieżący nadzór nad formami pracy operacyjnej prowadzonymi przez zespoły wojewódzkie, udzielanie niezbędnej pomocy zwłaszcza w wymiarze międzynarodowym), prowadzenie

działań prewencyjnych zmierzających do ograniczenia zjawisk pedofilii i pornografii dziecięcej (udział w kampaniach medialnych, konferencjach i spotkaniach mających na celu przybliżenie przedmiotowej problematyki oraz uświadomienie skali zagrożeń) oraz udział w organizowaniu międzynarodowych operacji mających na celu zwalczanie przestępczości związanej z pedofilią i pornografią dziecięcą.

W ramach Wojewódzkich Zespołów dw. z Handlem Ludźmi, Pedofilią i Pornografią Dziecięcą dokonywane są rozpoznania w zakresie zjawisk i zdarzeń dotyczących zagadnienia pedofilii i pornografii dziecięcej, w tym rozpoznania w środowisku internetowym – komunikatory, czaty, forum i listy dyskusyjne, prowadzone są postępowania przygotowawcze i sprawy operacyjne oraz realizowana jest współpraca w międzynarodowych operacjach związanych z pedofilią i pornografią dziecięcą.

Wskazać należy, iż od grudnia 2007 r. do listopada 2008 r. przeprowadzono w Polsce 14 ogólnokrajowych operacji wymierzonych w proceder pedofilii i pornografii dziecięcej, bazujących na materiałach przekazanych przez zagraniczne instytucje policyjne i organy ścigania (Interpol, Euro-pol, Eurojust, poszczególne państwa), jak również uzyskanych w drodze własnych ustaleń przez jednostki krajowe. W wyniku podjętych działań zatrzymanych zostało ponad 580 osób oraz przeszukanych ponad 500 mieszkań, domów, firm prywatnych, przedsiębiorstw państwowych i kafejek internetowych. Zabezpieczono setki komputerów i laptopów (ponad 570), wymiennych dysków twardych, tysiące płyt CD i DVD (prawie 20 000) i inny sprzęt elektroniczny i inny zawierający materiał dowodowy (pendrive'y, aparaty fotograficzne, telefony komórkowe, odtwarzacze mp3 i mp4 itd.).

Coraz bardziej powszechny i łatwy dostęp do Internetu dorosłych oraz dzieci i młodzieży stworzył zagrożenie na niespotykaną dotąd skalę, w postaci prezentowania treści pornograficznych z udziałem osób małoletnich oraz działalności pedofilskiej internautów. Internet umożliwił osobom o skłonnościach pedofilskich nawiązywanie poprzez udział w społecznościach internetowych, chat-roomach, dyskusjach na forum itd., kontaktów z małoletnimi w celu doprowadzenia do fizycznego spotkania i seksualnego wykorzystania dziecka.

W celu skutecznego zwalczania internetowych pedofilów i osób rozpowszechniających w sieci pornografię dziecięcą niezbędna jest nowelizacja

prawa zezwalająca Policji na stosowanie instrumentów pracy operacyjnej, takich jak np. kontrola operacyjna, zakup kontrolowany czy przesyłka niejawnie nadzorowana w ramach przeprowadzania tzw. operacji pod przykryciem (*undercover operations* lub też „prowokacja policyjna”), które są efektywnie wykorzystywane przez organy innych państw (np. USA czy Kanady) w ściganiu przestępstw pedofilskich popełnianych przez sprawców przy wykorzystywaniu Internetu. Przedmiotowe zmiany podyktowane są z jednej strony wewnętrznymi postulatami i inicjatywami organów ścigania, z drugiej zaś wychodzą naprzeciw międzynarodowym zobowiązaniom wynikającym z konieczności dostosowania polskiego porządku prawnego do prawa Unii Europejskiej oraz instytucji ponadnarodowych, jak np. Rada Europy.

Jednocześnie wskazać należy, iż Policja od 2007 roku dysponuje specjalnymi oprogramowaniami umożliwiającymi monitoring Internetu pod kątem rozpowszechniania i ściągania pornografii dziecięcej w sieci. Kolejne operacje ogólnokrajowe, jak i jednostkowe realizacje będą realizowane cyklicznie, wraz z wynikami ustaleń poczynionych na podstawie użycia ww. programów. Powyższe dotyczyć będzie zarówno ustaleń obejmujących użytkowników krajowych, jak i zagranicznych, wobec których materiały będą systematycznie przekazywane właściwym, obcym organom ścigania zgodnie z właściwością miejscową. Przykładowo, w ramach operacji „SIMONE”, przeprowadzonej w skali całego kraju w dniu 3 września i 14 października 2008 r., ustalonych zostało kilkuset użytkowników Internetu rozpowszechniających pedofilię z kilkunastu państw z obszaru całego świata, do których organów ścigania poprzez Interpol przekazano stosowną dokumentację wraz z zabezpieczonym materiałem dowodowym.

Policja, w ramach działań zwalczających pedofilię i pornografię dziecięcą, prowadzi aktywną współpracę z wieloma organizacjami i instytucjami zajmującymi się przedmiotową problematyką, w tym między innymi z Naukową i Akademicką Siecią Komputerową – NASK, która wspólnie z Fundacją „Dzieci Niczyje” realizuje w Polsce program „Safer Internet”, oraz z fundacją „Kidprotect”. Policja brała również udział w społecznej kampanii medialnej „Dziecko w sieci”, mającej na celu uświadomienie zagrożeń dla dzieci w trakcie korzystania z Internetu. W ramach kampanii przeprowadzone zostały szkolenia dla administracji publicznej w zakresie rozpoznawania zjawiska pedofilii i pornografii dziecięcej (np. Minister-

stwo Pracy i Polityki Społecznej, urzędy marszałkowskie i samorząd terytorialny), a także liczne wykłady w szkołach.

Intensywnie przebiega również proces szkoleniowy mający na celu z jednej strony wyszkolenie nowych funkcjonariuszy w dziedzinie zwalczania tego typu przestępczości, a z drugiej pogłębienie wiedzy dotychczas wyszkolonych funkcjonariuszy pod kątem występowania nowych zjawisk i środków techniki informatycznej. Organizowane szkolenia i seminaria często mają charakter międzynarodowy, dzięki czemu obecni podczas nich zagraniczni prelegenci i trenerzy dzielą się z polskimi funkcjonariuszami swoimi doświadczeniami w tym zakresie oraz prezentują stosowane przez nich techniki działania. Wśród przeprowadzonych w okresie styczeń 2007 r. – październik 2008 r. szkoleń wskazać należy Międzynarodowe Warsztaty Szkoleniowe nt. „Zwalczania przestępczości internetowej ukierunkowanej na wykorzystanie seksualne dzieci” przeprowadzone w CSP w Legionowie przy współpracy z Interpolem i Międzynarodowym Centrum ds. Zaginionych i Wykorzystywanych Dzieci (ICMEC), szkolenia w ramach Europejskiej Akademii Policyjnej (CEPOL), szkolenia zorganizowane przy współpracy z FBI dotyczące zwalczania seksualnego wykorzystywania małoletnich oraz rozpowszechniania pornografii dziecięcej w Internecie, a także szkolenia organizowane przez NASK dotyczące monitoringu Internetu pod kątem rozpowszechniania pornografii dziecięcej.

Przedstawiając powyższe wskazać należy, iż Policja prowadzi stałe działania w zakresie zwalczania przestępczości pedofilskiej, w tym wykorzystywania dzieci przez sprawców używających w tym celu Internetu. Planowane w przedmiotowym zakresie zmiany legislacyjne pozwolą na bardziej skuteczne przeciwdziałanie pedofilii i pornografii dziecięcej, a tym samym na zwiększenie efektywności wysiłków podejmowanych przez funkcjonariuszy Policji zajmujących się walką z ww. procederem.

Jednocześnie pragnę poinformować, że decyzją nr 1 Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania z dnia 11 września 2008 r. powołany został Zespół do Spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Nieletnich w Elektronicznych Środkach Masowego Przekazu. W skład Zespołu wchodzi między innymi przedstawiciel Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Głównej Policji. Do zadań Zespołu należy w szczególności: opracowanie propozycji niezbędnych zmian w prawie polskim, zmierzających do ochrony nieletnich, w tym na podstawie

sprawdzonych rozwiązań przyjętych w innych krajach Unii Europejskiej; opracowanie projektów porozumień pomiędzy rządem RP a dostawcami usług internetowych, telekomunikacyjnych, producentami oraz dystrybutorami i sprzedawcami oprogramowania rozrywkowego, zmierzających do zapewnienia lepszej ochrony nieletnim przed szkodliwymi treściami w Internecie, telewizji, grach komputerowych i wideo, telefonach komórkowych; przygotowanie założeń projektów kampanii edukacyjnych; monitorowanie realizacji przyjętych rozwiązań; wydawanie opinii na temat stwierdzonych przypadków dyskryminacji nieletnich z powodu narażenia ich na odbiór szkodliwych treści w mediach elektronicznych. Obsługę Zespołu zapewnia Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów.

Ostatnią kwestią poruszaną przez Pana Rzecznika jest nieuregulowanie zasad emisji reklam, zwiastunów kinowych przeznaczonych dla dorosłego widza, przed emisją filmów do małoletnich.

Z prośbą o wyjaśnienie powyższych kwestii Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zwróciło się do Prezesa Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Z przykrością jednak stwierdzam, iż uprawnienia Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji dotyczą programów telewizyjnych i radiofonicznych rozpowszechnianych na podstawie Ustawy z 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, która kierując się dobrem małoletnich i ich prawidłowym rozwojem psychicznym i fizycznym, wprowadza zakazy i ograniczenia prawne w tym zakresie. W szczególności zakazane jest przerywanie reklamami audycji dla dzieci (art. 16a pkt 6), nadawanie reklam nawołujących bezpośrednio małoletnich do nabywania produktów i usług czy zachęcających do wywoływania presji na rodziców w tym zakresie, a także wykorzystania ich zaufania wobec autorytetów czy pokazywania małoletnich w niebezpiecznych sytuacjach (art. 16b pkt 2). Kwestie emisji reklam przed audycjami dla dzieci lub po nich reguluje natomiast rozporządzenie z 3 czerwca 2004 r. Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w sprawie sposobu prowadzenia działalności reklamowej i telesprzedaży w programach radiowych i telewizyjnych (Dz.U. z 2004 r. Nr 148, poz. 1565). Rozporządzenie to w paragrafie 5 stanowi, że przy podejmowaniu decyzji o nadaniu reklamy lub telesprzedaży nadawca powinien uwzględnić charakter audycji poprzedzających ich nadanie i następujących po nim.

Praktyka jednak odbiega niejednokrotnie od stanu uregulowanego w powyższy sposób i z tego względu Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji

prowadziła na podstawie otrzymanych skarg postępowania wyjaśniające i wyrażała swoje stanowisko wobec tego rodzaju problemów, w szczególności w kontekście przepisów dotyczących ochrony małoletnich widzów (art. 18 Ustawy z 29 grudnia 1992 roku o radiofonii i telewizji oraz Rozporządzenie KRRiT z 23 czerwca 2005 r. w sprawie kwalifikowania audycji lub innych przekazów mogących mieć negatywny wpływ na prawidłowy fizyczny, psychiczny lub moralny rozwój małoletnich oraz audycji lub innych przekazów przeznaczonych dla danej kategorii wiekowej małoletnich, stosowania wzorów symboli graficznych i formuł zapowiedzi). W załączeniu uprzejmie przekazuję wciąż aktualne oświadczenie KRRiT z 15 marca 2005 r., w którym Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji zdecydowanie pokreśliła, iż nie wyraża zgody na samowolną liberalizację w praktycznym stosowaniu przepisów ustawowych, dotyczących obowiązku ochrony nieletnich odbiorców programów, a w szczególności zasady czasu objętego ochroną. W dalszej części powyższego stanowiska KRRiT przypomina nadawcom o potrzebie zwrócenia uwagi na sposób umieszczania reklam w pasmach sąsiadujących bezpośrednio z audycjami dla dzieci i młodzieży.

Poniższe przykłady przedstawiają informacje o działaniach Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. W tych sprawach Przewodniczący KRRiT skierował do nadawców wystąpienia, w których na podstawie przepisów ustawy o radiofonii i telewizji wezwał do zaniechania działań sprzecznych z prawem, a w przyszłości do dokonywania wnikliwej analizy oraz rozważnego i odpowiedzialnego doboru materiałów przeznaczonych do emisji:

- skargi w związku z emisją w TV Polsat 22 kwietnia 2005 r. zwiastuna filmu pt. „American Pie” w przerwie filmu pt. „Madeleine”, określanego jako familijna komedia, przeznaczona dla młodych widzów. Zwiastun filmu pt. „American Pie” przedstawiał pikantne sceny erotyczne, nieodpowiednie dla widzów małoletnich.
- skargi dotyczące treści zwiastuna filmu pt. „Misja”, zawierającego brutalną scenę zabicia człowieka nożem. Zwiastun został wyemitowany 14 grudnia 2005 r. w programie TV4 bezpośrednio po bajce dla dzieci około godziny 15.25.
- skargi dotyczące drastycznej treści zapowiedzi filmu pt. „Replikant” wyemitowanej w TV Polsat 18 lutego 2007 r., o godz. 11.20, w przerwie filmu pt. „Asterix i Brytowie”. Do KRRiT wpłynęły również od-

rębne skargi w związku z emisją wyżej wymienionego filmu 19 lutego 2007 r., o godz. 21.05, czyli w tzw. czasie ustawowo chronionym.

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji uważa, iż najbardziej efektywne rozwiązania wiążą się ze stosowaniem przez środowiska reklamodawców samoregulacji. Zarówno jednak środowisko reklamodawców, jak i ich działalność samoregulacyjna pozostają poza ustawową kompetencją KRRiT. Samoregulacja odbywa się pod patronatem środowisk branżowych, jak np. Związek Stowarzyszeń Rada Reklamy, który propaguje Kodeks Etyki Reklamy, gdzie wiele miejsca poświęcono reklamie skierowanej do dzieci i młodzieży. Związek Stowarzyszeń Rada Reklamy współpracuje bezpośrednio z Komisją Europejską i uczestniczy w kształtowaniu systemu samoregulacji w reklamie na forum Unii Europejskiej, samoregulacja jest uważana za szczególnie skuteczną metodę promocji i ochrony dobrych praktyk w szeroko rozumianej sferze reklamy i komunikacji marketingowej.

Na zakończenie, pragnę z całą mocą podkreślić, że ochrona dzieci przed krzywdzeniem, w szeroko rozumianym tego słowa znaczeniu, jest i w dalszym ciągu będzie zadaniem priorytetowym Rządu Rzeczypospolitej Polskiej.

Mam nadzieję, że Biuro Rzecznika Praw Dziecka stanie się partnerem w realizacji działań na rzecz zmniejszenia zjawiska przemocy wobec dzieci.

Jolanta Fedak

ZBIA/500/19-1/2009/KC

Pan
Donald Tusk
Prezes Rady Ministrów

Niemalże codziennie opinia publiczna dowiaduje się o przemocę, której skutkiem jest śmierć dziecka albo poważny rozstrój zdrowia. Budzi mój szczególny niepokój nasilająca się agresja wobec najmłodszych. Konsekwencje przemocy są dla dziecka dramatyczne w skutkach.

Skala niepokojących zgłoszeń napływających do Biura Rzecznika Praw Dziecka skłania mnie do stwierdzenia, iż jest to jeden z najbardziej dramatycznych problemów społecznych naszych czasów, wymagający podjęcia natychmiastowych działań.

Wiem, że trwają intensywne prace Rządu RP nad ustawodawstwem dotyczącym przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a odpowiedni projekt trafił już do Rządowego Centrum Legislacji.

Popieram projekt nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Propozycja rządowa wprowadza niezwykle istotne zmiany wzmacniające ochronę dziecka przed przemocą, okrucieństwem i zaniedbaniem.

Projekt rządowy zakłada powstanie – w ramach gminnego systemu przeciwdziałania przemocy – zespołów interdyscyplinarnych. Zadaniem tych zespołów jest prowadzenie skoordynowanych działań w środowisku zagrożonym przemocą, inicjowanie interwencji oraz monitorowanie sytuacji rodzin, w których występuje patologia. Powołanie takiego systemu na poziomie samorządów uważam za warunek konieczny, abyśmy mogli mówić o rzeczywistej pomocy dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

Zawarte w projekcie rozwiązania, m.in. wprowadzenie zakazu kontaktów sprawcy przemocy z osobą pokrzywdzoną oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego przez sprawcę przemocy wspólnie z ofiarą, od dawna były i są popierane przez Rzecznika Praw Dziecka.

Ustawa wprowadza także zmiany dotyczące zgłaszania odpowiednim organom przypadków mających znamiona przemocy. Osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu przestępstwa z użyciem prze-

mocy w rodzinie, są zobligowane zawiadomić o tym Policję lub prokuratora. Taki obowiązek musi być nałożony także na świadków przemocy.

Po raz pierwszy do polskiego systemu prawnego wprowadza się „zakaz wszelkich form karcenia polegających na zadawaniu cierpień fizycznych lub psychicznych, naruszających godność dziecka”. To ważny zapis, z którego powinien płynąć jednoznaczny zakaz stosowania kar cielesnych – klaps nie jest metodą wychowawczą, każdy, kto go stosuje, narusza prawo, a tym samym godność i cielesność dziecka.

Żadne prawo, nawet najbardziej restrykcyjne, nie wyeliminuje w pełni przypadków przemocy wobec dzieci. Warunkiem niezbędnym, obok wdrożenia systemowego planu przeciwdziałania przemocy, jest podniesienie świadomości społecznej.

Działania na rzecz wzmocnienia więzi rodzinnych, pomoc rodzicom w odpowiedzialnym wychowywaniu dzieci powinny być priorytetem, jeżeli dążymy do rzeczywistej zmiany społecznego stosunku do problemu karcenia dzieci.

Musimy wzmocnić mechanizmy reagowania i kontroli służb, odpowiedzialnych za działania w sytuacji sygnalizowania zagrożenia dla życia i zdrowia dziecka.

Będąc przekonany o konieczności stworzenia spójnego systemu przeciwdziałania przemocy, zwracam się do Pana Premiera, na mocy art. 10a ust. 1 Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. Nr 6, poz. 69 z późn. zm.), o uznanie powyższego projektu za priorytetowy i podjęcie działań w celu przyspieszenia prac legislacyjnych, aby projekt w jak najkrótszym czasie został wprowadzony do porządku prawnego.

Marek Michalak

Minister Pracy i Polityki Społecznej

Warszawa, 20 lutego 2009 roku

DPS-IIA-073-567-6-MB/09

Pan
Marek Michalak
Rzecznik Praw Dziecka

Serdecznie dziękuję za skierowany do Pana Donalda Tuska – Prezesa Rady Ministrów – apel dotyczący przyspieszenia prac legislacyjnych nad

projektem ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw.

Podobnie jak Pan Rzecznik, rząd polski traktuje ten obszar, zwłaszcza w zakresie przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci, jako priorytetowy i z należytą starannością oraz bez zbędnej zwłoki podejmuje działania, które mają na celu jak najszybsze zakończenie prac i wzmocnienie mechanizmów reagowania i kontroli służb odpowiedzialnych za działania w sytuacji sygnalizowania zagrożenia dla życia i zdrowia dziecka.

Dlatego też, po zakończeniu prac na etapie uzgodnień międzyresortowych, przedmiotowy projekt trafił pod obrady Komitetu Rady Ministrów, a następnie pod obrady Rady Ministrów, która 3 lutego 2009 r. projekt przyjęła i w możliwie krótkim terminie skierowała go do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, w celu prowadzenia dalszych prac legislacyjnych.

Dynamika dalszego procedowania nad projektem ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw zależy w chwili obecnej od Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Pragnę zapewnić, że kształt przekazanego do Sejmu projektu ustawy zawiera wiele rozwiązań systemowych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie i nie odbiega znacznie od projektów przepisów sygnalizowanych Panu Rzecznikowi we wcześniejszej korespondencji.

Niemniej jednak liczę się z tym, iż na etapie prac sejmowych niektóre przepisy mogą ulec zmianie, co może skutkować powstaniem niekorzystnych rozwiązań systemowych.

Dlatego też liczę na Pana wsparcie i prezentowanie wypracowanego wspólnie stanowiska na rzecz zmniejszenia zjawiska przemocy w rodzinie w trakcie trwania prac sejmowych.

Jolanta Fedak

ZBIA-500/25-1/2009/AK

Pan
Bronisław Komorowski
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

W związku ze skierowaniem do łaski marszałkowskiej w dniu 12 lutego 2009 r. rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, zwracam się do Pana Marszałka z prośbą o podjęcie działań w celu przyspieszenia prac sejmowych nad tym projektem.

Przywiązuję wielką wagę do przeciwdziałania zjawisku przemocy wobec dzieci. Badania i analizy prowadzone w Biurze Rzecznika Praw Dziecka, duża liczba niepokojących zgłoszeń napływająca do urzędu oraz codzienne doniesienia mediów o przypadkach przemocy wobec dzieci skłaniają mnie do stwierdzenia, że jest to jeden z najbardziej dramatycznych problemów społecznych naszych czasów, wymagający podjęcia natychmiastowych środków zaradczych.

Propozycja rządowa wprowadza niezwykle istotne zmiany wzmacniające ochronę dziecka przed przemocą, okrucieństwem i zaniedbaniem. Projekt ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zakłada m.in. powstanie – w ramach gminnego systemu przeciwdziałania przemocy – zespołów interdyscyplinarnych, a powstanie takiego systemu na szczeblu gminy uważam za warunek konieczny, aby można było mówić o pomocy dla osób dotkniętych tym problemem.

Wyrażam głęboką nadzieję, że z uwagi na rzeczywistą potrzebę udzielenia wsparcia ofiarom przemocy dołoży Pan wszelkich możliwych starań, aby przyspieszyć prace Sejmu nad powyższym projektem tak, aby w możliwie najkrótszym czasie stał się częścią obowiązującego porządku prawnego.

Marek Michalak

ZBIA/500/36–1/2009/KC

Pan
Sławomir Piechota
Przewodniczący Sejmowej
Komisji Polityki Społecznej
i Rodziny

Przemoc wobec rodziny jest niezmiernie ważnym problemem społecznym, wymagającym rozwiązań systemowych. Doświadczenia, wynikające z pełnienia tak szczególnej funkcji, jaką jest pełnienie urzędu Rzecznika Praw Dziecka, skłaniają mnie do stwierdzenia, iż jest to jeden z najbardziej dramatycznych problemów społecznych, wymagający podjęcia natychmiastowych środków zaradczych. Muszą być one oparte zarówno na edukacyjnym oddziaływaniu profilaktycznym, jak i na istotnych zmianach w prawie.

Ze względu na wielką wagę, jaką przykładam do prac nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, chciałbym przekazać uwagi do przedmiotowego projektu.

Proponowana ustawa kładzie nacisk na rozwój profilaktyki jako formy działań zapobiegających zjawisku przemocy. Rodziny zagrożone należy wspierać, gdy zjawisko przemocy jeszcze w nich nie występuje. W obowiązującym ustawodawstwie brakuje spójnego systemu ochrony dzieci przed przemocą. Brakuje modelowego wskazania przez szczebel centralny konieczności tworzenia zespołów interdyscyplinarnych w zakresie pomocy dziecku i rodzinie, na poziomie lokalnym. Dlatego z zadowoleniem przyjmuję propozycję – zapisaną w art. 2 omawianego projektu – wprowadzenia obowiązku opracowania i realizacji gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz tworzenia zespołów interdyscyplinarnych, mających być sygnałem do wspólnych działań przedstawicieli różnych służb. Ważne jest, że ustawa zapewnia korelacje działań tych służb. Powołanie zespołów interdyscyplinarnych to odpowiedź na brak systemu. Uważam, że wdrożenie systemowego planu przeciwdziałania przemocy to najważniejszy warunek umożliwiający skuteczne zagwarantowanie dzieciom ochrony przed skrzywdzeniem.

Nadzór i kontrola nad zadaniami samorządów w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie powierzony zostanie wojewodzie. Wojewoda będzie miał obowiązek powołania Wojewódzkiego Koordynatora realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Uważam rozszerzenie zadań kontrolnych wojewody w tym zakresie za słuszne. Musimy wzmocnić mechanizmy reagowania i kontroli służb odpowiedzialnych za działania w sytuacji możliwego zagrożenia dla życia i zdrowia dziecka. Wojewoda obok monitorowania zjawiska przemocy ma kontrolować działania wszystkich szczebli administracji samorządowej.

Rozszerzenie form wsparcia dla osób dotkniętych przemocą – w postaci bezpłatnego badania lekarskiego skutkującego wydaniem zaświadczenia, mającego moc obdukcji lekarskiej – uważam za jedną z kluczowych propozycji projektu. Dostępność do obdukcji lekarskiej jest wciąż przeszkodą w ujawnianiu skali zjawiska przemocy w rodzinach. Wiele przypadków, w których dochodzi do uszkodzenia ciała, pozostaje niezarejestrowanych. Ogromna część ofiar przemocy jest bezimienna, bez szans na pomoc i ochronę. Obecnie obdukcję bezpłatną wykonuje się tylko na wniosek prokuratora.

Na uwagę zasługuje także rozszerzenie procedury tzw. Niebieskiej Karty o przedstawicieli oświaty i ochrony zdrowia. Istotnym jest, aby była ona ujednolicona dla wszystkich służb. Nie ma potrzeby, aby służby dublowały przeprowadzane przez siebie czynności, np. wywiadu.

Za wielki sukces uważam wprowadzenie po raz pierwszy do ustawodawstwa zapisu zakazującego stosowania kar cielesnych w stosunku do małoletniego. Cieszę się, że po długich miesiącach dyskusji publicznej, w której nierzadko stosowano argumentację *ad absurdum*, a bicie dzieci sprowadzono do niedefiniowalnego pojęcia „klapsa” – udało się wprowadzić ten zakaz do projektu. Jest to zapis pozytywny (normotwórczy) i moim zdaniem taki powinien zostać.

Uważam, że przepis w takim brzmieniu, bez skutków karnych, jest wystarczający. Wprowadzenie do ustawodawstwa egzekucji w oparciu o postępowanie karne – bez szerokiej kampanii edukacyjnej – mogłoby spowodować szereg negatywnych skutków. Działania uświadamiające na rzecz wzmocnienia więzi rodzinnych, pomoc rodzicom w odpowiedzialnym wychowywaniu dzieci powinny być priorytetem, jeżeli dążymy do rzeczywistej zmiany społecznego stosunku do problemu karcenia dzieci.

Zakaz bicia, w takiej pozytywnej formie, niewątpliwie może skutkować zmianą świadomości społecznej.

Chciałbym jednakże zaznaczyć, że bardzo żałuję, iż zrezygnowano z zapisu dotyczącego zakazu stosowania przemocy psychicznej, naruszającej godność małoletniego. Krzywdę można dziecku wyrządzić na wiele sposobów – będę nalegał, aby działania legislacyjne zmierzały do zapewnienia dziecku pełnej ochrony.

Zasadnym wydaje się rozwiązanie przewidziane w art. 1 pkt 7 projektu, który przewiduje zwiększenie uprawnień dla pracownika socjalnego. Uważam, że działania organów publicznych powinny być podporządkowane wartości najwyższej, którą jest dobro dziecka. Dlatego w sytuacji, kiedy istnieje bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia dziecka – ale tylko wtedy – właściwe służby pomocy społecznej powinny mieć prawo szybkiego reagowania. Bardzo ważne jest, aby w momencie, gdy życie czy zdrowie dziecka jest zagrożone, zabezpieczyć dziecko, zanim stanie się tragedia.

Przepis art. 1 pkt 7 projektu brzmi: „W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka, w szczególności kiedy opiekun dziecka znajduje się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (...)”. Kryterium nietrzeźwości budzi kontrowersje licznych środowisk. Sam stan nietrzeźwości, który według przepisów Kodeksu karnego ma miejsce, gdy zawartość alkoholu w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg, nie może być jedyną podstawą do zabrania dziecka. Zapis ten musi być tak skonstruowany, by nie dochodziło do sytuacji absurdalnych i by nie mogło dojść do jego nadużycia. Poza tym, główny nacisk powinniśmy tu położyć przede wszystkim na zabezpieczenie dziecka. Pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma zabezpieczyć dziecko poprzez odebranie z rodziny i umieszczenie w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. Tak sformułowany przepis stawia także w innym świetle pracownika socjalnego.

Projekt zakłada, że pracownik socjalny będzie wykonywał czynności przy udziale lekarza, ratownika medycznego, pielęgniarki lub Policji. Z zapisu wynika pośrednio, że osobą, która podejmie decyzję, będzie pracownik socjalny. Proponuję, aby w sposób wyraźny określić odpowiedzialność pracownika socjalnego – w przeciwnym razie będziemy mieli do czynienia z rozmyciem odpowiedzialności.

Bardzo dobrym posunięciem jest rozszerzenie przepisu już obowiązującego, dotyczącego obowiązku zgłaszania takich przypadków Policji lub prokuraturze przez osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych i zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy, ale także przez osoby będące świadkami przemocy. To bardzo cenna inicjatywa, ponieważ nakłada obowiązek, a nie tylko zakłada dobrą wolę tych osób.

Przepis ten powinien być skonstruowany w taki sposób, aby nie było żadnej wątpliwości co do obowiązku zgłaszania przez lekarzy przypadków przemocy. Jest poza wszelką wątpliwością, że rola lekarza jest tu podstawowa i nieodzowna. Wczesne rozpoznanie i równoczesne zgłoszenie przypadków domowej przemocy do właściwych organów ścigania i służb społecznych w wielu wypadkach jest warunkiem uratowania zdrowia, a nawet życia dziecka.

Przychylam się tutaj do rozwiązań zawartych w projekcie poselskim. Uważam, że w przepisie należy wymienić grupy zawodowe mające styczność z rodziną i dzieckiem: nauczycieli, lekarzy, pracowników socjalnych. Są to osoby, które mają możliwość dostrzeżenia przypadków przemocy najwcześniej. Oczywiście nie byłby to katalog zamknięty, ale wymienienie tych grup zawodowych nie pozostawi żadnych wątpliwości co do tego, na kim ten obowiązek spoczywa.

Kto nie uczyni zadość obowiązkowi zgłoszenia, powinien być – moim zdaniem – karany grzywną. Tylko poprzez konkretne zagrożenie sankcją zapewnimy wykonywanie tego prawa. W przeciwnym razie będzie to przepis martwy. Chciałbym w tym miejscu przypomnieć, że konieczność powiadomienia odpowiednich organów wynika także z przepisów art. 304 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.): „§ 1. Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. § 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję (...)”.

Także ustawa z dnia 17 listopada 1974 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.) w art. 572 stanowi: „§ 1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzę-

du, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy”. Obowiązujące przepisy formułują jedynie obowiązek społeczny, nie da się wyprowadzić z nich obowiązku prawnego podjęcia działań, a co więcej – egzekwowania go. Zgłaszanie przypadków przemocy pozostaje w głównej mierze obowiązkiem społecznym, moralnym.

Bardzo dobrym i niezbędny rozwiązaniem jest możliwość wydania sprawcy przemocy nakazu opuszczenia lokalu oraz powstrzymywania się od kontaktów z osobami pokrzywdzonymi – już na etapie postępowania prokuratorskiego. Obecnie nakaz taki może być wydany jedynie przez sąd, co powoduje, że do czasu rozprawy sprawca często może przebywać z osobą pokrzywdzoną w jednym mieszkaniu.

Obawiam się, że rozwiązania przewidziane w projekcie są za miękkie. Poszedłbym dalej i poddał pod rozagę, czy nie dać Policji uprawnienia do decydowania o opuszczeniu przez sprawcę lokalu zajmowanego wspólnie z ofiarą. Funkcjonariusz Policji – po stwierdzeniu aktów przemocy – mógłby wydać tymczasowo nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z ofiarą. Osoby pokrzywdzone potrzebują pomocy w tym momencie, kiedy przemoc ma miejsce. Zapewnienie bezpieczeństwa wymaga natychmiastowej reakcji ze strony Państwa. Jest to sprawa kluczowa. Pierwsza pomoc, której potrzebuje ofiara, musi nastąpić w chwili i miejscu stwierdzenia aktu przemocy. Ofiarom trzeba pokazać, że mogą liczyć na rzeczywistą pomoc i ochronę ze strony Policji. Tylko wtedy nie będą się bały zgłoszenia tego faktu na Policję, a sprawca – który obecnie często czuje się bezkarny – tylko wówczas będzie sobie zdawał sprawę z konsekwencji. Dlatego uważam, że mocniejszy nacisk należy położyć na oddzielenie sprawcy od ofiary. Przepis powinien wyraźnie stwierdzać, że to sprawca natychmiast opuszcza miejsce, w którym stwarza zagrożenie dla osób najbliższych.

Zawarte w projekcie nowe rozwiązania w Kodeksie postępowania karnego, rozszerzające katalog środków zapobiegawczych, są bardzo potrzebne. Moją wątpliwość budzi jedynie umiejscowienie tych przepisów. Uważam, że zakaz kontaktowania się z ofiarą i nakaz opuszczenia lokalu, zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną, powinny być osobnymi, wyodrębnionymi środkami zapobiegawczymi. W przedmiotowym projekcie powyższe środki wyodrębnione są w ramach tymczasowego aresztowania czy dozoru.

Bardzo dobrym posunięciem jest zobowiązanie sprawcy przemocy do udziału w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych bez konieczności wyrażenia przez niego zgody na udział w takich programach. Należy zwrócić uwagę, że ogromna liczba wyroków, orzekanych w sprawach dotyczących przemocy, to wyroki w zawieszeniu. Sprawą kluczową jest, aby ten okres próby nie został zmarnowany, a spożytkowany na pracę nad zmianą myślenia i świadomości sprawcy przemocy. Uważam, że zmiana art. 72 Kodeksu karnego daje rzeczywisty instrument do pracy nad sprawcą.

Żadne prawo, nawet najbardziej restrykcyjne, nie wyeliminuje w pełni przypadków przemocy wobec dzieci. Warunkiem niezbędnym jest podniesienie świadomości społecznej i mam nadzieję, że dzięki tej ustawie to się uda.

Podsumowując, chciałbym podkreślić wagę jednego jeszcze rządowego projektu – projektu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nad dzieckiem. Jest to ustawa komplementarna z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Jeżeli na przykład mamy nowe uprawnienia pracownikom socjalnym, to musimy zapewnić wykonanie tego prawa. Musimy zabezpieczyć dziecko zabierane w trybie natychmiastowym, musimy dać warunki do pracy z rodziną, do wychycenia rodzin zagrożonych przemocą. Bez ustawy o pieczy zastępczej będzie to trudne. Dopiero wprowadzenie obu ustaw doprowadzi do poprawy sytuacji.

Wyrażam głęboką nadzieję, że przedstawione uwagi, dotyczące projektu rządowego, zostaną uwzględnione w pracach Wysokiej Komisji, a wspólne wypracowanie systemowych rozwiązań przyczyni się do ograniczenia skali zjawiska przemocy w rodzinie.

Marek Michalak

7. Kampanie społeczne Rzecznika Praw Dziecka poruszające problem przemocy wobec dzieci

Na ulicy, w sąsiedztwie, w pracy – świadkiem przemocy wobec dzieci możesz być wszędzie. Brak reakcji to ciche przyzwolenie na przemoc.

Przemoc przejawia się w karach cielesnych, ale także w zadawaniu cierpienia psychicznego, poniżaniu lub zaniedbywaniu dziecka. Twoja reakcja może uratować mu życie lub zdrowie.

Reaguj! Masz prawo.

Sprawdź: www.jakreagowac.pl facebook.com/ReagujMaszPrawo Kampania społeczna Rzecznika Praw Dziecka

NOS mam po tacie

a PIEGI po mamie

**A tak naprawdę czy się to
komuś podoba czy nie**

zawsze, ale to zawsze

jestem mamy i taty!

www.brpd.gov.pl

RZECZNIK PRAW DZIECKA

Połowa interwencji u Rzecznika Praw Dziecka to sprawy okołorozwodowe! Każde dziecko ma prawo do dobrej więzi z obojgiem rodziców. Niszcząc tę więź niszczysz dziecko.

BICIE UCZY
ALE TYLKO
ZŁYCH RZECZY

Kampania społeczna Rzecznika Praw Dziecka

www.brpd.gov.pl

*Kiedyś to się dzieci biło,
ale to był błąd.
Strach to nie jest sposób
na wychowanie.*

Bicie, czas z tym skończyć.

Kampania społeczna Rzecznika Praw Dziecka.

www.brpd.gov.pl

CIERPIĘ

KIEDY OBRAZASZ
MOJĄ MAMĘ

NISZCZYSZ
MNIE

KIEDY KAŻESZ
WYBIERAĆ

RZECZNIK PRAW DZIECKA

Ponad połowa interwencji u Rzecznika Praw Dziecka to sprawy okółorozwodowe! Każde dziecko ma prawo do dobrej więzi z obojgiem rodziców. Niszcząc tę więź niszczysz dziecko.

WWW.BRPD.GOV.PL

RANI SZ MNIE

KIEDY SZYDZISZ
Z MOJEGO TATY

NISZCZYSZ
MNIE

KIEDY KAŻESZ
WYBIERAĆ

RZECZNIK PRAW DZIECKA

Ponad połowa interwencji u Rzecznika Praw Dziecka to sprawy okołorozwodowe! Każde dziecko ma prawo do dobrej więzi z obojgiem rodziców. Niszcząc tę więź niszczysz dziecko.

WWW.BRPD.GOV.PL

Maja
Pon. 09:35
Sama przecież nic nie zrobię

Relacja
Pon. 09:35
Nie mogę być przeciw wszystkim

Antek
Pon. 09:35
Jak coś powiem będę miał przechłapanie

Kasia
Pon. 09:37
Niech już mu dadzą spokój

Gdybyście tylko wiedzieli,
że wszyscy myślicie podobnie,
ta sytuacja wyglądałaby zupełnie inaczej.
Więc pogadajcie o tym,
bo tylko razem możecie coś zmienić!

POWIEDZMY
STOP
SZKOLNEJ
AGRESJI

www.brpd.gov.pl

RZECZNIK PRAW DZIECKA
Marek Michałak

Stojąc na gruncie współczesnych nauk społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem pedagogiki, psychologii i socjologii, należy jednoznacznie stwierdzić, iż wszelkie formy fizycznego karania dzieci i młodzieży przynoszą destrukcję intelektualną i emocjonalną oraz skutkują negatywnie na rozwój poznawczy, osobowościowy i aksjologiczny osób poddawanych tym karom. Można więc powiedzieć, że kary fizyczne (bicie) wyrządzają **zło** autoteliczne (same w sobie), a na ogół **zło rodzi zło**, parafrazując stare przysłowie... Dlatego dobrze się stało, że powstała książka, która prawdopodobnie nie rozwiąże omawianego problemu, ale być może wywoła refleksję u niektórych czytelników, że **wyrządzane zło wcześniej czy później obraca się przeciwko temu, kto je wyrządza**.

prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński

